

บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

: ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย

VEN.PHRADHAMMAPITAKA (P.A.PAYUTTO)'S ROLES ON
THE PRESERVATION OF THE BUDDHA'S DHAMMAVINAYA
(DOCTRINE AND DISCIPLINE)

: A CASE STUDY OF THE DHAMMAKĀYA

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๖

ISBN 974 - 575 - 945 - 7

บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
: ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

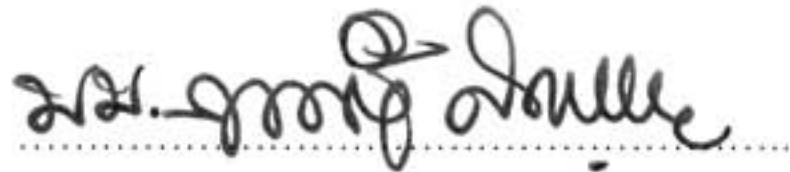
VEN.PHRADHAMMAPITAKA [P.A.PAYUTTO]'S ROLES ON
THE PRESERVATION OF THE BUDDHA'S DHAMMAVINAYA
[DOCTRINE AND DISCIPLINE]
: A CASE STUDY OF THE DHAMMAKĀYA

PHRAMAHA WUTHICHAJ VAJIRAMEDHI (BUNTHUENG)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Art
(Buddhist Studies)

Graduat School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

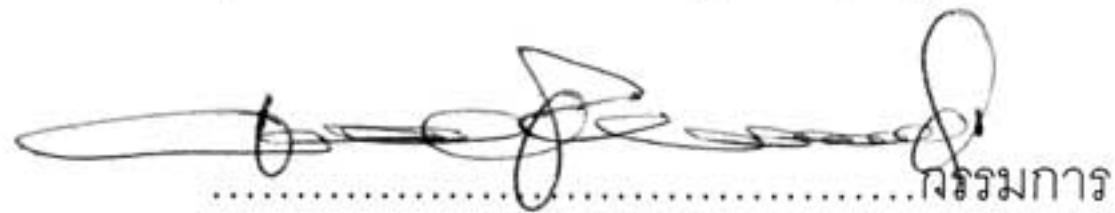

ประธานกรรมการ

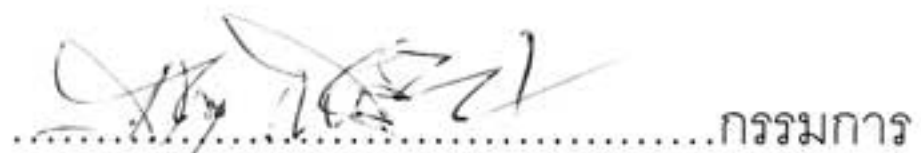
(พระเมธีรัตนดิลก)

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ)

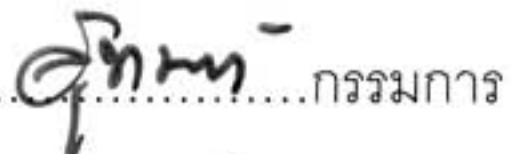
(ศ.พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ)

(นายสนิท ศรีสำแดง)

(นายรังษี

สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ประธานกรรมการ

นายสนิท ศรีสำแดง กรรมการ

นายรังษี สุทนต์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก
(ป.อ.ปยุตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย

ผู้วิจัย : พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.

: นายสนิท ศรีสำแดง ป.ธ.๙, พธ.บ., น.บ., M.A.

: นายรังษี สุทนต์ ป.ธ.๙, พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๘ เมษายน ๒๕๔๖

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของท่านเฉพาะกรณีธรรมกายอย่างเป็นด้านหลักและศึกษากรณีอื่น ๆ เช่น กรณีสันติอโศก เป็นต้น ประกอบบ้างตามสมควร ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของแนวคิด บทบาท รวมทั้งแรงจูงใจที่เป็นเหตุปัจจัยให้ท่านมีแนวคิดและดำเนินบทบาทในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในแต่ละครั้ง

ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ บท ในแต่ละบทมุ่งศึกษาประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

บทที่ ๑ กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทที่ ๒ กล่าวถึงแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

บทที่ ๓ กล่าวถึงบทบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในการรักษาพระธรรมวินัยกรณีธรรมกาย

บทที่ ๔ กล่าวถึงปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัยสถาบันสงฆ์ และสังคมไทย

บทที่ ๕ กล่าวถึงข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เฉพาะกรณีธรรมกายเป็นหลักและกรณีอื่น ๆ มีกรณีสันตือโคก เป็นต้น เป็นองค์ประกอบทำให้ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบที่ถือว่าเป็นสาระสำคัญของงานวิจัยเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้

๑. กรณีธรรมกายหมายถึงชื่อเรียกโดยรวมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สำนักวัดพระธรรมกายเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้น พฤติกรรมทั้งหมดที่สำนักวัดพระธรรมกายเป็นต้นเหตุให้เกิดขึ้นนั้นเมื่อก้าวโดยสรุปแล้วก็มีสองลักษณะเท่านั้น คือ การทำพระธรรมวินัยให้วิปริต และ การประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย

๒. การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตที่พบว่ามีสาเหตุมาจากสำนักวัดพระธรรมกาย ก็คือ การทำลายความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ประมวลไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, การพยายามปลอมปนคำสอนในลัทธิของตนลงในพระไตรปิฎก, การพยายามยกย่องครูบาอาจารย์ของตนหรือแม้แต่นักวิชาการจากต่างประเทศให้มีฐานะสำคัญถึงขนาดที่ใช้ทัศนคติของท่านเหล่านั้นขึ้นมามีฐานะเป็นมาตรฐานเพื่อตัดสินหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างเรื่อง นิพพาน เป็นต้น, การพยายามให้อรรถาธิบายชักจูงให้คนทั่วไปเข้าใจว่าบุญมีฐานะเป็นดุจสินค้าชนิดหนึ่งและเมื่อทำบุญแล้วอานิสงส์ของบุญจะก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่าง ๆ ได้อย่างปาฏิหาริย์

๓. การประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัยเฉพาะประเด็นหลักได้แก่การพยายามนำเอาลัทธิทุนนิยมที่มีความโดดเด่นอยู่ที่ระบบการตลาดเข้ามาผสมผสานกับการบริหารจัดการวัด การจัดตั้งองค์กร รวมทั้งการระดมทุนและการเผยแพร่พระพุทธศาสนารวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคล องค์กรทางธุรกิจ การเมือง และการศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งการทำเช่นนี้ส่งผลให้สำนักวัดพระธรรมกายกลายเป็นสำนักที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งในทางวัตถุ ทุนทรัพย์ และในทางเกียรติคุณชื่อเสียง แต่วิธีการเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่สวนทางอย่างสิ้นเชิงกับพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เน้นความเรียบง่าย ความเป็นธรรมชาติชนิดที่ปราศจากการจัดตั้งหรือการจัดการ และไม่เกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยม (รวมทั้งวัตถุนิยม) อย่างสิ้นเชิง

๔. พฤติกรรมอันสืบเนื่องมาจากสำนักวัดพระธรรมกายทั้งหมดนั้น เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้งถึงรากฐานชนิดที่ว่า ถ้าสำนักวัดพระธรรมกายทำสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่สำนักตั้งเอาไว้ก็จะส่งผลให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่งเป็นพระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทต้องสูญสิ้นอันตรายไปและ

สังคมไทยก็อาจกลายเป็นสังคมที่มีค่านิยมหวังผลตอบแทนล้นเกินในเทพเจ้า ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มัวเมาอยู่ในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และถูกหลอกให้เพลินจมอยู่ในสุขอันดื่มด่ำจากสมาธิวิธีที่ถือว่าเป็นมิจฉาสมาธิและเต็มไปด้วยผู้คนที่ตกเป็นทาสของลัทธิทุนนิยม บริโภคนิยม และวัตถุนิยมอย่างมกมายไม่อาจหลุดพ้นเป็นอิสระไปจากการครอบงำของลัทธิเหล่านี้ได้

๕. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่า การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตก็ดี การประพฤติก่อให้เกิดวิปริตจากพระธรรมวินัยก็ดี ล้วนไม่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนา ต่อสถาบันสงฆ์ และต่อสังคมไทย ท่านจึงได้อุทิศตนออกมาทำหน้าที่ในการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ด้วยการชี้แจงแสดงหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนาผ่านหนังสือชื่อ “กรณีธรรมกาย” และผ่านการให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ

๖. สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สามารถดำเนินบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายเป็นเพราะท่านเจริญรอยตามพุทธจริยาและปฏิปทาของบูรพาจารย์ทั้งหลายแต่ปางก่อน และเพราะท่านประกอบด้วยคุณสมบัติที่สำคัญก็คือ การมีจิตสำนึกแห่งความเป็นชาวพุทธ การถือธรรมและถือประโยชน์สุขของมหาชนเป็นใหญ่ การเป็นภิกษุผู้เปี่ยมด้วยกตัญญูตาธรรมต่อพระพุทธศาสนา และการมีคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางเอาไว้อย่างครบถ้วน

๗. ในกรณีธรรมกายที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ทำบทบาทที่สำคัญสองประการด้วยกัน บทบาทประการที่หนึ่งก็คือ การทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์เหมือนเดิม และบทบาทประการที่สองก็คือ การได้อุทิศตนเป็นแบบอย่างของชาวพุทธชั้นนำผู้มีศักยภาพพร้อมเต็มที่ที่จะทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยให้ยั่งยืนสืบต่อไปในอนาคตตราบนานเท่านาน บทบาททั้งสองประการนี้นอกจากจะช่วยใหกรณีธรรมกายคลี่คลายไปในทิศทางที่ดีแล้วยังก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการรักษาพระธรรมวินัยแก่ชาวพุทธร่วมสมัยและแก่นุชนในภายหลังได้อย่างมีนัยสำคัญไม่น้อยไปกว่าที่บูรพาจารย์ทั้งหลายได้เคยทำเอาไว้ในอดีตอีกด้วย

Name of Thesis : Ven. Phradhammapitaka (P.A. Payutto)'s Roles on The Preservation of the Buddha's Dhammavinaya (Doctrine and Discipline) : A Case Study of the Dhammakaya

Researcher : Phramaha Wutthichai Vajiramedhi (Bunthueng)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Somjin Sammapanyo, Pali IX., M.A., Ph.D.

: Mr. Sanit Srisamdaeng, Pali IX., B.A., LL.B., M.Ed.

: Mr. Rangsi Suthon, Pali IX., M.A.

Date of Graduation: APRIL 8, 2003

ABSTRACT

The objective of this research is to study of the Ven. Phradhammapitaka (P.A. Payutto)'s roles on preservation of Buddha's Dhammavinaya (Doctrine and Discipline), aiming at his roles specifically on the Dhammakaya case and on other cases such as Santi Asoka, to demonstrate the development of idea, roles and inducement as factors causing him to have such idea and roles in working to preserve the Buddha's Dhammavinaya each time.

The studies have been divided into 5 chapters and in each chapter the following major issues are aiming at:

Chapter 1. the background and the essence of problems.

Chapter 2. the idea and roles in preserving the Dhammavinaya during the time and after the time of the Buddha.

Chapter 3. the roles of Phradhammapitaka (P.A. Payutto) on the preservation of the Buddha's Dhammavinaya, in the case of Dhammakaya.

Chapter 4. the problems in the case of Dhammakaya in part that would have the effect against the Buddha's Dhammavinaya, Buddhist monk institutions and the Thai society.

Chapter 5. the conclusion obtained from the research and recommendations.

From the study of the Ven. Phradhammapitaka (P.A. Payutto)'s roles on the preservation of the Buddha's Dhammavinaya, a specific case study of Dhammakaya and other case, Santi Asoka is for example, as the factors, enable the researcher to discover the facts that are deemed to be the essence of this research work as follows:

1. The Dhammakaya means the name collectively called in relation with behaviors and conducts initiated by the Phradhammakaya Temple. All behaviors originated by the Phradhammakaya Temple, mentioned briefly, consist of only two characteristics, that is to say, making the Buddha's Dhammavinaya to be deranged and it's conducts deranged from the Buddha's Dhammavinaya.

2. The Buddha's Dhammavinaya derangement caused by the Phradhammakaya Temple has been found to be the destruction of the credibility of the Tripitaka which is the text where the Buddha's teachings have been collected; the attempt to falsely mix its own teachings into the Tripitaka, the attempt to laud (LAUD) their own instructors or even to elevate the foreign technical experts to be in the important status, going so far as to use their views as references for the standard to decide the major principle of Buddhism, Nibbana, for example, the

attempt to induce the people to mistakenly understand that the merit is one of the forms of goods and making merit would cause the merit makers to gain all the success miraculously.

3. The deranged from the Buddha's Dhammavinaya specifically in the main issue of attempting to bring in the capitalism, which its distinguishment is the marketing system, to mix with the temple management, organization establishment and the capital mobilization and the propagation of Buddhism, including the creation of the close relationship with the individuals, business organizations, politician and religious groups both inside and outside the country. These behaviors caused the Dhammakaya Temple to become the fast growing temple in term of material elements, capital gain and fame. However, these behaviors are conversely going against the Theravada Buddhism that emphasizes on the easy going and plain speaking, the naturalness without setting up or management and completely not involve in the capitalist system (including the materialist) at all.

4. All behaviors succeeded by the Dhammakaya Temple are deemed to be seriously harmful to the of Buddhism stability and to the Thai society foundation, so far as that in case the Dhammakaya Temple's objectives were successful, the Theravada Buddhism in Thailand would have been completely vanished and the Thai society would have become adhered to the return expectation, destiny and faith in gods and sacred things and objects, being occupied with the wonder of psychic power and being deceived to be pleased with the happiness of wrongful concentration in the midst of people who foolishly fall prey to the capitalism, consumptionism and materialism, cannot release themselves independently from the occupation of these sects.

5. Phradhammapitaka (P.A. Payutto) realizes that making the Buddha's Dhammavinaya to be deranged for one thing and the conducts deranged from the Buddha's Dhammavinaya for another thing, all are not good to Buddhism, to the Buddhist monk institutes and to the Thai society. So he dedicated himself to serve

as the preservation is for the purity and perfection of the Buddha's Dhammavinaya by explaining and expressing the true principle of Buddhism via the book named "The case of Dhammakaya" and the interviewing in the mass media, i.e., radio, televisions, newspapers and magazines.

6. The major causes that make Phradhammapitaka (P.A. Payutto) to be able to proceed his roles on the preservation of the Buddha's Dhammavinaya effectively and being accepted by all parties are because he always follows in the Buddha's course of conduct and his past teachers and because he possesses the major qualifications: having the consciousness of being the Buddhist, taking regard of Dhamma and public's happiness and benefit as importance, being a Buddhist monk full of gratitude for Buddhism and having the qualifications of the leading Buddhist as laid down perfectly by the Buddha.

7. In all cases of Dhammakaya being mentioned, Phradhammapitaka (P.A. Payutto) has his two major roles played which one of them is to serve as the preservationist for the purity and perfection of the Buddha's Dhammavinaya. The second role is to dedicate himself as the model of the leading Buddhist with full potential to perform his duty for the preservation of the Buddha's Dhammavinaya for the endurance in the distant future. His two roles, apart from making the Dhammakaya case to be solved into the right direction, the motivation in preserving the Buddha's Dhammavinaya for the contemporary Buddhists and younger generations is not less important than what all the past teachers had done in the past.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดีด้วยความสนับสนุนของคณาจารย์หลายท่านด้วยกันซึ่งผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณและอนุโมทนาเอาไว้ในที่นี้ด้วย กล่าวคือ ผศ.ดร. พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ ป.ธ.๙, Ph.D. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้วิจัยมีความมั่นใจในเรื่องที่จะทำการศึกษาค้นคว้ามาตั้งแต่ต้น อาจารย์สนิท ศรีสำแดง และอาจารย์รังษี สุทนต์ และพระครูปลัดปิฎกวัณฺณ (อินศร จินฺตาปญฺโญ) ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้คำแนะนำอันทรงคุณค่าต่อการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาตั้งแต่ต้นจนสำเร็จลงด้วยดีอย่างที่เห็น

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านพระครูโฆสิตพุทธศาสน์ที่สนับสนุนทุนการศึกษา และขออนุโมทนาต่อเจ้าหน้าที่ของหอสมุดกลางแห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อาจารย์ชลธีร์ ธรรมวรางกูร, อาจารย์นัฐกร อาชวบูลย์ ที่ให้ความเอื้อเฟื้อในการยืมเอกสารประกอบการค้นคว้าต่าง ๆ ตลอดจนพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธีกัลยาณมิตรที่ช่วยวิพากษ์วิจารณ์ในงานศึกษาวิจัยชิ้นนี้มีแง่มุมที่น่าสนใจยิ่งขึ้น รวมทั้งนางสาวนันทนา ไชยสอน และนางสาวนฤมล ปิคโน ที่ช่วยสืบค้นเอกสารประกอบการวิจัยหลายต่อเล่ม ซึ่งช่วยทำให้การอ้างอิงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีความสมบูรณ์อย่างที่คุณวิจัยต้องการ ท้ายที่สุดผู้วิจัยขออนุโมทนาต่อนายอนันต์ ตีรวบูรณพงษ์ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับจัดพิมพ์ต้นฉบับด้วยความเสียสละอย่างดียิ่ง

คุณูปการใด ๆ ก็ตามที่จะพึงบังเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นอากรบูชาแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระมหาเถระผู้เป็นสดมภ์หลักของพระพุทธศาสนา สถาบันสงฆ์ และสังคมไทยในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนามาจนถึงทุกวันนี้

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง)

วันที่ ๘ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๖

เรื่อง

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๔)
กิตติกรรมประกาศ	(๘)
สารบัญ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๒)

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓	คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔	ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕	วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๖	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘

บทที่ ๒ แนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๒.๑	แนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล	๙
๒.๑.๑	แนวคิดของพระพุทธเจ้า	๑๑
๒.๑.๒	แนวคิดของพระสาวก	๑๗
๒.๑.๓	แนวคิดของพระมหากัสสปะ	๒๑
๒.๑.๔	แนวคิดของพระยสกาภักตกบุตร	๒๕
๒.๑.๕	แนวคิดของพระโมคคัลลบุตรติสสะ	๒๙

๒.๒	บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล	๓๔
๒.๒.๑	บทบาทของพระพุทธเจ้า	๓๔
๒.๒.๒	บทบาทของพระสาวก	๓๗
๒.๒.๓	บทบาทของพระมหากัสสปะ	๓๗
๒.๒.๔	บทบาทของพระยสกาภิณฑกบุตร	๓๘
๒.๒.๕	บทบาทของพระโมคคัลลบุตรติสสะ	๓๘

บทที่ ๓ บทบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในการรักษาพระธรรมวินัย กรณีธรรมกาย

๓.๑	แนวคิดในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)	๔๑
๓.๒	คุณสมบัติที่เกื้อกูลต่องานรักษาพระธรรมวินัยของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)	๕๕
๓.๓	ผลงานที่เกี่ยวข้องกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ผ่านมา	๖๗
๓.๔	บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กรณีธรรมกาย	๖๙

บทที่ ๔ ปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์ และสังคมไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๔.๑	ปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัย และคำวินิจฉัยของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)	๗๖
๔.๑.๑	เรื่องการจ้วงจาบพระไตรปิฎกเถรวาท ให้ขาดความน่าเชื่อถือ	๗๘
๔.๑.๒	เรื่องหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นอภิปราย	๘๔
๔.๑.๓	เรื่องนิพพานเป็นอัตตา	๘๕

๔.๑.๔	เรื่องธรรมกาย	๙๘
๔.๑.๕	เรื่องอายตตนิพพาน	๑๐๖
๔.๑.๖	เรื่องการทำบุญที่มุ่งเน้นการบริจาคทรัพย์เป็นสำคัญ	๑๑๓
๔.๑.๗	เรื่องการอ่า่านักวิชาการ และอาจารย์ของตน มาเป็นมาตรฐานตัดสินคำสอนในพระพุทธศาสนา	๑๔๑
๔.๒	ปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทย ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)	๑๕๖
๔.๒.๑	ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ไทย	๑๕๗
๔.๒.๒	ผลกระทบต่อสังคมไทย	๑๖๓

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๖๘
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๗๔

บรรณานุกรม	๑๗๖
ภาคผนวก	๑๘๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาฎีกา ใช้อ้างอิงจากอรรถกถา ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปกรณ์วิเศษ ใช้อ้างอิงจากฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิคค (ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬวิคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวิคค (ภาษาไทย)
วิ.ป.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก ปวารวิคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปวารวิคค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวิคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวิคค (ภาษาไทย)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

ขุ.ธ.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย ธมฺมปทปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย อุทานปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.อิตติ	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก (ภาษาบาลี)
ขุ.อิตติ	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุติวุตตกะ (ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวตฺตฺปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.วิ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัดฺต (ภาษาไทย)
ขุ.เถร	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถาปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.เถร	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)
ขุ.ชา	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก (ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทฺเทสปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.จุ.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิทฺเทสปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.จุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(บาลี) =	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสฺมภิทามคฺคปาฬิ (ภาษาบาลี)
ขุ.ป.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัสมภิทามรรค (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคลปญฺญตฺติปาฬิ (ภาษาบาลี)
อภิ.ปุ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก ปุคฺคลบัญญัติ (ภาษาไทย)
อภิ.ก.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก กถาวตฺตฺปาฬิ (ภาษาบาลี)
อภิ.ก.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก กถาวัตฺต (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(บาลี) =	วิสุทฺธิมคคปกรณ์	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย) =	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
สงฺคห.	(บาลี) =	อภิธมฺมตถสงฺคห	(ภาษาบาลี)
สงฺคห.	(ไทย) =	อภิธมฺตถสังคหะ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ.	(บาลี) =	วินยปิฎก สมฺนุตปาสาทิกา ปาราชิกกณฺฑ-สงฺฆาติ เสสาทิ-มหาวคคาทิอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
วิ.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ปาราชิกกัณฺฑ- สังฆาติเสสาทิ-มหาวรรคาทิอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลกฺขณฺฐวคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ที.สี.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี สีลักข์ณฐวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี ปาฎิกวคคปาติคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ที.ปา.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)
ม.อุ.อ.	(บาลี) =	มชฌิมนิกาย ปปัญฺจสุทฺธิ อุปริปณฺณาสกอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ.	(ไทย) =	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทฺธิ อุปริบัณณาสกัอรรถกถา (ภาษาไทย)
องฺ.เอกก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺตฺตฺรนิกาย มโนรตฺปุรณฺีเอกกนิปาตอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก.อ.	(ไทย) =	อังคตฺตฺรนิกายมโนรตฺปุรณฺีเอกกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
องฺ.ทูก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺตฺตฺรนิกาย มโนรตฺปุรณฺี ทูกนิปาตอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
องฺ.ทูก.อ.	(ไทย) =	อังคตฺตฺรนิกาย มโนรตฺปุรณฺี ทูกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)
องฺ.ติก.อ.	(บาลี) =	องฺคฺตฺตฺรนิกาย มโนรตฺปุรณฺี ติกนิปาตอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
องฺ.ติก.อ.	(ไทย) =	อังคตฺตฺรนิกาย มโนรตฺปุรณฺี ติกนิบาตอรรถกถา (ภาษาไทย)

อง.จตุกก.อ.	(บาลี) =	องคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี จตุกกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.อ.	(ไทย) =	อังคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี จตุกตนิปาทอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ปญฺจก.อ.	(บาลี) =	องคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี ปญฺจกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ปญฺจก.อ.	(ไทย) =	อังคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี ปญฺจกนิปาทอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.ฉกฺก.อ.	(บาลี) =	องคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี ฉกฺกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.ฉกฺก.อ.	(ไทย) =	อังคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี ฉกฺกนิปาทอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.สตุตฺก.อ.	(บาลี) =	องคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี สตุตฺกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.สตุตฺก.อ.	(ไทย) =	อังคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี สัตตกนิปาทอรรถกถา (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.อ.	(บาลี) =	องคฺตุตฺตริกกาย มโนรตปุรณี อฏฐกนิปาทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.อ.	(ไทย) =	อังคฺตุตฺตริกกายมโนรตปุรณี อฏฐกนิปาทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถทีปนี อุทานอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.อ.	(ไทย) =	ขุทฺทกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย ธรรมปทอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย) =	ขุทฺทกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย ปรมตฺถทีปนี เถรคาถาอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.เถร.อ.	(ไทย) =	ขุทฺทกนิกาย ปรมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ม.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย สทฺธมมปฺปชฺชิตฺติกา มหานิทฺเทสอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ม.อ.	(ไทย) =	ขุทฺทกนิกาย สัทธรรมปชชิตติกา มหานิเทศอรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ.	(บาลี) =	ขุทฺทกนิกาย สทฺธมมปฺปกาสินี ปฏิสฺสมภิทามคคอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ป.อ.	(ไทย) =	ขุทฺทกนิกาย สัทธรรมปกาสินี ปฏิสัสมภิทามรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ. ปญฺจ.อ.	(บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก ปญฺจปกรณอฏฐกถา (ภาษาบาลี)
อภิ. ปญฺจ.อ.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก ปญจปกรณ์อรรถกถา (ภาษาไทย)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

วิมตติ. ฎีกา (บาลี) = วิมตติวินทนีฎีกา (ภาษาบาลี)

ฎีกาพระสูตร

ที.สี.ฎีกา (บาลี) = ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี สีลกฺขณฺธวคฺคฎีกา (ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘. = ทีฆนิกาย มหาเวคคปาติ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๔๑ หน้า ๑๗๘ ฉบับสยามรัฐ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐. = วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๓๒ หน้า ๔๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๓/๓๐๔/๑๗๔. = ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี สีลกฺขณฺธวคฺคอฎฐกถา เล่มที่ ๓ ข้อที่ ๓๐๔ หน้า ๑๗๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้หมายเลขอ้างอิงฎีกา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/หน้า เช่น วิมตติ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๕๑. = วิมตติวินทนีฎีกา เล่มที่ ๒ หน้า ๓๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้หมายเลขอ้างอิงปกรณ์วิเสส จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม/หน้า เช่น วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๙. = คัมภีร์วิสุทฺธิมรรค ภาคที่ ๑ หน้า ๑๙ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลที่มีจำนวนพุทธศาสนิกชนนับถือแพร่หลายไปทั่วโลก ความเป็นสากลของพระพุทธศาสนาเกิดจากสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาตรัสสอนนั้นมีความเป็นสัจธรรมสัมบูรณ์ (Absolute truth) คือ เป็นความจริงชนิดสูงสุด เด็ดขาด (Ultimate truth) อยู่แล้วในตัวเอง พระพุทธเจ้าเพียงแต่ทรงค้นพบแล้วนำออกมาเผยแผ่ จำแนก แจกแจง แต่งตั้ง บัญญัติ จัดวาง ให้สามารถสื่อสารกับคนร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี^๑ จนสำเร็จประโยชน์สูงสุดเป็นความสงบ ร่มเย็น และเป็นสุขแก่มวลมนุษยชาติ^๒ สาระของพระพุทธศาสนาเป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาในธรรมชาติเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นธรรมนิยามที่ดำรงอยู่โดยตัวเอง ไม่ขึ้นกับบุคคลหรือกาลเทศะเป็นอกาลิกรรรม ส่วนคำอธิบายความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติและพระพุทธองค์มาทรงค้นพบนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระธรรมวินัย”^๓

พระธรรมวินัย มีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์รวมของประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งเป็นแหล่งกลางที่ประมวลเอาหลักธรรมคำสอนทั้งหมดที่ทรงแสดงแก่ภิกษุสงฆ์สาวกและพุทธบริษัท ๔ มารวมไว้ด้วยกันอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด ด้วยเหตุนี้ พระธรรมวินัยจึงมีสถานภาพเป็นทั้งอารยมรรคา (แผนที่) อันนำไปสู่การศึกษาธรรมตราบจนบรรลุคุณธรรมระดับต่าง ๆ ตามแนวทางที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ขณะเดียวกันก็เป็นทั้งจุดหมายและเป็นมาตรฐานแห่งคำสอนและเป็นประหนึ่งองค์พระศาสดาผู้สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นมาในโลกด้วย^๔

^๑ อจ.ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

โดยเหตุที่พระธรรมวินัยมีความสำคัญและมีสถานภาพอันสูงส่งดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก บุรพจารย์ ปวงปราชญ์ราชบัณฑิตในอดีตสมัยสืบมาจนถึงปัจจุบัน จึงต่างพากันถือว่า พระธรรมวินัยเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่พุทธบริษัท ๔ จะต้องรักษาไว้ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ที่สุด นอกจากรักษาแล้วยามใดที่มีผู้จ้วงจาบหรือเข้าใจผิดต่อหลักพระธรรมวินัย พุทธบริษัท ๔ จะต้องถือเป็นภารกิจสำคัญในการที่จะช่วยกันขจัดปิดเป่าความเข้าใจผิดหรือการจ้วงจาบนั้นให้ปลาสนาการไปโดยเร็วที่สุด ความข้อนี้แม้พระพุทธเจ้าเองก็ทรงถือว่าเป็นเงื่อนไขหนึ่งแห่งความมั่นคงแพร่หลายของพระธรรมวินัยด้วย^๕ ต่อมาภายหลังพุทธกาลเมื่อมีภิกษุบางรูปกล่าวจ้วงจาบพระพุทธองค์ หรือมีภิกษุบางกลุ่มรวมตัวกันเผยแพร่พระธรรมวินัยที่วิปริตออกไปจากตัวบทที่ทรงบัญญัติไว้ พระอรหันตสาวกทั้งหลายแม้จะเป็นผู้สิ้นกิเลสแล้ว แต่กระนั้น ท่านก็หาได้ละเลยเพิกเฉยทอดธุระไม่ ตรงกันข้ามกลับพากันมีสมาณฉันท์ตั้งมั่นในสามัคคีธรรมหวังความดำรงมั่นแห่งพระธรรมวินัย ได้พร้อมใจกันชำระอธิกรณ์ทั้งสองครั้งจนเกิดความบริสุทธิ์บริบูรณ์เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายสืบทอดส่งต่อพระธรรมวินัยนั้นมาถึงพุทธบริษัทในปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์แบบในรูปของพระไตรปิฎกเถรวาท^๖ งานรักษาพระธรรมวินัย หรืองานการปราบปรามจึงมีหลักฐานที่มาอันสืบสายมาจากพระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก บุรพจารย์ และปวงปราชญ์ราชบัณฑิตแต่บรรพกาลจนถึงปัจจุบันสมัย

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ เป็นต้นมาเกิดมีพระภิกษุจากสำนักวัดพระธรรมกายเผยแพร่แนวคำสอนวิชชาธรรมกายที่ขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัยหลายประการ ซึ่งแนวคำสอนส่วนใหญ่จัดเป็นทิววิปลาสที่สามารถสั่นคลอนพระธรรมวินัยและสถาบันพระพุทธศาสนาในเมืองไทยได้อย่างชนิดถึงขั้นรากฐานเลยทีเดียว^๗

ในสถานการณ์ดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระมหาเถระผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์ผู้รอบรู้ทางพระพุทธศาสนาดีที่สุดในรูปหนึ่งของประเทศไทยได้ออกมาชี้แจงแสดงพระธรรมวินัยโดยอาศัยการให้บรรณานิบายตามแนวพระไตรปิฎกเถรวาท

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๓ - ๑๒๔.

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗ - ๔๕๖/๓๗๕ - ๔๒๐.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , กรณีธรรมกายฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่. (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒ - ๓.

เป็นหลักจรรยาธรรมกายค่อยคลี่คลายจากความสับสนพรั่มัว กลายเป็นความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องในหมู่พุทธศาสนิกชนทั่วไป น่าสังเกตว่าในวิกฤตศรัทธากรรมกายนี้ แม้จะมีผู้รู้ นักคิด นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากได้อุทิศตนร่วมกันทำงานที่แจ่มแจ้งแสดงหลักพระธรรมวินัยทั้งก่อนและหลังพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ทั้งทางเอกสาร หนังสือ บทความทางวิชาการ การให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ แต่กระนั้น คำที่แจ่มแจ้งแสดงหลักพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กลับได้รับความน่าเชื่อถือโดดเด่น มีน้ำหนักต่อสาธารณชนมากที่สุดกว่านักคิด นักวิชาการท่านอื่น ๆ จนอธิกรณ์กรรมกายที่หลายฝ่ายมองไม่เห็นว่าจะยุติลงได้อย่างไรได้สงบราบคาบลงโดยลำดับและนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบวินิจฉัยโดยฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงในเวลาต่อมา

ด้วยเหตุที่กรรมกายส่งผลกระทบต่อหลักการสำคัญในพระธรรมวินัย ตลอดจนความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและต่อระบบความคิด ความเชื่อ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนไทยอย่างกว้างขวาง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงอยากศึกษา สืบค้น วิจัยในประเด็นกรรมกายกับผลกระทบต่อพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์ และสังคมไทย โดยมุ่งตอบคำถามผ่านบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทโดดเด่นอย่างมีนัยสำคัญในการเกี่ยวข้องกับกรรมกายตั้งแต่เริ่มต้นจนนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบโดยมหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรปกครองสูงสุดแห่งคณะสงฆ์ไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อสำรวจแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๒.๓ เพื่อศึกษากรรมกายกับผลกระทบต่อพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์ และสังคมไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๓ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทิวฐีสามัญญตา หมายความว่า ความเป็นผู้มีความเสมอกันโดยทิวฐี มีความเห็นร่วมกัน มีความคิดเห็นลงกันได้^๙

ศีลสามัญญตา หมายความว่า ความเป็นผู้มีความสม่ำเสมอโดยศีล คือ รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณร ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ^{๑๐}

ประพตติวิปริตจากพระธรรมวินัย หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างไร ก็ไม่ประพตติปฏิบัติตามนั้น ละเมิดพุทธบัญญัติ แต่ยังรู้ตัวหรือยอมรับว่าการทำอย่างนั้นเป็นความผิด^{๑๑}

ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างหนึ่งกลับบอกว่าพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอน กลับบอกว่าพระพุทธเจ้าสอน สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าชั่วร้าย ผิด กลับสอนว่าดีงาม ถูกต้อง สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนว่าดีงาม ถูกต้อง กลับสอนว่าชั่วร้าย ผิด เป็นต้น ปฏิเสธ ลบล้าง หรือบิดเบือนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๒}

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” ครั้งนี้ มีเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๒.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมกาย, หน้า ๕.

^{๑๒} อ้างแล้ว.

พระมหาไสว โชติโก ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ธรรมกายในพระพุทธศาสนา” พบว่า “ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาของเถรวาท ธรรมกาย เป็นพระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า คือ พระองค์เป็นศูนย์รวมของประมวลโลกุตระธรรมคือมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ และพระนิพพานนั้นเป็นอนัตตา สำหรับพระพุทธศาสนามหายาน ธรรมกายเป็นกายประเภทหนึ่งในบรรดาตรีนิกาย ในคำสอนของพระมงคลเทพมุนี ธรรมกายเป็นพระนามของพระพุทธเจ้าและเป็นกายละเอียดของมนุษย์ อยู่นอกเหนือการปรุงแต่งทั้งปวง”^{๒๒}

จรรณ สมน้อย ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “คำสอนเรื่อง ‘วิปัสสนา’ ในพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีคำสอนของสำนักธรรมกาย” พบว่า “ทัศนะที่ว่า ธรรมกายหรือนิพพานที่มีภาวะเป็นอัตตา ตัวตน เทียงแท้ ยั่งยืน ไม่เปลี่ยนแปลง เสวยบรมสุขอยู่ในอายตนะนิพพานชั่วนิรันดร์นี้ จัดอยู่ในแนวคิดวิปัสสนาตามทัศนะของพระพุทธศาสนา เพราะขัดกับหลักคำสอนที่ว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีภาวะเป็นทุกข์ มีความขัดแย้งกันภายใน และธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (มิใช่อัตตาที่เที่ยงแท้) ไม่มีสิ่งใดยั่งยืนคงอยู่เป็นอัตตาที่เที่ยงแท้”^{๒๓}

คณินิตย์ จันทบุตร ศึกษา “สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ศึกษาขบวนการสวนโมกข์ สันติอโศก ธรรมกาย ถ้ากระบอก หลวงพ่อชา กับปัญหาและทางออกของคณะสงฆ์ไทย” พบว่า “ในอดีตสถานะและคุณค่าของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีอยู่เป็นอย่างสูง ต่อมาเมื่อสังคมไทยหันไปรับค่านิยมและวัฒนธรรมจากตะวันตก คุณค่าของพระพุทธศาสนาเริ่มลดลง พระภิกษุสามเณรเริ่มมีความประพฤติย่อหย่อน จนก่อให้เกิดสำนักต่าง ๆ ขึ้นในประเทศไทย โดยสำนักพระธรรมกายเป็นหนึ่งในสำนักเหล่านี้ที่เน้นการปฏิรูปพระพุทธศาสนาอย่างรอบด้าน แต่ท่ามกลางการปฏิรูป สำนักพระธรรมกายเองก็มีปัญหาภายในและปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทยมาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบันและหากปัญหาต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไขก็มี

^{๒๒} พระมหาไสว โชติโก (ท่านา), “การศึกษาวิเคราะห์ธรรมกายในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒.

^{๒๓} จรรณ สมน้อย, “คำสอนเรื่อง ‘วิปัสสนา’ ในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีคำสอนของสำนักธรรมกาย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓.

แนวโน้มน่าจะสร้างความขัดแย้งรุนแรงขึ้นได้ทั้งภายในสำนักธรรมกายและภายนอกสำนัก ออกไปอย่างกว้างขวาง”^{๑๔}

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล ศึกษาเรื่อง “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” พบว่า

“สำนักพระธรรมกาย คือ แบบอย่างที่โดดเด่นของวัดที่พยายามปรับตัวหรือปฏิรูปโดยได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมทุนนิยมบริโภคนิยมเข้ามาปรับใช้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การพยายามทำให้นุญกลายเป็นสินค้า เป็นค่านิยมที่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมทุนนิยมบริโภคนิยมที่ชัดเจน แต่ไม่ว่าจะปรับตัวอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีปัญหามากมายที่แฝงตัวอยู่ในสำนักไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องความขัดแย้งภายใน ปัญหาการจัดองค์กร ปัญหาการพยายามประนีประนอมกับระบบอำนาจของคณะสงฆ์และรัฐก็เสี่ยงต่อการที่จะถูกค่านิยมเหล่านี้กลืนได้ในที่สุด”^{๑๕}

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ศึกษาเรื่อง “๓ สำนักที่สิ้นสะเทือนพื้นฐานเดิมของสังคมไทย สอนโมกข์ ธรรมกาย สันตือโสภ” พบว่า “สำนักพระธรรมกายและแนวทางการสอนวิชาธรรมกายดำเนินไปได้เพราะมีการจัดตั้งในรูปองค์กรอย่างเป็นระบบ ในอนาคตหากสำนักพระธรรมกายไม่มีการปรับตัวจะพบกับปัญหาที่หลากหลายและล้นแต่เป็นเรื่องใหญ่ คือ ต้องมีการใช้เงินมากขึ้น การใช้เงินมากอาจเกิดการคอร์รัปชัน การระดมทุน การมุ่งเน้นสอนแต่วิชาธรรมกายทำให้หลักธรรมแคบและมีโอกาสเกิดความขัดแย้งกับระบบความคิดความเชื่ออื่นในสังคมสูง นอกจากนั้นการที่สำนักธรรมกายเป็นองค์กรใหญ่จึงต้องมีความขัดแย้งภายในเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ประการสำคัญการใช้เงินในการบริหารจำนวนมากเป็นการเดินทางสวนกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า”^{๑๖}

^{๑๔} คณิงนิตย์ จันทบุตร. สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๐). หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๕} อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาคุษุภบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

^{๑๖} ประเวศ วะสี. ๓ สำนักปฏิบัติธรรมที่สิ้นสะเทือนพื้นฐานเดิมสังคมไทย สอนโมกข์ ธรรมกาย สันตือโสภ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐). หน้า ๕๘-๕๘.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ แสดงทัศนะไว้ในหนังสือชื่อ "ธรรมกายฟางเส้นสุดท้ายแห่งความเสื่อมสลายของสถาบันสงฆ์ไทย" ว่า "พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) คือผู้ที่ดีประเด็นในเรื่องเถรวาทและสังฆธรรมปฏิรูปได้อย่างชัดเจน และถือตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งทางอรรถะและพยัญชนะตามแบบอย่างของมหานิกายแบบดั้งเดิมได้โดดเด่นที่สุด"^{๑๗}

พระไพศาล วิสาโล เสนอข้อสังเกตของท่านไว้ในหนังสือชื่อ "พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา" ไว้ว่า "พระธรรมปิฎกเป็นพระมหาเถระที่มีบทบาทสำคัญในการอธิบายพุทธธรรมอย่างดีเยี่ยมถัดจากท่านพุทธทาสและกล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้นำพุทธธรรมมาเสนอต่อสังคมไทยได้ละเอียดลออที่สุดในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของไทย"^{๑๘}

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎกชุด ๔๕ เล่ม ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์สมันตปาสาทิกา หนังสือกรณีธรรมกาย ที่นิพนธ์โดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๕.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่หนังสือ บทความ บทวิจารณ์ บทสัมภาษณ์ เอกสารอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความทางวิชาการ ตลอดจนหนังสือวิชาการทางพุทธศาสนา คือ พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม นิพพาน อัตตา/อนัตตา กรณีสันตือโคก รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้ ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

^{๑๗} ส. ศิวรักษ์, ธรรมกายฟางเส้นสุดท้ายแห่งความเสื่อมสลายของสถาบันสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

^{๑๘} พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐ - ๒๑.

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและของพระอรหันตสาวกในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงผลกระทบของกรณีธรรมกายต่อพระธรรมวินัย ต่อสถาบันสงฆ์ และต่อสังคมไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

บทที่ ๒

แนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาล และหลังพุทธกาล

ในบทที่ ๒ นี้ จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงที่มาของแนวคิดและบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและของพระอรหันตสาวกชั้นนำในสมัยพุทธกาลและสมัยหลังพุทธกาล โดยในสมัยพุทธกาลนั้นจะเริ่มศึกษาตั้งแต่แรกตรัสรู้จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน สำหรับสมัยหลังพุทธกาลจะศึกษาตั้งแต่ช่วงเวลาภายหลังพุทธปรินิพพานไปจนถึงการทำตติยสังคายนาและส่งพระสมณทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังนานาประเทศนอกผืนแผ่นดินชมพูทวีป

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

คำว่า "งานรักษาพระธรรมวินัย" ที่กล่าวถึงในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยหมายถึง "งานที่ก่อให้เกิดความมั่นคงแก่พระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนาทั้งในฐานะที่เป็นพระพุทธศาสนาที่แท้ คือ ตัวพระธรรมคำสั่งสอน (พระธรรมและพระวินัย) และพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งในสามสถาบันของสังคมไทย และรวมถึงความมั่นคงของสถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันที่รองรับไว้ซึ่งพระธรรมวินัยนั้นและขณะเดียวกันก็เป็นสถาบันซึ่งเป็นที่ปรากฏแห่งพระธรรมวินัยนั้นต่อสาธารณชนด้วย"

พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นมาในโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขให้แก่พหูชน หรือแก่มวลมนุษยชาติรวมทั้งเทวดาทั้งหลาย อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาเช่นที่กล่าวมานี้เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนจาก

(๑) เหตุผลแห่งการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า^๑

^๑ เช่นที่พระองค์ตรัสว่า ทรงอุบัติขึ้นมาในโลก ก็เพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๐/๒๒.

(๒) วัตถุประสงค์แห่งความดำรงมั่นของพระธรรมวินัย^๒

(๓) ภารกิจของพุทธสาวกผู้ทำหน้าที่ในการประกาศพระพุทธศาสนา^๓

เพื่อให้บรรลุถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาดังกล่าวมานั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงสร้างพระธรรมวินัยขึ้นมาเพื่อใช้เป็น “เครื่องมือ” ในการสร้างสรรค์ประโยชน์และ ความสุขให้เกิดขึ้นแก่พหูชนหรือมวลมนุษยชาติ เครื่องมือ คือ พระธรรมวินัย ที่พระพุทธ เจ้าทรงสร้างขึ้นมา นั้น เป็นเครื่องมือที่มีมาตรฐานดีเยี่ยมถึงขนาดที่พระองค์ทรงยืนยันไว้ว่า “ไม่มีสิ่งใดที่จะต้องเพิ่มเข้าไป” และ “ไม่มีสิ่งใดที่จะต้องตัดหรือทอนออก” เพราะทรงแสดง พระธรรมวินัยนั้น ๆ ไว้อย่างบริสุทธิ บริบูรณ์ ที่สุดทุกถ้อยกระทางความแล้ว^๔

อย่างไรก็ตาม แม้พระพุทธเจ้าจะทรงจัดเตรียมเครื่องมือในการยังประโยชน์ สุขให้เกิดขึ้นแก่มนุษยชาติรวมทั้งเทวดาทิ้งหลายเอาไว้อย่างดีที่ สุดแล้วก็ตามที แต่ถ้าไม่มีวิธี การที่จะรักษาเครื่องมือคือพระธรรมวินัยนั้นเอาไว้ให้ดีด้วย เครื่องมือนั้นก็อาจด้อยประสิทธิภาพลงไปบ้างด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ มีการนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์เป็นต้น^๕ ที่เกิดแทรกซ้อน

^๒ เช่นที่พระองค์ตรัสว่า ภิกษุสงฆ์ควรร่วมกันสังคายนาพระธรรมวินัย เพื่อให้พระธรรมวินัยมี ความมั่นคง และความมั่นคงของพระธรรมวินัยนั้น ก็ให้เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่พหูชน คือ เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย, ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

^๓ เช่นพระดำรัสตรัสส่งสาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาในยุคแรก ซึ่งทรงแสดงวัตถุประสงค์เอา ไว้อย่างชัดเจนว่า ทรงส่งภิกษุสงฆ์มุ่งไปยังคามนิคมต่าง ๆ ก็เพื่อแสดงธรรมอันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่ พหูชน คือ แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย, ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๖/๑๓๖ - ๑๓๗.

^๕ ตัวอย่างที่น่าสนใจก็เช่น พระภิกษุชื่อสาติเข้าใจผิดว่า วิญญูญาณในคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นอมตะ (เป็นอัตตา) คือ เป็นตัวตนที่เป็นนิรันดร์, ภิกษุบางพวกที่เล่าเรียนธรรมเพื่อวัตถุประสงค์ คือ การได้ วาที่ตีวาทะ หรือเพื่อแสดงภูมิข่มผู้อื่น แต่ไม่สนใจนำไปปฏิบัติพัฒนาดตนให้พ้นทุกข์, ในกรณีของภิกษุชื่อสาติ หากท่านเชื่อเช่นนั้นและสอนผู้อื่นให้เชื่อตามก็เท่ากับเป็นการลดคุณค่าของพระธรรมลงมาให้ไม่แตกต่างไปจาก หลักการของศาสนาพราหมณ์ ในกรณีหลังก็เท่ากับว่า พระธรรมมีคุณค่าเป็นเพียงระบบปรัชญาอย่างหนึ่ง ซึ่งมีผลต่อการแก้ปัญหา (ดับทุกข์) ได้น้อยมาก ผู้ที่เล่าเรียนธรรมผิดวัตถุประสงค์เช่นนี้ มีแต่จะทำให้ตัวเองมี ทุกข์มากขึ้น ทั้งคนอื่นที่เจริญรอยตามก็ไม่พ้นทุกข์ พระพุทธองค์ทรงดำนิว่าเป็นพวก “อลคัททูปมาปริยตี” คือ เล่าเรียนธรรมเหมือนคนจับงูพิษที่หาง ย่อมจะเป็นทุกข์เพราะการเล่าเรียนผิด ปฏิบัติผิด เหมือนคนจับงู พิษที่หางก็จะถูกงูพิษแวงกัดเอาจนถึงอาการปางตายได้ฉะนั้น, ดูรายละเอียดทั้งสองกรณีได้จาก ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๙๖ - ๔๑๔/๔๒๗ - ๔๕๐., ม.มู. (ไทย) ๑๒/๒๓๔ - ๒๔๘/ ๒๔๕ - ๒๖๗.

ขึ้นมาบั่นทอนประสิทธิภาพของเครื่องมือนั่นเอง เพื่อที่จะให้เครื่องมือ คือ พระธรรมวินัยนั้น สามารถอำนวยความสะดวกและความสุขแก่พหูชนได้มากที่สุดอย่างที่เราควรจะเป็น จึงเป็นเหตุให้เกิดมี “งานรักษาพระธรรมวินัย” ขึ้นมาในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา”

๒.๑.๑ แนวคิดของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาค้นคว้าหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก ผู้วิจัยได้ทราบว่า แนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มก่อรูปขึ้นมาแล้วตั้งแต่เมื่อแรกตรัสรู้เลยทีเดียว ทั้งนี้เพราะตามประวัติที่ตรัสเล่าไว้ด้วยพระองค์เองแสดงว่า ภายหลังจากที่ตรัสรู้แล้ว มีมารเข้ามากราบทูลอาราธนาให้เสด็จดับขันธปรินิพพาน แต่พระองค์ทรงต่อรองกับมารโดยทรงวางเงื่อนไขเอาไว้ว่า พระองค์จะยังไม่ปรินิพพานตราบใดที่สาวกสาวิกา อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ของพระองค์ยังไม่มีคุณสมบัติดังนี้ ๆ ต่อเมื่อใดก็ตามสาวกสาวิกา อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย มีคุณสมบัติครบตามที่ทรงวางเงื่อนไขเอาไว้แล้ว เมื่อนั้น พระองค์จึงจะปรินิพพาน^๖

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธพจน์ที่ตรัสกับมารครั้งนี้ ไม่เพียงแต่จะทรงวางเงื่อนไขแห่งการเสด็จปรินิพพานของพระองค์ว่าขึ้นต่อ “คุณสมบัติของพุทธบริษัท ๔” เท่านั้น แต่ในอีกแง่หนึ่งก็เท่ากับว่า ทรงมอบหมายพระพุทธศาสนาเอาไว้ในมือของพุทธบริษัททั้ง ๔ ด้วย โดยทรงกำชับให้พุทธบริษัททุกฝ่ายและทุกคนเป็นผู้มีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างเสมอภาคกัน ไม่ใช่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เช่น ภิกษุเป็นต้น เป็นผู้รับผิดชอบในการเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอยู่เพียงฝ่ายเดียว

มีข้อควรสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ จากพระพุทธพจน์นี้เองเราจะพบว่า เมื่อทรงมอบหมายให้พุทธบริษัท ๔ ร่วมเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาแล้วนั้น ยังทรงระบุต่อไปอีกด้วยว่า พุทธบริษัท ๔ ที่จะสามารถรักษาพระศาสนา (พรหมจรรย์) ได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติอะไรบ้าง ในบรรดาคุณสมบัติทั้งหลายนั้นการ “แสดงธรรมการาบปรีปวาท” นับเป็น

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๓ - ๑๒๔.

คุณสมบัติสำคัญที่สุด เพราะคุณสมบัติข้อนี้เอง คือ ที่มาของ “งานรักษาพระธรรมวินัย” ในพระพุทธศาสนาที่เด่นชัดที่สุดแห่งหนึ่ง^๕ อนึ่ง หากพิจารณาในมิติของเวลา เราจะพบอีกว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธดำริเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยนี้ในช่วงแรกแห่งปฐมโพธิกาล คือ ภายหลังจากการตรัสรู้เลยทีเดียว เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันสรุปลงได้ในชั้นหนึ่งว่า “งานรักษาพระธรรมวินัย” ได้เริ่มต้นขึ้นพร้อม ๆ กับที่ทรงเริ่มงานประกาศพระพุทธศาสนานั้นเอง

นอกจากพระพุทธพจน์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังมีเหตุการณ์สำคัญอีก ๕ เหตุการณ์ ซึ่งแต่ละเหตุการณ์ผู้วิจัยได้พบว่า ล้วนแล้วแต่เป็นที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไม่ทางใดก็ทางหนึ่งทั้งสิ้น กล่าวคือ

(๑) ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ ภูฏาคารศาลา อันตั้งอยู่บนยอดเขาศิขณภูฏ วาสสการพราหมณ์ ผู้เป็นมหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับพร้อมทั้งเล่านิทานสงครามที่พระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีให้ทรงสดับ แต่พระพุทธเจ้าทรงวางพระองค์เป็นกลาง ไม่ทรงแสดงท่าทีว่าเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างที่พระเจ้าอชาตศัตรูทรงประสงค์ให้เกิดขึ้น พระองค์เพียงแต่ทรงแสดงธรรมตามปกติเท่านั้น ครั้นเมื่อคล้อยหลังवासสการพราหมณ์กลับไปแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมีรับสั่งให้พระอานนท์ ผู้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ไปเผด็จสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ให้มาประชุมพร้อมกัน แล้วจึงตรัส “ภิกขุอุปปริหานิยธรรม” หลายหมวดด้วยกัน แต่ภิกขุอุปปริหานิยธรรมหมวดที่สำคัญที่สุด ซึ่งแสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับ “งานรักษาพระธรรมวินัย” ของพระองค์นั้น ก็คือ หมวดแรกซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

^๕ ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓), หน้า ๗., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กรณีธรรมกาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑ - ๖๔.

ภิกษุทั้งหลาย

- (๑) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมาก
 ครั้ง
- (๒) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเล็ก
 ประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ
- (๓) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย
 ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามาได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้าง
 สิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันตามสิกขาบทที่เรา
 บัญญัติไว้แล้ว”
- (๔) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อม
 เลยตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
 ภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตต์ัญญู บวชมานาน เป็น

“ เฉพาะข้อ ๑, ๒ เป็นเหตุให้เกิดคติ “ความไม่ประมาท” ในการรักษาพระธรรมวินัย ดังปรากฏ
 ว่า เมื่อมีเหตุฆราวาสเกิดขึ้นในสังฆมณฑลพระมหาเถระทั้งหลาย จะถือเป็นเหตุรีบด่วนลุกขึ้นมาดำเนินการ
 ชำระอธิกรณ์ทันทีไม่ปล่อยเอาไว้ให้ยืดเยื้อเรื้อรัง ปฏิปทาของพระมหากัสสปะในคราวปฐมสังคายนาคือตัว
 อย่างอันดีของการถือคตินี้, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็ถือคตินี้เป็นแรงจูงใจในการทำงานรักษาพระธรรม
 วินัยเช่นกัน, ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑ - ๔๔๒/๓๘๒ - ๓๘๓., พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต),
 กรณีสันตือโสภ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๕.

ส่วนข้อ ๓ นับว่าเกี่ยวข้องกับงานรักษาพระธรรมวินัยโดยตรง เพราะต่อมาเมื่อพระมหากัสสปะ
 เป็นประธานในการทำปฐมสังคายนา ได้ยกเอาพระพุทธพจน์ในข้อนี้ขึ้นเสนอเป็นญัตติไม่ให้สงฆ์ถอนสิกขาบท
 เดิมและเพิ่มเติมสิกขาบทใหม่ มตินี้ส่งผลให้พระมหาเถระทั้งหลายรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้อย่างบริสุทธิ์
 บริบูรณ์มาตั้งแต่ครั้งนั้นจนถึงปัจจุบันนี้, ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑ - ๔๔๒/๓๘๒ - ๓๘๓.

แต่เมื่อว่าโดยใจความแล้ว ภิกษุอธิษฐานธรรมทุกข้อ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อให้พุทธ
 สาวกทั้งหลายใช้ยึดเป็นแนวทางป้องกันความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับพระธรรมวินัย (พระพุทธศาสนา) โดยตรง
 เหมือนกัน โดยที่ทุกข้อต่างข้อต่างก็เสริมกันอยู่ในที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าในกรณีนั้น ๆ จะยกข้อไหนขึ้นมาเป็นต้น
 เรื่องสำหรับจัดทำดำเนินการ

สังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง

- (๕) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาก่อให้เกิดภพใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว
- (๖) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า
- (๗) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ในภายในว่า 'ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงามที่ยังไม่มา ฟังมา ท่านที่มาแล้ว ฟังอยู่ผาสุก'

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิปัตติกรรม ๗ ประการนี้อยู่ และใส่ใจอธิปัตติกรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่^{๑๑}

ผู้วิจัยเห็นว่า ภิกษุอธิปัตติกรรมทั้ง ๗ ประการนี้ คือ แนวคิดหลักที่ทำให้เกิดมีการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้เป็นอย่างดี มีใจความสมบูรณ์ และมีความแม่นยำทั้งทางอรรถและพยัญชนะมากที่สุด เหมือนกับที่พระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้แต่เมื่อครั้งพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ทุกประการ พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่เกิดขึ้นมาในโลก แล้วเจริญแพร่หลายไปยังนานาประเทศรวมทั้งประเทศไทย ก็คือ ผลผลิตที่เป็นรูปธรรมของแนวคิดที่เกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยอันสืบสายมาจากภิกษุอธิปัตติกรรม (โดยเฉพาะข้อ ๓) ดังกล่าวมานี้เอง

(๒) ในตอนปลายของพุทธกาล นิครนถ์ นาฏบุตร ศาสดาของศาสนาเซน (Jainism) ได้ถึงแก่กรรมลง ครั้นภายหลังจากนิครนถ์ นาฏบุตร ถึงแก่กรรมแล้ว สาวกเกิดความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องพระธรรมวินัยแห่งพระศาสดาของตน เมื่อต่างฝ่ายต่างก็ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ก็เป็นเหตุให้เกิดการทุ่มเถียงกัน จนในที่สุดก็

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒ - ๘๓.

นำไปสู่ความแตกสามัคคีและความวุ่นวาย พระพุทธเจ้าทรงทราบเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ จึงทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ร่วมกันสังคายนาพระธรรม ทั้งนี้ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้นในพระพุทธศาสนา^{๑๑}

(๓) พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุการณ์เดียวกันกับที่กล่าวข้างต้น (คือข้อ ๑) แล้วทรงแสดงว่า “อธิกรณ์”^{๑๒} มี ๔ ประเภทด้วยกันคือ คือ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์ เมื่ออธิกรณ์เหล่านี้เกิดขึ้นแล้วสงฆ์พึงร่วมกันระงับอธิกรณ์^{๑๓} โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวาทาธิกรณ์ ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประเด็นทางพระธรรมวินัยโดยตรง สงฆ์พึงระงับโดยใช้วิธีระงับแบบ “สัมมาชาวินัย” และ “เยภุยยสิกา” ครั้นแล้วจึงทรงแสดง “สาราณียธรรม ๖” อันเป็นเหตุให้สงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสมานสามัคคีและมีความสุข^{๑๔}

(๔) หลังจากทรงรับคำอาราธนาของมารว่า จะเสด็จปรินิพพานในเวลาสามเดือนข้างหน้าแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมหมวดหนึ่งชื่อว่า “มหาปเทศ ๔” แก่พระอานนท์ สารสำคัญของมหาปเทศ ๔ (ฝ่ายพระสูตร) นี้ ก็คือ ทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์รู้จักใช้หลักเกณฑ์ตามที่ทรงวางเอาไว้ไปเป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานในการวินิจฉัยพระธรรมวินัยหรือสัตตสุตตันต์ โดยทรงแนะนำให้ใช้วิธีตรวจสอบพระธรรมวินัยหรือสัตตสุตตันต์

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๖๔ - ๑๗๘, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๑ - ๕๔/๕๐ - ๖๑.

^{๑๒} อธิกรณ์ หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นมาแล้ว สงฆ์จะต้องดำเนินการตามหลักการที่ทรงวางเอาไว้ในพระวินัยให้เรื่องนั้น ๆ สงบลงโดยการใช้วิธีระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง, ดูรายละเอียดใน ม.อุ.อ.๓/๔๖/๒๘.

^{๑๓} สงฆ์พึงระงับอธิกรณ์โดยอธิกรณ์สมณะ ๗ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่งตามควรแก่กรณีนั้น ๆ วิธีระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประกอบด้วย

๑. สัมมาชาวินัย	๒. สติวินัย
๓. อมูพหวินัย	๔. ปฏิญญาตกรณะ
๕. เยภุยยสิกา	๖. ตัสสปาปิยสิกา
๗. ตินวัตถการกะ	

รายละเอียดของอธิกรณ์สมณะแต่ละข้อ ดู ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๖ - ๕๓/๕๕ - ๕๙.

^{๑๔} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๙ - ๖๑.

ด้วยการรู้จักเปรียบเทียบสูตรกับสูตร พญฺชนะกับพญฺชนะ ถ้าหลักฐานจากทั้งสองฝ่ายลงกันสมกันจึงควรยอมรับว่านั่นเป็นพระธรรมวินัยหรือเป็นสัตตศาสนาที่แท้^{๙๕}

(๕) ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงประทานปัจฉิมโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โวมมจฺเจเนน สตุถา.

ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใด ที่เราแสดงแล้วและบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลล่วงไปแห่งเรา^{๙๖}

ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วเห็นว่า เหตุการณ์สำคัญหลายต่อหลายครั้งที่กล่าวมาก็ดี พระปัจฉิมวาจาที่ประทานแก่ภิกษุสงฆ์ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพก็ดี นับเป็นรากฐานแห่งแนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่สำคัญมาก โดยเฉพาะพระปัจฉิมวาจานั้นบ่งถึงพุทธประสงค์ว่า ทรงฝากพระธรรมวินัยเอาไว้ให้อยู่ในสถานะของพระบรมศาสดาแทนพระองค์ ซึ่งพุทธบริษัททุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพ ยกย่อง เคารพ และรักษาไว้เป็นอย่างดีที่สุด และหากพิจารณาประวัติของการทำงานรักษาพระธรรมวินัยทุกครั้งประกอบด้วย ก็จะพบความจริงว่า พระมหาเถระทั้งหลายในยุคต่อมามีพระสารีบุตร พระมหากัสสปะ พระอานนท์ และพระอุบาลี เป็นอาทิ ก็ได้อาศัยแนวคิดและปฏิบัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางเอาไว้นี้เองเป็นบรรทัดฐานในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ สืบมาโดยตลอด

^{๙๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗ - ๑๘๘/๑๓๔ - ๑๓๗.

^{๙๖} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

๒.๑.๒ แนวคิดของพระสารีบุตร

พระสารีบุตร เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระผู้มีพระภาคคู่กับพระมหาโมคคัลลานะซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย^{๑๗} ท่านได้รับการยกย่องไว้ในเอตทัคคฐานันดรด้านเป็นผู้มีปัญญาเป็นเอกยิ่งกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพุทธสาวก^{๑๘} ความเป็นเลิศทางด้านปัญญาของพระสารีบุตรนั้นพระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าจะเป็นรองก็แต่พระองค์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรไว้ในฐานะเป็น “พระธรรมเสนาบดี”^{๑๙} อีกตำแหน่งหนึ่ง จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร เป็นผู้มีบทบาทโดดเด่นและได้รับการยอมรับจากพระพุทธองค์เป็นอย่างสูงยิ่งกว่าพระพุทธสาวกรูปอื่นๆ

จากการศึกษาหลักฐาน คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น ผู้วิจัยได้พบว่า พระสารีบุตร ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะพระธรรมเสนาบดีได้เป็นอย่างดีสมกับที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความไว้วางใจทุกประการ ดังปรากฏว่า ท่านมีผลงานอยู่เป็นจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไปในพระไตรปิฎก ว่าเฉพาะผลงานที่โดดเด่นและกลายมาเป็นเช่นต้นแบบของคัมภีร์อรรถกถาในยุคต่อมา กล่าวคือ

- (๑) มหานิเทศ^{๒๐}
- (๒) จุฬนิเทศ^{๒๑}
- (๓) ปฏิสัมภิตามรรค^{๒๒}
- (๔) สัมมาทิฏฐิสูตร^{๒๓}
- (๕) สังคีติสูตร^{๒๔} และ

^{๑๗} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙ - ๑๙๐/๒๕.

^{๑๘} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๑๙} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑๗/๘๙ - ๙๘.

^{๒๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ - ๒๑๐/๑ - ๖๒๐.

^{๒๑} ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑ - ๑๖๑// - ๕๐๒.

^{๒๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑ - ๔๒/๑ - ๖๑๐.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙ - ๑๐๔/๘๑ - ๑๐๐.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๙๖ - ๓๔๙/๒๔๗ - ๓๖๖.

(๖) ทศตตรสูตร^{๒๕}

พระสารีบุตรเป็นผู้ที่มีความห่วงใยในความมั่นคงของพระธรรมวินัย (พระพุทธศาสนา) เป็นอย่างมาก ท่านได้ฝากแนวคิดและปฏิบัติที่เกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้อนุชนได้เจริญรอยตาม ดังต่อไปนี้

(๑) ในช่วงต้นแห่งพุทธกาลพระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแต่ทรงปกครองสงฆ์ด้วยหลักการคือ “โอวาทปาติโมกข์”^{๒๖} สงฆ์ทั้งปวงก็อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเกือบทั้งหมดล้วนเป็นพระอริยบุคคลถึงขนาดที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างต่ำที่สุดสาวกสงฆ์ของพระองค์ก็เป็นพระโสดาบันบุคคล^{๒๗} เพราะฉะนั้นในช่วงแรกแห่งการบำเพ็ญพุทธกิจจึงยังไม่มีสิกขาบทที่เรียกกันว่าเป็น “อาณัติปาติโมกข์”^{๒๘} เช่น ปฐมปาราชิก เป็นต้น มีแต่สิกขาบทเล็กน้อยบางข้อเท่านั้นที่ทรงบัญญัติไว้^{๒๙} ต่อมาในขณะเสด็จประทับจำพรรษา ณ เมืองเวรัญชา พระสารีบุตรได้กราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อความดำรงมั่นแห่งพรหมจรรย์ (ศาสนา)^{๓๐} แต่พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ยังไม่ถึงเวลาที่จะบัญญัติสิกขาบท จึงทรงยับยั้งพระสารีบุตรว่า ควรรอดูต่อไปก่อน ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยอันสมควรแล้ว พระองค์จะทรงบัญญัติสิกขาบทเอง^{๓๑}

(๒) ระหว่างที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับ ณ ท้องพระโรงหลังใหม่ชื่อ “อุพทกะ” ของเจ้ามัลละในกรุงปาวา อันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนปลายของพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรกล่าวธรรมกถาแก่ภิกษุสงฆ์แทนพระองค์ พระสารีบุตรนำเหตุการณ์ที่สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร แดกกันมาแล้วให้ภิกษุทั้งหลายฟังแล้วชี้ให้เห็นว่า สภาพเช่นนั้น ไม่ควรเกิดขึ้นกับสาวกของพระพุทธองค์ จากนั้นท่านจึงชักชวนภิกษุสงฆ์ร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงประทานเอาไว้ให้

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๐ - ๓๖๐/๓๖๗ - ๔๓๘.

^{๒๖} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓ - ๑๘๕/๙๐ - ๙๑.

^{๒๗} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

^{๒๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

^{๒๙} วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๖/๒๒๑.

^{๓๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓ - ๑๔.

และท่านไม่เพียงแต่ชักชวนเท่านั้น ทว่ายังได้แสดงตัวอย่างการสังคายนาพระธรรมในที่ประชุมสงฆ์ครั้งนั้นด้วย^{๓๒}

(๓) ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค^{๓๓} ซึ่งเป็นปกรณ์วิเสสที่มีชื่อเสียงมากที่สุดเล่มหนึ่งของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท พระพุทธโฆสจารย์ผู้รจนา ได้พรรณนาถึงความเป็นผู้เทิดทูนพระวินัยของพระสารีบุตรเอาไว้อย่างสูงส่งยิ่งถึงขั้นยอมสละชีวิตเพื่อแลกกับความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะของตนก็ได้ ความตอนนี้มีอยู่ว่า วันหนึ่งพระสารีบุตรอาพาธด้วยโรคลมในท้อง พระมหาโมคคัลลันะทราบของท่านอาพาธจึงเรียนถามว่า เมื่อท่านป่วยด้วยโรคนี้ท่านมีวิธีรักษาอย่างไร พระสารีบุตรได้เรียนตอบว่า จะรักษาโรคนี้ให้หายได้ก็ต่อเมื่อได้ฉันข้าวปายาสที่ปรุงด้วยน้ำมันสด เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด เทวดาตนหนึ่ง ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ท้ายที่จงกรมของพระสารีบุตรได้ทราบเรื่องนั้นจากการสนทนาของพระเถระทั้งสอง จึงไปเข้าสิงสิงลูกชายคนโตของโยมอุปัฏฐากของพระสารีบุตร พลองออกปากขอให้โยมอุปัฏฐากของท่านจัดเตรียมข้าวปายาสเช่นนั้นไว้ถวายในวันรุ่งขึ้น ครั้นถึงวันรุ่งขึ้น พระมหาโมคคัลลันะมารับภัตตาหารบิณฑบาตยังตระกูลอุปัฏฐากแทนพระสารีบุตร โยมอุปัฏฐากของท่านจึงจัดข้าวปายาสเช่นนั้นไว้คอยถวาย พระมหาโมคคัลลันะนำข้าวปายาสนั้นมาถวายพระสารีบุตร ๆ เกิดความแคลงใจว่า ข้าวปายาสนั้นอาจได้มาด้วยวิธีการที่ไม่บริสุทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงปฏิเสธข้าวปายาสนั้นเสียแล้วเปล่งอุทานออกมาในขณะนั้นว่า “ข้าวปายาสที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยวจีวิญญูติ (การออกปากขอ) เป็นของไม่

^{๓๒} รายละเอียดเกี่ยวกับผลงานการสังคายนาของพระสารีบุตรได้ใน สังคิติสูตร ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๓ - ๓๔๙/๒๕๐ - ๓๖๖., และ ทสฺตตรสูตร ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๐ - ๓๕๘/๓๖๖ - ๔๓๘.

^{๓๓} แต่งโดยพระพุทธโฆสจารย์ ซึ่งเป็นพระอรหันตภิกษุผู้มีชื่อเสียงมากที่สุดรูปหนึ่งในประวัติพระพุทธศาสนา ท่านมีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. ๙๕๖ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๔ - ๕., สมเด็จพระวันรัต, สังคิตยวงศ์ : พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย, คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน จัดพิมพ์ถวายเป็นธรรมบรณการโดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ) วัดพระเชตุพน, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนศิวกพร จำกัด, ๒๕๒๑), หน้า ๙๘ - ๑๑๒.

สมควรจะบริโภค ต่อให้หิวจนขนาดให้ออกมาเลียหากินอยู่ข้างนอกตนก็จะไม่ยอมละเมิด
วินัยบัญญัติเป็นอันขาด”^{๓๔}

แนวคิดและปฏิบัติที่แสดงให้เห็นว่า พระสารีบุตรเทิดทูนและรักษาพระวินัย
อย่างสูงสุดถึงขนาดยอมแลกชีวิตได้นี้ นับว่า สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตอีกข้อหนึ่งที่ว่า
มักจะได้รับการนำมาอ้างถึงอยู่เสมอในหมู่ผู้มีกัลยาณศีล กัลยาณธรรม และหวังความดำรง
มั่นแห่งพระธรรมวินัย นั่นก็คือ

นรชน

พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะอันประเสริฐกว่า

พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต

พึงสละทรัพย์อวัยวะและชีวิตสิ้นทุกอย่าง

เมื่อรำลึกถึงธรรม”^{๓๕}

จากที่อภิปรายมาข้างต้นนี้ พอจะสรุปได้ว่า พระสารีบุตรมีแนวคิดในการ
รักษาพระธรรมวินัยที่เป็นสาระสำคัญอยู่ ๓ ประการ กล่าวคือ

๑. รักษาพระธรรมวินัยด้วยการบัญญัติสิกขาบท
๒. รักษาพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนาพระธรรม

^{๓๔} หมายถึง การออกปากขอจากคนที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวราณา ภิกษุใดละเมิดถือว่า ต้อง
อาบัติปาจิตตีย์ ตามพระวินัยบัญญัติที่ว่า “ก็ภิกษุใด ออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น
น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์” วิ.มหา. (ไทย)
๒/๒๕๗/๔๑๑. หากพิจารณาในแง่ของศีล การออกปากขอจตุปัจจัยจากคนที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวราณา จัดเป็น
“อเนสนา” คือ การแสวงหาอันไม่สมควร จตุปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยการแสวงหาที่ไม่สมควร ถือว่า เป็นปัจจัยที่ไม่
บริสุทธิ์ บรรพชิตไม่พึงบริโภค ผู้ละเมิดมีความผิดฐานล่วงจตุปาริสุทธิศีล โดยเฉพาะก็ข้อปาฏิโมกขสังวรศีล
และอาชีวนปาริสุทธิศีล, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๙ - ๗๒.

^{๓๕} ขุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๓๘๒/๑๔๗.

๓. รักษาพระธรรมวินัยด้วยการยอมสละแม้แต่ชีวิตของตน เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์

๒.๑.๓ แนวคิดของพระมหากัสสปะ

พระมหากัสสปะเป็นพระมหาเถระที่มากทั้งพรรษาอายุกาลและมากทั้งประสบการณ์ ในบรรดาพระอสีติมหาสาวกทั้งหลาย นับได้ว่า ท่านเป็นพระมหาสาวกชั้นผู้ใหญ่ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยใกล้ชิดพระพุทธเจ้ามากที่สุดรูปหนึ่ง ตามประวัติของท่านที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีพระไตรปิฎก เป็นต้น ผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าทรงยกย่องและทรงมีพระมหากุณาธิคุณต่อพระมหากัสสปะอย่างมีนัยสำคัญในหลายกรณีด้วยกันและแต่ละกรณีนั้นล้วนมีความหมายในเวลาต่อมาทั้งสิ้น เป็นต้นว่า

๑. เมื่อพระมหากัสสปะ (ปิณฑลิมานพ) ตัดสินใจสละฆราวาสวิสัยออกมาบวช พระพุทธเจ้าเสด็จไปรอดต้อนรับท่านด้วยพระองค์เองถึงในระหว่างทาง^{๓๖}
๒. ทรงมีพุทธดำรัสมอบความเป็นทายาทให้กับท่าน^{๓๗}
๓. ทรงประทานการอุปสมบทด้วยโอวาทปฎิคคหณุปสัมปทาซึ่งเป็นวิธีอุปสมบทแบบพิเศษที่ทรงประทานแก่พระมหากัสสปะเพียงองค์เดียวเท่านั้น^{๓๘}
๔. ทรงแลกผ้าบังสุกุลจีวรของพระองค์กับผ้าสังฆาฏิของพระมหากัสสปะ^{๓๙}
๕. ทรงยกย่องพระมหากัสสปะว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งปวงด้านทรงธุดงค์คุณ และมีคุณธรรม เช่น อภิญญา ๖ และอนุบุพพิหาร ๙ เป็นต้น^{๔๐}

^{๓๖} ขุ.เถร.อ. (บาลี) ๒/๔๘๙ - ๔๙๑.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๘} การอุปสมบทแบบโอวาทปฎิคคหณุปสัมปทาสำเร็จด้วยการรับโอวาท ๓ ข้อ จากพระพุทธองค์ กล่าวคือ (๑) เราจักเข้าไปตั้งหิริและโอตตปปะอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ ผู้เป็นมัชฌิมะ (๒) เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล จักกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เป็นประโยชน์ มนสิการถึงธรรมนั้นทั้งหมด จักประมวลจิตมาทั้งหมดเจียโลตสดับธรรม (๓) เราจักไม่ละกายคตาสติที่ประกอบด้วยความยินดี, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๒๕๘ - ๒๕๙.

^{๓๙} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๔/๗๑๔ - ๗๑๕.

^{๔๐} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๑/๒๕., ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๒/๒๕๐ - ๒๕๓.

พระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีต่อพระมหากษัตริย์พระองค์นี้เป็นพิเศษนี้ส่งผลให้ท่านพระมหากษัตริย์พระชนกในพระมหากษัตริย์คุณอย่างลึกซึ้งถึงขนาดนำมาเป็นข้อปรารภกับตัวเองว่า พระพุทธองค์ทรงวางตนไว้ในฐานะเป็น "พระธรรมทายาท" ผู้จะสามารถธำรงวงศ์แห่งพระสัทธรรมของพระองค์ให้ยั่งยืนสืบต่อไปได้^{๑๑}

ต่อมาขณะที่กำลังเดินทางจากกรุงปาวาเพื่อจะไปยังกรุงกุสินารานั้น ท่านได้ทราบข่าวพุทธปรินิพพานจากปริพาชกคนหนึ่ง ข่าวนี้ทำให้เกิดความโศกาดูรแก่ภิกษุสงฆ์ที่ยังเป็นปุถุชน ก่อให้เกิดธรรมสังเวชแก่พระชีนาสพ แต่กลับก่อให้เกิดความดีใจแก่ภิกษุผู้บวชเมื่อแก่รูปหนึ่งชื่อ "สุภทัตตะ" พระสุภทัตตะได้ลุกขึ้นแสดงทัศนคติต่อหน้าภิกษุสงฆ์ทั้งปวงว่า การที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปนั้นก็นับว่าเป็นการดีแล้ว เพราะเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ทำให้พวกตนไม่มีเสรีภาพที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามใจปรารถนา แต่ว่าต่อไปเมื่อสิ้นพระองค์เสียแล้ว ตนปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ย่อมทำได้โดยไม่ต้องเกรงว่าจะมีใครมาคอยห้ามปรามอีกแล้ว^{๑๒}

พระมหากษัตริย์ได้ยินคำกล่าวจ้วงจาบพระพุทธเจ้าของสุภทัตตะภิกษุแล้วเห็นว่า เป็นเหตุปัจจัยที่อันตรายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม (พระศาสนา) ในอนาคตด้วยเหตุนี้ ท่านจึงเริ่มเกิดความคิดที่จะนำเอาเรื่องนี้มาเป็นข้อปรารภสำหรับชักชวนคณะสงฆ์ให้ร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นระบบระเบียบให้เร็วที่สุด^{๑๓} ครั้นเสร็จงานถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้วราว ๒๑ วัน^{๑๔} ท่านจึงได้ชักชวนภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ ทรงอภิญญา แดกฉานพระธรรมวินัย ได้ ๕๐๐ รูป มาร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นระบบระเบียบ ปฐมสังคายนาครั้งนี้กระทำกันที่สัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภาระ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเสร็จสิ้นการสังคายนาพระธรรมวินัย

^{๑๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๔ - ๑๕๖ - ๒๖๐.

^{๑๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๖.

^{๑๓} วิ.อ. (บาลี) ๑/๕ - ๖.

^{๑๔} บรรจบ บรรณรุจิ, อสิติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๗), หน้า ๘๕.

พระอานนท์ ได้แจ้งต่อที่ประชุมสงฆ์ว่า ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์ ได้ทรงมีพุทธดำรัสอนุญาตให้สงฆ์ถวายนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ได้ คณะพระสังคีติกาจารย์ไม่อาจหาข้อสรุปได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร ต่างก็มีความคิดเห็นไปกันคนละทาง^{๕๕} พระมหากัสสปะจึงได้เสนอญัตติขึ้นท่ามกลางสงฆ์ว่า สงฆ์ไม่ควรจะถวายนสิกขาบทเล็กน้อยโดยประการทั้งปวง ทั้งนี้ ท่านได้ให้เหตุผลประกอบว่า สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติไว้นั้นไม่ใช่จะรับรู้กันอยู่ในหมู่ภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพุทธสาวกเท่านั้น ทว่าพวกคฤหัสถ์ทั้งหลายก็รับรู้ด้วย เพราะฉะนั้น หากสงฆ์จะถวายนสิกขาบทเล็กน้อยเสียทั้ง ๆ ที่พระศาสดาเพิ่งจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้เพียงไม่นานเลย ก็จะเป็นเหตุให้เกิดคำครหาขึ้นมาได้ว่า ภิกษุสงฆ์ไม่ให้ความยำเกรงต่อสิกขาบทบัญญัติ พวกท่านสมาทานปฏิบัติเฉพาะสมัยที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น ครั้นสิ้นพระศาสดาต่างก็พากันละเลิกเพิกเฉยเสีย เพื่อป้องกันข้อครหาเช่นนี้ ภิกษุสงฆ์จึงไม่ควรถวายนสิกขาบทเดิม ไม่เพิ่มเติมสิกขาบทใหม่ ทรงสอน (ธรรม) และทรงบัญญัติ (วินัย) ไว้อย่างไรก็ควรสมาทานศึกษาและปฏิบัติไปตามนั้นให้ดีที่สุด คณะสงฆ์ต่างเห็นด้วยกับญัตติของพระมหากัสสปะอย่างเป็นเอกฉันท์ จึงเป็นเหตุให้ไม่มีการถวายนสิกขาบทเดิมและไม่มีการเพิ่มเติมสิกขาบทใหม่อย่างเด็ดขาด^{๕๖}

^{๕๕} พระสังคีติกาจารย์มีความเห็นในเรื่องสิกขาบทเล็กน้อยแตกต่างกันออกเป็นหลายมติ คือ

(๑) มติที่ ๑ เห็นว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อยทั้งหมด”

(๒) มติที่ ๒ เห็นว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ และสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อยทั้งหมด”

(๓) มติที่ ๓ เห็นว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ และอนิยต ๒ สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อยทั้งหมด”

(๔) มติที่ ๔ เห็นว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อยทั้งหมด”

(๕) มติที่ ๕ เห็นว่า “ยกเว้นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบทที่เหลือจัดเป็นสิกขาบทเล็กน้อยทั้งหมด”, วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๒.

^{๕๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๒/๓๘๓. แนวคิดที่พระมหากัสสปะนำเสนอเพื่อขอความเห็นชอบจากคณะสงฆ์นี้สอดคล้องกับพระพุทธพจน์ในภิกขุปรินิพพานนัยธรรมข้อที่ ๓ ที่ว่า “ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว”, ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒ - ๘๓.

ผู้วิจัยเห็นว่า มติของคณะสงฆ์ที่อนุโลมตามข้อเสนอของพระมหากัสสปะ ในครั้งนี้ ทำให้เรามีพระพุทธศาสนาที่สามารถรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ แม่นยำ มีความถูกต้องมากที่สุดมาจนถึงทุกวันนี้ และมตินี้อีกเช่นกัน ที่ได้กลายมาเป็น จุดเริ่มต้นของ “พระพุทธศาสนาเถรวาท” ที่มีจุดยืนอันแน่วแน่ชัดว่า จะไม่มีการ “ถอนสิกขาบท เดิมและเพิ่มเติมสิกขาบทใหม่” ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม พระพุทธศาสนาที่แพร่หลาย อยู่ในประเทศศรีลังกา พม่า ไทย ลาว กัมพูชา เป็นต้น ก็คือ พระพุทธศาสนาที่สืบสาย มาจากการทำปฐมสังคายนาครั้งนี้ และพระมหากัสสปะ คือ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่ ก่อให้เกิดพระพุทธศาสนาอย่างเถรวาทขึ้นมาในโลก

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการรักษาพระธรรม วินัยของพระมหากัสสปะได้ ดังนี้

(๑) งานรักษาพระธรรมวินัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม (พระพุทธศาสนา)
- ป้องกันความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนา และ
- ป้องปรามพวกอลัชชีภิกษุไม่ให้ประพฤติย่ำยีพระธรรมวินัย

(๒) งานรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์นั้น จะต้องกระทำโดยดำเนินการตามหลักพระธรรมวินัยที่ทรงวางเอาไว้ตามเดิมอย่างเคร่งครัด ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระพุทธพจน์แต่อย่างใดทั้งสิ้น

(๓) งานรักษาพระธรรมวินัยเป็นภารกิจเร่งด่วนที่จะต้องรีบกระทำในทันทีที่ปรากฏแม้แต่เพียง “เค้าลาง” แห่งการกระทำย่ำยีต่อพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ไม่ควรปล่อยไว้ให้เหตุการณ์ลุกลามบานปลายออกไปแล้วจึงค่อยแก้ไข แต่ควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท รีบเร่งแก้ไข หรือป้องกันความเสื่อมที่จะเกิดแก่พระธรรมวินัยเอาไว้ก่อน ยิ่งเร็วเท่าไรยิ่งเป็นการดีต่อความมั่นคงแห่งพระธรรมวินัยมากเท่านั้น

๒.๑.๔ แนวคิดของพระยสกกัณทกบุตร

เมื่อพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วได้ ๑๐๐ ปี พวกภิกษุวัชชีบุตรพากันแสดง (เผยแพร่ว่า) หลักการ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผิดพระวินัยบัญญัติในกรุงเวสาลี หลักการ ทั้ง ๑๐ ประการนั้น ประกอบด้วย

๑. สิงคิโลณกัปปะ เก็บเกลือไว้ในเขนง (เขาสัตว์) แล้วฉันกับอาหารรสไม่เค็มได้
๒. ทวังคูลกัปปะ ฉันอาหารเมื่อเงาเลยเวลาเที่ยงไป ๒ องคุลีได้
๓. คามันตรกัปปะ เข้าบ้านฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนได้
๔. อาวาสกัปปะ ทำอุโบสถแยกกันในอาวาสที่มีสีมาเดียวกันได้
๕. อนุมติกัปปะ ทำสังฆกรรมในเมื่อภิกษุทั้งหลายยังมาไม่พร้อมแล้วขออนุมัติภายหลังได้
๖. อาจิณณกัปปะ ประพฤติตามแบบที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาได้
๗. อมถิตกัปปะ ฉันนมสดที่แปรไปแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมเปรี้ยวได้
๘. ชโลคิ ดื่มสุราอ่อน ๆ ได้
๙. อทสกนีสีทนะ ใช้ผ้ารองนั่งไม่มีชายได้
๑๐. ชาตรุปรชตะ รับทองรับเงินได้^{๔๗}

พระยสกกัณทกบุตรซึ่งเป็นพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ได้ทราบเหตุการณ์นี้จึงคิดว่า “การที่ตัวเราได้ทราบข่าวความวิบัติแห่งศาสนาของพระทศพลแล้วจะพึงเป็นผู้นิ่งดูตาย

^{๔๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๙๓.

เสียนั้น ไม่สมควรแก่เราเลย เอาเถิดเราจะข่มขี่พวกอธรรมวาที่เสียแล้วจะยกย่องธรรม"^{๔๘} ครั้นแล้วท่านได้ตรงเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อชี้แจงพระธรรมวินัยให้อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ชาวกรุงเวสาลีได้ทราบว่ หลักการ ๑๐ ประการที่พวกภิกษุวัชชีบุตรกำลังเผยแพร่อยู่นั้นไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย พวกภิกษุวัชชีพยายามเกลี้ยกล่อมให้ท่านเข้าเป็นพวกโดยการมอบเงินจำนวนหนึ่งให้พร้อมทั้งผ้าไตรจีวรแต่ท่านก็ปฏิเสธเสีย จากนั้นท่านจึงได้เดินทางไปชักชวนภิกษุสงฆ์ที่เป็นลัทธิวัชชี ผู้หวังความดำรงมั่นแห่งพระธรรมวินัยของพระบรมศาสดา ให้มาร่วมกันชำระอธิกรณ์ครั้งนี้ พระมหาเถระทั้งหลายที่เป็นผู้นำในการชำระอธิกรณ์ตามคำชักชวนของพระยสกาภคชนกบุตรประกอบด้วย พระสัมภุตสาณวาสีเถระ พระเววตะเถระ พระสัพพกามีเถระ พระสาฬหเถระ พระอุชชโสภิตเถระ พระวาสภคามิกเถระ และพระสุนนะเถระ และพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎก แดกฉานในพระธรรมวินัยอีกกว่า ๗๐๐ รูป ต่างก็ได้พร้อมใจกันมาร่วมกันชำระอธิกรณ์ เมื่อชำระอธิกรณ์เสร็จแล้วจึงร่วมกันสังคายนาพระธรรมวินัย ณ วาฬิการาม กรุงเวสาลี โดยมีพระเววตมหาเถระเป็นผู้ปลุจฉา พระสัพพกามีมหาเถระเป็นผู้วิสันหา ใช้เวลา ๘ เดือนจึงสำเร็จ โดยในการนี้มีพระเจ้ากาลาโศกราชเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก^{๔๙}

หลังจากชำระอธิกรณ์เรื่องวัตถุ ๑๐ ประการ และสังคายนาพระธรรมวินัยเสร็จสิ้นแล้ว พระมหาเถระทั้งหลายผู้ร่วมเป็นการกสงฆ์ในทุติยสังคายนาครั้งนี้ ก็ได้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในอนาคตอีกก็ได้ทราบว่า ในอนาคตกาลจะมีพระเจ้าธรรมาโศก^{๕๐} เสด็จอุบัติขึ้นมาในชมพูทวีป พระองค์จะทรงครองราชย์โดยธรรมและทรงหันมาเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนา พร้อมทั้งจะทรงถวายความอุปถัมภ์แก่ภิกษุสงฆ์อย่างบริบูรณ์ อันเป็นเหตุให้มีลามกสักการะเกิดขึ้นแก่คณะสงฆ์เป็นอย่างมาก ครานั้นพวก

^{๔๘} วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙ - ๔๐.

^{๔๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖ - ๔๕๘/๓๙๓ - ๔๒๐. วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๙ - ๔๔.

^{๕๐} คือพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะ พระองค์ทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชย์ ณ พระนครปาฏลิบุตร ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘ - ๒๖๐ (แต่นักประวัติศาสตร์ในปัจจุบันสันนิษฐานว่าระหว่าง พ.ศ. ๒๗๐ - ๓๑๒) ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกในการทำตติยสังคายนาและทรงส่งพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนายังภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกรวมทั้งประเทศไทย, ดู พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๐.

อัญญาเดียรติย์ทั้งหลายที่เห็นแก่ลาภสักการะ ก็จะถูกปลอบบวชแล้วพากันแสดงทิวทัศน์ (ลัทธิ) ของตน ๆ แทรกปนคำสอนของตนกับคำสอนของพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา โดยนัยนี้ก็จะทำให้เกิดความเสื่อมขึ้นแก่พระธรรมวินัยและสถาบันสงฆ์อย่างขนานใหญ่ พระมหาเถระเหล่านั้นจึงเตรียมการป้องกันอนาคตภัยไว้ล่วงหน้าด้วยการไปอาราธนาให้ท้าวมหามหาพรหมคนหนึ่งชื่อ "ติสสะ" มาเป็นผู้เตรียมรับมืออนาคตภัยครั้งนี้ การณ์ได้ปรากฏต่อมาว่า ติสสมหาพรหม (ซึ่ง ก็คือ พระโมคคัลลีสบุตรติสสะ) ได้กลายมาเป็นผู้ดำเนินการทำงานรักษาพระธรรมวินัย (สังคายนาครั้งที่ ๓)^{๕๐} ในสมัยพระเจ้าอโศกให้สงบราบคาบลงด้วยดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระยสกาภกษัตริย์ มีแนวคิดในการรักษาพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑. ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพพระธรรมวินัยสูงสุด และไม่ประมาท เมื่อเห็นว่าจะมีภัยใหญ่หลวงเกิดขึ้นแก่พระศาสนาก็ไม่ยอมนิ่งดูตายแต่เป็นฝ่ายริเริ่มดำเนินการหาทางป้องกันแก้ไขด้วยตนเอง ทั้งนี้ โดยไม่ต้องรอให้ใครอาราธนาเสียก่อนจึงเริ่มดำเนินการ
๒. ถือหลักว่า พระธรรมวินัยเป็นดังพระบรมศาสดาของชาวพุทธ แม้จะถูกกล่อลวงด้วยอำมิส (ผลประโยชน์) ก็ไม่ยอมตกเป็นเหยื่อของอำมิส หากยังคงตั้งมั่นในธรรมคงความเคารพที่ตนมีต่อพระธรรมวินัยเอาไว้อย่างมั่นคง
๓. ถือหลักกรรมวาทีและวินัยวาที คือ ไม่ยอมบิดเบือนธรรมว่าเป็นอธรรมไม่ยอมหลบเลี่ยงวินัยด้วยการแสดงให้เห็นว่าวินัยเป็นอวินัย แต่ธรรมและวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้อย่างไรก็แสดงและรักษาไว้ตามนั้น
๔. การที่พระยสกาภกษัตริย์และคณะได้เตรียมสร้าง "ศาสนทายาท" ที่จะมาทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยในอนาคตกาลเอาไว้ด้วย แสดงนัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับขอบข่ายของงานรักษาพระธรรมวินัยว่า งานรักษาพระธรรมวินัยให้มั่นคงบริสุทธิ์บริบูรณ์นั้น ไซ้จะทำให้เสร็จสิ้นไปเฉพาะในกรณีที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น โดยที่แท้

^{๕๐} วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๑ - ๔๙.

แล้ว งานรักษาพระธรรมวินัย ยังหมายรวมไปถึงการรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์แม้แต่ในอนาคตกาลข้างหน้าด้วย

ในทัศนะของผู้วิจัยเชื่อว่า การเตรียมสร้าง “ศาสนทายาท” ขึ้นมารองรับงาน รักษาพระธรรมวินัยของพระมหาเถระทั้งหลายมีพระยสกาภัณฑ์กบุตร เป็นต้น นั้น คงได้รับอิทธิพลมาจากปฏิปทาของพระพุทธเจ้าในข้อที่ทรงวางตัวบุคคล (คือ พระอานนท์ พระอุบาลี และพระมหากัสสปะ) สำหรับรองรับงานรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ล่วงหน้า^{๔๒} และการเตรียมสร้างศาสนทายาทเช่นนี้ ยังคงมีสืบมาถึงยุคของพระโมคคัลลีบุตรติสสะซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไปอีกด้วย

อนึ่ง น่าสังเกตว่า คัมภีร์สมันตปาสาทิกาเล่าเรื่องราว พระมหาเถระทั้งหลายพากันไปอาราธนาติสสมหาพรหมมาเป็นศาสนทายาทเพื่อเตรียมรับงานรักษาพระธรรมวินัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความข้อนี้ชวนให้ตีความได้ว่า งานรักษาพระธรรมวินัย (ในความหมายอย่างแคบที่เจาะจงลงไปว่า เป็นการสังคายนา) เป็นงานที่สำคัญมากต่ออนาคตของพระพุทธศาสนา ทั้งไม่ใช่งานที่ใครต่อใครก็สามารถจะทำได้ แต่ผู้ที่จะทำหน้าที่อันสำคัญอย่างยิ่งยวดนี้ได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ มีปัญญาเป็นเอก และได้รับการฝึกหัดพัฒนาตนหรือ “เตรียมการ” มาเพื่อการนี้โดยตรงเท่านั้น ดังเราจะเห็นได้ว่า พระมหากัสสปะก็ดี พระอานนท์ก็ดี และพระอุบาลีก็ดี ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ มีปัญญาเป็นเอก และได้รับการฝึกหัดพัฒนามาเพื่อภารกิจอันทรงความสำคัญยิ่งนี้โดยตรงจากพระพุทธเจ้า

^{๔๒} อ่างแล้ว.

๒.๑.๕ แนวคิดของพระโมคคัลลีบุตรติสสะ

เมื่อพระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วได้ ๒๑๘ ปี^{๕๓} พระเจ้าอโศกมหาราช พระราชโอรสของพระเจ้าพินทุसार แห่งราชวงศ์โมริยะ ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์แห่งนคร

^{๕๓} ปีที่พระเจ้าอโศกเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นผู้รู้ทั้งหลายมีมติแตกต่างกัน กล่าวคือ

(๑) พระพุทธโฆษาจารย์ ระบุว่า พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๘, ดูรายละเอียดใน วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๘.

(๒) พระสังฆราชเมธังกร ระบุว่า พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๘ ปี แต่บาลีต้นฉบับแต่งว่า "อฏฐารสสตุ ทวยเมว" อันทำให้แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า "๑๑๘ ปี ๒ หน" ซึ่งก็เท่ากับว่า ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๖ ปี, ดูรายละเอียดใน พระสังฆราชเมธังกร, โลกทิปกสาร, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๕-๒๕๒๙), หน้า ๕๘.

(๓) จ้านงค์ ทองประเสริฐ ระบุว่า พระเจ้าจันทรคุปต์มีพระชนม์อยู่ในสมัยเดียวกันกับพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์เชื้อสายกรีก ที่เข้ามารุกรานอินเดียราว พ.ศ. ๒๐๐ ทรงยึดอินเดียได้บางส่วน พ.ศ. ๒๑๖ พอพระเจ้าอเล็กซานเดอร์สิ้นพระชนม์ พระองค์ก็ทรงยึดเมืองสำคัญในอินเดียคืนได้หลายเมืองแล้วทรงตั้งราชวงศ์โมริยะ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๘ ต่อจากพระเจ้าจันทรคุปต์พระเจ้าพินทุสารก็ขึ้นครองราชย์สืบต่อมา ถัดจากพระเจ้าพินทุสาร ก็มาถึงยุคของพระเจ้าอโศก โดยพระเจ้าอโศกได้เสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๔ ทรงแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พ.ศ. ๒๗๙ และทรงอุปถัมภ์การทำตติยสังคายนา พ.ศ. ๓๐๓, ดูจ้านงค์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๔), หน้า ๓๔๙ - ๓๕๐.

(๔) ยวาทะลาล เนห์รู ระบุว่า พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๐ และสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๓๑๑ รวมเวลาอยู่ในราชสมบัติ ๔๑ ปี, ดูรายละเอียดใน ยวาทะลาล เนห์รู, พบถิ่นอินเดีย, แปลโดยกรุณา กุสลาศัย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔๑ - ๒๔๖.

(๕) H.G.WELLS ระบุว่า พระเจ้าอโศกเสด็จขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๙ - ๓๑๖, See WELLS, H.G., THE OUTLINE OF HISTORY, (LONDON : CASSELL AND COMPANY, LTD), p. 1164.

(๖) A.L.BASHAM ระบุว่า พระเจ้าอเล็กซานเดอร์รบกับพระเจ้าจันทรคุปต์ พ.ศ. ๒๓๘ และขึ้นครองราชย์ราว พ.ศ. ๒๒๑ - ๒๓๐ พระเจ้าพินทุसार ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๐ - ๒๕๔ พระเจ้าอโศกครองราชย์ พ.ศ. ๒๗๔, See BASHAM, A.L. THE WONDER THAT WAS INDIA. (LONDON : WILLIAM CLOWES and SON, LTD), p.19, 51.

ผู้วิจัยเห็นว่า ปีที่พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์นั้น หลักฐานฝ่ายบาลีค่อนข้างคลาดเคลื่อนจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นอันมาก เพราะ พ.ศ. ๒๑๘ นั้น พระเจ้าจันทรคุปต์ยังไม่ตั้งราชวงศ์โมริยะ และพระเจ้าอโศกก็ยังไม่ประสูติ ปีที่ขึ้นครองราชย์จึงน่าจะอยู่ในช่วง ๒๗๐ - ๓๑๑ มากที่สุด

ปาฎลีบุตร ในช่วงต้นแห่งรัชสมัย (เป็นเวลา ๓ ปี) พระองค์ยังไม่ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่อปีที่ ๔ แห่งรัชสมัยแล้วจึงทรงหันมาเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาโดยการชักนำของสามเณรนิโครธผู้เป็นพระราชนัดดา

พระเจ้าอโศกทรงมีพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาอย่างเปี่ยมล้น หนักแน่น มั่นคง พระองค์ทรงสละพระราชทรัพย์จำนวนมากสร้างวัดขึ้นในพระบวรพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร วัดสำคัญที่โปรดให้สร้างขึ้นก็คือวัด “อโศการาม” นอกจากทรงสร้างวัดจำนวนมากกว่า ๘๔,๐๐๐ แห่งแล้ว ก็ยังทรงสละพระราชทรัพย์สำหรับให้เจ้าหน้าที่จัดหาจตุปัจจัยไทยธรรมมาถวายความอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาอย่างดีที่สุด^{๕๕}

นักบวชต่างศาสนา หรือ พวกอัญญเดียรถีย์ เห็นว่าภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีลาภสักการะมากมายเพราะได้รับพระบรมราชูปถัมภ์อย่างบริบูรณ์ จึงเกิดความริษยาปรารถนาลาภสักการะเช่นนั้นบ้าง ต่างก็พากันปลอมบวชเป็นภิกษุในพระบวรพุทธศาสนา ครั้นบวชเข้ามาแล้ว ก็มุ่งแต่จะบริโภคลาภสักการะอย่างเดียว ไม่คำนึงถึงการประพฤติตามพระธรรมวินัย พวกเดียรถีย์ปลอมบวชเหล่านั้น ต่างก็พากันประพฤตีย้ายพระธรรมวินัยเอาตามใจชอบ

ผลจากการที่มีพวกเดียรถีย์ปลอมบวชในพระพุทธศาสนาทำให้เกิดความลักลั่นกันทั้งทางด้านทฤษฎีและทางด้านศีล พระสงฆ์ทั้งปวงจึงขาด “ทฤษฎีสามัญญตา” คือ มีความเห็นไม่ลงรอยเป็นอันเดียวกัน และขาด “ศีลสามัญญตา” คือ มีความประพฤติผิดแผกแตกต่างกันไม่ต้องตามพระธรรมวินัย เมื่อการณเป็นเช่นที่กล่าวมานี้มากเข้าพระสงฆ์ (แท้) ทั้งหลายทนรับพฤติกรรมของพวกเดียรถีย์ปลอมบวชทั้งหลายไม่ได้ ก็จึงพากันแยกตัวออกมาไม่ยอมร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมกับพวกพระปลอมทั้งหลาย กล่าวกันว่า พระสงฆ์ทั้งปวงไม่ได้รับร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมเพราะต่างก็รังเกียจซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้เป็นเวลาถึง ๗ ปีเต็ม ในระหว่างที่สังฆมณฑลเกิดความวุ่นวายเพราะพวกเดียรถีย์ปลอมบวชนั้น พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่อยู่ในสมัยนั้นได้มองเห็นการณไถลว่า สืบไปเบื้องหน้า

^{๕๕} ความมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาและปฏิปทาของพระเจ้าอโศกนอกจากปกรณ์ฝ่ายบาลี คือ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา เป็นต้นแล้ว ผู้สนใจโปรดดูรายละเอียดได้จาก กรุณา - เรื่องอุไร กุสลาศัย, อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๓ - ๔๙., และ ส.ศิวรักษ์, ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน, หน้า ๓ - ๒๖๐.

อธิกรณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะต้องก่อความวุ่นวายขึ้นในสังฆมณฑลเป็นอันมาก หากตัวท่านเองยังคงอยู่ท่ามกลางสังฆมณฑลที่มีแต่ความวุ่นวายเช่นนั้นคงเป็นการยากที่จะสามารถระงับอธิกรณ์นั้นได้ คิดดังนี้แล้ว ท่านจึงได้มอบหมายภารกิจเกี่ยวกับการบริหารหมู่คณะทั้งปวงให้กับพระมหินทเถระผู้มีอดีตเป็นพระราชโอรสในพระเจ้าอโศกมหาราช^{๕๖} ส่วนตัวท่านเองได้ปลีกตัวออกไปพำนักอยู่ ณ อโศกคัปปบรรพตทางตอนเหนือของแม่น้ำคงคา^{๕๗} ต่อมาเมื่อความทราบถึงพระเจ้าอโศกว่ามีพวกเดียรฉัตรปลอมบวช และพากันประพฤติย้ายพระธรรมวินัยเอาตามใจชอบ พระองค์จึงให้มหาอำมาตย์ไปอาราธนาท่านมาเป็นประธานในการชำระอธิกรณ์ เมื่อชำระอธิกรณ์โดยมีการจับพวกเดียรฉัตรที่ปลอมบวชสึกไปเสียเป็นจำนวนมาแล้ว พระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระก็ได้เป็นประธานในการคัดเลือกภิกษุที่เป็นพระอรหันต์ล้วน ทั้งยังเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก บรรลุปฏิสัมภทา ได้วิชาสาม เป็นต้น ได้จำนวน ๑,๐๐๐ รูป มาร่วมกันเป็นการรณรงค์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย ในการทำตติยสังคายนาคราวนี้ท่านได้แต่งคัมภีร์ “กถาวัตถุ”^{๕๘} ขึ้นมาคัมภีร์หนึ่ง เพื่อชี้แจงให้เห็นความ

^{๕๖} เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาพร้อมกับพระนางสังฆมิตตาผู้เป็นพระกนิษฐาโดยการชักนำของพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ ในปีที่ ๙ แห่งรัชสมัยของพระเจ้าอโศก วิ.อ. (บาลี) ๑/๖๐.

^{๕๗} ผู้วิจัยเห็นว่า การปลีกตัวออกไปจากสังฆมณฑลที่วุ่นวายของพระโมคคัลลีสบุตรตีสสเถระ เป็นการปลีกตัวออกมาอย่างมีความหมาย หรือมีนัยอันสำคัญต่องานรักษาพระธรรมวินัยที่จะมาถึงในเวลาอันใกล้ โดยเฉพาะ ไม่ใช่การปลีกตัวออกไปในลักษณะ “ทอดธุระ” หรือ “ตัดช่องน้อยแต่พอตัว” แต่แท้ที่จริงแล้ว การที่ท่านปลีกตัวออกไปเสียจากความยุ่งเหยิงในขณะนั้น กลับทำให้ท่านมองเห็นสถานการณ์ในขณะนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เหมือนคนที่ยืนอยู่บนยอดภูมองลงไปเบื้องล่าง ย่อมมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนกว่า และประการสำคัญที่สุด การกั้นตัวเองออกมาเสียก่อนที่จะเกิดความโกลาหลนั้น ทำให้ท่านสามารถป้องกันตัวเองจากการถูกฉนวกกรรมหรือถูกกลืนเข้าเป็นพวกได้อย่างค่อนข้างแน่นอน เมื่อท่านมี “ความเป็นอิสระ” จากพวกอลัชชีและจากปวงผลประโยชน์ที่เป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งเหยิงเสียได้แล้ว ก็ทำให้ท่านมีศีลาจารวัตรอันบริสุทธิ์ ไม่มัวหมองด้วยมลทิน และด้วยคุณสมบัติเช่นนี้ประกอบกับความเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก และความเป็นพหูสูต ทำให้ท่านกลายเป็นผู้ที่มีความพร้อมเต็มที่ที่จะเป็นผู้นำในการทำงานเพื่อรักษาพระธรรมวินัยอย่างได้ผล

^{๕๘} คัมภีร์กถาวัตถุได้ถูกฉนวกกรรมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระอภิธรรมปิฎกด้วย โดยนับเป็นคัมภีร์ที่ ๕ ในบรรดาคัมภีร์ทั้ง ๗ ของพระอภิธรรมปิฎก และจัดเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๗ (ของพระไตรปิฎกชุด ๔๕ เล่มจบ) เนื้อหาของคัมภีร์กถาวัตถุว่าด้วยการแก้ความเข้าใจผิด หรือการแสดงหลักการที่แท้แห่งพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขลัทธิแปลกปลอมต่างๆ ที่แทรกปนเข้ามาในพระพุทธศาสนา เช่น แก้ความเข้าใจผิดที่ว่า พระอรหันต์เสื่อมจากอภินิหารได้ ทุกอย่างเกิดจากกรรม ฯลฯ ลักษณะการประพันธ์เป็นแบบถาม - ตอบ มีด้วยกันทั้งหมด ๒๑๙ กถา (หรือ ๒๑๙ ประเด็นสำคัญ)

แตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนากับลัทธิภายนอกทั้งปวง การสังคายนาเพื่อรักษาพระธรรมวินัยครั้งนี้ทำกันที่วัด อโศการาม กรุงปาฏลีบุตร ใช้เวลา ๙ เดือนจึงสำเร็จ

เมื่อทำตติยสังคายนาเสร็จสิ้น พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระมองเห็นการณ์ไกลว่า ในอนาคตกาล พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองขึ้นในนานาประเทศนอกชมพูทวีปเป็นแน่ ท่านจึงได้เป็นประธานอำนวยการจัดส่งพระสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศานายังนานาประเทศอีกถึง ๙ สายด้วยกัน^{๔๙} ซึ่งหนึ่งในคณะสมณทูตเหล่านั้น ก็ได้นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งก็คืออาณาบริเวณส่วนหนึ่งแห่งประเทศไทยของเราด้วย^{๕๐} นับแต่นั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนาก็ประดิษฐานรุ่งเรืองอยู่ในประเทศไทยและในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกสืบมาจนบัดนี้

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วเราจะพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ มีดังต่อไปนี้

๑. งานรักษาพระธรรมวินัยเป็นภารกิจใหญ่และทรงความสำคัญยิ่ง ทั้งยังเป็นงานเร่งด่วนที่ต้องรีบหาทางแก้ไขจัดทำดำเนินการทันทีที่เห็นว่าจะมีภัยอันตรายเกิดขึ้นมา บั่นทอนความมั่นคงของพระธรรมวินัย

^{๔๙} คณะพระสมณทูตที่นำเอาพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานยังดินแดนสุวรรณภูมิ นำโดยพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระ ร่วมกับคณะอีก ๓ รูป รวมกันเป็น ๕ รูป (ปัญจวรรค) ด้วยกัน, รายละเอียดของพระสมณทูตทั้ง ๙ สาย ดู วิ.อ. (บาลี) ๑/๗๖ - ๗๗.

^{๕๐} สุวรรณภูมิ ที่คณะของพระโสณะและพระอุตตรจะนำเอาพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายในอดีตต่างก็มีมติแตกต่างกัน แต่ในปัจจุบันนักปราชญ์ฝ่ายไทยได้มีความเห็นร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ว่า สุวรรณภูมิ น่าจะได้แก่ ดินแดนในระดับภูมิภาคที่เป็นอาณาบริเวณที่เรียกว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในขณะนี้ (เอเชียอาคเนย์) นั่นก็คือ อาณาบริเวณที่อยู่ในเขตรวมทั้งหมดทั้งหมู่เกาะของประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย บอร์เนียว และส่วนหนึ่งของประเทศฟิลิปปินส์ บริเวณคาบสมุทรในเขตประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย กับบริเวณที่อยู่บนแผ่นดินใหญ่ที่มีทั้งพม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม ไปจนถึงแคว้นยูนนาน ทางตอนใต้ของประเทศจีน, ดูรายละเอียดใน ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, "ในหลวงกับสุวรรณภูมิ", ความรู้คือประทีป, ฉบับที่ ๔/๔๕ : หน้า ๓๐., สุจิตต์ วงศ์เทศ, สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๓ - ๒๐๗.

๒. ภิกษุผู้จะทำงานรักษาพระธรรมวินัยจะต้องมีความรอบรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี มีความเป็นพหูสูต และสิ่งสำคัญ ก็คือ จะต้องมีความเป็นอิสระจากสภาพความวุ่นวายที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมทล หรืออีกนัยหนึ่ง คือ จะต้องมีความเป็นอิสระจากกลุ่มบุคคลที่กำลังตกอยู่ในวังวนของปัญหา ความเป็นอิสระจะทำให้ไม่ถูกนับรวมเข้าเป็นฝักฝ่ายของพวกใดพวกหนึ่ง เมื่อเป็นอิสระจากปัญหาและจากฝักฝ่ายแล้วจึงสามารถพูด/กระทำ/ดำเนินการเพื่อรักษาพระธรรมวินัยได้อย่างเต็มที่และมีความเป็นกลาง สร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่ายได้

๓. งานรักษาพระธรรมวินัยนั้นไม่ควรมีความหมายในเชิงลบ (Negative) คือ การชำระอธิกรณ์ กำราบปรปวาท แล้วสังคายนาพระธรรมวินัยให้เสร็จไปเป็นคราว ๆ เท่านั้น แต่ควรหมายถึงการรักษาพระธรรมวินัยในเชิงบวก (Positive) ด้วย ด้วยวิธีคิดเช่นนี้ หลังจากทำตติยสังคายนาเสร็จแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสะจึงได้เป็นผู้นำในการส่งพระสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศถึง ๙ สาย

ผลงานของท่านครั้งนี้ นับว่าเป็นแบบอย่างของงานรักษาพระธรรมวินัยในเชิงบวกหรือเชิงรุกที่มีคุณูปการอย่างอเนกอนันต์ทั้งต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัยเอง และต่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติอย่างเลิศล้ำที่สุด เพราะต่อมาเมื่อราวพุทธศักราชได้ ๑๗๐๐ ปี พระพุทธศาสนาได้สูญหายไปจากชมพูทวีป (อินเดีย) อันเป็นแผ่นดินมาตุภูมิของพระพุทธศาสนาเอง แต่เพราะพระโมคคัลลีบุตรติสสะได้เล็งเห็นการณ์ไกลเตรียมการรับมือวิกฤตการณ์นี้ล่วงหน้าไว้ก่อนแล้วด้วยการส่งพระศาสนทูตออกไปเผยแผ่พระธรรมวินัยยังนานาประเทศล่วงหน้าเอาไว้แล้วตั้งแต่เมื่อพุทธศตวรรษที่สาม

ด้วยเหตุนั้น แม้พระธรรมวินัยจะอันตรธานไปจากถิ่นมาตุภูมิคือชมพูทวีปก็จริงอยู่แต่พระธรรมวินัยเหล่านั้นก็หาได้อันตรธานไปจากโลกไม่ ทว่ากลับไปรุ่งโรจน์และได้รับการเทิดทูนรักษาไว้อย่างดีในนานาประเทศอย่างประเทศไทย พม่า ลังกา ลาว เป็นต้น นี้แลคือแบบอย่างของแนวคิดและแนวทางสำหรับปฏิบัติการเพื่อรักษาพระธรรมวินัยที่ครอบคลุมความหมายทั้งในเชิงรับและเชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งซึ่งส่งผลให้พระธรรมวินัยยังคงได้รับการส่งต่อมาถึงอนุชนรุ่นหลังได้อย่างบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ทั้งคำและความตราบเท่าถึงปัจจุบัน

๒.๒ บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๒.๒.๑ บทบาทของพระพุทธเจ้า

จากการที่ได้อภิปรายถึงแนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาแล้วข้างต้น ทำให้เราได้ทราบว่า พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่จะทรงประทานแนวคิดที่ต่อมาได้กลายเป็นแนวนโยบายในการรักษาพระธรรมวินัยเท่านั้น หากในทางปฏิบัติแล้วพระองค์ก็ยังคงดำเนินบทบาทหลายอย่างต่างประการที่เกื้อกูลสนับสนุนให้งานรักษาพระธรรมวินัยปรากฏผลอย่างเป็นรูปธรรมที่หนักแน่นมั่นคงอีกด้วย บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเท่าที่ผู้วิจัยค้นพบจากหลักฐาน คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

- (๑) ทรงวางแนวนโยบายอันเป็นเหตุให้เกิดมีงานรักษาพระธรรมวินัย^{๖๑}
- (๒) ทรงวางหลักการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ตัดสินลักษณะแห่งพระธรรมวินัย^{๖๒}

^{๖๑} เช่น ทรงมอบหมายให้พุทธบริษัท ๔ มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา และมีความสามารถในการรักษาพระพุทธศาสนาให้พ้นจากภยันตรายมีการกล่าวจ้วงจาบ เป็นต้น ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๓ - ๑๒๔., ทรงแสดงภิกขุอธิกขณวินัยอันเป็นหลักการสำหรับป้องกันความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒ - ๘๓., ทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์ร่วมกันทำสังคายนาพระธรรมและต่อมาพระสาวกได้ปฏิบัติตามพระพุทธโบายนั้นด้วยการทำสังคายนาพระธรรมไว้เป็นตัวอย่างดังมีหลักฐานปรากฏอยู่ในสังคีตสูตรและทสุตตรสูตร ตามลำดับ, ทรงแนะนำให้ทำสังคายนา ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๖๔ - ๑๗๗/๑๒๕ - ๑๓๘., ตัวอย่างการสังคายนาที่พระสาวกเริ่มไว้ ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๙๖ - ๓๕๘/๒๔๗ - ๔๓๘., ทรงแต่งตั้งให้พระธรรมวินัยเป็นศาสนาของชาวพุทธซึ่งส่งผลให้พุทธบริษัทต้องมีหน้าที่เคารพ เคารพ และรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยนั้นอย่างดีที่สุด, ดู ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๖๒} คือ ลักษณะสำหรับตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ, ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓., อัง.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๘๓/๑๗๘ - ๑๗๙., อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๓/๓๓๘ - ๓๓๙.

- (๓) ทรงวางหลักเกณฑ์ที่จะใช้ในการวินิจฉัยตรวจสอบพระธรรมวินัย/สัตตศาสนา^{๖๓}
- (๔) ทรงวางวิธีการสำหรับเป็นแนวทางทำงานรักษาพระธรรมวินัย^{๖๔}
- (๕) ทรงวางตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่สำคัญในการรักษาพระธรรมวินัย^{๖๕}
- (๖) ทรงวางแบบอย่างที่เกิดขึ้นให้เกิดงานรักษาพระธรรมวินัย^{๖๖}
- (๗) ทรงเตือนให้สงฆ์เห็นความสำคัญของงานรักษาพระธรรมวินัยทั้งใน

^{๖๓} คือ มหาปเทศ ๔ ทั้งฝ่ายพระสูตรและฝ่ายพระวินัย, มหาปเทศ ๔ ฝ่ายพระสูตร ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๔ - ๑๓๖., มหาปเทศฝ่ายพระวินัย ดู วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙ - ๑๔๐.

^{๖๔} ทรงวางวิธีการให้ภิกษุสงฆ์ร่วมกันทำสังคายนาพระธรรม (รวมทั้งวินัย), ดู ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๖๔ - ๑๗๗/๑๒๕ - ๑๓๘., ทรงวางเงื่อนไขให้พุทธบริษัทที่มีคุณสมบัติที่จะสามารถรักษาพระธรรมวินัย พร้อมทั้งทรงแนะนำให้ช่วยกันชี้แจงแสดงพระธรรมวินัยที่ถูกต้องเมื่อมีผู้กล่าวคำจ้วงจาบต่อพระธรรมวินัย และพระรัตนตรัย, ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๓ - ๑๒๔., ที.สี. (ไทย) ๙/๕ - ๖/๒ - ๓.

^{๖๕} ทรงเลือกพระอานนท์ เป็นพระอุปัฏฐาก ก็เพื่อจะให้ท่านเป็นผู้ที่ได้อยู่สนองงานอย่างใกล้ชิดและมีโอกาสที่จะทรงจำพระธรรมเอาไว้ให้ได้มากที่สุด และพระอานนท์ก็ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมาเป็นอย่างดี ดังที่ท่านกล่าวว่า ท่านสามารถทรงจำพระธรรมจากสำนักพระพุทธองค์เอาไว้ได้มากถึง ๘๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์, และจากสำนักของภิกษุทั้งหลายอีก ๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ รวมเป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์, ดู ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๒๗/๕๐๘. ซึ่งต่อมาพระอานนท์ก็ได้กลายมาเป็นผู้วิสันษาพระธรรมในการทำปฐมสังคายนา, ดู วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗ - ๔๔๕/๓๗๕ - ๓๙๒., ดูรายละเอียดใน สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๖๖} เช่น ทรงส่งพระอัครสาวกทั้งคู่ไปแสดงธรรมแก่ความเข้าใจผิดของภิกษุวิชชีบุตรผู้หลงเชื่อประพดิตตามคำของพระเทวทัต, ดู วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๓ - ๓๕๐/๑๗๓ - ๒๑๑., ทรงกำราบพระสาตีผู้หลงผิดคิดว่า วิญญูณเป็นตัวตน (อัตตา) ที่เที่ยงแท้ถาวรตามคติของศาสนาพราหมณ์, ดู ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๒/๔๗๔ - ๔๗๕.

ปัจจุบันและในอนาคต^{๖๗}

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีบทบาทในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยทั้งในเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการ และบทบาทนั้นก็ยังมีทั้งบทบาทเชิงรับและบทบาทในเชิงรุก ซึ่งบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าทั้งหมดนี้เอง คือ ที่มาของแนวคิดและบทบาทเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธสาวกร่วมพุทธสมัยและสมัยต่อ ๆ มา

^{๖๗} เช่น ทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์จำกอนาคตภัย ๕ ประการ มีการที่หมุ่ภิกษุไม่ค้อยอบรมกาย ศีลจิต และปัญญา เป็นต้น ซึ่งต่อไปเมื่อตนได้เป็นอุปัชฌาย์ ก็จะไม่สามารถแนะนำศิษย์ของตน ในเรื่องการอบรมกาย ศีล จิต และปัญญาอย่างลึกซึ้งได้ ศิษย์ทั้งหลายของตนแล้ว เมื่อได้เป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทแก่กุลบุตรต่อไปอีก ก็ไม่สามารถอบรมศิษย์รุ่นหลังได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเช่นเดียวกัน โดยนัยนี้ ก็จะเป็นเหตุให้พระสังฆกรรมเสื่อมสูญ อันตรธานไปในที่สุด, (อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๔ - ๑๔๖), ภัยอีกอย่างหนึ่ง คือ การเกิดขึ้นของสังฆกรรมปฏิรูป ก็นับเป็นอนาคตภัยอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้พระสังฆกรรมเลอะเลือนเสื่อมสูญ, (ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๖/๒๖๒.), การที่พุทธบริษัท ๔ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรง ในพระรัตนตรัยในการศึกษา ในสมาธิ ก็นับเป็นภัยต่อความเสื่อมสูญของพระสังฆกรรมเช่นกัน, (ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๖/๒๖๓ - ๒๖๔.), การเล่าเรียนบทและพยัญชนะที่สืบทอดกันมาไม่ดี ก็เป็นสาเหตุสำคัญของความเสื่อมสูญของพระธรรมวินัยอีกประการหนึ่ง, (อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๐ - ๒๑/๗๒ - ๗๓.) เหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมสูญของพระธรรมวินัยในอนาคตเหล่านี้ พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้รู้เท่าทัน แล้วให้สงฆ์หาทางป้องกันแก้ไขเอาไว้ล่วงหน้าด้วยความไม่ประมาท

ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์จำกอนาคตภัย และทรงแนะนำให้หาทางป้องกันอนาคตภัยเหล่านี้ล่วงหน้า เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในเชิงรุก ซึ่งเมื่อนำคดีนี้มาเทียบกับความเป็นไปในคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันเราจะพบว่า มีผู้เห็นความสำคัญของการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในเชิงรุกเช่นนี้ไม่มากนัก โดยมากเท่าที่เป็นอยู่มักจะเป็นการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในลักษณะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น เมื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้แล้ว แต่เมื่อไม่ได้เตรียมหาทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาในอนาคตอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม จึงส่งผลให้มีปัญหาที่เกิดขึ้นมาบั่นทอนความมั่นคงของพระธรรมวินัยและสถาบันสงฆ์อยู่เสมอ ๆ และอยากจะตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ปัญหาเหล่านี้นับวันจะซับซ้อน มีอันตรายมาก แต่กลับมีผู้รู้เท่าทันไม่มากนัก หากสถานการณ์ยังเป็นอยู่เช่นนี้ต่อไป พระธรรมวินัยที่แท้คงจะลางเลือน และเมื่อพระธรรมวินัยลางเลือนก็ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทยไปโดยปริยาย

ผลจากการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา เป็นต้น ที่ผ่านมา ผู้วิจัยสามารถสรุปบทบาทของพระอรหันตสาวกแต่ละรูปที่มีบทบาทสำคัญในการทำงาน รักษาพระธรรมวินัยได้ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๒ บทบาทของพระสารีบุตร

พระสารีบุตรเป็นผู้มีบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยในสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้กราบทูลอาราธนาให้ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อความมั่นคงแห่งพรหมจรรย์หรือพระพุทธศาสนา
๒. เป็นผู้ชักชวนพระสงฆ์ให้ทำสังคายนาพระธรรม
๓. เป็นผู้วางแบบแผนแห่งการสังคายนาพระธรรมเป็นรูปแรก
๔. เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้เทิดทูนพระธรรมวินัยถึงขนาดยอมอุทิศชีวิตเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย
๕. เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ถือพระธรรมวินัยและถือประโยชน์สุขของพหูชน เป็นใหญ่ไม่ยอมปล่อยให้มากระทำการที่บั่นทอนต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัย

๒.๒.๓ บทบาทของพระมหากัสสปะ

พระมหากัสสปะเป็นผู้มีบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยในสาระสำคัญ ดัง

ต่อไปนี้

๑. เป็นผู้ริเริ่มงานรักษาพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนา
๒. เป็นประธานอำนวยการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑
๓. เป็นผู้คัดเลือกภิกษุสงฆ์ผู้เป็นการกสงฆ์ทำสังคายนาพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ปุจฉาพระธรรมและพระวินัย

๕. เป็นผู้สร้างบรรทัดฐานแห่งงานรักษาพระธรรมวินัยตามแนวภิกขุอธิการนิยธรรมข้อที่ ๓ ซึ่งส่งผลให้เกิดพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่ถือคตินิยามรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้เหมือนเดิมให้มากที่สุดโดยไม่มีถอนสิกขาบทเดิมและเพิ่มเติมสิกขาบทใหม่
๖. เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ถือพระธรรมวินัยและถือประโยชน์สุขของพหูชนเป็นใหญ่ไม่ยอมปล่อยให้มากกระทำการที่บั่นทอนต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัย

๒.๒.๔ บทบาทของพระยสกาภิกษุ

พระยสกาภิกษุเป็นผู้มีบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยในสาระสำคัญ

ดังต่อไปนี้

๑. เป็นผู้นำในการชำระอธิกรณ์เรื่องวัตถุ ๑๐ ประการของภิกษุวัชชีบุตร
๒. เป็นผู้นำในการทำทุติยสังคายนา
๓. เป็นหนึ่งในพระมหาเถระผู้ร่วมสรรหาศาสนทายาทมารองรับงานรักษาพระธรรมวินัยในอนาคต
๔. เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ถือพระธรรมวินัยและถือประโยชน์สุขของพหูชนเป็นใหญ่ไม่ยอมปล่อยให้มากกระทำการที่บั่นทอนต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัย

๒.๒.๕ บทบาทของพระโมคคัลลสีบุตรติสสะ

๑. เป็นผู้ชักนำให้เจ้าชายมหินท์และเจ้าหญิงสังฆมิตตา มาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาซึ่งต่อมาทำให้เกิดเป็นคตินิยมการบวชลูกชาย/ลูกสาวเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาไปเจริญแพร่หลายอยู่ในประเทศศรีลังกาจนเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งหนึ่งของโลก

๒. เป็นผู้นำในการชำระอิทธิกรณเรื่องเดียรถีย์ปลอมบวชทำให้มีการจับพวกเดียรถีย์ปลอมบวชสึกถึงกว่า ๖๐,๐๐๐ คน
๓. เป็นผู้นำในการทำตติยสังคายนา
๔. เป็นผู้แต่งคัมภีร์กถาวัตถุซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งในพระอภิธรรมปิฎกและในประวัติศาสตร์แห่งงานรักษาพระธรรมวินัย
๕. เป็นผู้นำในการส่งพระสมณทูตไปประดิษฐานพระพุทธศาสนายังนานาประเทศซึ่งส่งผลให้พระธรรมวินัยยังคงมีแพร่หลายอยู่ในโลกมาตราบเท่าทุกวันนี้
๖. เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ถือพระธรรมวินัยและถือประโยชน์สุขของพหูชนเป็นใหญ่ไม่ยอมปล่อยให้มากระทำการที่บั่นทอนต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัย

ผลจากการศึกษาแนวคิดและบทบาทเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและของพระอรหันตสาวกที่ผ่านมาในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้ข้อสรุปเพิ่มเติมว่า แนวคิดเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยนั้น ไม่ใช่มีจุดหมายเพื่อความมั่นคงของตัวพระธรรมวินัยเอง แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขของพหูชน คือ มนุษย์และเทวดาเป็นที่ตั้ง การดำเนินบทบาทเพื่อรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกนั้น จะต้องสนองวัตถุประสงค์ คือ เพื่อประโยชน์สุขของพหูชนเป็นที่ตั้งเท่านั้น หากงานรักษาพระธรรมวินัยไม่ได้สนองวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ก็คงไม่อาจกล่าวได้ว่า งานรักษาพระธรรมวินัยนั้น เป็นงานที่สอดคล้องกับพุทธประสงค์ และประการสำคัญซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ก็คือ งานรักษาพระธรรมวินัยจะสำเร็จได้เป็นอย่างดีก็โดยอาศัยคณะสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมืออย่างเป็นด้านหลัก และในแง่ของขอบข่ายแห่งงานรักษาพระธรรมวินัยนั้นแล้ว ก็ไม่ใช่มีขอบข่ายอยู่เพียงแค่การรักษาพระธรรมวินัยให้พ้นภัยเฉพาหน้าไปเป็นคราว ๆ เท่านั้น แต่ยังกินคามไปถึงการรักษาพระธรรมในอนาคตซึ่งเป็นลักษณะของการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในเชิงรุกอีกด้วย

สำหรับเหตุปัจจัยสำคัญที่จะทำให้งานรักษาพระธรรมในแต่ละครั้งประสบความสำเร็จได้นั้น ก็คือ พระสงฆ์ (ตามความหมายในภาษาไทยได้แก่ภิกษุรูปเดียว แต่ความหมายในพระวินัยยอมได้แก่ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป ในที่นี้ใช้คำว่า พระสงฆ์ ครอบคลุมทั้ง ๒

ความหมาย คือ พระสงฆ์แต่ละรูป และพระสงฆ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นการก่อกองทัพเพื่อร่วมกันชำระอธิกรณ์และร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่อย่างที่เรียกกันว่า สังคายนา (พระธรรมวินัย) และพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้นำในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติหลัก ๆ ประกอบด้วย

๑. เป็นพระอรหันต์
๒. เป็นผู้รอบรู้แตกฉานในพระธรรมวินัยหรือพระไตรปิฎก
๓. เป็นผู้ที่มีศีลาจารวัตรดีงามและมีความสามารถในการเผยแผ่
๔. เป็นผู้ที่มีความเคารพ เทิดทูน พระธรรมวินัยอย่างสูงยิ่ง
๕. เป็นผู้ที่มีความเสียสละ สามารถอุทิศแม้แต่ชีวิตของตนได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยหรือหลักการอันดีงามตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ แนะนำ พร่ำสอน
๖. เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในหมู่สงฆ์และในหมู่พุทธศาสนิกชน
๗. เป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ทุกชนิด และมีความเป็นกลาง และเป็นอิสระจากระบบต่าง ๆ เช่น ระบบผลประโยชน์ ระบบการบริหาร การปกครอง เป็นต้น
๘. เป็นผู้มองการณ์ไกล (มีวิสัยทัศน์ หรือ vision) ไม่ประมาท เมื่อเห็นว่าจะมีเค้าลางแห่งความวุ่นวาย หรือความเสื่อมเสียเกิดขึ้นมาในสังฆมณฑลแล้วจะไม่นิ่งดูตาย แต่จะเป็นผู้นำในการริเริ่มดำเนินการเพื่อให้เหตุปัจจัยแห่งความวุ่นวาย หรือความเสื่อมเสียนั้น ยุติหรือหายไปในเวลาอันรวดเร็ว
๙. เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากฝ่ายบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็จากชนชั้นปกครองหรือจากพระมหากษัตริย์ และจะต้องได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์เป็นอย่างดีจึงจะสามารถทำหน้าที่อันสำคัญยิ่งนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๓

บทบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในการรักษาพระธรรมวินัย กรณีธรรมกาย

ในบทนี้จะศึกษาถึงแนวคิด คุณสมบัติ ผลงาน และบทบาทเกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยในส่วนของแนวคิด คุณสมบัติ ผลงานนั้นจะศึกษาครอบคลุมไปถึงในอดีตด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงรากฐานและพัฒนาการของแนวคิด คุณสมบัติ และแรงจูงใจในการสร้างผลงานในแต่ละเรื่องหรือในแต่ละครั้งที่เกิดวิกฤตการณ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่ในส่วนของบทบาทนั้นจะเน้นศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกายเป็นหลัก เพราะเป็นการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้โดยตรง

๓.๑ แนวคิดในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

๓.๑.๑ แนวคิดที่มีอิทธิพลต่องานรักษาพระธรรมวินัยของพระ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นพระมหาเถระผู้ได้รับการบรรพชา – อุปสมบทมาในพระพุทธศาสนาสายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์ ที่สืบสายมาจากพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมแต่เมื่อครั้งปฐมสังคายนาจนถึงตติยสังคายนา แล้วเข้ามาเจริญแพร่หลายอยู่ในประเทศไทยในฐานะที่เป็นศาสนาของประชาชนส่วนใหญ่จนถึงในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ปฏิบัติ ปฎิบัติ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาสายเถรวาทมาอย่างเต็มที่ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันอย่างชนิดเข้มข้น ดังที่สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือ ส.ศิวรักษ์ นักปราชญ์ ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งของประเทศไทยได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า

ผู้ที่ตีประเด็นในเรื่องเถรวาทและสังฆกรรมปฏิรูปได้อย่างชัดเจน แล
ถือตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทั้งทางอรรถและพยัญชนะตามแบบ
มหานิกายอย่างดั้งเดิมในเวลานี้ เห็นจะมีเหลืออยู่ก็แต่พระธรรมปิฎก (ป.อ.
ปยุตฺโต) และสำนักของท่านเท่านั้น^๑

ด้วยภูมิหลังอย่างที่กล่าวมานี้ แนวคิดในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรม
ปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ก็คือ แนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาทแต่
ดั้งเดิม ซึ่งเราสามารถสืบสายย้อนกลับไปได้ถึงรากฐานที่มาอันมีอยู่ตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล
และหลังพุทธกาลยุคต้น (ช่วงปฐม-ตติยสังคายนา) ดังได้อภิปรายมาแล้วในบทที่ ๒

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า สิ่งที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) คิด เขียน พูด
หรือแม้แต่แสดงออกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัยในฐานะที่เป็นพระภิกษุรูป
หนึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงมีความหมายแฝง (นัย) หรือความหมายระหว่างบรรทัด
(between the lines) ว่า เป็นทัศนะของพระพุทธเจ้า หรือทัศนะของพระพุทธศาสนา
อย่างเถรวาทดั้งเดิมนั่นเอง^๒

ข้อความตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากรากฐานแห่งแนวคิด
และบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งล้วนดำเนินไป
โดยอิงอยู่กับหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างชัดเจนและถูกต้องแม่นยำ
ตามหลักการที่แท้เสมอ

ต่อไปนี้ คือ รากฐานแห่งแนวคิดอย่างเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินบท
บาทในฐานะพระพุทธสาวกผู้มุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

^๑ ส. ศิวรักษ์, ธรรมกายฟางเส้นสุดท้ายแห่งความเสื่อมสลายของสถาบันสงฆ์ไทย,
(กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^๒ ระวี ภาวิไล นักคิดสำคัญคนหนึ่งของไทยถึงกับตั้งข้อสังเกตเชิงยอมรับในความ เป็นพระนัก
ปราชญ์เถรวาทอย่างเข้มข้นของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ว่า "การไปได้แย้งกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
ก็เหมือนไปเถียงกับพระพุทธเจ้านั่นเอง", ดูรายละเอียดใน ดร.สุนทร พลามินทร์ และชุตินา ณะประ
นันทาทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๑.

(๑) การมีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา

การมีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ จิตสำนึกแห่งความตระหนักรู้ว่า ชาวพุทธทุกคนและทุกฝ่ายต่างก็มีส่วนร่วมแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างเสมอภาคกัน ไม่ใช่ปล่อยให้คนใดคนหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอยู่เพียงคนเดียว หรือเพียงฝ่ายเดียว พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาสูงมากอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มีหน้าที่รับผิดชอบต่อพระศาสนา พุทธศาสนิกชนทุกคน ไม่ว่าจะพระหรือคฤหัสถ์ ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของพระพุทธรศาสนาด้วยกัน จะต้องสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของพระศาสนาให้เกิดขึ้น จะต้องมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมว่า 'นี่เป็นพุทธศาสนาของเรา' เรามีส่วนร่วมรับผิดชอบในพระพุทธรศาสนา นี้ ไม่ใช่มองอย่างคนนอก"

จิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธรศาสนา นี้ มีที่มาจากพระพุทธรวัจนะในมหาปริณิพพานสูตร ที่พระพุทธรองค์ตรัสไว้ก่อนจะเสด็จดับขันธปริณิพพานว่า พระองค์จะยังไม่ปริณิพพานตราบเท่าที่พุทธบริษัท ๔ ยังไม่มีคุณสมบัติตามที่พระองค์ทรงวางเอาไว้ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านั้นได้แก่ การที่พุทธบริษัท ๔ จะต้องมีความรู้ มีความเข้าใจในพระพุทธรศาสนาเป็นอย่างดี มีการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนได้รับผลประจักษ์ด้วยตนเอง มีความสามารถในการเผยแผ่ และประการสุดท้าย เมื่อมีผู้กล่าวจ้วงจาบทำร้ายพระธรรมวินัย จะต้องสามารถช่วยกันระงับข้อกล่าวร้าย (ปรปวาท) นั้นให้สงบระงับลงได้อย่างถูกต้องชอบธรรม"

" พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มุขนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐ - ๒๓.

" ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๗๕/๑๒๓ - ๑๒๔.

(๒) การมีความตระหนักว่า พระธรรมวินัย คือ พระบรมศาสดา
ของชาวพุทธ

การมีความตระหนักว่า พระธรรมวินัย คือ พระบรมศาสดาของชาวพุทธ หมายถึง การยอมรับหรือตระหนักว่า พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและทรงบัญญัติเอาไว้ นั้น มีสถานภาพเป็นดุจพระบรมศาสดาของชาวพุทธ ซึ่งชาวพุทธทุกคนจะต้องให้ความเคารพ ยำเกรง อย่างสูงสุด พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่ยืนยันด้วย ความตระหนักว่า พระธรรมวินัยเป็นพระบรมศาสดาของชาวพุทธ เช่นที่ท่านกล่าวว่า

ชาวพุทธจะต้องเอาหลักธรรมวินัยเป็นพระศาสดา พยายามศึกษา เล่าเรียนให้รู้ ให้เข้าใจความจริง แล้วธรรมวินัยนี้ ก็จะมาเป็นมาตรฐานตัดสิน บุคคล ไม่ใช่เอาพระศาสนาไปแขวนไว้กับบุคคล หรือกระทั่งบางคนถึงกับเอา บุคคลมาตัดสินพระศาสนา ซึ่งเป็นการผิดหลักอย่างเต็มที่ ส่วนพระภิกษุ นอก จากถือพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ก็ต้องถือสงฆ์เป็นใหญ่ เคารพสงฆ์ ให้ ความสำคัญแก่สงฆ์ ทำการเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ส่วนรวม^๕

การมีความตระหนักว่าพระธรรมวินัยเป็นพระบรมศาสดาของชาวพุทธนี้ มีที่มา จากพระปัจจุสมโงวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ประทานไว้แก่ภิกษุสงฆ์ก่อนเสด็จดับ ฌันธปริณีพพาน ณ สาลวโนทยานว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดง แล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไป”^๖

^๕ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เมืองไทยจะวิฤตถ้าคนไทยมีศรัทธา วิปริต, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗, หน้า ๓๒ - ๓๔., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฌริณธรรมกาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า ๕.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

(๓) การถือธรรม (หลักการ) และถือประโยชน์สุขของพหุชนเป็นใหญ่

ความถือธรรมเป็นใหญ่ ในที่นี้ หมายถึง การถือพระธรรมวินัยตามที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ทุกบททุกตอนเป็นสำคัญ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยไว้อย่างไร ก็สมาทาน ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วยความเคารพเอื้อเฟื้ออย่างดีที่สุด พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ถือธรรมเป็นใหญ่ตามความหมายดังกล่าวมาข้างต้นนี้อย่างเคร่งครัด ดังท่านแสดงทัศนะไว้ว่า

เราควรจะเห็นแก่พระศาสนาส่วนรวม เห็นแก่ธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ ถ้าลัทธิที่ตนยึดถือ หรือทิวฐิของตน มีส่วนใดผิดพลาดไปจากหลักใหญ่ของพระศาสนา ก็ควรยอมรับในส่วนนั้น จะได้ปรับเข้าให้ถูกต้อง ซึ่งจะมีแต่ความดีงามและทำให้เกิดความสมบูรณ์ ไม่ควรจะสละพระศาสนา หรือลบล้างธรรมเพื่อจะรักษาทิวฐิหรือลัทธิของตน พุทธศาสนิกชนทุกคนควรจะตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาหลักการของพระพุทธศาสนา และเอาใจใส่รับผิดชอบในการทำหน้าที่รักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา อย่าเห็นแก่บุคคลมากกว่าเห็นแก่ธรรม หรือยอมสละธรรมเพราะเห็นแก่บุคคล^๖

การถือธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นสำคัญนี้ เป็นแนวคิดที่สืบสายมาจากพุทธปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงถือปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างมาแล้ว เช่น ที่ตรัสว่า ทรงเคารพธรรม ทรงนอบน้อมธรรม ทรงมีธรรมเป็นธงชัย ทรงมีธรรมเป็นตราชู ทรงเป็นธรรมาธิปไตย (ถือธรรมเป็นใหญ่) และทรงจัดการรักษา คุ่มครองแต่พุทธบริษัท ๔ ก็ทรงจัดทำโดยชอบธรรมและเพราะทรงมีความเคารพธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญ^๗ และทุกครั้งที่ทรงแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นการแสดงแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือแม้แต่พรานนกก็

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิพพาน - อนัตตา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๑.

^๗ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๓/๒๑๔ - ๒๑๖.

ทรงแสดงโดยเคารพ คือ ตั้งใจทำอย่างดีที่สุด ทั้งนี้ก็เพราะพระองค์ทรงเคารพธรรม ทรงถือธรรมเป็นใหญ่เป็นสำคัญ^๙

สำหรับการถือประโยชน์สุขของพหุชนเป็นใหญ่นั้น เป็นแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้ตั้งแต่ต้น โดยพระองค์ตรัสว่า ที่พระองค์ (พระตถาคต) เสด็จอุบัติขึ้นมาในโลกก็เพื่อยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่พหุชน คือ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๑๐} ความมั่นคงแห่งพระธรรมวินัย และการปฏิบัติภารกิจของภิกษุสงฆ์ทั้งหลายในพระพุทธศาสนาก็ล้วนนับเนื่องกับประโยชน์สุขของพหุชน คือ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอย่างแยกกันไม่ออก^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ถือเอาประโยชน์สุขของพหุชนเป็นใหญ่ เป็นหลักการพื้นฐาน ในการทำหน้าที่ของท่านตลอดมา แม้แต่ในยามที่อาพาธสายตาทำงานตามปกติไม่ได้ท่านก็ใช้ "หูทำงาน"^{๑๒} เพื่อผลิตผลงานทางวิชาการออกมาอำนวยความสะดวกแก่พหุชนอย่างเต็มที่และอย่างดีที่สุด

(๔) ความมีสมณสัญญา

สมณสัญญา คือ ความสำคัญว่าเป็นสมณะ, ความกำหนดใจไว้ว่าตนเป็นสมณะ, ความสำนึกในความเป็นสมณะของตน^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่ยึดด้วยสมณสัญญา คือ มีความตระหนักรู้อยู่เสมอในเพศภาวะและสถานภาพของตนทั้งในฐานะที่เป็นพระภิกษุผู้รับเนื่องในหมู่สงฆ์ของพระพุทธเจ้า และในฐานะที่เป็นปุชนียบุคคลของปวงศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชน ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถไหนท่านจึงมีความสำรวมระมัดระวังอยู่เสมอ ดังที่ท่านปรารภถึงความมีสมณสัญญาของตนเองว่า

^๙ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๘ - ๑๖๙.

^{๑๐} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๐/๒๒.

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๗/๑๓๘., วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๑๒} ทรงวิทย์ แก้วศรี, สดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๙.

อาตมารู้สึกแรงมากในเรื่องศีล ตั้งแต่บวชเณรแล้วจะคอยระวังตัวไม่กล้าเล่นอะไร ปกติก็ไม่เล่นจนอยู่แล้ว บางครั้งเด็กวัดและเณรองค์อื่น ๆ วิ่งเล่นกัน อาตมาก็ไม่ไปเล่นด้วย เคยมีพระผู้ใหญ่ถามว่า ทำไมไม่เล่น ไม่สบายหรือ อาตมาก็อ้อออกไปตามเรื่อง แต่ใจนั้นไม่อยากเล่น รู้สึกเองว่าไม่เหมาะะ อีกอย่างจะคอยตรวจสอบตัวเองเสมอว่า วันนี้ทำอะไร พุดอะไรผิดหรือไม่ ความเป็นคนขี้รังเกียจ ขี้ระแวง กลัวตัวเองจะทำผิด แรก ๆ ก็อึดอัด มีผลต่อสุขภาพจิตเพราะระวังมากเกินไปอยู่ ๆ ไปจึงค่อย ๆ ดีขึ้น

ภาพที่พอจำได้อีกภาพหนึ่งตอนเป็นสามเณร เกี่ยวกับการระวังตัวมาก คือ เวลานั่งหรือไปไหน ๆ อาตมาจะรีบไปนั่งท้ายเรือแล้วนั่งนิ่งไม่เคลื่อนไหวเลย เพราะกลัวว่า ถ้าทำอะไรไม่สำรวม คนที่พบเห็นจะนึกตำหนิได้^{๕๕}

ความมีสมณสัญญาที่ตระหนักรู้อยู่ตลอดเวลาว่าตนเป็นใคร อยู่ในสถานภาพอย่างไร ควรมีอากัปกริยาอย่างไร แล้วควรจะวางตนอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานภาพในขณะนั้น ๆ นับเป็น "อภินนฺทํปิณฺฑิตํ"^{๕๖} ข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุสงฆ์หมั่นสำรวจตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ภิกษุผู้เป็นพุทธสาวก จะสามารถครองตนให้ดำรงมั่นอยู่ในสมณสัญญาอย่างที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านทำอยู่เป็นนิจสินได้นั้น จะต้องมียุทธธรรมสำคัญอีกข้อหนึ่งเป็นพื้นฐานอยู่ภายใน คุณธรรมที่ว่านี้ก็คือ "ความละเอียดใจ" หรือ "ความมีลัชชีธรรม" ของภิกษุผู้เป็น "ลัชชี" ภิกษุผู้เป็น "ลัชชี" และถึงพร้อมด้วย "ลัชชีธรรม" เป็นผู้มียุทธสมบัติอย่างไรพึงพิจารณาจากค่านิยาม ดังนี้

ภิกษุที่จัดว่ามียางอาย (ลัชชี) คือ ภิกษุที่มีความรู้สึกอายต่อสิ่งที่พึงอาย ละอายต่อการที่จะเตะตองบาปอกุศลธรรม^{๕๗} เป็นคนรังเกียจบาป^{๕๘}

^{๕๕} อามภ จันทรสกุล, *ชีวประวัติพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)*, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

^{๕๖} อญ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๘/๙๑.

^{๕๗} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๓๐๔/๑๗๔.

^{๕๘} ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๘/๖๙.

ภิกษุผู้เป็นลัทธิยังมีคุณธรรมอื่นอีก คือ มีความเกรงกลัวบาป มีความเคารพหนักแน่นในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ยกย่องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้เหนือตนเอง^{๑๔}

นอกจากจะละอายบาปยังมีความเอ็นดู อนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้แล้วไม่หวังตอบแทน พุดจริง ไม่กล่าวให้คลาดจากความจริง ไม่สร้างความแตกแยก สมานสามัคคี เจริญไฟเราะ พุดถูกกาลเทศะ พุดเป็นอรรถเป็นธรรม มีที่อ้างอิง ประกอบด้วยประโยชน์^{๑๕}

ภิกษุที่เป็นลัทธิ จะมีความยำเกรง ใครในการศึกษา จะไม่ทำให้เสียแบบแผนเพราะเห็นแก่ความเป็นอยู่ แสดงเฉพาะธรรมและวินัย จะประคองสัตตุดาสน์ไว้อย่างมั่นคง^{๑๖} ท่านจะไม่ละหลักทางวินัย ไม่ละเมิดหลักการทางวินัย จะยืนหยัดมั่นคงในหลักการทางวินัยตามภาวะของผู้มีอายุ^{๑๗}

ภิกษุแม้จะเป็นพหูสูต ผู้คงแก่เรียน แต่ถ้าเป็นผู้ไม่มีอายุ เป็นผู้เห็นแก่ได้ ก็มักจะทำให้แบบแผนคลาดเคลื่อน แสดงหลักคำสอนของพระศาสดานอกธรรมนอกวินัย สร้างความมัวหมองอย่างมหันต์ขึ้นในพระศาสนาม่อให้เกิดสังฆเภทบ้าง สังฆราชีบ้าง^{๑๘}

ลักษณะของภิกษุผู้เป็นลัทธิตามที่กล่าวมานี้ ก็คือ คุณลักษณะที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีอยู่อย่างพร้อมมูลนั่นเอง ความเป็นลัทธิภิกษุนี้ มีส่วนอย่างสำคัญในการทำงานเพื่อรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ เพราะมีคำรับรองของบูรพาจารย์เป็นหลักฐานยืนยันเอาไว้ว่า

อนาคเต ลขฺชี รกฺขิสฺสติ, ลขฺชี รกฺขิสฺสติ, ลขฺชี รกฺขิสฺสติ.

^{๑๔} ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๑๔๑.

^{๑๕} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙๔/๖๔.

^{๑๖} วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๔/๒๔๗ - ๒๔๘.

^{๑๗} วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๕/๒๔๘.

^{๑๘} วิ.อ. (บาลี) ๑/๕๕/๒๔๗.

ในกาลภายหน้า ภิกษุผู้มียางอายุจักรรักษาไว้ได้ ภิกษุผู้มียางอายุ
จักรรักษาไว้ได้ ภิกษุผู้มียางอายุ จักรักษาไว้ได้”^{๒๓}

ภิกษุลักษณะที่จะรักษาพระสัทธรรมไว้ได้นี้ เป็นระดับพหุสูตรคงแก่เรียน
มิใช่ไม่มีการศึกษา เป็นผู้ไม่ง่อนแง่น เมื่อถูกสอบถามข้อความในพระไตรปิฎก
หรืออรรถกถาตอนท้าย หรือตอนต้น ย้อนไปย้อนมา ก็ไม่ท้อ ไม่หวั่น ชี้แจงได้
ว่า เรากล่าวอย่างนี้ อาจารย์ของเรา ก็กล่าวอย่างนี้ ดุจดั่งใช้แหวนบดถนนที่ละ
เส้น เป็นผู้ที่ทรงจำหลักการในพระไตรปิฎก และข้อวินิจฉัยในอรรถกถาได้อย่าง
แม่นยำไม่มีหมดสิ้น”^{๒๔}

ภิกษุผู้เป็นลัทธิข่มจะมีสมณสัญญาอยู่ตลอดเวลา เมื่อเป็นลัทธิภิกษุและมี
สมณสัญญา ก็ข่มเป็นพื้นฐานให้เกิดมีคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการพัฒนาตัวเองให้เป็นภิกษุ
ที่ดี และมีศักยภาพในการที่จะรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้ พระมหาเถระทั้งหลายที่มีบทบาท
ในการรักษาพระธรรมวินัยทุกองค์ล้วนเป็น “ลัทธิภิกษุ” ทั้งสิ้น จากข้อความที่กล่าวมา
ข้างต้นเราสามารถสรุปได้ว่า ภิกษุที่เป็นลัทธิและมีสมณสัญญาจะมีคุณสมบัติโดยสรุป
กล่าวคือ

๑. เป็นผู้เห็นแก่พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ยิ่งกว่าเห็นแก่ตนเอง
๒. เป็นผู้ยอมเสียสละอุทิศตนเพื่อรักษาพระธรรมวินัย
๓. เป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ลาภสักการะชื่อเสียง
๔. เป็นผู้ที่สำรวมระมัดระวังในพระปาติโมกข์ มีศีลาจารวัตรตรงงาม
๕. เป็นผู้ที่ไม่ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต และไม่ประพฤติกให้วิปริตไปจากพระ
ธรรมวินัย
๖. เป็นผู้มีความกล้ากล้าหาญในท่ามกลางสงฆ์และท่ามกลางบริษัทที่ตน
เข้าไปเกี่ยวข้อง

^{๒๓} วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๘., วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๔๒/๑๐๖.

^{๒๔} วิ.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๒๔๘. บทนิยามของลัทธิภิกษุถือตามที่ “รังสี สุทนต์” แปลและอ้างอิงไว้.
ดูรายละเอียดใน รังสี สุทนต์, “การธำรงรักษาพระธรรมวินัยโดยอาศัยพระไตรปิฎก” ใน เก็บเพชรจากคัมภีร์
พระไตรปิฎก, พระสุธีวรญาณ, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗๗ - ๒๙๙.

๗. เป็นพหูสูตที่ถือสัตย์มั่นคง ไม่หลักลอย เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ

๓.๑.๒ แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระ ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับงานรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมายถึง แนวคิดที่ขยายความออกมาจากแนวคิดพื้นฐาน ๔ ประการข้างต้นนั้น และเป็นพื้นฐานของการทำบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ แนวคิดทั่วไปนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นแนวคิดเชิงปฏิบัติการ เพราะเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สรุปมาจากปฏิปทาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยในสถานการณ์จริงแต่ละครั้ง

จากการสำรวจเอกสารที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เขียนไว้ในต่างกรรมต่างวาระ ผู้วิจัยพบว่า ท่านมีแนวคิดทั่วไปในการรักษาพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

(๑) ความหมายของงานรักษาพระธรรมวินัยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)

ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) การรักษาพระธรรมวินัย หมายถึง การรักษาไว้ซึ่ง “พระธรรม” ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง และรักษาไว้ซึ่ง “พระวินัย” ที่พระเจ้าทรงบัญญัติเอาไว้นั่นเอง ดังท่านกล่าวว่า “พระธรรมวินัย เป็นเนื้อ เป็นตัว ของพระพุทธศาสนา ตัวแท้ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่พระธรรมวินัย จะรักษาพระพุทธศาสนา ก็ต้องรักษาพระธรรมวินัย และยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลักเป็นเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา”^{๒๕}

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (ปทุมธานี : บริษัท สีสต์ตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๖๗.

(๒) วัตถุประสงค์ของงานรักษาพระธรรมวินัย

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีเหตุผลสำคัญอยู่ ๒ ประการที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้ต้องมีงานรักษาพระธรรมวินัยเคียงคู่กันมากับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา เหตุผลที่ว่านี้ ก็คือ

๑. รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ก็เพื่อความมั่นคงแห่งพระธรรมวินัย^{๒๖}
๒. รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ก็เพื่อประโยชน์สุขของพหูชน^{๒๗}

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า การรักษาพระธรรมวินัยตามข้อแรกนั้น เป็นวัตถุประสงค์ทั่วไปที่พุทธบริษัทชาวไทยสามารถรักษาหรือปฏิบัติได้เป็นอย่างดี จนมีพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ที่มีความถูกต้องแม่นยำเกิดขึ้นมากมาย แต่การรักษาพระธรรมวินัยตามข้อที่ ๒ นั้น พุทธบริษัทชาวไทยยังไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างที่ควรจะเป็น เพราะในเมืองไทยยังเต็มไปด้วยปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาการทารุณกรรมทางเพศ และปัญหายาเสพติด ซึ่งหากชาวพุทธในเมืองไทยสามารถรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้ตามความหมายที่ ๒ นั้น สภาพเช่นนี้ก็คงไม่เกิดขึ้นในสังคมไทยมากมายนัก ด้วยเหตุนี้ พระชยสาโร (ฌอน ชิเวอร์ตัน) เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ จึงตั้งข้อสังเกตว่า เมืองไทยยังไม่ใช่เมืองพุทธอย่างที่เราควรจะเป็น^{๒๘} สภาพการณ์ที่เป็นเช่นนี้ก็แสดงว่า ชาวพุทธไทยรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้อย่างมั่นคงจริง แต่ว่าความมั่นคงของพระธรรมวินัยนั้น ยังไม่เอื้อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนที่แท้จริงอย่างที่เราควรจะเป็น

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๕ - ๕๖.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฌณิธรรมกาย ฉบับเพิ่มเติม - จัดลำดับใหม่, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓ - ๔.

^{๒๘} วศิน อินทสระ, การเผยแผ่ศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕๒.

(๓) องค์ประกอบของงานรักษาพระธรรมวินัย

งานรักษาพระธรรมวินัยตามนัยแห่งแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๒ ประการ นั่นคือ

๑. ผู้ที่จะรักษาพระพุทธศาสนา ก็คือ พุทธบริษัท ๔
๒. สิ่งที่จะรักษาก็คือพระธรรมวินัยที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก^{๒๙}

(๔) คุณสมบัติของผู้ที่จะทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ผู้ที่จะรักษาพระธรรมวินัย คือ พุทธบริษัท ๔ นั้น จะต้องเป็นพุทธบริษัทที่มี “คุณสมบัติ” ตามมาตรฐานที่พระพุทธเจ้าทรงวางเป็นหลักไว้ กล่าวคือ

๑. ต้องเป็นผู้
 - ก) มีความรู้ เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้ดีและ
 - ข) ประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง ตรง เป็นธรรมาอนุธรรม-ปฏิบัติ
๒. นอกจากรู้เข้าใจเองและปฏิบัติได้ดีแล้ว ยังสามารถบอกกล่าวแนะนำผู้อื่นได้ด้วย
๓. เมื่อมีปรัปวาทเกิดขึ้น คือ คำจ้วงจาบ สอนคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัยก็สามารถชี้แจงแก้ไขได้^{๓๐}

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ - ๘.

๓.๑.๓ วิธีการรักษาพระธรรมวินัย

วิธีการรักษาพระธรรมวินัยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เท่าที่มีปรากฏอยู่ในเอกสารต่าง ๆ ผู้วิจัยประมวลได้ ๑๒ วิธี คือ

- (๑) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย^{๓๑}
- (๒) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการตระหนักรู้ถึงหน้าที่ของตนต่อพระธรรมวินัย^{๓๒}
- (๓) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการศึกษา/ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย^{๓๓}
- (๔) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัย^{๓๔}
- (๕) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของพระไตรปิฎก^{๓๕}
- (๖) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการรักษาพระไตรปิฎก^{๓๖}
- (๗) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการอ้างอิงหลักฐานให้ตรงตามคัมภีร์ต้นฉบับ^{๓๗}
- (๘) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการไม่ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต^{๓๘}

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า ๑ - ๑๐๗.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ - ๙., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๑๖๐ - ๑๖๓., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๒ - ๗๖.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๖๗., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า ๑๕.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้, หน้า ๒๖ - ๕๐.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๑๓ - ๖๔.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิพพาน-อนัตตา, หน้า ๔๕.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิพพาน-อนัตตา, หน้า ๔๓, ๑๐๓., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๑๓ - ๖๔.

^{๓๘} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์, หน้า ๗๒. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นิพพาน-อนัตตา, หน้า ๔๒ - ๑๐๘.

- (๙) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการไม่ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย^{๙๙}
 (๑๐) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการกำราบปรึษาทให้สงบโดยชอบธรรม^{๑๐๐}
 (๑๑) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการชี้แจงแสดงข้อเท็จจริงแก่ประชาชน^{๑๐๑}
 (๑๒) รักษาพระธรรมวินัยด้วยการตรากฎหมายขึ้นมาเป็นกลไกคุ้มครองพระพุทธศาสนา^{๑๐๒}

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นวิธีการที่ครอบคลุมการรักษาพระธรรมวินัยในทุกด้าน ทั้งวิธีการเชิงรุกและเชิงรับ แต่วิธีการที่สำคัญที่สุด ทว่ากลับได้รับความสนใจน้อยที่สุดในคณะสงฆ์ไทยหรือในทัศนะของชาวพุทธไทย ก็คือ วิธีการรักษาพระธรรมวินัยโดยการจัดการศึกษาพระธรรมวินัยให้แก่พระภิกษุสามเณรอย่างทั่วถึง เพราะเท่าที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันนี้ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ไม่สามารถที่จะสร้างพระภิกษุสามเณรที่มีคุณสมบัติในการรักษาพระธรรมวินัยอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นมาได้ ยกตัวอย่างเช่น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม - บาลี ก็ยังไม่เอื้อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกโดยตรง เพราะมุ่งศึกษาเพียงคัมภีร์ชั้นอรรถกถาเป็นหลัก ทั้งเมื่อ

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๔ - ๖., พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันตือโสภ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓ - ๒๔. ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนของการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย ก็คือ กรณีสันตือโสภในอดีต, ดู พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์*, หน้า ๑ - ๑๐๖. และกรณีธรรมกาย, ดู สมเกียรติ มีธรรม, *ใครคือขบวนการล้มพุทธตัวจริง*, (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑ - ๑๔๗. สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คณะกรรมการการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร, *รายงานกรณีวัดพระธรรมกาย*, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๑๑๓.

^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา*, หน้า ๗๕., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้*, หน้า ๗ - ๘., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *จาริกบุญจาริกธรรม*, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๓. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๖๐ - ๑๖๓.

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *ขอคำตอบจาก ผบ.ทหารสูงสุด กรณีนายทหารทุจริต*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓ - ๔๔.

^{๑๐๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พ.ร.บ.คณะสงฆ์ เรื่องแก้ไขที่เถียงกันใหม่ ข้อคิดเก่า ๆ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๔ - ๗.,

ศึกษาจบแล้วก็ยังขาดกลไกที่จะสนับสนุนให้ผู้สำเร็จการศึกษานำความรู้พื้นฐานทางภาษาบาลีนั้นไปศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกโดยตรง ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญนั้นก็เช่นกัน ไม่เพียงแต่จะไม่ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกโดยตรงเท่านั้น แต่กลับเป็นปัจจัยให้พระภิกษุสามเณรเห็นห่างจากการศึกษาพระธรรมวินัยโดยตรงเสียด้วยซ้ำไป เนื่องจากผู้เรียนจะสนใจศึกษาวิชาการทางโลกเสียมากกว่า ส่วนวิชาการทางธรรมหรือพระธรรมวินัยกลายเป็นวิชาที่ไม่มีใครอยากศึกษา หรือเมื่อศึกษาก็พากันศึกษาอย่างไม่หวังสัมฤทธิ์ผลที่แท้ คือ ความแตกฉานในพระธรรมวินัย แต่เป็นการศึกษาเพียงเพื่อให้ตอบข้อสอบได้เท่านั้นเอง

ผู้วิจัยเห็นว่า ในอนาคต หากผู้บริหารการคณะสงฆ์ไม่สามารถปฏิรูปการศึกษา คณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่ให้เชื่อมต่อการศึกษาพระธรรมวินัยโดยตรง ด้วยการสร้างกลไกหรือหลักสูตรที่สนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกโดยตรงแล้ว ถึงแม้จะมีพระไตรปิฎกฉบับที่ดีที่สุด แม่นยำที่สุดเพียงไรก็ตาม ก็คงไม่สามารถรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้พ้นไปจากความเสื่อมสูญอันตรายอันได้ ดังนั้น หากคณะสงฆ์และชาวพุทธไทยต้องการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้ดีที่สุด ก็ควรจะหาทางร่วมมือกันกลับมารื้อฟื้น หรือปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์เสียใหม่ ให้เป็นการศึกษาที่สามารถสร้าง "ศาสนทายาท" ขึ้นมาได้จริง ๆ เช่นที่พระยสกาภักตบุดรและคณะของท่านได้ทำสำเร็จมาแล้วในคราวพุทธยสังคายนา

๓.๒ คุณสมบัติที่เกื้อกูลต่องานรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ทรงมอบหมายให้พุทธบริษัทสี่ร่วมกันเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาอย่างเสมอภาคกัน พร้อมทั้งทรงกำหนดมาตรฐานของพุทธบริษัท ๔ ขึ้นมาที่จะสามารถมีส่วนร่วมในการรักษาพระพุทธศาสนาเอาไว้ด้วย ทั้งนี้ โดยมีข้อที่ทรงเน้นเป็นพิเศษก็คือ ถ้าหากพุทธบริษัท ๔ ยังไม่มีคุณสมบัติตามที่พระองค์ทรงวางเป็นมาตรฐานเอาไว้ พระองค์ก็จะยังไม่ปรินิพพานอย่างเด็ดขาด ต่อมาในช่วงปลายแห่งพุทธกาล เมื่อมารมากกราบทูลอาราธนาให้เสด็จดับขันธปรินิพพานอีกครั้งหนึ่ง พระ

พุทธองค์ทรงเห็นว่าเงื่อนไขที่ทรงตั้งเอาไว้กับพุทธบริษัทที่นั่นสมบูรณ์แล้ว ดังนั้น พระองค์ จึงทรงรับคำอาราธนาเพื่อปรินิพพานของมารได้

คุณสมบัติที่ถือกันว่าเป็น “มาตรฐาน” ของชาวพุทธผู้ที่จะรักษาพระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้ตามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ ประกอบด้วย

- (๑) เป็นผู้ฉลาด
- (๒) เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม
- (๓) เป็นผู้มีความกล้ากล้าหาญ
- (๔) เป็นพหูสูต
- (๕) เป็นผู้ทรงธรรม
- (๖) เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
- (๗) เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่การกราบไหว้
- (๘) เป็นผู้ปฏิบัติตามธรรม
- (๙) เรียนพระธรรมวินัยแล้วสามารถบอก แสดง หรือเผยแผ่แก่ผู้อื่นได้
- (๑๐) สามารถชี้แจงข้อกล่าวหาของลัทธิอื่น หรือคำจ้วงจาบทำลายพระธรรม

วินัย (ปรปวาท) ได้อย่างราบคาบโดยถูกต้องชอบธรรม^{๔๓}

ผู้วิจัยขอสรุปคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำทั้ง ๑๐ ประการนั้น เป็น ๔ ข้อย่อย ดังต่อไปนี้

- (๑) มีความรอบรู้พระพุทธศาสนาและเป็นพหูสูต
- (๒) มีศีลาจารวัตรดีงามตามสมควรแก่พระธรรมวินัยที่ได้ศึกษา
- (๓) มีความสามารถในการเผยแผ่และชี้แจง
- (๔) มีความสามารถในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัย

^{๔๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๓ - ๑๑๖., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๓๕ - ๑๓๖.

(๑) มีความรอบรู้พระพุทธศาสนาและเป็นพหูสูต

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้มีคุณสมบัติ คือ มีความรอบรู้พระพุทธศาสนา และมีความเป็นพหูสูตอย่างสมบูรณ์ ปัจจัยที่ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีความรอบรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างเอกอุ ก็คือ การที่ท่านได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบแผนของคณะสงฆ์ไทยมาโดยลำดับ จนสำเร็จการศึกษาบริบูรณ์ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ตั้งแต่เมื่อยังเป็นสามเณร^{๔๔} นอกจากนั้นแล้ว ท่านยังสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ด้วยผลการเรียนที่ดีเยี่ยม (เกียรตินิยมอันดับ ๑)^{๔๕} พื้นฐานทางการศึกษาดังกล่าวมานี้ก็เปรียบกับความเป็นผู้ใฝ่ศึกษาเรียนรู้อันมีอยู่แล้วเป็นพื้น

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๔๙๖, สำเร็จการศึกษาชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) อันเป็นการศึกษาชั้นสูงสุดแห่งคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๕๐๔ นับเป็นสามเณรเปรียญ ๙ ประโยค รูปที่ ๒ ของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้รับพระบรมราชานุญาตให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔, ทรงวิทย์ แก้วศรี, สดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), หน้า ๗ - ๘.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ศึกษาทางธรรมควบคู่กับวิชาการทางโลกมาโดยตลอด คือ ในช่วง พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๔๙๙ ท่านได้ศึกษาวิชาการทางโลกไปพร้อม ๆ กันกับทางธรรม คือ ทางธรรมศึกษาภาษาบาลีชั้นประโยค ๑ - ๒, จนถึงประโยค ป.ธ.๔ ทางโลกศึกษาชั้นเตรียมอุดมศึกษาด้วยการดูหนังสือด้วยตนเอง จนสามารถสอบเทียบได้ชั้นมัธยมปีที่ ๘ แผนกอักษรศาสตร์ประเภทบุคคลภายนอกได้เป็นที่ ๑ ของประเทศ และเมื่อสอบได้ประโยค ป.ธ.๔ ตรงกับ พ.ศ. ๒๕๐๑ แล้วก็เข้าศึกษาระดับปริญญาตรี ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควบคู่กันไปกับการศึกษาภาษาบาลีประโยค ป.ธ.๔ ไปจนจบประโยค ป.ธ.๙ และปริญญาตรี ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ พร้อมกัน และได้รับปริญญาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ด้วยผลการเรียนดีเยี่ยมระดับเกียรตินิยมอันดับ ๑ ปีถัดมา คือ พ.ศ. ๒๕๐๖ ก็ยังสอบได้ประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษมัธยม (พ.ม.) อีกสาขาหนึ่งด้วย จากประวัติการศึกษาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีพื้นฐานในศึกษาทางโลกเป็นอย่างดี ซึ่งคุณลักษณะข้อนี้เอง ที่ช่วยให้ท่านสามารถเข้าใจศาสตร์สมัยใหม่ได้ดีกว่าคนในยุคเดียวกัน พร้อมทั้งยังช่วยทำให้ท่านสามารถนำศาสตร์สมัยใหม่เหล่านั้น มาบูรณาการเข้ากับพุทธศาสตร์ได้อย่างกลมกลืน และสื่อสารกับคนทั่วไปได้อย่างน่าสนใจ ความได้เปรียบทางการศึกษาวิชาการทางโลกดังกล่าวมานี้ คือ เหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้อย่างกว้างขวาง และเป็นพื้นฐานอันหนักแน่นที่ทำให้ท่านมีความเป็นพหูสูตผู้รอบรู้ทั้งพุทธศาสตร์และศาสตร์สมัยใหม่จากตะวันตก, ประวัติการศึกษาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ดูรายละเอียดใน ทรงวิทย์ แก้วศรี, สดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), หน้า ๗ - ๘.

อัครยาศย์ของท่าน ทำให้ท่านกลายเป็นพระภิกษุผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาอย่างชนิดที่จะหาบุคคลทัดเทียมได้ยาก

ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนา และความเป็นพหูสูตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ช่วยเอื้อให้ท่านสามารถสร้างผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณประโยชน์อย่างสูงส่งยิ่งต่อวงการพระพุทธศาสนาและต่อวงวิชาการทั่วไป โดยหนึ่งในผลงานที่ทรงคุณค่าซึ่งเราอาจถือว่าเป็นประจักษ์พยานที่แสดงถึงความมีคุณสมบัติข้อแรกของท่านได้เป็นอย่างดี ก็คือ หนังสือชื่อ "พุทธธรรม" ที่ท่านเป็นผู้ประพันธ์ ความเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาและความเป็นพหูสูตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงออกอย่างเต็มที่ในหนังสือเล่มนี้ ดังมีทัศนวิจารณ์จากผู้รู้ทั้งหลายยืนยันอยู่ว่า

ศ.ดร.ระวี ภาวิไล

คณะระดมธรรมมีความเชื่อมั่นอันปราศจากความลังเลสงสัยแม้จะน้อยนิดว่า "งานนี้มีคุณค่าดังเพชรน้ำหนึ่ง" และจะเป็นรากฐานของความเจริญก้าวหน้าในการศึกษาค้นคว้าทางพุทธธรรมสืบไปในอนาคต^๙

ศ.น.พ.ประเวศ วะสี

เจ้าคุณพระธรรมปิฎกเป็นแบบอย่างของชีวิตตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนา คือ ประกอบด้วยปัญญา เมตตา กรุณา อิศรภาพ มิตรภาพ สุขภาพ สงบ หรือที่สรุปว่าความสะอาด สว่าง สงบ และศาสนธรรมหรือกัลยาณมิตรธรรม ท่านมีปัญญาเป็นเอกอย่างยากที่จะหาได้ในโลก หนังสือ "พุทธธรรม" ที่ท่านได้นิพนธ์ไว้เป็น "เพชรน้ำหนึ่งทางปัญญาของโลก"

มีผู้กล่าวว่า ในทางพระพุทธศาสนามีหนังสือที่ยิ่งใหญ่อยู่ ๓ เล่ม คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรคที่รจนาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ และหนังสือ

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพฯ : มหาคณาธิการมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า (๕).

พุทธธรรมโดยท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก เพราะฉะนั้น หนังสือพุทธธรรมจึงสูง
ค่ากว่ารางวัลโนเบล^{๔๗}

ศ. พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ

ส่วนวรรณกรรมที่ท่านเป็นผู้เรียบเรียงเองนั้น ก็ต้องยกให้แก่หนังสือ
“พุทธธรรม” ของท่าน ซึ่งนับว่าเป็นผลงานชิ้นที่ “เยี่ยมยอด” (masterpiece) ของ
ท่าน เป็นหนังสือที่รวบรวมแก่นสารในพระไตรปิฎกไว้ทุกแง่มุมอย่างที่ไม่เคย
มีใครทำได้มาก่อน เมื่อข้าพเจ้าสงสัยในหลักธรรมเรื่องใด ข้าพเจ้าก็อาศัย
หนังสือ “พุทธธรรม” นี้เองเป็นแหล่งหาข้อมูล นับว่า “พุทธธรรม” เป็น “ขุมทรัพย์
ทางปัญญา” ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง^{๔๘}

หนังสือ “พุทธธรรม” เป็นแบบฉบับของการเขียนบรรยายธรรมพร้อม
ทั้งหลักฐานที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์สังคหะอื่น
ๆ อีกมากมาย มีลักษณะเป็น “วิทยานิพนธ์” ที่ยอดเยี่ยม ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่า คง
จะหาหนังสือเกี่ยวกับศาสนาที่เทียบพร้อมไปด้วยคุณค่าทางวิชาการอย่างนี้ได้
ยากยิ่ง ข้าพเจ้าเคยยกย่องพระสิริมงคลจารย์ผู้นิพนธ์หนังสือ “มังคลัตถที่ปณี”
ว่ายอดเยี่ยมแล้ว แต่ก็ยอดเยี่ยมในด้านการนิพนธ์เป็นภาษาบาลีล้วน ๆ ส่วน
“พุทธธรรม” ของท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ถือว่าเป็นหนังสือที่ยอดเยี่ยมใน
ด้านภาษาไทย^{๔๙}

ผลงานที่แสดงถึงความเป็นผู้แตกฉานรอบรู้ในพระพุทธานุศาสน์อย่างเอกอุตมของ
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่โดดเด่นมากอีกสามเล่ม ซึ่งได้กลายมาเป็นทั้งคู่มือและ
ตำราทางพระพุทธานุศาสน์ที่ขาดไม่ได้สำหรับผู้ใฝ่แสวงปัญญาจากพระพุทธานุศาสน์ ก็คือ
พจนานุกรมพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,
และธรรมานุญชีวิต

^{๔๗} สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, (ป.อ.ปยุตฺโต), พิมพ์ครั้งที่ ๒
(กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๗๑.

^{๔๘} สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, (ป.อ.ปยุตฺโต), หน้า ๒๔๒.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

ส่วนความเป็นพหุสตผู้รอบรู้กว้างขวางระดับที่เรียกกันว่า "รู้เรา" (สกสมัย) และ "รู้เขา" (ปรสมัย) นั้น การรู้เราผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนการรู้เขาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) นั้นแสดงออกผ่านผลงานจำนวนมากมาย โดยการประยุกต์พุทธธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ (modern sciences) แล้วสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาให้แก่วงวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและยังประโยชน์มหาศาลให้แก่สังคมไทยเป็นจำนวนมาก^{๕๐} ความรู้เขา (ปรสมัย) นี้เอง ได้เป็นอุปการะต่องานรักษาพระธรรมวินัยด้วยการ "กำราบปรปวาท" ได้เป็นอย่างดี ดังมีตัวอย่างปรากฏอยู่ในหนังสือ "กรณีสันตือโสภ, นิพพาน เป็น อัตตา - อนัตตา, กรณีธรรมกาย" และ "กรณีเงื่อนงำพระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร, รวมทั้ง "มองหนังสือพระมโนเสทอนสภาพไซของการศึกษาไทย" อีกเล่มหนึ่งด้วย^{๕๑}

ผู้วิจัยขอสรุปความเป็นผู้เปรียบเทียบพร้อมด้วยคุณสมบัติข้อที่ ๑ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ด้วยทักษะของสุลักษ์ ศิวรักษ์ ดังนี้

โดยที่ในบัดนี้ จะหาท่านผู้ใดในคณะสงฆ์อันทรงทรงไว้ซึ่งปริชา
ญาณทั้งทางด้านศกสมัยและปรสมัยยิ่งไปกว่าพระคุณท่านรูปนี้เห็นจะยาก นอก

^{๕๐} รายชื่อหนังสือที่แสดงถึงความรู้เท่าทันศาสตร์สมัยใหม่ หรือการประยุกต์พุทธศาสตร์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เช่น นิติศาสตร์แนวพุทธ, พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา, การพัฒนาที่ยั่งยืน, มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ ฯลฯ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สารัตถธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘ - ๑๙.

^{๕๑} กรณีสันตือโสภ แสดงถึงความรู้เขา (รู้เท่าทันผู้อื่น) ซึ่งต้องใช้ความรู้ทางนิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ประกอบในการชี้ทางออก, นิพพานเป็นอัตตา - อนัตตา ต้องใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์การพระศาสนาในต่างประเทศประกอบ, กรณีธรรมกาย ต้องใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ปรัชญา ตรรกศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประกอบการให้บรรดาธิบายเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิด, กรณีเงื่อนงำพระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร และมองหนังสือพระมโนเสทอนสภาพไซของสังคมไทย ต้องใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศึกษา ศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประกอบการชี้แจงแสดงข้อเท็จจริง หากพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ขาดความรู้ความเข้าใจในศาสตร์สมัยใหม่เสียแล้ว ย่อมไม่สามารถรู้เท่าทันกระบวนการทำพระธรรมวินัยให้วิปริตได้เลย และคงไม่สามารถทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยได้อย่างน่าเชื่อถือและมีประสิทธิภาพเช่นที่เป็นอยู่

ไปจากนี้แล้ว ศีลาจารวัตรของท่าน ก็เป็นบ่อเกิดแห่งศรัทธาปสาทะของพุทธบริษัทแทบทุกถ้วนหน้า

ท่านเป็นตัวเชื่อมให้คนรุ่นใหม่ หันเข้าหาพระศาสนาอย่างใช้สติปัญญาเป็นตัวกำหนด และให้ชาวต่างชาติเห็นคุณค่าของพระปริยัติศึกษาอันลึกซึ้ง ซึ่งพระคุณท่านสามารถถ่ายทอดออกสู่อัสตงคตประเทศได้ทั้งทางตรงและในทางที่มีผู้อื่นรับแปลออกไป ดัง “พุทธธรรม” ฉบับตีพิมพ์ครั้งแรกนั้น บัดนี้สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก (SUNY) ก็รับจัดพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษด้วยแล้ว เป็นต้น ทั้งนี้โดยไม่นับฉบับภาษาอังกฤษอื่น ๆ ก่อนหน้านี้

“พุทธธรรม” เป็นงานชิ้นเอกของพระคุณท่าน ดัง “พจนานุกรมพุทธศาสตร์” ก็เป็นการแสดงออกทางความสามารถอย่างยากที่จะหาบุคคลใดหนึ่งเดียวทำได้ โดยเฉพาะก็ในสมัยที่ยังไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ดังดั่งสมัยนี้ ยิ่งการนำพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐลงคอมพิวเตอร์ด้วยแล้ว ถ้าปราศจากพระคุณท่านเสียแล้ว ย่อมไม่มีทางเป็นไปได้เลย ทั้งนี้ โดยไม่จำต้องเอ่ยถึงงานพูด งานเขียนชิ้นอื่น ๆ ของพระคุณท่าน อันมีส่วนเกื้อกูลผู้ใฝ่รู้ และผู้ใฝ่ดี อยู่ในแทบทุกระดับ ตั้งแต่ “ธรรมนุษยชีวิต” อันเป็นการปูพื้นฐานให้สาธุชน ไปจน “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” และ “พุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์” เป็นต้น

พระคุณท่านแม่คนที่พระไตรปิฎกตลอดจนอรรถกถา ฎีกา อันเป็นรากฐานทางฝ่ายเถรวาท พร้อมกันนั้นท่านก็ติดตามความคิดอ่านใหม่ ๆ ในโลกซึ่งโยงมาถึงทางธรรมได้อยู่แทบตลอดเวลา ดังปาฐกถาเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เป็นพยานให้เห็นอย่างเด่นชัด^{๕๒}

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑), หน้า (๙).

(๒) มีศีลอาจารย์ตรงดงามตามสมควรแก่ธรรมานุธรรมปฏิบัติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้มีศีลอาจารย์ตรงดงามตามสมควรแก่พระธรรมวินัยที่ได้ศึกษามาเป็นอย่างดี ดังมีทัศนะของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงของสังคมไทยยืนยันไว้ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

การที่ยูเนสโกถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพแด่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ทำให้มีโอกาสดำเนินการแสดงความรู้สึกในใจจริงที่ยกย่องชื่นชมท่านเจ้าคุณที่ท่านได้เป็นให้ทั้งชื่อเสียงเกียรติยศของชาติไทย เป็นให้ทั้งสายลมเย็น ยานหอม และน้ำปรุจรงใจในยามเป็นที่ปรารถนา เชื่อด้วยจริงใจว่าท่านเจ้าคุณจะเป็นเกลือกที่รักษาความเค็มไว้ได้อย่างดีตลอดไป โดยมีพลังประดับประดาที่สำคัญนักหนา คือ ความศรัทธาตั้งมั่นด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อพระพุทธศาสนา ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก หรือชื่อท่านเจ้าคุณประยุทธ์ของเรา ท่านเป็นผู้สร้างชื่อเสียงเกียรติยศให้แก่เรา ให้แก่ประเทศชาติของเรา ให้แก่คณะสงฆ์ของเราอย่างมาก ที่จริงก่อนที่องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติจะถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ ท่านเจ้าคุณท่านก็เป็นชื่อเสียงเกียรติยศของคนไทย ของไทย ของพระสงฆ์ไทยอยู่ตลอดมาแล้ว เพราะท่านเป็นคน "ดีจริง" เป็น "พระดีจริง" ผู้ที่รู้จักท่านหรือได้ยินกิตติศัพท์ชื่อเสียงของท่าน นิยมยกย่องสรรเสริญเป็นอันมาก^{๕๓}

พระเทพโสภณ

อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สิ่งที่อาตมาประทับใจในตัวท่านเป็นพิเศษคือ ความสุภาพอ่อนโยนกับทุกคน โดยเฉพาะกับพระเถระผู้ใหญ่ ท่านเจ้าคุณจะให้ความเคารพอย่าง

^{๕๓} สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, ป.อ.ปยุตฺโต, หน้า ๒ - ๓.

มาก อาตมาเห็นว่านี่คือลักษณะที่พระสงฆ์รุ่นใหม่ผู้ได้รับการศึกษาแผนใหม่ ควรถือเป็นแบบอย่าง

ท่านเจ้าคุณมีความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวภายใน แต่อ่อนโยนภายนอก เป็นอย่างยิ่ง ท่านอ่อนน้อมแข็งใน มั่นคงในหลักการและอุดมการณ์เสมอต้น เสมอปลาย ท่านเป็นบุคคลที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้าหรือแรงกดดัน ดังที่ ภาษาอังกฤษเรียกว่า man of all seasons คือ เมื่อไรมาดูท่านก็จะเห็นท่าน เป็นบุคคลอย่างที่เคยเป็น เหมือนต้นไม้บางชนิดที่ไม่เปลี่ยนสีของใบไปตามฤดูกาล^{๕๔}

ชยสาโรภิกขุ เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ

ในเมื่อเราได้รู้จักกับท่านเจ้าคุณ (พระธรรมปิฎก) ภาพพระฝ่ายปริยัติ หรือพระคณาจารย์ที่พระวัดป่ามักจะยึดถือกันก็ละลายทันที เพราะเห็นว่า นอกจากความรู้หนังสือที่แตกฉานมาก ท่านก็ดูมีคุณธรรมหลายอย่าง ซึ่งพระวัดป่า ที่นั่งสมาธิ เดินจงกรมวันละหลายชั่วโมงหลาย ๆ ปี ก็อาจยังไม่ถึง คือ อาตมานับถือท่านไม่ใช่เฉพาะในความรู้ หรือสมองของท่าน แต่เห็นว่าท่านเป็นตัวอย่างแก่เราในหลายเรื่อง เช่น ในเรื่องสมณสัญญา ในเรื่องของวัตรปฏิบัติ เรื่องความสันโดษเล็กน้อย เรื่องอินทริยสังวร เรื่องสมาธิและความอดทนในการทำงาน เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ประทับใจมาก ในความคิดของอาตมาท่านถึงพร้อมอย่างหาที่เปรียบไม่ได้ง่าย^{๕๕}

(๓) มีความสามารถในการเผยแผ่และชี้แจง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านการเผยแผ่และชี้แจง พระธรรมวินัย (พุทธธรรม) อย่างยอดเยี่ยม โดยความสามารถของท่านในด้านนี้ปรากฏผ่าน

^{๕๔} สุนทร พลามินทร์ และชุตินา ณะปุระ. นานาทศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (กรุงเทพฯ : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๗.

การ “พูด” (รวมการสอน การบรรยาย การปาฐกถา การเทศน์ การอภิปราย การให้สัมภาษณ์) และการ “เขียน” (รวมงานเขียนทุกประเภททั้งงานที่ท่านตั้งใจเขียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้จริงอย่างพุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ทั้ง ๒ ฉบับ และธรรมบัญญัติ และงานเขียนที่ปรับปรุงจากบทเทศนา ปาฐกถา ฯลฯ ทั้งหมด) งานเผยแผ่ทั้งสองประเภทนี้ท่านทำได้มีประสิทธิภาพไม่แตกต่างกัน คือ พูดอย่างไรก็เขียนอย่างนั้น เขียนอย่างไร ก็พูดได้อย่างนั้น หมายความว่า เนื้อหาของการพูดและการเขียนมีความคมคายเปี่ยมด้วยสาระไม่ย่อหย่อนไปกว่ากัน

เพราะฉะนั้น ทุกครั้งที่ท่านพูดจบแล้ว งานพูดนั่นเองจึงมักจะกลายมาเป็นงานเขียนในเวลาต่อมาเสมอ เนื่องเพราะทุกครั้งก่อนที่จะทำการเผยแผ่ด้วยการพูดท่านจะศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลและวางโครงเรื่องมาเป็นอย่างดีแล้ว ดังนั้น เมื่อเสร็จสิ้นจากการพูดจึงสามารถนำมาถอดเทปทำเป็นหนังสือในรูปของงานเขียนชั้นดีได้ทันที จนปัจจุบันนี้มีผลงานที่เกิดจากการเผยแผ่ด้วยวิธีการทั้งสองนี้ในรูปของหนังสือเล่มรวมแล้วถึง ๒๕๗ เล่ม^{๕๖} ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีผลงานการเผยแผ่สื่อสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาในรูปของหนังสือมากที่สุดและดีเยี่ยมที่สุดในประเทศไทยหรือในโลกเลยก็ว่าได้

ตามปกติพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ทำงานเผยแผ่ด้วยการพูดและการเขียนดังกล่าวแล้ว แต่ก็ยังมีข้อที่ควรกล่าวเพิ่มเติมอีกก็คือท่านไม่ได้เผยแผ่เฉพาะในประเทศไทยและแก่คนไทยเท่านั้น แต่ขอบข่ายแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านนั้นขยายกว้างไกลไปถึงการเผยแผ่ในต่างประเทศด้วยและไม่ใช่ว่าเฉพาะการเผยแผ่ด้วยภาษาไทยเท่านั้นที่ท่านยังทำการเผยแผ่ด้วยภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลที่คนทั่วโลกเข้าถึงได้มากกว่าภาษาใด ๆ ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย^{๕๗}

ผลงานการเผยแผ่ชี้แจงแสดงพระสัทธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ทั้งด้านการพูดและการเขียนนั้น เป็นที่ยอมรับกันมานานแล้วว่า เป็นผลงานที่เปี่ยมด้วยสาระทั้งทางพระพุทธศาสนาและทั้งทางด้านประยุกต์วิทยา ที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สารัตถธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๘ - ๑๙.

^{๕๗} ผลงานการเผยแผ่ในต่างประเทศ และการเผยแผ่ในรูปของภาษาต่างประเทศ (หนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ) ดูรายละเอียดในภาคผนวก

ระหว่างศาสนศาสตร์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างลงตัว จนทำให้เกิดมิติใหม่ในทาง
ปัญญาให้แก่วงวิชาการสาขาต่าง ๆ อยู่เสมอ

สิ่งสำคัญที่สุดซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในความสำเร็จด้านการเผยแผ่พระ
พุทธศาสนาของพระธรรมปิฎกก็คือ การที่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้อาราธนาให้ท่านเป็นผู้
บรรยายในรายวิชาต่าง ๆ ทั้งในไทยและในต่างประเทศอยู่อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งยังได้
เจาะจงให้ท่านเป็นองค์ปาฐกในการประชุมสัมมนาในระดับนานาชาติอยู่หลายครั้ง นอกจาก
นั้นแล้ว สถาบันการศึกษาชั้นสูงทั้งในไทยและในต่างประเทศ ยังได้แสดงออกถึงการยอมรับ
ในความสามารถด้านการเผยแผ่ของท่านอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการน้อมถวายรางวัล
และปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตแก่ท่าน จนแทบกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยชั้นนำเกือบทุก
มหาวิทยาลัยในประเทศไทยเลยก็ว่าได้ ที่ได้วยเกียรติยศทางปัญญาแก่ท่านมาอย่างต่อ
เนื่อง เสมือนหนึ่งเกียรติยศเหล่านั้นเป็นลูกกระพรวน เพราะปีแล้วปีเล่าที่ท่านได้รับเกียรติคุณ
ทางปัญญาอันยิ่งยวดเช่นนั้นซึ่งเป็นเกียรติประวัติที่น้อยคนนักจะทำได้

คณะสงฆ์ไทยในฝ่ายปกครอง ก็ยอมรับความสามารถด้านการเผยแผ่ของพระ
ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นอย่างสูงเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารคณะกรรมการคณะสงฆ์จึง
ได้เสนอชื่อท่านเพื่อขอพระราชทานสมณศักดิ์แต่งตั้งเป็นพระราชาคณะมาแต่อายุน้อย
และพระคุณท่านก็ได้เจริญก้าวหน้าในสมณฐานันดรมาตามลำดับจนเป็นที่ "พระธรรมปิฎก"
ในปัจจุบัน

สำหรับรางวัลนั้น สถาบันการศึกษา องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ก็ได้น้อมถวาย
แก่ท่าน เพื่อแสดงออกถึงการยอมรับในความรู้ความสามารถด้านการเผยแผ่อย่างเอกอุมา
อย่างต่อเนื่องไม่แพ้กัน และรางวัลสำคัญที่สุด ซึ่งแสดงออกถึงการยอมรับในศักยภาพ
ด้านการเผยแผ่ในระดับนานาชาติ ก็คือ "รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ" (UNESCO : Prize
for Peace Education) ซึ่งท่านเป็นไทยคนแรกและคนเอเชียคนที่ ๑๔ ที่ได้รับรางวัลอัน
ทรงเกียรตินี้ ในส่วนของปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์นั้น ปัจจุบันสถาบันการศึกษาต่าง

ๆ (รวมต่างประเทศด้วย) ได้น้อมถวายปริญญาแก่ท่านถึง ๑๕ ปริญญา ๙ สาขาวิชาเอก (จากมหาวิทยาลัย ๑๑ แห่ง/มหาวิทยาลัยในประเทศไทย ๑๐ แห่ง ต่างประเทศ ๑ แห่ง)^{๕๘}

(๔) มีความสามารถในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัย เจกเช่นเดียวกับที่บูรพาจารย์ในปางก่อน ท่านได้ถือปฏิบัติกันมาอย่างไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ความสามารถในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จะปรากฏอย่างโดดเด่นทุกครั้งที่มีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นมาบั่นทอนความมั่นคงของพระธรรมวินัยในสังคมไทย จนผู้วิจัยเห็นว่า หากเกิดวิกฤตการณ์ทางศาสนาขึ้นมาครั้งใด และในวิกฤตการณ์นั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้ที่ออกมาเสนอข้อคิดความเห็นร่วมด้วย นั่นก็แสดงว่า วิกฤตการณ์ครั้งนั้นจะต้องเป็นเรื่องใหญ่และเป็นประเด็นสำคัญอย่างแน่นอน

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความเคลื่อนไหวเพื่อรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็เท่ากับเป็นดัชนีชี้วัดความรุนแรงของวิกฤตการณ์ในแต่ละครั้งไปด้วยในตัว พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงความสามารถด้านการปกป้องพระพุทธศาสนาหลายครั้ง แต่ครั้งที่สำคัญ และก็เป็นครั้งที่ส่งผลสะท้อนต่อสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง ก็คือ วิกฤตการณ์กรณีสันติอโศก และ กรณีธรรมกาย^{๕๙}

^{๕๘} ผลงานการเผยแพร่ในต่างประเทศ. รางวัล, ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เป็นพยานยืนยันถึงความสามารถด้านการเผยแผ่ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ดูรายละเอียดใน, ทรงวิทย์ แก้วศรี, สดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), หน้า ๓๐ - ๓๒.

^{๕๙} กรณีสันติอโศก, ดูรายละเอียดใน พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรณีสันติอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มุลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๑ - ๕๘., พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันติอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๒), หน้า ๑ - ๙๖., พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : มุลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓), หน้า ๑ - ๑๐๖., กรณีธรรมกาย, ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย ฉบับเพิ่มเติม - จัดลำดับใหม่, หน้า ๑ - ๔๔๔.

๓.๓ ผลงานที่เกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ผ่านมา

ผลงานที่เกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ผ่านมานี้ หมายถึง

(๑) ผลงานการรักษาพระธรรมวินัยในระดับที่เป็นการ "กำราบปรปวาท" คือ การชี้แจงแสดงหลักพระธรรมวินัย เพื่อแก้ไขวิวาทาธิกรณ์ที่เกิดจากการจ้วงจาบ ทำลายปลอมปน ดัดแปลง แต่งเติม ตัดต่อ "พระธรรมวินัย" โดยตรงประเภทหนึ่ง และอีกประเภทหนึ่ง คือ

(๒) ผลงานที่ไม่จัดว่าเป็นการกำราบปรปวาทโดยตรง แต่เป็นการอธิบายขยายความ หรือ ชี้แจงแสดงหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา เพื่อตอบปัญหา แก้ข้อสงสัย ได้แย้งคำวิพากษ์วิจารณ์ หรือเสนอทางออกต่อวิวาทะในประเด็นต่าง ๆ ที่พาดพิงถึงพระธรรมวินัย สถาบันสงฆ์ และสังคมไทย ให้หันมาสู่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องถ่องแท้ จนเกิดเป็นสัมมาทัศนะบนพื้นฐานที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ผู้วิจัยขอแบ่งผลงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่กล่าวมาออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ ประเภทที่หนึ่ง คือ งานรักษาพระธรรมวินัยโดยตรง ประเภทที่สอง คือ งานแก้ไขความเข้าใจผิดหรือปรับกระบวนการทัศนไทยให้เป็นสัมมาทัศนะ ผลงานทั้งสองประเภทนั้นจำแนกให้ดูได้ ดังนี้

ก. ผลงานเกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยโดยตรง

๑. กรณีสันตือโคก
๒. แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันตือโคก
๓. เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์ (ฉบับย่อ-เพิ่มเติม)
๔. เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษและบทพิสุจน์)
๕. นิพพาน – อนัตตา
๖. กรณีธรรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง ๕๐ หน้า)

๗. ธรรมเนียมกรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง ๑๒๙ หน้า)
๘. ธรรมเนียมกรมกาย (ฉบับคัดตัวอย่าง ๑๖๑ หน้า)
๙. ธรรมเนียมกรมกาย : บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาและ
สร้างสรรค์สังคมไทย (๔๔๔ หน้า)^{๖๐}
๑๐. ขอคำตอบจาก ผบ.ทหารสูงสุด : ธรรมเนียมทหารทุจริต
๑๑. ธรรมเนียมเจ้าพระพุทธรูปเจ้าปริณิพพานด้วยโรคอะไร
๑๒. มองหนังสือพระมโนสะท้อนสภาพไซของการศึกษาไทย

ข. ผลงานเกี่ยวกับการแก้ไขความเข้าใจผิดหรือปรับกระบวนทัศน์

๑. ก้าวไปในบุญ
๒. คนไทยหลงทางหรือไร
๓. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ
๔. แง่คิดข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา
๕. ชาวพุทธต้องเป็นผู้ตื่น
๖. ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนาเหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน
๗. ถ้าอยากพ้นวิกฤตต้องเลิกติดไสยศาสตร์
๘. ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีและการบวชเป็นภิกษุณี
๙. ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับ
วิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาในหลักสูตรการศึกษา
ของชาติ
๑๐. บทเรียน ๒๕ ปี คนไทยรู้หรือยัง
๑๑. บุญ - บารมีที่จะกู้แผ่นดินไทย
๑๒. ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง

^{๖๐} ข้อ ๖ - ๙ ที่ต้องระบุเลขหน้าไว้ด้วยก็เพราะพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ปรับปรุงเนื้อหาให้
สมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นทุกครั้งที่มีการจัดพิมพ์ใหม่ ธรรมเนียมกรมกายหมายเลข ๖ จึงนับว่า น่าจะเป็นธรรมเนียมกรมกาย
ฉบับสมบูรณ์ที่สุด

๑๓. ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ไหน
๑๔. พ.ร.บ.คณะสงฆ์เรื่องเก่าที่เถียงกันใหม่
๑๕. พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย
๑๖. พุทธศาสนากับสังคมไทย
๑๗. ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
๑๘. เมืองไทยจะวิกฤตถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต
๑๙. รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้
๒๐. เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูก
๒๑. เรื่องเหนือสามัญวิสัย : อธิธิปาฎิหาริย์ เทวดา
๒๒. สถานการณ์พระพุทธศาสนา : กระแสไสยศาสตร์
๒๓. สถานการณ์พระพุทธศาสนา : พลิกหายนะเป็นพัฒนา
๒๔. สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย
๒๕. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฎิหาริย์
๒๖. อัตตา - อนัตตาในพระพุทธศาสนา
๒๗. อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย

๓.๔ บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กรณี ธรรมกาย

ผลจากการศึกษาบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเอกสารเพื่อพระธรรมวินัย ชื่อ "กรณีธรรมกาย : บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย"^{๖๑} และจากเอกสารอื่น ๆ ที่ปรากฏบทความ บทสัมภาษณ์ คำตอบคำถาม คำชี้แจงหรือแม้แต่สมณลิขิตที่ท่านมีไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ในช่วงเวลาที่เกิดกรณีธรรมกาย^{๖๒} ทำให้ผู้วิจัย

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย ฉบับเพิ่มเติม - จัดลำดับใหม่, หน้า ๑ - ๔๔๔.

^{๖๒} เอกสารที่สืบเนื่องจากหนังสือ "กรณีธรรมกาย" ที่ผู้วิจัยใช้เป็นฐานข้อมูลสนับสนุนในการประเมินบทบาทของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ประกอบด้วย

สรุปได้ว่า บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในกรณีธรรมกายนั้น มีดังต่อไปนี้

บทบาทหลัก

บทบาทหลัก คือ บทบาทที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ปฏิบัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษาพระธรรมวินัยโดยตรง บทบาทนี้ดำเนินไปบนพื้นฐานของการถือธรรมและถือประโยชน์สุขของพหูชนเป็นใหญ่ รวมทั้งการมีจิตสำนึกแห่งความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา และการเทิดทูนพระธรรมวินัยว่าเป็นพระบรมศาสดาของชาวพุทธ เป็นรากฐานรองรับที่สำคัญ

บทบาทหลักมี ๖ ประการ คือ

๑. แสดงหลักพระธรรมวินัยที่แท้กำราบปรึษาทให้สงบราบคาบโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย

๑. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ขอคำตอบจาก ผบ.ทหารสูงสุด : กรณีนายทหารทุจริต, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑ - ๑๓๒.

๒. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท สือตตะวันตก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑ - ๑๓๖.

๓. พระไพศาล วิสาโล, พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๑๖๑.

๔. ชมรมธรรมะร่วมสมัย, แฉลัทธิเจ้าเล่ห์ จาก ดร.เบญจ ธรรมกลาย ถึง ชมรมพุทธเถื่อนสามเหล่าทัพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๑๑๐.

๕. ส.ศิริรักษ์, ธรรมกายฟางเส้นสุดท้ายแห่งความเสื่อมสลายของสถาบันสงฆ์ไทย, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๗๔.

๖. คณะกรรมการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร, รายงานกรณีธรรมกาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑ - ๑๒๙.

๒. แต่งหนังสืออธิบายพระธรรมวินัยหลักกลางลัทธินอกรวม นอกวินัย ชื่อ “กรณีธรรมกาย : บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย”^{๖๓}
๓. สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวพุทธยุคความสับสน กรณีธรรมกาย จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาย่างจริงจังโดยภาครัฐและมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย
๔. เสนอวิธีแก้ปัญหามาให้แก่นักวัดพระธรรมกายโดยให้ยึดหลักพระธรรมวินัยที่แท้เป็นมาตรฐานในการเผยแพร่คำสอนอย่างตรงไปตรงมา
๕. เสนอวิธีแก้ปัญหามาให้แก่ผู้ที่ศรัทธาในสำนักวัดพระธรรมกายให้หันมาศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา ที่ถูกต้องตรงตามพระธรรมวินัย
๖. เสนอวิธีแก้ปัญหกรณีธรรมกายต่อคณะสงฆ์ อันนับเป็นเหตุปัจจัยหนึ่ง ที่นำไปสู่การแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชำระอธิกรณ์กรณีธรรมกายในที่สุด^{๖๔}

บทบาทรอง

บทบาทรอง คือ บทบาทแฝงที่เกิดขึ้นมาในลักษณะเป็นผลพวงหรือเรื่องสืบเนื่องจากการดำเนินบทบาทหลักดังกล่าวมาข้างต้นนั้น บทบาทรองมี ๕ ประการ คือ

^{๖๓} ในทัศนะของผู้วิจัยเชื่อว่า หนังสือ “กรณีธรรมกาย : บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์สังคมไทย” จะมีคุณค่าต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ต่อการศึกษา ต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทย พร้อมทั้งมีฐานะเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาไม่น้อยไปกว่าคัมภีร์ “กถา-วัตถุ” ที่พระโมคคัลลีบุตรติสสะได้รจนาไว้ในคราวทำตติยสังคายนาอย่างแน่นอน

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอให้คณะสงฆ์ (หมายถึง มหาเถรสมาคม) ตั้งคณะคณะทำงานซึ่งเป็นผู้รอบรู้พระธรรมวินัยขึ้นมาพิจารณากรณีธรรมกาย โดยควรจัดเป็น ๓ คณะ เพื่อร่วมกันวินิจฉัยอธิกรณ์ลดหลั่นกันไปเป็นชั้น ๆ ตามลำดับ, ดู พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๒๖๓ - ๒๖๔.

๑. เตือนให้พุทธศาสนิกชนไทยรู้เท่าทันกลุ่มคนทุจริตที่มุ่งร้าย ประสงค์จะทำอันตรายแก่สถาบันศาสนา พระธรรมวินัย พระไตรปิฎก สถาบันสงฆ์และสังคมไทย อย่างชนิดลงลึกถึงรากฐานขนาดที่ว่าถ้าทำสำเร็จก็จะส่ง ผลให้พระพุทธศาสนา (เถรวาท) สูญสิ้นไปจากประเทศไทยได้ในเวลาอันรวดเร็ว
๒. กระตุ้นพุทธศาสนิกชนไทยให้หันกลับมาเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระธรรมวินัยและพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นแหล่งกลางในการรักษาพระธรรมวินัยนั้น แล้วเร่งชวนกันหันกลับมาศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง
๓. กระตุกพุทธศาสนิกชนไทยให้หันกลับมาสู่หลักพระพุทธศาสนาที่แท้ด้วยการทำบุญและบำเพ็ญบารมีให้ถูกหลัก รู้จักแยกความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ออกจากกันพร้อมทั้งให้รู้เท่าทันเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อมของพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ในอดีตแล้วหาทางป้องกันแก้ไขไว้ล่วงหน้า
๔. เสนอทางออกให้พุทธศาสนิกชนไทย และคณะสงฆ์ไทยหันกลับมารื้อฟื้นการทำบุญขั้นพื้นฐาน (บุญกิริยาวัตถุ ๓) ให้ถูกหลักเพื่อร่วมกันสร้างสวรรค์ชุมชนชนบทไทยให้เข้มแข็ง และพัฒนาวัดให้คืนกลับมาสู่ความเป็นนาบุญและศูนย์กลางทางจิตและปัญญาของประชาชนอีกครั้งหนึ่ง
๕. เป็นแบบอย่าง เป็นมาตรฐาน หรือเป็นบรรทัดฐาน ของพระพุทธสาวกผู้อุทิศตนเพื่อรักษาไว้ซึ่งหลักพระธรรมวินัย อันจะก่อให้เกิดแรงดลใจที่ดีงามแก่อนุชนในชั้นหลังผู้หวังจะดำรงพระธรรมวินัยไว้ให้มั่นคงให้ได้เจริญรอยตาม

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยซ้อนอยู่ด้วยกัน โดยส่วนที่เป็นจุดเด่นก็คือ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นผู้มีคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำ ตามที่พระพุทธองค์ทรงวางเอาไว้ครบถ้วนทั้ง ๑๐ ประการ ซึ่งส่งผลให้ท่านสามารถทำหน้าที่ “การปราบปราม” ได้อย่างทันท่วงทีที่มีวิกฤตการณ์เกิดขึ้นอย่างมีน้ำหนักรุนแรง เชื่อถือ จนทำให้

วิกฤตการณ์กรณีธรรมกาย (รวมกรณีอื่นด้วย) คลี่คลายไปในทางที่ดีในเวลาอันไม่นานนัก และทำให้สังคมไทย หรือชาวพุทธไทย ได้รู้จักหลักพระธรรมวินัยที่แท้ได้มากขึ้นทุกครั้งที่ท่านออกมาปฏิบัติหน้าที่เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์

การทำงานรักษาพระธรรมวินัยด้วยการผลิตเอกสารทางวิชาการออกมาทุกครั้ง นั้น นอกจากจะส่งผลดีให้คณะสงฆ์ และพุทธบริษัทมองเห็นช่องทาง หรือวิธีการในการ กำราบปรปวาทให้สงบราบคาบได้อย่างรวดเร็ว ตรงประเด็น และมีประสิทธิภาพแล้ว ในระยะยาว เอกสารทางวิชาการเหล่านี้จะเป็นดูจรายงานทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นบทเรียน ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเจริญรอยตาม หรือไม่ก็จะมีฐานะเป็นทั้งตำรา หรือคัมภีร์ที่ทรงคุณค่า ซึ่งพุทธบริษัทสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการรักษาพระธรรมวินัย ได้ทุกครั้งยามเกิดวิกฤตการณ์ทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเดียวกัน

ส่วนข้อที่ถือว่าเป็นจุดด้อย ก็คือ การที่ท่านปฏิบัติหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยในลักษณะที่ไม่เน้นการทำงานแบบ “เครือข่าย” (Network) หรือการร่วมมือกับ “กัลยาณมิตร” (คือ การชักชวนภิกษุสงฆ์มาร่วมกันเป็นคณะทำงาน) จึงทำให้การทำหน้าที่ของท่านจะมีผล หรือมีน้ำหนักสามารถกำราบปรปวาท และกำราบพวกปาปภิกษุพร้อม กับพรรคพวกได้ก็ในช่วงเวลาที่ท่านยังคงอยู่เท่านั้น คือไม่อาจหวังผลดีในระยะยาวได้มากนัก ซึ่งผิดกันกับบทบาทของบูรพาจารย์อย่างพระมหากัสสปะ พระยสกาภังสกบุตร พระโมคคัลลบุตรติสสะ เป็นต้น ที่ท่านมักจะทำงานรักษาพระธรรมวินัยโดยเน้นการทำงานแบบอาศัย “เครือข่าย” คือ การขอความร่วมมือจากภิกษุผู้เป็นกัลยาณมิตรจำนวนมาก ให้มาช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์เฉพาะหน้า และเมื่อเสร็จสิ้นจากการจัดการชำระ อธิกรณ์ หรือจัดการกับวิกฤตการณ์แต่ละครั้งเสร็จสิ้นแล้ว ท่านก็ยังได้สร้าง “ศาสนทายาท” ที่เป็นเครือข่ายรุ่นหลังขึ้นมาเตรียมรองรับงานรักษาพระธรรมวินัยในอนาคตกาล อีกด้วย

ศาสนทายาทเหล่านี้เอง ได้กลายมาเป็น “อาจารย์ปรัมปรา” (การสืบสายกันลงมาตามลำดับแห่งอาจารย์) ที่ได้ช่วยกันสืบทอดการทำงานรักษาพระธรรมวินัยสืบมาโดยลำดับ กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว การทำงานรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงมีลักษณะเป็นการทำงานเชิงเดี่ยว ที่มีประสิทธิภาพเฉพาะหน้าเป็นอย่างดี เป็นที่ประจักษ์กันอยู่แล้ว แต่ไม่อาจกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า จะส่งผลยืนยาวไปถึงใน

อนาคตกาลได้มากน้อยเพียงไร เพราะท่านไม่ได้สร้างผู้สืบทอดงานเอาไว้โดยตรงอย่างที่
กล่าวมาแล้ว

บทที่ ๔

ปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัยสถาบันสงฆ์ และสังคมไทยในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลกระทบที่เกิดจากกรณีธรรมกายต่อพระธรรมวินัย ต่อสถาบันสงฆ์ และต่อสังคมไทย ในการนำเสนอจะสรุปเฉพาะสาระสำคัญของแต่ละประเด็นปัญหาที่สำนักวัดพระธรรมกายได้ก่อตั้งและพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยแสดงข้อเท็จจริงเอาไว้แล้วในเอกสารเพื่อพระธรรมวินัยชื่อ “กรณีธรรมกาย”^๑

ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ปัญหากรณีธรรมกายจัดว่าเป็น “วิวาทาธิกรณ์” ซึ่งเป็นเรื่องที่มีการถ้อยต่างออกไปในหลักแห่งพระธรรมวินัย” จึงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยโดยตรงและผลกระทบนั้นหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องเหมาะสมตามวิธีการที่ชอบด้วยพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมืองจากคณะสงฆ์และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในภาครัฐบาล กรณีธรรมกายก็อาจเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยอย่างลึกซึ้งถึงขั้นรากฐาน ดังท่านแสดงความห่วงใยเอาไว้ว่า “...ปัญหาจึงร้ายแรงถึงขั้นที่อาจทำให้พระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่รักษากันมาเป็นพัน ๆ ปี อาจจะมีถึงคราวสูญสิ้นลงให้ประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ในคราวนี้”^๒

ความร้ายแรงของปัญหากรณีธรรมกายในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน กล่าวคือ

๑. ปัญหาส่วนที่ส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยโดยตรง
๒. ปัญหาส่วนที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์และต่อสังคมไทย

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย : ฉบับเพิ่มเติม – จัดลำดับใหม่, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), ๔๔๔ หน้า.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๒๖๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๗.

๔.๑ ปัญหากรณีกรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัย พร้อมทั้งคำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปสาระสำคัญของปัญหากรณีกรรมกายส่วนที่กระทบต่อพระธรรมวินัยเอาไว้ ดังต่อไปนี้

วัดพระธรรมกายเผยแพร่คำสอนคลาดเคลื่อนไปจากหลักพระพุทธศาสนาหลายประการ เช่น

๑. สอนว่านิพพานเป็นอัตตา
๒. สอนเรื่องกรรมกายอย่างเป็นภาพนิมิตและให้มีกรรมกายที่เป็นตัวตนเป็นอัตตาของพระพุทธเจ้ามากมายหลายพระองค์ ไปรวมกันอยู่ในอายตตนิพพาน

๓. สอนเรื่องอายตตนิพพาน ที่ปรุงถ้อยคำขึ้นมาเองใหม่ ให้เป็นดินแดนที่จะเข้าสมาธิไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ ถึงกับมีพิธีถวายข้าวพระ ที่จะนำข้าวบูชา ไปถวายแด่พระพุทธเจ้าในอายตตนิพพานนั้น

คำสอนเหล่านี้ ทางสำนักพระธรรมกายสอนขึ้นมาใหม่ ผิดเพี้ยนออกไปจากธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แต่แทนที่จะให้รู้กันตามตรงว่าเป็นหลักคำสอนและการปฏิบัติของครูอาจารย์ ทางวัดพระธรรมกายกลับพยายามนำเอาคำสอนใหม่ของตนเข้ามาสับสนปะปนหรือจะแทนที่หลักคำสอนเดิมที่แท้ของพระพุทธศาสนา

ยิ่งกว่านั้นเพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์ข้างต้น วัดพระธรรมกายยังได้เผยแพร่เอกสารที่จ้วงจาบพระธรรมวินัย ชักจูงให้คนเข้าใจผิด สับสน หรือแม้แต่ลบหลู่พระไตรปิฎกบาลีที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น

- ให้เข้าใจว่าพระไตรปิฎกบาลี บันทึกคำสอนไว้ตกหล่น หรือมีฐานะเป็นเพียงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เชื่อถือ หรือใช้เป็นมาตรฐานไม่ได้

- ให้นำเอาพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ เช่น พระไตรปิฎกภาษาจีน และคำสอนอื่น ๆ ภายนอก มาร่วมวินิจฉัยพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ให้เข้าใจเขาไปว่า หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องอภิปราย ชื่นต่อการตีความและความคิดเห็นตลอดจนการถกเถียงทางวิชาการ
- อ้างนักวิชาการต่างประเทศ และการปฏิบัติของตน ดังว่าจะใช้วินิจฉัยหลักพระพุทธศาสนาได้

อีกทั้งสิ่งที่ยกมาอ้าง เช่น คัมภีร์ของมหายาน และทัศนะของนักวิชาการตะวันตกก็ไม่ตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ก็เลื่อนลอย นอกจากนั้นยังนำคำว่า “บุญ” มาใช้ในลักษณะที่ชักจูงประชาชนให้วนเวียนจมอยู่กับการบริจาคทรัพย์ เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ชนิดที่ส่งเสริมความยึดติดถือมั่นในตัวตนและในตัวตนบุคคล อันอาจกลายเป็นแนวโน้มที่บั่นรอนสังคมไทยในระยะยาว พร้อมทั้งทำพระธรรมวินัยให้ลางเลือนไปด้วย พฤติการณ์ของสำนักวัดพระธรรมกายอย่างนี้ เป็นการจบบ้าง ลบหลู่ ย่ำยีพระธรรมวินัย สร้างความสับสนไขว้เขวและความหลงผิดแก่ประชาชน^{*}

ปัญหาทุกข้อที่กล่าวมานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นำมาเป็น “ต้นเรื่อง” ในการพิจารณากรณีธรรมกาย แล้วเขียนคำชี้แจงหรือแสดงข้อวินิจฉัยออกมาเพื่อชี้ให้เห็นว่า ข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นเป็นอย่างไร ประเด็นต่าง ๆ ที่สำนักวัดพระธรรมกาย (หรือเอกสารของวัดพระธรรมกาย) เป็นต้นเหตุก่อกำเนิดมานั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยเอาไว้ ดังต่อไปนี้

* เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๑ - ๑๒.

๔.๑.๑ เรื่องการจ้วงจาบพระไตรปิฎกเถรวาทให้ขาดความน่าเชื่อถือ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ระบุว่า เอกสารของวัดพระธรรมกาย^๑ กระทำการจ้วงจาบพระไตรปิฎกในประเด็นสำคัญ คือ

(๑) ให้เข้าใจว่าพระไตรปิฎกบาลี บันทึกคำสอนไว้ตกหล่นหรือมีฐานะเป็นเพียงความคิดเห็นอย่างหนึ่ง เชื่อถือหรือใช้เป็นมาตรฐานไม่ได้^๒

(๒)ให้นำเอาพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ เช่น พระไตรปิฎกภาษาจีนและคำสอนอื่น ๆ ภายนอก มาร่วมวินิจฉัยพระพุทธานุญาตเถรวาท^๓

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เอกสารของวัดพระธรรมกายจงใจกล่าวจ้วงจาบพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท รวมทั้งพระธรรมวินัยที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎกด้วยเจตนาที่ไม่เป็นกุศล คือ ด้วยความประสงค์ร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเป็นขั้นตอน และด้วยวิธีการที่แยบยล คือ พยายามนำเสนอด้วยท่วงทำนองของบทความเชิงวิชาการ ที่เขียนโดยพระนักวิชาการของวัดพระธรรมกายผู้มีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง^๔ ขั้นตอนการทำลายความน่า

^๑ คำว่า "เอกสารของวัดพระธรรมกาย" หมายถึง หนังสือชื่อ "นิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา" ซึ่งเขียนโดยพระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ จัดพิมพ์โดยวัดพระธรรมกาย อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี พ.ศ. ๒๕๔๒, ดูรายละเอียดของเอกสารทั้งหมดได้ใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๗๒ - ๒๘๓.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ ผู้เขียนใช้ชื่อ - ฉายา จริง พร้อมทั้งระบุคุณวุฒิทางการศึกษา และประวัติของตนลงในหนังสืออย่างครบถ้วนซึ่งเป็นลักษณะของการเสนอบทความในลักษณะผลงานเชิงวิชาการ แต่ผลข้างเคียงของการทำเช่นนี้ก็คือ อาจชวนให้ผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พลอยหลงเชื่อเรื่องที่เขียนได้โดยง่ายเพราะเกิดความเชื่อมั่นในคุณวุฒิทางการศึกษาและศรัทธาในรูปลักษณะของงานเขียนที่ดูเหมือนเป็นผลงานเชิงวิชาการ, ดู พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, *นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐, ๖๕.

เชื่อถือของพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทที่กระทำโดยสำนักวัดพระธรรมกาย ผู้วิจัยขอจัดลำดับให้เห็นได้ง่ายขึ้น ดังนี้

เอกสารของสำนักวัดพระธรรมกายจึงใจทำลายความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท ด้วยการกล่าวหาว่า

(๑) พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทบันทึกพระธรรมวินัยไว้ตก ๆ หล่น ๆ

(๒) หลักการสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่อง นิพพาน ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ไม่มีความชัดเจน หรือเป็นเรื่องระดับความคิดเห็น ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายจะว่าอย่างไรก็ได้

(๓) ลำพังพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทนั้นไม่มีมาตรฐานเพียงพอ ที่จะใช้วินิจฉัยหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาได้ เพราะฉะนั้น จึงควรจะนำคัมภีร์อื่น ๆ มาร่วมวินิจฉัยหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทด้วย

(๔) หลังจากทำลายความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทเสร็จแล้ว ผู้เขียนเอกสารของสำนักวัดพระธรรมกายจึงนำเสนอพระไตรปิฎกของตนเองซึ่ง (สำนักวัดพระธรรมกายมีความเชื่อว่า) มีความเป็นสากลมากกว่า น่าเชื่อถือมากกว่า

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยประเด็นที่เอกสารของวัดพระธรรมกายกระทำการจ้วงจาบพระไตรปิฎกเอาไว้ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปเฉพาะสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. ฐานะและความสำคัญของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทมีฐานะเป็นดังที่สถิตของพระบรมศาสดาของชาวพุทธ เพราะประมวลไว้ซึ่งพระธรรมวินัยทั้งหมด ตั้งแต่เรื่องพื้นฐานที่สุดไปจนถึงเรื่องที่สำคัญที่สุด คือ เรื่อง พระนิพพาน เมื่อเป็นพระบรมศาสดาจึงอยู่ในฐานะสิ่งอันควรเคารพสักการะสูงสุด ซึ่งชาวพุทธทุกคนไม่ควรจ้วงจาบ หรือล่วงละเมิดไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ

ทั้งสิ้น^๙ กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท คือ มาตรฐานแห่งคำสอน และการปฏิบัติทั้งหมดที่เรียกว่าเป็นพระพุทธศาสนา เป็นทั้ง "หลักการ" และเป็นทั้ง "หลักเกณฑ์" ของพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกจึงเป็นเนื้อตัวของพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธทุกประเทศจึงถือว่า การรักษาพระไตรปิฎกเป็นภารกิจสำคัญที่สุด และจะต้องรักษาเอาไว้ให้เหมือนเดิมที่สุดไม่มีการดัดแปลงแต่งเติมใด ๆ ทั้งสิ้น^{๑๐}

๒. ความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท

พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทเป็นพระไตรปิฎกที่สืบมาจากการสังคายนาครั้งแรก (ปฐมสังคายนา) ดังนั้น จึงถือว่าเป็นพระไตรปิฎกฉบับที่

- ดั้งเดิมแท้เก่าแก่ที่สุด
- รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ได้แม่นยำที่สุด
- ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด

ส่วนพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ ล้วนเป็นพระไตรปิฎกที่เกิดขึ้นมาทีหลัง ยิ่งพระไตรปิฎกของมหายานด้วยแล้ว ปราชญ์ฝ่ายมหายานเองก็ยอมรับอย่างตรงไปตรงมาว่า พระไตรปิฎกของฝ่ายตน เป็นผลงานการนิพนธ์ของนักปราชญ์ในชั้นหลัง ไม่ใช่ตัวพระพุทธพจน์ที่แท้ ดังทัศนะของนาย Christmas Humphreys (คริสมาส ฮัมเฟรส์) ที่กล่าวยืนยันว่า "พระสูตรทั้งหลายของเถรวาทนั้น ท่านนำเสนอไว้โดยเป็นพระธรรมเทศนาที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ส่วนพระสูตรทั้งหลายของฝ่ายมหายาน คือ คำนิพนธ์ยุคหลังที่บรรจุเข้าในพระโอษฐ์"^{๑๑}

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๓ - ๑๖.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗ - ๑๙.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙ - ๓๔.

๓. พระไตรปิฎกฉบับอื่นที่เอกสารของวัดพระธรรมกายอยากให้นำมา ร่วมวินิจฉัยหลักการของพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) แสดงทัศนคติต่อพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ที่สำนักวัดพระธรรมกายเสนอให้นำมาร่วมวินิจฉัยหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ว่า

(๑) พระไตรปิฎกฉบับอื่นของมหายาน เช่น พระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตเกิดขึ้นภายหลังจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี และเกิดขึ้นมาในขณะที่พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทมีความชัดเจนอยู่ก่อนแล้ว จึงไม่อยู่ในฐานะจะนำมาเป็นหลักฐานที่ดียิ่งกว่าพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทได้อีก

(๒) พระไตรปิฎกฉบับภาษาจีน ก็เกิดภายหลังจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตนั้นอีกทีหนึ่ง และเกิดขึ้นในประเทศจีนอีกต่างหาก จึงยิ่งชัดเจนว่า ไม่ใช่พระพุทธพจน์ที่สืบมาแต่ดั้งเดิม ส่วนพระไตรปิฎกฉบับของทิเบตก็เช่นเดียวกัน เพิ่งจะมีการแปลมาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตหลัง พ.ศ. ๑๑๖๐ พระไตรปิฎกของมหายานทุกฉบับล้วนแล้วแต่เป็นฉบับที่เกิดหลังจากพระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทซึ่งมีความชัดเจนสมบูรณ์แบบอยู่ก่อนแล้ว และพระไตรปิฎกของมหายานเหล่านั้นก็มีต้นฉบับที่ไม่สมบูรณ์คือ สูญหายไปเสียเป็นจำนวนมาก ทั้งยังเกิดจากการแต่งเติมของอาจารย์ในยุคหลังอีกต่างหาก จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะนำมาเป็นมาตรฐานตัดสินคำสอนหรือหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาได้^{๑๒}

๔. พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทใช้เป็นหลักมาตรฐานได้

หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งยังได้ทรงแสดงทั้ง “หลักการ”^{๑๓} และ “หลักเกณฑ์”^{๑๔}

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๔ - ๒๕.

^{๑๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๓ - ๓๒๔., อัง. อภิธรรม. (ไทย) ๒๓/๕๓ - ๕๔/๓๓๘ - ๓๓๙., อัง. สุตตก. (ไทย) ๒๓/๘๓/๑๗๘ - ๑๗๙.

^{๑๔} มหาปเทศ ๔ ฝ่ายพระสูตร. ดู ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗ - ๑๘๘/๑๓๔ - ๑๓๗., มหาปเทศฝ่ายพระวินัย. ดู วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๐๕/๑๓๙ - ๑๔๐.

สำหรับวินิจฉัยหลักพระธรรมวินัยเอาไว้ด้วย นอกจากนี้แล้วในเวลาต่อมาบูรพาจารย์ทั้งหลายยังได้วางวิธีตรวจสอบคำสอนให้รัดกุมขึ้นอีก ด้วยการใช้หลักฐานชั้นต่าง ๆ คอยตรวจสอบพระธรรมวินัยให้มีความถูกต้อง แม่นยำ ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับชั้น คือ

๑. สุตตะ ได้แก่ พระไตรปิฎก
๒. สุตตานุโลม ได้แก่ มหาปเทศ (ยอมรับอรรถกถาด้วย)
๓. อัจฉริยวาท ได้แก่ อรรถกถา (พวงฎีกา อนุฎีกาด้วย)
๔. อัดตโนมิตี ได้แก่ มติของบุคคลที่นอกจากสามข้อต้น^๕

โดยนัยนี้ ทั้งหลักการและหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนาจึงมีความชัดเจน ไม่สับสน ไม่คลุมเครือ ไม่อยู่ในฐานะที่จะต้องมาตีความ ถกเถียงหาข้อยุติทางวิชาการ กันอีกแล้ว เพราะทุกเรื่อง ทุกบททุกตอน ท่านได้วางหลักการสำหรับอ้างอิงและหลักเกณฑ์สำหรับตรวจสอบเอาไว้อย่างชัดเจน ครบถ้วน สมบูรณ์แบบที่สุดมาแล้วตั้งแต่ต้น^๖

๕. พระไตรปิฎกของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) เป็นพระไตรปิฎกฉบับสากล

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วินิจฉัยว่า

พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society) ไม่ใช่พระไตรปิฎกฉบับสากล เพียงแต่ใช้ภาษาสากล (คืออักษรโรมัน) ซึ่งมีคนใช้กันแพร่หลายทั่วโลกมากกว่า จึงเป็นเหตุให้เข้าถึงพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้มากกว่าเท่านั้นเอง^๗ แต่เมื่อว่ากันโดยเนื้อหาแล้วพระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันไม่ใช่พระไตรปิฎกฉบับสากล และนอกจากจะ

^๕ วิ.อ.(บาลี) ๑/๒๔๓ - ๒๔๔., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๓๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕ - ๔๙.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๗๑ - ๗๓.

ไม่ใช่พระไตรปิฎกฉบับสากลแล้ว ยังเป็นเป็นพระไตรปิฎกที่มีความบกพร่องหลายอย่าง
เป็นต้นว่า

(๑) พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันได้รับการจัดพิมพ์ขึ้นมาโดยใช้พระไตรปิฎกบาลี
ของเถรวาทนั่นเองเป็นต้นฉบับ จึงไม่ได้ไปกว่าฉบับเดิมแต่อย่างใด

(๒) ในการจัดพิมพ์เป็นเล่มพระไตรปิฎกก็ยังกล่าวได้ว่า ไม่มีความสมบูรณ์แบบ
พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาท เพราะสมาคมบาลีปกรณ์เลือกพิมพ์เฉพาะฉบับที่เห็นว่ามี
ความสำคัญ และมีคนสนใจก่อน เล่มไหนมีผู้สนใจน้อยก็ไม่นิยมพิมพ์เผยแพร่

(๓) ในการจัดพิมพ์นั่นเอง ก็ไม่ได้จัดพิมพ์ตามต้นฉบับเดิม แต่ได้เลือกพิมพ์
ตามรูปแบบที่ทางสมาคมฯ เห็นสมควร เช่น พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย ซึ่งมีอยู่ ๓
หมวด (๓ ปัณณาสก์) ตามปกติเมื่อจัดพิมพ์เป็นฉบับอักษรพม่า สิงหล หรือไทยก็จะแบ่งเป็น
๓ เล่มตามจำนวนปัณณาสก์ แต่สมาคมบาลีปกรณ์นำไปจัดพิมพ์โดยปล่อยให้เนื้อหาของ
หมวดที่ ๒ เข้าไปรวมอยู่ในหมวดที่ ๑ ของเล่ม ๑ ด้วย พอพิมพ์หมวดที่ ๒ ในเล่ม ๒ ก็เลยมี
เนื้อหาเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะอีกส่วนหนึ่งได้พิมพ์ไปแล้วและแทรกอยู่ในเล่มที่ ๑ แล้ว
ต่อมาเมื่อสมาคมฯจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษอีก ก็เกิด
ปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นมาเพราะเนื้อหาไม่ตรงกัน กล่าวคือ เมื่อจะดูภาค ๒ ของภาคภาษาบาลีก็
ต้องไปดูจากเล่ม ๑ ส่วนหนึ่งและจากเล่ม ๒ อีกส่วนหนึ่ง ก็เลยทำให้เกิดความลักลั่นในแง่
ต้นฉบับที่ไม่ตรงกัน

(๔) เมื่อแรกเริ่มจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมันนั้น สมาคมฯไม่ได้ยึดตาม
ต้นฉบับเดิมที่แบ่งเนื้อหาแต่ละตอนเอาไว้ว่าเป็นระบบดีแล้ว แต่กลับไปจัดพิมพ์ด้วยรูป
แบบที่ตนคิดขึ้นมาใหม่ คือ เห็นว่า เนื้อหาของพระวินัยปิฎกตอนที่ว่าด้วยพุทธประวัติสมควร
จะนำมาพิมพ์เป็นเล่มที่ ๑ (ทั้ง ๆ ที่ต้นฉบับเดิมจัดเป็นเล่มที่ ๔) ส่วนเล่มที่ ๑ ของเดิมกลายเป็น
เล่มที่ ๓ ภายหลังเมื่อสมาคมฯจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ
สมาคมฯได้เปลี่ยนวิธีจัดพิมพ์ใหม่ คือ หันมาจัดพิมพ์ตามต้นฉบับเดิม จึงเริ่มแปลพระไตร
ปิฎกฉบับภาษาอังกฤษจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ตามต้นฉบับเดิมเรียงไปตามลำดับเหมือน
พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทที่เป็นต้นฉบับ แต่เมื่อนำพระไตรปิฎกฉบับแปลนี้ไปใช้เข้าคู่กับ
พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน การกลับกลายเป็นว่า เล่มต้นฉบับเป็นอีกเล่มหนึ่ง เล่มที่เป็น
ฉบับแปลก็เป็นอีกเล่มหนึ่ง ไม่ตรงกัน (กับฉบับอักษรโรมัน แต่ตรงกันกับฉบับอักษรพม่า
สิงหล และไทย) เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกฉบับของสมาคมฯจึงเกิดความลักลั่นกัน คือ ต้น

ฉบับกับฉบับแปลไม่ตรงกัน ยิ่งในส่วนคัมภีร์ของขุททกนิกายด้วยแล้ว ยิ่งสับสนมากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกกับอรรถกถามาพิมพ์รวมไว้ด้วยกัน เวลาจะอ้างทำให้ยุ่งยากสับสน ไม่มั่นใจว่าส่วนไหนมาจากต้นฉบับเดิม หรือส่วนไหนมาจากอรรถกถา

จากเหตุผลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พระไตรปิฎกบาลีฉบับของสมาคมบาลีปกรณ์ จึงไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นพระไตรปิฎกฉบับสากลได้ ส่วนพระไตรปิฎกที่ควรจะได้ถือว่าเป็นฉบับสากล ก็คือ พระไตรปิฎกบาลีของเถรวาทที่มีอยู่ในประเทศลังกา พม่า และไทย เพราะเป็นพระไตรปิฎกที่มีเอกภาพทางเนื้อหาและมีมาตรฐานในการจัดระบบหมวดหมู่ที่ตรงกันทั้งหมด^{๑๘}

๔.๑.๒ เรื่องหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นอภิปรัชญา

เอกสารของวัดพระธรรมกายระบุว่า "...เรื่องซึ่งอยู่พันเกินกว่าประสบการณ์ของปุถุชนคนสามัญจะไปถึงหรือเข้าใจได้ เช่น เรื่องนรกสวรรค์ กฎแห่งกรรม นิพพาน ที่ท่านเรียกว่า เป็นเรื่องอภิปรัชญา หรือเรื่องที่เป็นอจินไตยนั้น หลาย ๆ เรื่อง เช่น เรื่องนิพพาน ในทางวิชาการสามารถตีความได้หลายนัย"^{๑๙}

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ข้อความดังกล่าวนี้ไม่ถูกต้อง เพราะนิพพานไม่ใช่เรื่องอจินไตย และไม่ใช่เรื่องที่ยึดว่าเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา สำหรับเรื่องที่ท่านถือว่า "เป็นอจินไตย" ในทางพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงเรื่อง ๔ เรื่องต่อไปนี้เท่านั้น คือ (๑) พุทธวิสัย (๒) ฌานวิสัย (๓) กรรมวิบาก หรือวิบากแห่งกรรม และ (๔) โลกจินตา ความคิดเกี่ยวกับเรื่องโลก^{๒๐}

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๖ - ๗๗.

^{๑๙} พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, นิพพานเป็นอตฺตาหรืออนตฺตา, หน้า ๓ - ๔., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฌานธรรมกาย, หน้า ๙๕.

^{๒๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฌานธรรมกาย, หน้า ๙๖.

ส่วนที่กล่าวว่า พระนิพพาน เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนาเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา ที่ยังไม่มีคำตอบชัดเจน ไม่อาจหาข้อยุติได้ว่า มีลักษณะเป็นอย่างไรแน่ นั่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วิจัยฉะนี้ว่า ปัญหาอภิปรัชญาหรือ metaphysics เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ทรงตอบ ไม่ให้ความสำคัญ รวมทั้งไม่ทรงเสียเวลาที่จะมาทำให้กระจ่าง ซึ่งติดกันกับเรื่องนิพพาน (ที่พระพุทธเจ้าจะตรัสไว้อย่างชัดเจน) จากนั้นท่านได้แสดงผลต่อไปว่า ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ ปัญหาทางอภิปรัชญานั้น เป็นเพราะการพยากรณ์ปัญหาทางอภิปรัชญา จะไม่ช่วยให้ดับทุกข์ได้ ไม่ทำให้การครองชีวิตประเสริฐเกิดขึ้นได้^{๒๑} ในท้ายที่สุด พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปว่า

พระพุทธเจ้าทรงสอนหรือทรงพยากรณ์ เรื่องที่จะทำให้ดับทุกข์ได้ คือ นิพพานนี้ และนิพพานก็อยู่ในข้อทุกขนิโรธ^{๒๒} ซึ่งเป็นเรื่องที่ตรัสโดยตรง และเป็นเรื่องตรงข้ามกับอภิปรัชญา เพราะฉะนั้น นิพพานสำหรับชาวพุทธ ไม่ใช่เรื่องอภิปรัชญา แต่นักปรัชญาอาจจะเอาเรื่องนิพพานนี้ไปถกเถียงในแง่ของปรัชญาของเขาก็ได้ ส่วนใครจะไปร่วมวงถกเถียงเรื่องนิพพานในแง่อภิปรัชญา กับนักปรัชญาก็แล้วแต่ แต่ถ้ามัวถกเถียงอยู่ก็ไม่ได้ปฏิบัติ และก็ไม่บรรลุพระนิพพาน^{๒๓}

๔.๑.๓ เรื่องนิพพานเป็นอัตตา

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ระบุว่า

เรื่องอัตตาและอนัตตานี้ เป็นเรื่องหนึ่งที่มีการถกเถียงกันมากตั้งแต่ยุคโบราณหลังพุทธกาล เป็นต้นมา และมีมาตลอดประวัติศาสตร์พระพุทธ-

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๗ - ๑๒๘/๑๓๙ - ๑๔๑., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๙๘ - ๙๙.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑ - ๒๒.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๙๙.

ศาสนา แม้ในยุคปัจจุบันก็มีนักวิชาการพระพุทธศาสนาทั้งในดินแดนตะวันตก เช่น ยุโรป อเมริกา และทางตะวันออก เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี ถกเถียงกันมาก ประเด็นที่ถกเถียงกันก็มีหลากหลายเช่น...^{๒๔}

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ข้อความข้างต้นนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยว่า เป็นข้อความที่ไม่ถูกต้องตามข้อเท็จจริง แต่ที่ถกเถียงกันนั้นควรจะเขียนใหม่เป็น

เรื่องอัตตานี้ มีการยึดถือกันมากมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล โดยเฉพาะในลัทธิศาสนาพราหมณ์ และหลังพุทธกาลแล้วศาสนาฮินดูก็ได้พยายามทำให้มันคงยิ่งขึ้น เห็นได้จากหลักเรื่อง พรหมัน – อาตมัน หรือปรมาตมัน – ชีวาตมัน แต่ในพุทธศาสนานั้น ท่านมีท่าทีที่ชัดเจน คือ ไม่ยอมรับทฤษฎีอัตตาด้วยประการใด ๆ คือ ไม่ยอมรับโดยปรมาตต์ ซึ่งเป็นท่าทีที่ชัดเจนอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น จึงต้องระวังไม่ให้ลัทธิภายนอก และลัทธิเดิมก่อนพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธแล้วนั้นกลับแทรกแซงเข้ามา^{๒๕}

จากนั้นพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยเรื่องนิพพานไม่เป็นอัตตา(ตัวตน) แต่เป็นอนัตตาโดยชี้ให้เห็นว่า

ลัทธิที่ถืออัตตาวามีจริงนั้น เป็นความเชื่อที่มีอยู่แล้วในศาสนาเก่า (คือ ศาสนาพราหมณ์) ก่อนหน้าพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาแล้ว ก็มีหลักการที่เป็นตรงกันข้ามกับศาสนาเก่าอย่างสิ้นเชิง คือ สอนเรื่องอนัตตาปฏิเสธอัตตา และลัทธิที่ถือว่ามีอัตตานี้ พระมหาเถระทั้งหลายผู้ดำรงวงศ์แห่งพระสังฆกรรมท่านได้ชำระสะสางเอาไว้อย่าง

^{๒๔} พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา, หน้า ๓ - ๔., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฅรณธรรมกาย, หน้า ๑๐๐.

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฅรณธรรมกาย, หน้า ๑๐๐.

ชัดเจนแล้วตั้งแต่เมื่อ พ.ศ.๒๓๕^{๒๖} หรือในการสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นผู้นำ ในการสังคายนาคราวนี้ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้แต่งปกรณ์ขึ้นมาเรื่องหนึ่งชื่อ “กถาวัตถุ” เพื่อวินิจฉัยลัทธิแปลกปลอมนอกพุทธศาสนาต่าง ๆ และลัทธิแรกที่ท่านสะสางหรือวินิจฉัยว่า ไม่ใช่พระพุทธศาสนา ก็คือ ลัทธิของพวกที่ถือว่าอัตตามีจริง (บุคคลวาที) นั่นเอง การที่ท่านยกเอาเรื่องอัตตาทันทีมาพิจารณาวินิจฉัยก่อนเป็นเรื่องแรกในคัมภีร์กถาวัตถุ ย่อมแสดงว่า ท่านให้ความสำคัญกับเรื่องการปฏิเสธอัตตา (อนัตตา) เป็นอย่างมาก^{๒๗}

จากนั้นพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ยกพระพุทธพจน์มายืนยันให้นักแน่นขึ้นไปอีกเพื่อชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้แน่นอนเด็ดขาด ว่าลัทธิอัตตาไม่ใช่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวคือ

ตโยเม เสนีย สตุถาโร สนุโต สวิชชมานา โลกสุมี...ตตฺร เสนีย
ยวายํ สตุถา ทิฏฺฐเจ เจว ธมฺเม อตฺตานิ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ,
อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานิ สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ; อयํ วุจฺจติ เสนีย
สตุถา สสุสฺตวาโท.

ตตฺร เสนีย ยวายํ สตุถา ทิฏฺฐเจว หิ โข ธมฺเม อตฺตานิ
สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ, โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานิ สจฺจโต เถตโต
ปญฺญเปติ; อयํ วุจฺจติ สตุถา อุกฺเขทวาโท.

ตตฺร เสนีย ยวายํ สตุถา ทิฏฺฐเจว เจว ธมฺเม อตฺตานิ สจฺจโต
เถตโต น ปญฺญเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานิ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญเปติ;
อยํ วุจฺจติ เสนีย สตุถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ.^{๒๘}

^{๒๖} บางมติว่า พระเจ้าอโคกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๔ ทรงหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๓๙ และทรงอุปถัมภ์ประดิษฐานสังคายนา พ.ศ. ๒๐๓, ดูรายละเอียดใน จำนง คี ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๔), หน้า ๓๔๙ - ๓๕๐.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๑๐๐ - ๑๐๒.

^{๒๘} อภ.ก. (บาลี) ๓๗/๑๘๘/๘๒. และ อภ.ป. (บาลี) ๓๖/๑๐๓/๑๗๙., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๕๙ - ๖๐.

แปลว่า : “ดูก่อนเสณียะ ศาสดา ๓ ประเภทนี้มีปรากฏอยู่ในโลก...
ใน ศาสดา ๓ ประเภทนั้น

๑. ศาสดาที่บัญญัติ อัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็น
ของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่า ศาสดาที่เป็นสัสสตวาท (ลัทธิ
มิจฉาทิฏฐิวาเทียง)

๒. ศาสดาที่บัญญัติ อัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความเป็น
ของแท้ เฉพาะในปัจจุบัน ไม่บัญญัติเช่นนั้นในเบื้องหน้า นี้เรียกว่า ศาสดาที่
เป็นอุจเฉทวาท (ลัทธิมิจฉาทิฏฐิวาชาตสุญ)

๓. ศาสดาที่ไม่บัญญัติ อัตตา โดยความเป็นของจริง โดยความ
เป็นของแท้ ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่า ศาสดาผู้เป็นสัมมา
สัมพุทฺธะ”^{๒๙}

โดยเฉพาะลัทธิมิจฉาทิฏฐิวาเทียงที่เรียกว่า สัสสตวาท นั้นอรรถกถาได้อธิบายไว้อีกว่า

อตฺตานํ สจฺจโต เถตฺโต ปญฺญเปติ; อตฺตา นามะโก อตฺถิ นิจฺจ
ธฺวํ สสฺสโตติ ภูตฺโต ทิรฺโต ปญฺณเปติ.”^{๓๐}

แปลว่า : “ข้อความว่า บัญญัติอัตตาโดยความเป็นของจริง โดย
ความเป็นของแท้ หมายความว่า (ศาสดาที่เป็นสัสสตวาท) บัญญัติโดย
ความเป็นของจริง โดยความเป็นของมันคงมีภาวะอย่างหนึ่งที่เป็นอัตตาซึ่งเที่ยง
(นิจจะ) คงที่(ธฺวะ) ยั่งยืน (สัสสตะ)”^{๓๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปลงเพิ่มเติมว่า

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๔ - ๑๐๕.

^{๓๐} อภ. ปญจ. อ. (บาลี) ๘๓., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วรรณกรรมกาย, หน้า ๖๐.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๕.

ถ้าจะพูดกันให้ชัดเจนไป ตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ไม่มีเรื่องอตฺตาที่จะเลยขึ้นมาให้ต้องพิจารณาในชั้นว่า นิพพานเป็นอตฺตาหรือไม่ด้วยซ้ำ คือเรื่องอตฺตานั้นจบไปตั้งแต่พิจารณาเรื่องชั้น ๕ ว่าไม่เป็นอตฺตา แล้วก็จบคือท่านถือว่า อตฺตา ซึ่งเป็นศัพท์ที่ใช้แทนกันได้กับ ชีวะ หรือสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา นี้ เป็นภาษาสำหรับสื่อสารเท่านั้น และในภาษาบาลีของพุทธศาสนาเถรวาท คำว่า "อตฺตา/ตัวตน" นั้น ก็ใช้ในความหมายที่เป็นสมมติทั้งหมด ถ้าอ่านพุทธศาสนาด้วยความเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ ก็ไม่มีปัญหาเรื่องอตฺตาที่จะต้องมาพิจารณากันเลยในชั้นปรมัตถ์ สรุปสาระว่า พุทธพจน์ข้างต้นตรัสว่า ในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อตฺตาไม่มีโดยปรมัตถ์ อตฺตามีเพียงภาษาตามสมมติเท่านั้น ขออย่าว่า ไม่มีเรื่องอตฺตาที่จะพิจารณาขึ้นมาถึงชั้นว่า นิพพานเป็นอตฺตาหรือไม่ เพราะมันจบไปก่อนหน้านั้นแล้ว"^๒

นอกจากจะแสดงหลักฐานด้วยพุทธดำรัสที่ตรัสปฏิเสธลงไปตรง ๆ ว่า พระพุทธศาสนาปฏิเสธอตฺตาทุกระดับดังที่กล่าวมาแล้ว พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นำหลักฐานจากพระไตรปิฎกที่แสดงว่า พระพุทธศาสนาปฏิเสธอตฺตามายืนยันประกอบอีกหลายแห่งดังต่อไปนี้

ฉยิมานิ ภิกฺขเว อภพฺพฐานานิ. กตมานิ อ ?

๑. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กณฺจิ สงฺขาริ นิจฺจโต อูปคฺนฺตุ^๑.
๒. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สงฺขาริ สุขโต อูปคฺนฺตุ^๒.
๓. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล กณฺจิ ธมฺมํ อตฺตโต อูปคฺนฺตุ^๓.
๔. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อนนฺตรียกมฺมํ กาทุ^๔.
๕. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล โกตฺถลมฺงฺคเลน สุทฺธิ
ปจฺจาคฺนฺตุ^๕.
๖. อภพฺโพ ทิฏฺฐสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อิตฺโต พหิทฺธา ทกฺขิณฺเอยฺย
คเวสิตุ^๖.

^๑ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๕ - ๑๐๖.

^๒ อัง.ฉกฺก. (บาลี) ๒๒/๓๖๔/๔๘๙.

แปลว่า : “ภิกษุทั้งหลาย อภัพพฐาน (ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้) มีอยู่ ๖ ประการ ดังนี้ กล่าวคือ

๑. บุคคลผู้มีความเห็นถูกต้องสมบูรณ์ (คือพระโสดาบัน) เป็นผู้ไม่อาจเป็นไปได้ที่จะยึดถือสังขารใด ๆ ว่าเที่ยง
๒. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะยึดถือสังขารใด ๆ ว่าเป็นสุข
๓. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะยึดถือธรรมใด ๆ ว่าเป็นอัตตา
๔. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะทำอนันตริยกรรม
๕. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะเชื่อความบริสุทธิ์ด้วยการตื่นของขลังมงคล
๖. ...ไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะแสวงหาทักษิณเอยนอกหลักคำสอนนี้”^{๓๔}

หลักการเรื่อง “พระนิพพาน” ถือว่าเป็นหลักการอันเป็นอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ในการวินิจฉัยเรื่องพระนิพพานนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงแสดงอรรถาธิบายไว้อย่างลึกซึ้งและอ้างอิงหลักฐานประกอบทุกบททุกตอน จนกล่าวได้ว่า แทบไม่มีทัศนะของท่านเจือปนเลย ดังคำของท่านเองที่ยืนยันความบริสุทธิ์ใจและความเป็นกลางทางวิชาการเอาไว้ว่า

เพราะฉะนั้น คำตอบต่อไปนี้ จึงเป็นการนำเอาหลักฐานมาแสดงตามที่พระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นต้นแสดงไว้ ชนิดที่ระบุโดยตรงอย่างชัดเจน ไม่ต้องเสียเวลาแม้แต่จะคิดตีความ ไม่เอาทัศนะ ความคิดเห็น คำกล่าว คำเล่าผลการปฏิบัติของผู้ใดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นพระมหาเถระ พระเถระ หรือครูอาจารย์ท่านใด (รวมทั้งของผู้เขียนหนังสือนี้เอง) ถ้าที่ใดมีการตีความ หรือเป็น

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๒.

ความคิดเห็น ก็จะวงเล็บหรือเขียนบอกไว้ แต่ตามปกติอย่างมากก็จะมีเพียงคำอธิบายประกอบ^{๓๕}

หลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ที่ยืนยันอย่างชัดเจนว่าพระนิพพานเป็นอนัตตา มีดังนี้

(๑) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ มีคำสรุประบุชัดไว้ ดังนี้

อนิจจา สพฺพสงฺขาราทิ ทุกฺขานตฺตา จ สงฺขตาทิ

นิพฺพานญฺเจว ปญฺณตฺตติ อนตฺตา อิติ นิจฺจนฺยาฯ^{๓๖}

แปลว่า : สังขารทั้งปวง อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา วินิจฉัยมีดังนี้^{๓๗}

คัมภีร์วิมตติวินทนีได้อธิบายข้อความในคาถาสรุปนี้ไว้ว่า

ปาฬิยํ นิพฺพานญฺเจว ปญฺณตฺตติ อตฺถ ยสฺมา สงฺขตธฺมฺเม อฺปาทาย ปญฺณตฺตา สมฺมุติสจฺจญฺฐตา ปุคฺคลาทิปญฺณตฺติ ปรมตฺถโต อวิชฺขามานตฺตา อฺปฺปตฺติวินาสยฺตฺตวตฺถุธฺมฺมฺนียเตน อนิจฺจทุกฺขลกฺขณทฺวเยน ยุตฺตาติ วตฺตุํ อยฺตฺตา, การกเวทกาทิสฺสเปน ปน ปริกปฺปิเตน อตฺตสฺภาเวน วิรหิตตฺตา "อนตฺตา" ติ วตฺตุํ ยุตฺตา.

ตสฺมา อยํ ปญฺณตฺติปิ อสงฺขตตฺตสฺสามญฺญโต วตฺถุญฺเตน นิพฺพาเนน สห "อนตฺตา อิติ นิจฺจนฺยา" ติ วตฺตา.

^{๓๕} คำอธิบายประกอบ คือ การขยายความหมายของคำออกไปตามหลักที่มีอยู่แล้ว เช่น ถ้ามีหลักฐานกล่าวถึงอริยสัจจ์ ๔ หากกล่าวกันว่าคนทั่วไปจะไม่เข้าใจ ก็อาจจะวงเล็บไว้ว่า (คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) อย่างนี้เป็นคำอธิบายประกอบ ไม่ใช่ความเห็น : พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๒๙. (เชิงอรรถ)

^{๓๖} วิ.ป. (บาลี) ๘/๘๒๖/๒๒๔.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑.

อวิชขมานาปิ हि สมฺมตฺติ เกณจิ ปจฺจเยน อกตตฺตา อสงฺขตา
เอวาติ^{๙๔}.

แปลว่า : “ในข้อความนี้ว่า “นิพพานญฺเจว ปญฺญตฺติ” ในพระบาลี
มีอธิบาย ดังนี้ “ด้วยเหตุที่บัญญัติมีบุคคลเป็นต้น อันเป็นสมมติสัจจะเป็นสิ่งที่
อาศัยสังขตธรรมบัญญัติขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีจริงโดยปรมาตฺถ์ จึงไม่ควรจะ
กล่าวว่าประกอบด้วยลักษณะ ๒ คือ อนิจจลักษณะ และทุกลักษณะ ซึ่ง
กำหนดด้วยสิ่งที่ประกอบด้วยอุบัติ และวินาศ (เกิด-ดับ) แต่ควรจะกล่าว
เป็นอนัตตา เพราะปราศจากภาวะที่เป็นอัตตา ซึ่งกำหนดด้วยอาการที่เป็นผู้
กระทำและเป็นผู้เสวยหรือรับผลเป็นต้น

เพราะฉะนั้น แม้บัญญัตินี้กับทั้งนิพพานที่เป็นสิ่งมีอยู่ ท่านก็กล่าว
ว่า “วินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา” เพราะเสมอกันโดยความเป็นอสังขตะ

จริงอยู่ สมมติ (=บัญญัติ) แม้ไม่มีอยู่ ก็เป็นอสังขตะเพราะไม่ถูก
ปัจจัยใด ๆ กระทำขึ้น”

(นิพพานเป็นอสังขตะที่มีจริง ส่วนบัญญัติเป็นอสังขตะที่ไม่มีจริง
เพราะฉะนั้น อสังขตธรรมแท้จริงมีอย่างเดียว คือ นิพพาน แต่ทั้ง ๒ อย่างนั้น
เป็นอนัตตา)^{๙๕}

(๒) หลักธรรมหมวดใหญ่ที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งชาวพุทธรู้
จักกันดี คือ อริยสัจ ๔ นิพพานก็อยู่ในอริยสัจ ๔ คือ เป็นจุดหมายของ
พระพุทธศาสนา ได้แก่ อริยสัจข้อ ๓ ที่เรียกว่า “นิโรธ”

นิโรธนี้เป็นไวพจน์ คือ ใช้แทนกันได้กับ “นิพพาน” โดยมักใช้เป็น
คำแสดงความหมายของกันและกัน ดังพุทธพจน์ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกบ่อย
ครั้งว่า ภาวะสงบระงับสังขารทั้งปวง...วิราคะ นิโรธ นิพพาน นี้ เป็นธรรมที่
พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งลึกซึ้ง เห็นได้ยาก (เช่น ที.ม.๑๐/๔๒/๔๑ ; อรรถกถาก็อธิบาย
ว่า นิพพานเมว นิโรธสจฺจนฺติ = นิพพานนั่นเอง คือ นิโรธสัจ” – วิกงค. อ. ๔๔๕
เป็นต้น)

^{๙๔} วมติ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๕๑.

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๑๓๑ - ๑๓๒.

พระไตรปิฎกเล่ม ๓๑ ระบุว่า อริยสัจ ๔ ทั้งหมด ซึ่งรวมทั้งนิโรธ คือ นิพพานด้วยนั้น เป็นอนัตตา ดังนี้

อนตตภูฐาน จตตารี สจฺจานิ เอกปฏิเวธานิ...นิโรธสฺส นิโรธภูฐาน อนตตภูฐานิ.

แปลว่า : “สัจจะทั้ง ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) มีการตรัสรู้ด้วยกันเป็นอันเดียว (คือด้วยมรรคญาณเดียวกัน) โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา... นิโรธมีความหมายว่าดับ (ทุกข์) ก็มีความหมายว่าเป็นอนัตตา”

อรรถกถาอธิบายว่า

อนตตภูฐานาติ จตฺตุนมฺปิ สจฺจานํ อตฺตวิริหิตตฺตา อนตตภูฐานิ^{๑๐}.

แปลว่า : “คำว่า ‘โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา’ หมายความว่า โดยความหมายว่าเป็นอนัตตา เพราะสัจจะแม้ทั้ง ๔ เป็นสภาวะปราศจากอัตตา”^{๑๑}

(๓) อีกแห่งหนึ่ง ในพระไตรปิฎกเล่ม ๓๑ คัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ กล่าวไว้ว่า

เอกสงฺคหิตาติ ทฺวาทสฺหิ อากาเรหิ สพฺเพ ธมฺมา เอกสงฺคหิตา ตถ ภูฐาน อนตตภูฐานิ สจฺจภูฐานิ^{๑๒}

แปลว่า : ที่ว่ารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อธิบายว่า ธรรมทั้งปวงรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยอาการ ๑๒ คือ โดยอรรถว่าเป็นอย่างนั้น โดยอรรถว่าเป็นอนัตตา โดยอรรถว่าเป็นสัจจะ...”^{๑๓}

อรรถกถาอธิบายความตรงนี้ไว้ให้ชัดเจนว่า

^{๑๐} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๒๒๙.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๒ – ๑๓๓.

^{๑๒} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๒๔๒/๑๕๕.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๓.

สพฺเพ ธมฺมา เอกสงฺคหิตา สงฺขตาสงฺขตธมฺมา เอกเณ สงฺคหิตา
 ปริจฺฉินฺนา. ตถภูตฺตนาติ ภูตฺตนาติ, อตฺตโน อตฺตโน สภาวเสน วิชฺชมานภูตฺตนา
 ติ อตฺตโน. อนตฺตนาติ การกเวทกสงฺขาเตน อตฺตนา รหตฺตนา.^{๕๕}

แปลว่า : ธรรมทั้งหลายทั้งปวงสงเคราะห์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 คือ ทั้ง สังฆธรรม (สังฆาร/ชั้น ๕) และ อสังฆธรรม (นิพพาน) สงเคราะห์
 หมายความว่า กำหนดได้โดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ว่า “โดยอรรถว่า
 เป็นอย่างนั้น” (ตถา) คือ โดยอรรถว่ามีอยู่ หมายความว่า โดยอรรถว่า มีอยู่
 ตามสภาพของมัน ๆ

ที่ว่า “โดยอรรถว่าเป็นอนัตตา” คือ โดยความหมายว่า ปราศจาก
 อัตตา ซึ่งนับว่าเป็นผู้ทำและผู้เสวยหรือรับผล...”^{๕๕}

(๕) ในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๗ กล่าวถึงพุทธพจน์ว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.^{๕๖}

แปลว่า : “สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็น
 อนัตตา”^{๕๗}

อรรถกถา อธิบายว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ สพฺเพ เตภูมิกสงฺขารา อนิจฺจา. สพฺเพ
 ธมฺมา อนตฺตาติ สพฺเพ จตฺตมกธมฺมา อนตฺตา.^{๕๘}

แปลว่า : “พุทธพจน์ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง หมายความว่า
 สังขารในภุมิ ๓ (กามาวจรภุมิ รูปาวจรภุมิ อรูปาวจรภุมิ) ทั้งปวง ไม่เที่ยง
 พุทธพจน์ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา หมายความว่า ธรรมในภุมิ ๔

^{๕๕} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๓๔๓.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมกถา, หน้า ๑๓๔.

^{๕๗} ส.ช. (บาลี) ๑๗/๒๓๓.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมกถา, หน้า ๑๓๔.

^{๕๙} ส.อ. (บาลี) ๒/๓๔๖

(กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ และโลกุตตรภูมิ คือมรรค ผล นิพพาน) ทั้งหมดทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๔๙}

(๕) อรรถกถาที่อธิบายเรื่องเหล่านี้ยังมีอีกมากมาย จะยกมาเพียงอีก ๒ - ๓ แห่งก็เพียงพอ ที่จริงเพียงแห่งเดียวก็ต้องถือว่าพอ เพราะไม่มีที่ใดขัดแย้ง

๑) สप्तเพ ธมฺมา อนตฺตาติ นิพฺพานํ อนฺโตกิริตฺวา วุตฺตํ.^{๕๐}

แปลว่า : “ข้อความว่า ‘ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา’ นั้น พระพุทธองค์ตรัสรวมทั้งนิพพานด้วย”^{๕๑}

๒) สप्तเพ ธมฺมาติ นิพฺพานมฺปิ อนฺโตกิริตฺวา วุตฺตา อนตฺตา อวสวตฺตณฺนุญฺเณ.^{๕๒}

แปลว่า : “ข้อความว่า ‘ธรรมทั้งปวง’ ตรัสไว้รวมแม้ทั้งนิพพานด้วย ชื่อว่าเป็นอนัตตา โดยความหมายว่า ไม่เป็นไปในอำนาจ”^{๕๓}

บางแห่งใช้คำว่า อตฺตสุญฺญะ แปลว่า ว่าง หรือ สุญฺจากอตฺตาก็มี เช่น

๓) นิพฺพานธฺมฺโม อตฺตสุเสว อภาวโต อตฺตสุญฺโญ.^{๕๔}

แปลว่า : “ธรรม คือ นิพพาน สุญฺ (ว่าง) จากอตฺตา เพราะไม่มีอตฺตา นั้นเอง”^{๕๕}

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๔.

^{๕๐} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๘/๘.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๕.

^{๕๒} ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑/๒๑๙, ขุ.ป.อ. (บาลี) ๑/๖๘.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๕.

^{๕๔} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๒๘๗.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๓๕.

๔) สงขตาสงขต ปน สพเพปิ ธมฺมา อตฺตสงฺขตสฺส
 ปุคฺคสฺส อภาวโต อตฺตสฺสญฺญาติ.^{๕๖}

แปลว่า : "ก็ธรรมทั้งหลาย แม้ทั้งปวง ทั้งสังขตะ (สังขาร)
 และอสังขตะ (นิพพาน) ล้วนสูญ (ว่าง) จากอัตตา เพราะไม่มีบุคคล
 กล่าวคือ อัตตา"^{๕๗}

๕) นิพฺพานํ อคฺคปรมตฺถวเสน สอุปาทิเสสอนุปาทิเสสว
 เสน จ ทฺวิธา กตฺวา วุตฺตํ. ตานิ เทว อตฺตตฺตนิยสฺสญฺญโต สงฺขาร
 สฺสญฺญโต จ สภาคานิ.^{๕๘}

แปลว่า : "นิพพานตรัสแยกเป็น ๒ เป็นอัครสูญกับปร
 มัตถสูญ และอุปาทิเสสนิพพานกับอนุปาทิเสสนิพพาน นิพพาน
 ทั้งสองประเภทเหล่านั้นเสมอภาคกัน โดยเป็นภาวะที่ว่างจากอัตตา
 และสิ่งเนื่องด้วยอัตตา และโดยเป็นภาวะที่ว่างจากสังขาร"^{๕๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้สรุปใจความทั้งหมดเพื่อยืนยันหลักการของพระ
 พุทธศาสนาเอาไว้อย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งว่า

- ไม่มีพุทธพจน์ที่ใหนตรัสว่า มีอัตตา/ตัวตน ไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ นอกจาก
 โดย
- มีแต่พุทธพจน์ที่ปฏิเสธอัตตา/ตัวตน กระจายทั่วไป
- สิ่งใดที่คนจะยึดถือเป็นอัตตา พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิเสธทุกอย่าง
- พันความยึดถือของปุถุชนขึ้นมาแล้ว ก็ไม่มีเรื่องอัตตา/ตัวตนที่จะต้องยก
 ขึ้นมาเถียงกันว่านิพพานเป็นอัตตาหรือไม่

^{๕๖} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๒๘๗.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาณุกรมมกาย, หน้า ๑๓๕.

^{๕๘} ขุ.ป.อ. (บาลี) ๒/๒๘๖.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาณุกรมมกาย, หน้า ๑๓๕.

- ไม่มีที่จอดหรือช่องให้ลงสำหรับความเห็นว่า นิพพานเป็นอัตตา/อาตมัน/ตัวตน
- ในพุทธกาลไม่ปรากฏว่ามีใครยึดถือนิพพานเป็นอัตตา ที่จะต้องยกขึ้นมาเป็นเรื่องให้พิจารณา
- ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเริ่มแต่พระไตรปิฎก และอรรถกถา ไม่มีหลักฐานในคัมภีร์ใดเลยที่กล่าวถ้อยคำระบุงไปว่า นิพพานเป็นอัตตา
- แต่หลักฐานในคัมภีร์ที่ระบุงไปว่า นิพพานเป็นอนัตตานั้นมีและมีหลายแห่ง^{๖๐}

ผู้วิจัยเห็นว่า ที่เอกสารของวัดพระธรรมกายถือว่า ลัทธิถืออัตตา หรือลัทธิที่ถือว่า นิพพานเป็นอัตตา นั้นเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาก็เพราะว่า สำนักวัดพระธรรมกายยืนยันหลักการนี้โดยการยึดเอาผลแห่ง “ประสพการณ์” จากการปฏิบัติตามแนววิชาธรรมกายของสำนักตนมาเป็นมาตรฐาน แล้วนำเอาประสพการณ์ที่ตนได้สัมผัสนั้นมาสืบสน หรือพยายามปลอมปนลงในคำสอนของพระพุทธเจ้า และใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้สิ่งที่สำนักของตนเชื่อมั่นนั้นเป็น “ส่วนหนึ่ง” แห่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ผู้วิจัยกล่าวเช่นนี้ก็เพราะได้ค้นพบข้อเท็จจริงว่า พระนิพพานตามความเชื่อของสำนักวัดพระธรรมกายนั้นเป็น “กายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว” และกายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตตผลแล้วนี้มีลักษณะ “เป็นรูปพระปฐมากกรเกตุดอกบัวตูม หน้าตักกว้าง ๓๐ วา สูง ๓๐ วา... ..กายธรรมนี้ประทับอยู่ในอายตนิพพาน...อายตนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตนะของตน สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ‘อายตนิพพาน’ ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตนิพพานนั้น เราเรียกว่า ‘พระนิพพาน’...อายตนิพพาน คือ ที่ประทับของพระนิพพาน (ธรรมกายที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว) ที่เข้าอนุภาติเสสนิพพานแล้ว...ในอายตนิพพานนั้นมีแต่พระนิพพาน ซึ่งทรงประทับเข้า

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ฅรณิธรรมกาย, หน้า ๑๒๘ - ๑๓๐.

นิโรธกันหมด ไม่มีการไปมาหาสู่กันดังเช่นสัตว์โลกทั้งหลายที่เห็นกันอยู่ในสามภพนี้”^{๖๑} สรุปลงให้เห็นภาพก็คือ

๑. พระนิพพาน คือ กายธรรมที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว (เป็นรูปพระปฐมมาการ)
๒. พระนิพพาน ประทับอยู่ใน อายตนิพพาน
๓. อายตนิพพาน เป็น “แดน” ที่ประทับอยู่ของพระนิพพาน (ที่เป็นตัวตน)
๔. ในอายตนิพพานนั้นเป็นสถานที่ที่พระนิพพานประทับเข้านิโรธกันอยู่อย่าง

สงบจำนวนมาก

ในเมื่อพระนิพพานจากประสบการณ์การปฏิบัติของสำนักวัดพระธรรมกายมีสภาพเป็น “ตัวตน/รูปร่าง” (พระปฐมมาการเกตุดอกบัวตูม) อย่างที่กล่าวมานี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่สำนักวัดพระธรรมกายจะต้องยืนยันว่า พระนิพพานเป็น “อัตตา” (มีตัวตน) แต่พระนิพพานอย่างนี้ไม่ใช่พระนิพพานตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะพระนิพพานตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นสภาวะธรรมและเป็นอนัตตา เมื่อสำนักวัดพระธรรมกายพยายามนำเสนอพระนิพพานตามความเชื่อของตนเข้ามาแทนที่พระนิพพานตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สำเร็จ จึงเป็นเหตุให้ต้องพยายามทำลายความน่าเชื่อถือของพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญที่สุดด้วยวิธีการต่าง ๆ^{๖๒}

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ธรรมกายที่เป็นผลแห่งการปฏิบัติตามแนววิชาธรรมกายนี้เอง คือ ที่มาของปัญหากรณีธรรมกายทั้งหมด

๔.๑.๔ เรื่องธรรมกาย

เอกสารของวัดพระธรรมกายระบุว่า

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๐๖ - ๒๐๗.

^{๖๒} วิธีการต่าง ๆ ที่เอกสารของสำนักวัดพระธรรมกายพยายามอธิบายให้เห็นว่า นิพพานเป็นอัตตา เช่น การใช้ตรรกะที่ผิด, การอธิบายพระพุทธพจน์ผิดความหมายเดิมแท้, สร้างความสับสนด้วยการชี้ชวนให้สนใจบริบทของนิพพาน เช่น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ของสังคมอินเดีย, อ้างประสบการณ์จากการปฏิบัติของตน, ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๔๓ - ๑๕๕.

“คำว่า ‘ธรรมกาย’ นี้ จึงมีมาแต่ครั้งพุทธกาลแน่นอน โดยไม่มีข้อสงสัยและข้อโต้แย้งใด ๆ ที่เป็นประเด็นถกเถียงกัน คือ ความหมายของคำว่า ‘ธรรมกาย’ บ้างก็กล่าวว่า หมายถึง โลกุตระธรรม ^{๖๓} บ้างก็กล่าวว่าหมายถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บ้างก็กล่าวว่าหมายถึงกายแห่งการตรัสรู้ธรรมของพระพุทธเจ้า สิ่งที่สามารถสรุปได้อย่างมั่นใจอย่างหนึ่งก็คือ เราไม่สามารถอาศัยหลักฐานทางคัมภีร์เท่าที่มีเหลืออยู่ในปัจจุบันมาเป็นเครื่องยืนยันว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างกันนั้น ความคิดเห็นอันใดอันหนึ่งถูกต้องอย่างปราศจากข้อโต้แย้งใด ๆ”^{๖๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วิวินิจฉัยความผิดพลาดที่ปรากฏอยู่ในเอกสารของวัดพระธรรมกายตอนนี่ว่า

“ความจริง “ธรรมกาย” ไม่ใช่เรื่องซับซ้อนอะไร และก็ไม่ใช่เรื่องที่ใครจะมาลงมติวินิจฉัย เพราะเป็นข้อมูลความจริงที่ปรากฏอยู่ และเป็นเรื่องที่เราจะต้องพูดไปตามที่ท่านแสดง ไม่ขึ้นต่อความคิดเห็นของผู้ใด และหลักฐานก็ชัด ไม่ควรเอามาทำให้สับสน”^{๖๔}

จากนั้นพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการของคำว่า “ธรรมกาย” ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ซึ่งสรุปใจความได้ ดังนี้

คำว่า “ธรรมกาย” ตามศัพท์แปลว่า “กองแห่งธรรม, ที่รวมที่ชุมนุม หรือที่ประมวลไว้แห่งธรรม”^{๖๕} มีความหมายชัดเจนซึ่งท่านใช้สืบต่อกันมาในพระพุทธศาสนาในฐานะต่าง ๆ ดังนี้

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๗๕.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน. ๑๗๖.

(๑) ในพระพุทธศาสนามาคำว่า “ธรรมกาย” หมายถึง

๑. พระนามอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ใช้เทียบเคียงกับคำว่า “พระพรหม” ของศาสนาพราหมณ์
๒. กองแห่งธรรมที่เจริญงอกงามขึ้นมาในตัวบุคคล ใช้เทียบเคียงกับคำว่า “รูปกาย”
๓. ชื่อขององค์ธรรมโดยเฉพาะก็คือโลกุตระธรรมทั้งหมดไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นองค์ธรรมข้อใดข้อหนึ่งโดยตรง^{๖๖}

(๒) ต่อมาอีกหลายร้อยปี พระพุทธศาสนามหายานได้นำคำว่า “ธรรมกาย” มาใช้ในความหมายที่มีคำจำกัดความเฉพาะเจาะจงลงไปว่า เป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการเรื่องตรีกาย หรือกายทั้งสามของพระพุทธเจ้า คือ

๑. ธรรมกาย ได้แก่ ตัวสัจภาวะ หรือแก่นสภาวะธรรมซึ่งเป็นตัวแท้ของพระพุทธเจ้า
๒. สัมโภคกาย ได้แก่ กายในทิพยภาวะ ที่เสวยสุขในสรวงสวรรค์
๓. นิรมาณกาย ได้แก่ กายนิรมิต ที่สำแดงพระองค์เพื่อบำเพ็ญพุทธกิจในโลกมนุษย์^{๖๗}

(๓) ต่อมาหลังพุทธกาลราวสองพันปีเศษ หลวงพ่อสด (สด จนฺทสโร) หรือพระมงคลเทพมุนีได้นำคำว่า “ธรรมกาย” มาใช้เรียกประสบการณ์บางอย่างในระบบการปฏิบัติธรรมตามที่ท่านวางรูปแบบขึ้นมาเอง^{๖๘}

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗๖ - ๑๗๗.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๗๗.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน.

(๔) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เปรียบเทียบให้เห็นว่า ธรรมกาย ของสำนักวัดพระธรรมกายกับธรรมกายของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร โดยท่านได้ยกเอาคำอธิบายวิชาธรรมกายของหลวงพระมงคลเทพมุนีขึ้นเป็นบทตั้ง ดังต่อไปนี้

“ธรรมกาย” ตามแบบของสำนักพระธรรมกายนั้น ไม่มีมาในพระพุทธศาสนาตั้งแต่เดิม แต่เป็นคำสอนและแนวปฏิบัติตามหลักที่เรียกว่า “วิชาธรรมกาย” ซึ่งทางสำนักกล่าวว่า อาจารย์ใหญ่ของสำนักได้ค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังจากที่อยู่สูญหายไปหลังจากที่ปรินิพพานได้ ๕๐๐ ปี

ตามหลัก วิชาธรรมกาย นั้น “ธรรมกาย คือกายในกายที่สุดละเอียดพ้นจากกายในกายโลกียะ”

ตามหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “วิชาทำให้เห็นธรรมกาย” นั้น เริ่มต้นผู้ปฏิบัติ

“...นี่กำหนดนิมิตเป็นดวงแก้วกลมใส ขนาดเท่าแก้วตาดำ ใสสนิท...นี่เหมือนดวงแก้วนั้นมานิ่งสนิทอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นี่ไปภาวนาไปอย่างนุ่มนวลเป็นพุทธานุสติว่า “สัมมาอะระหัง” หรือค่อยๆ น้อมนึ่งดวงแก้วกลมใสให้ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางกาย...และเมื่อนิมิตมาหยุดสนิท ณ ศูนย์กลางกาย ให้วางสติลงไปยังจุดศูนย์กลางของดวงนิมิต...”

“...ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้นแหละ...พอนิ่งแล้วก็เข้ากลางของกลางกลางของกลาง กลางของกลาง นิ่งหนักเข้า นึกว่ากลางของกลางหนักเข้า ประเดี๋ยวเดียวแหละดวงนั้นขยายโตออกไป ออกไป ออกไป ...เป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์...”

“ทำใจหยุดนิ่งอยู่ในกลางศูนย์กำเนิดของกายมนุษย์ศูนย์นี้เป็นที่ไปเกิดมาเกิดของสัตว์ อยู่ตรงศูนย์กลางกายพอดี...เมื่อทำใจให้หยุดนิ่งอยู่ตรงนั้นได้ถูกส่วนแล้ว จะเห็นดวงปฐมมรรค (ผุดซ้อนขึ้นมาจากกึ่งกลางดวงนิมิต) ซึ่งเรียกว่าธรรมานุบัลลนาสติปัญญาฐาน เพราะเป็นดวงธรรม ที่ทำให้บังเกิดเป็นกายขึ้น, ขนาดของดวงที่ปรากฏนั้น อย่างเล็กที่สุดก็เท่ากับดวงดาว อย่างโตที่สุดขนาดเท่าพระอาทิตย์หรือพระจันทร์, สันฐานกลมรอบตัวใสบริสุทธิ์ยิ่งนัก, เมื่อเห็นชัดเจนดีแล้ว ก็ทำใจให้นิ่งลงไปกลางดวงใส่นั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายทิพย์ ปรากฏขึ้นจากกลางว่างของดวงใสที่เห็นแล้วนั้น, ต่อไปทำใจให้หยุดนิ่งอยู่

ในศูนย์กลางกำเนิดของกายทิพย์ พอถูกส่วนดีแล้วจะเกิดดวงธรรม (คือดวงกลมใส
 นั้นเอง) ดวงนี้คือ ดวงทุติยมรรค เมื่อดวงนี้ขยายส่วนโตและเห็นชัดเจนดีแล้ว ก็
 ทำให้หนึ่งลงไปกลางดวงใส่นั้น พอถูกส่วนเข้าก็จะเห็นกายรูปพรหมปรากฏขึ้น
 กลางเหตุว่างของดวงทุติยมรรคนั้น...”

นับจากกายเนื้อของมนุษย์ ซึ่งจัดว่าเป็นกายหยาบที่สุดของมนุษย์ ผู้
 ปฏิบัติเห็นกายในกายที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ กายซ้อนกายๆ เข้าไปข้างในจนสุด
 ละเอียด รวมทั้งสิ้น ๑๘ กาย (ณ ศูนย์กลางกายมนุษย์ สะดือทะเลหลัง ขวาทะลุ
 ซ้าย ด้ายกลุ่มซึ่งเส้นตึง ตรงกลางมาจดกัน เรียกอย่างรู้กันว่า “กลางก๊ก”) ให้
 ปฏิบัติไปตามลำดับ ดังนี้

ก) ชั้นสมณะ – กายโลกิยะ = กายมนุษย์ = อดตาสมมุตติ

๑. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ (หยาบ
 ใสบริสุทธิ์อย่างกระจกคั่นช่องส่องเงาหน้า เท้าฟองไข่แดง
 ของไข่ไก่
๒. ใจหยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์
 (หยาบ) ถูกส่วน เข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายมนุษย์ละเอียด ๒
 เท้าฟองไข่แดงของไก่
๓. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด
 ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายทิพย์ (หยาบ) ๓ เท้าฟองไข่
 แดงของไก่
๔. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ถูกส่วน
 เข้า/ก็เข้าถึง เห็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท้าฟองไข่แดงของไก่
๕. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด
 ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายรูปพรหม (หยาบ) ๕ เท้าฟอง
 ไข่แดงของไก่

๖. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม (หยาบ) ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายรูปพรหมละเอียด ๖ เท่า ฟองไข่แดงของไก่
๗. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ละเอียดถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายรูปพรหม (หยาบ) ๗ เท่า ฟองไข่แดงของไก่
๘. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม (หยาบ) ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายรูปพรหมละเอียด ๘ เท่า ฟองไข่แดงของไก่
- ข) **ขั้นวิปัสสนา – กายโลกุตตระ = กายธรรม = ธรรมกาย = อัดตาแท้**
๙. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ละเอียดถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายธรรม [โคตรภู] (หยาบ) เป็นรูปพระปฐมากรดอกบัวตูม หน้าตักหย่อนกว่า ๕ วา สูง ๕ วา
๑๐. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกาย (หยาบ) ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายธรรมละเอียดเป็นรูปพระปฐมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา
๑๑. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระโสดา เป็นรูปพระปฐมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา ไสหนักขึ้นไป
๑๒. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้าก็เข้าถึง/เห็นกายพระโสดาละเอียดเป็นรูปพระปฐมากรเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา
๑๓. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ละเอียดถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระสกทาคา เป็นรูป

พระปฐมมาร เกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา

๑๔. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคา ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระสกทาคาละเอียด เป็นรูปพระปฐมมาร เกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา

๑๕. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระสกทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระอนาคา เป็นรูปพระปฐมมาร เกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา

๑๖. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียดถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระอนาคาละเอียด เป็นรูปพระปฐมมาร เกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

๑๗. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอนาคาละเอียดถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระอรหัต เป็นรูปพระปฐมมาร เกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

๑๘. ใจหยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึง/เห็นกายพระอรหัตละเอียดเป็นรูปพระปฐมมารเกตุดอกบัวตูม หน้าตัก ๓๐ วา สูง ๓๐ วา

“ใจก็หยุดนิ่งอยู่ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอรหัตละเอียดนี้ เสร็จกิจในพระพุทธานุภาพพระสมณโคดมแล้ว”

“ส่วน ‘พระนิพพาน’ นั้น คือกายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตผลแล้ว”

“พระนิพพานนี้ประทับอยู่ในอายตนะนิพพาน”

“อายตนะนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตนะของตน สถานที่นั้นเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าเรียกว่า ‘อายตนะนิพพาน’ ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตนะนิพพานนั้น เราเรียกว่า ‘พระนิพพาน’”

“อายตตนิพพาน คือ ที่ประทับของพระนิพพาน
(ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว)ที่เข้าอนุปาติเสส
นิพพานแล้ว...”

“ในอายตตนิพพานนั้นมีแต่พระนิพพาน ซึ่งทรงประทับ
เข้านิโรธสงบตลอดกันหมด ไม่มีการไปมาหาสู่กัน ดังเช่น
สัตว์โลกทั้งหลาย ที่เห็นกันอยู่ในภพสามนี้”^{๖๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) แสดงความเห็นประกอบว่า ธรรมกายตามที่
กล่าวมานี้ เป็นธรรมกายนอกพระพุทธศาสนา ไม่เคยมีมาก่อนในพระพุทธศาสนา แต่ถ้า
หากจะจัดเข้าในพระพุทธศาสนาให้ได้ ก็จะเป็นเพียงนิमितที่จิตปรุงแต่งขึ้นมาเท่านั้นเอง^{๗๐}
ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ธรรมกาย มีความหมายเป็นคนละอย่างกับที่กล่าวมาข้างต้น
อย่างสิ้นเชิง ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปคำอธิบายในเรื่องธรรมกายของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
มาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับธรรมกายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอีกครั้งหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ตามรูปศัพท์ ธรรมกาย หมายถึง กองแห่งธรรม คือ ธรรมหลาย ๆ อย่างที่
เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งเป็นผลจากการฝึกหัดพัฒนาตนตามแนวไตรสิกขา

(๒) ธรรมกาย เป็นคำพูดรวม ๆ หมายถึงธรรมหลายอย่างทั้งหมด โดยเฉพาะก็
หมายถึง โลกุตตรธรรม ^{๗๑}

(๓) พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า ธรรมกาย หมายถึง พระนามหนึ่งของพระองค์
เพื่อเปรียบเทียบกับคำสอนของศาสนาพราหมณ์ที่ว่า พระพรหมเป็นผู้สร้าง พระองค์จึงตรัส
ว่า พระองค์ก็เป็นผู้สร้างเช่นกัน เพราะทรงเป็นที่หลังไหลออกมาแห่งพระธรรม เป็นศูนย์
รวมแห่งธรรม เป็นผู้คิดพระธรรม

(๔) ในบางกรณีคำว่า ธรรมกาย เป็นคำเปรียบเทียบคู่กันกับคำว่า รูปกาย
เป็นการใช้คำนี้ในลักษณะให้มองเห็นภาพพจน์เท่านั้น

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน. ๒๐๒ - ๒๐๗.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๐๗.

(๕) การเห็นธรรมกายตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า หมายถึง การเห็น อริยสัจ ๔ และต้องเห็นด้วยปัญญาจักขุ ไม่ใช่ด้วยมังสะจักขุ

(๖) คำว่า “วิชา” ในพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีความหมายพิเศษเป็นวิชาลึกลับ ซ้ำซ้อน แต่หมายถึง วิชา ๓ และวิชา ๘^{๗๑} เท่านั้น วิชาที่ใช้ นอกไปจากนี้ไม่ใช่วิชาใน พระพุทธศาสนา^{๗๒}

๔.๑.๕ เรื่องอายตตนิพพาน

เอกสารของวัดพระธรรมกาย ให้คำอธิบายเรื่อง “อายตตนิพพาน” ตามแนว ความเชื่อของสำนักวัดพระธรรมกาย ว่า

นิพพานเป็นอายตตนะอันหนึ่ง...อายตตนิพพานก็มีหน้าที่ดึงดูดพระ พุทธเจ้า พระอรหันต์เข้าไปสู่อายตตนะของตน สถานอันเป็นที่ประทับของพระ พุทธเจ้าเรียกว่า อายตตนิพพาน ส่วนพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในอายตต นิพพานนั้น เราเรียกว่า “พระนิพพาน” อายตตนิพพาน มีลักษณะกลมรอบตัว ขาวใสบริสุทธิ์จนกระทั่งมีรัศมีปรากฏ ขนาดของอายตตนิพพานนั้น วัดเส้นผ่า ศูนย์กลางได้ราว ๑๔๑ ล้าน ๓ แสน ๓ หมื่น (๑๔๑,๓๓๐,๐๐๐) โยชน์ ขอบของอายตตนิพพานหน้าด้านละ ๑๕,๑๒๐,๐๐๐ โยชน์ รอบขอบทั้ง ๒ ด้านเป็น ๓๐,๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ขอบนี้ก็กลมรอบตัวเช่นเดียวกัน ส่วนเนื้อที่ที่ อยู่ในขอบเท่าไร เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น ในนิพพานเป็นสถานที่ โอ่โถงปราศจากสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น สว่างไสวไปด้วยรัศมีธรรมอันโชติช่วง ปราศจาก ความสว่างจากรัศมีอื่นใด...อายตตนิพพานนี้มีอยู่ สูงขึ้นไปจากภพ ๓ นี้ เลย ออกไปจากขอบเนวสัญญานาสัญญายตตนะภพ...

^{๗๑} วิชา ๓ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ญาณ ๓ ก็ได้ ดูรายละเอียดของวิชา ๓ แต่ละอย่างได้ใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๘/๒๓๒., วิชา ๘ ดูรายละเอียดใน ที.สี. (บาลี) ๙/๑๓๑ - ๑๓๘/๑๐๑ - ๑๑๒.

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๗๔ - ๒๑๕.

ส่วน “พระนิพพาน” นั่นคือ กายธรรมที่ได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว กายเหล่านี้มีกาย หัวใจ ดวงจิต และดวงวิญญาณวัดตัดกลาง ๒๐ วา เท่ากันทั้งสิ้น หน้าตักกว้าง ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกศดอกบัวตูมขาวใสบริสุทธิ์มีรัศมีปรากฏ พระนิพพานนี้ประทับอยู่ในอายตตนิพพาน บางพระองค์ที่เป็นพระสัมพันธัญญะพุทธเจ้า ก็ทรงประทับอยู่ท่ามกลางพระอรหันต์สาวกบริวาร เป็นจำนวนมาก บางพระองค์ที่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า มิได้เคยสั่งสอนหรือโปรดผู้ใดมาก่อนในสมัยที่ยังมีพระชนม์อยู่ องค์นั้นก็ประทับโดดเดี่ยวอยู่โดยลำพัง หากสาวกบริวารมิได้ ส่วนรังสีที่ปรากฏ ก็เป็นเครื่องบอกให้รู้ถึงการสร้างบารมีของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์เหล่านั้นว่า มากน้อยกว่ากันเพียงไรแค่นั้น...”^{๑๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) แสดงทัศนะต่ออายตตนิพพานตามแนวความเชื่อของสำนักวัดพระธรรมกายนี้ว่า

“ทั้งนี้ ถึงกับมีพิธีถวายข้าวพระ และมีผู้เข้าสมาธินำข้าวบูชานั้นไปถวายแด่พระพุทธรูปในอายตตนิพพาน” (ซึ่ง) “นิพพานอย่างนี้ไม่มีในคำสอนของพระพุทธรูป” และ “นิพพานชนิดเป็นสถานที่ มีขนาด วัดได้ ก็เพี้ยนไปไกลอยู่แล้ว ยิ่งเป็นที่ดูเอาพระพุทธรูปและพระอรหันต์ไปรวมไว้ด้วยกันแล้วคนในโลกนี้ก็ยิ่งเข้าสมาธิไปเฝ้าถวายข้าวบูชาก็ด้วย ยิ่งเป็นเรื่องเลื่อนลอย จะมีได้ก็แต่เพียงเป็นภาพนิมิตที่จิตปรุงแต่งขึ้นตามคำบอกเล่า ไม่ต้องพูดถึงนิพพานที่พ้นเรื่องอาหาร พ้นปัจจัยปรุงแต่งใด ๆ ไปหมดแล้ว เพียงแค่เทวดาทัวไปในสวรรค์ทั้งหลาย ก็ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับอาหารของมนุษย์ในโลกนี้ ว่าที่จริง แม้แต่คำว่า “อายตตนิพพาน” เองก็ไม่มีในพุทธพจน์แห่งใด (และไม่ว่าในที่ไหน ๆ รวมทั้งคัมภีร์อื่น ๆ ทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ว่าจะป็นชั้นรองลงมาจากพระไตรปิฎก หรือชั้นหลังใด ๆ ก็ตาม”^{๑๔}

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๒๒๘ - ๒๓๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๐.

ชาวพุทธทุกคนย่อมทราบดีว่า “อายตตนิพพาน” อย่างที่เอกสารของวัดพระธรรมกายบรรยายไว้ นั้น ไม่เคยมีอยู่ในระบบคำสอนของพระพุทธเจ้า ภาวนา ถ้าเช่นนั้นแล้ว เอกสารของวัดพระธรรมกายเอาลักษณะพระนิพพานที่เป็นดินแดนหรือสถานที่เช่นนั้นมาจากไหน คำตอบก็คือ เอกสารของวัดพระธรรมกายได้ถือเอา “นัย” เรื่องอายตตนิพพานนี้ มาจากพระพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในปฐมนิพพานสูตรที่ว่า

อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตฺตํ ยตฺถ เหว ปจฺวี น อาโป น เตโช
 น วาโย น อากาसानญายตฺตํ น วิญญานญายตฺตํ น
 อากิณฺจญายตฺตํ น เหวสญฺญานาสญฺญายตฺตํ นายํ โลกิ น
 ปฺรโลเก น อุโป จนฺทิมสุรียา ตมฺหิ ภิกฺขเว เหว อาคตฺติ วทามิ น คตฺติ
 น จิตฺติ น จุตฺติ น อุปฺปตฺติ อฺปฺปตฺติจฺจํ อฺปฺปวตฺตํ อนารมฺมณเมว ตํ เอเสว นฺโต
 ทุกฺขสฺสฯ.^{๗๕}

แปลว่า : ภิกษุทั้งหลาย อายตตนั้นมันมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาसानญายตตนะ วิญญานัญญายตตนะ อากิณฺจญายตตนะ เหวสญฺญานาสญฺญายตตนะ โลกนี้ โลกหน้า พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตตนั้นนั้น ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวอายตตนั้นนั้นว่าเป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจติ เป็นการอุปบัติ อายตตนั้นนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้มิได้เป็นไป หาอารมณฺมิได้ นี้แลเป็นที่สุดแห่งทุกข^{๗๖}

เรื่องอายตตนิพพานที่เอกสารของวัดพระธรรมกายยืนยันว่ามีอยู่ในพระพุทธานุศาสนานุกรวาท พร้อมทั้งยังมีหลักฐานเป็นพระพุทธพจน์ประกอบนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยโดยชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงว่า

^{๗๕} ขุ.อุ. (บาลี) ๒๕/๑๕๘/๒๐๖.

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๒๓๑ - ๒๓๒.

คำว่า "อายตนะ" นั้นแปลว่า แหล่ง แดน บ่อเกิด ชุม ที่เกิด ที่ต่อ ที่บรรจบ ที่ชุมนุม ที่อยู่ เหตุ เป็นถ้อยคำสามัญที่ชาวบ้านเขาใช้กัน เช่น สุวรรณายตนะ แปลว่า บ่อทอง อรัญญายตนะ แปลว่า แดนป่า มทวยตนะ แปลว่า ถิ่นเทวดา หรือในข้อความเช่นว่า แคว้นกัมโพชเป็นแหล่งม้า ทักษิณาบถเป็นแหล่งโค เป็นต้น ซึ่งเป็นความหมายทางรูปธรรม

เมื่อนำมาใช้ในทางธรรม คำว่า "อายตนะ" ก็จะมีความหมายเชิงนามธรรม โดยเฉพาะที่คุ้นเคยพบกันบ่อย ก็คือ แตนรับรู้ หรือที่มาบรรจบกันของอินทรีย์ (เช่น ตา) กับอารมณ์ (เช่น รูป) และวิญญาณ (เช่น จักขุวิญญาณ) ทำให้เกิดการรับรู้ขึ้น ซึ่งแยกเป็นอายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (ได้ด้วย) กาย และธรรมารมณ์หรือสิ่งรับรู้ทางใจ

เรื่องนี้ก็ทำนองเดียวกับคำว่า "นิพพาน" เอง ซึ่งเป็นคำที่ชาวบ้านใช้กันในความหมายสามัญเชิงรูปธรรม แปลว่า การดับ เช่น "อัคคินิพพาน" คือดับไฟ หายร้อน อย่างสิ่งที่ถูกเผาเมื่อดับไฟแล้วเย็นลง แต่เมื่อนำมาใช้ในทางธรรมก็มีความหมายพิเศษเชิงนามธรรม หมายถึง การดับกิเลส ดับทุกข์ โดยดับเพลิงกิเลส หรือดับไฟโลภะ โฟโทสะ โฟโมหะ ไฟโคก หมดความร่ำร้อนสงบเย็น

สำหรับพระสูตรนี้ ท่านอธิบายด้วยความหมายทางธรรมตรงกับที่เราคุ้น ๆ กันอย่างข้างต้น คือ อธิบายโดยเทียบกับความหมายของอายตนะ คือ อายตนะภายใน กับอายตนะภายนอกว่า เหมือนกับที่รูปเป็นแดนรับรู้ คือ เป็นอารมณ์ของจักขุวิญญาณ นิพพานก็เป็นแดนรับรู้ เพราะเป็นปัจจัยโดยเป็นอารมณ์แก่มรรคญาณ คือ ปัญญาที่ทำให้ทำลายกิเลสได้ และผลญาณคือปัญญาที่รู้ภาวะหมดสิ้นกิเลสและกองทุกข์ เป็นต้น (พึงสังเกตว่า นิพพานไม่มีอารมณ์ แต่นิพพานเป็นอารมณ์ได้) ดังอรรถาธิบายว่า

ตทายนนฺติ ตํ การณํ, ทกาโร ปทสนฺธิโกโร. นิพฺพานํ หิ มคฺคผลญฺญาณาทีนํ อารมฺมณปจฺจยภาวโต รูปาทีนํ วิวิ จกฺขุวิญญฺญาณาทีนํ อารมฺมณปจฺจยภูตानीติ การณญฺเฐน “อายตฺนนฺติ” วุจฺจติ.^{๗๗}

แปลว่า : “บทว่า ‘ตทายนนฺ’ ได้แก่ เหตุนั้น, ท อักษร เป็นตัว เชื่อมคำ. จริงอยู่ พระนิพพานตรัสเรียกว่า ‘อายตนะ’ เพราะอรรถว่าเป็นเหตุ โดยเป็นอาร์มมณปัจจัยแก่มรรคญาณและผลญาณ เป็นต้น เหมือนรูปารมณฺ์ เป็นต้น เป็นอาร์มมณปัจจัยแก่จักขุวิญญฺญาณ เป็นต้น”^{๗๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อรรถาธิบายเพิ่มเติมจากมติของอรรถกถาว่า

คำอธิบายของท่านให้ความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ซึ่งเป็นการบอกไปในตัวด้วยว่า ไม่ให้แปลความหมาย “อายตนะ” เป็นแดนทางรูปธรรม คือ เป็นสถานที่อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนั้น พุทธพจน์ที่ตรัสต่อไปว่า ไม่มีดิน น้ำ ลม ไฟ ฯลฯ จนถึงว่า ไม่ใช่พระจันทร์ พระอาทิตย์ ก็เป็นการบ่งบอกว่าไม่ให้เข้าใจผิดเอานิพพานเป็นดินแดนหรือสถานที่ใด และอรรถกถาก็ขยายย้าเข้าไปอีกว่า ที่ตรัสตั้งแต่ไม่มีดิน น้ำ เป็นต้น ไปจนถึงไม่มีอากาศอันญายตนะ เป็นต้นก็เป็นการแสดงว่า ไม่ใช่เป็นภพไหน ๆ รวมทั้งอรุภาพ และยังตรัสต่อไปว่า ไม่มีการไป การมา จุตติ อุบัติ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำปฏิเสธเรื่องสถานที่ โลก หรือภพ ทุกอย่าง ทั้งนี้ แต่ทั้งที่พระพุทธเจ้าและพระสาวก พยายามอธิบายปฏิเสธเรื่องดินแดนสถานที่ทั้งหลายทั้งปวงอย่างนี้ ทางสำนักวัดพระธรรมกายก็ตีความให้มีสถานที่และดินแดนที่เลยจากนี้ขึ้นไปให้ได้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้รู้ว่า นิพพานเป็นภาวะที่ไม่ใช่ภพ สถานที่ ดินแดนใด ๆ แต่วัดพระธรรมกายก็จะตีความให้นิพพานเป็นดินแดนที่สูงขึ้นไปอีก เอาคำของท่านมาใช้ แต่มาดัด

^{๗๗} ขุ.อุ.อ. (บาลี) ๔๑๗.

^{๗๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๓๒ - ๒๓๓.

แปลงความหมายเอาตามที่ตนต้องการ^{๑๑} (และ) ...ยิ่งกว่านั้น ถ้านิพพานเป็นดินแดนจริงอยู่แล้ว จะต้องอุปมาอีกทำไม สถานที่ ถิ่นฐาน ดินแดนทั้งหลาย มีแต่ที่เป็นโลก เป็นภพ เท่านั้น นิพพานเป็นโลกุตตระ พ้นจากโลก พ้นจากภพทั้งหมดแล้ว จึงไม่เป็นสถานที่หรือถิ่นแดนใด ๆ^{๑๒}

ความจริงเรื่องอายตนิพพานเมื่ออธิบายตามหลักวิชาแล้วก็ถือว่ามีความชัดเจนแล้วด้วยหลักฐานในพระไตรปิฎกเอง และหลักฐานที่เป็นคำอธิบายประกอบจากอรรถกถาแห่งปฐมนิพพานสูตรนั้น แต่เพื่อให้ได้ประโยชน์ทางการศึกษาเป็นการเพิ่มพูนปัญญาและเรียนรู้จากสถานการณ์ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดยิ่ง ๆ ขึ้นไป พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงเสนอให้ใช้คำว่า “อายตนิพพาน” นั้นเองในความหมายใหม่ คือ ให้แปล “อายตนิพพาน” ว่า “ดับอายตนะ” (แทนที่จะแปลแบบเดิมว่า “แดนนิพพาน” ซึ่งไม่เคยมีใช้ในพระพุทธศาสนา) คือ ดับความร่ำร้อนด้วยเพลิงกิเลสที่เผาผลาญอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งถ้าใช้อายตนิพพานในความหมายนี้ ก็จะสอดคล้องกับความหมายที่มีใช้อยู่แต่เดิม เช่น ในอาทิตตปริยายสูตร เป็นต้น^{๑๓} และอายตนิพพานคือการดับความร่ำร้อนทางอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้น สามารถเกิดขึ้นได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ทันที นิพพานเช่นนี้เท่านั้น จึงจะเป็นนิพพานตามคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ย้ำอีกว่า

นิพพานไม่ใช่มีไว้สำหรับไปดู ไปเห็น ไปชม หรือไปพบกับใคร ๆ แต่มีไว้สำหรับทำให้ประจักษ์แจ้งเป็นจริงกับตัวในภาวะหมดกิเลสหมดทุกข์ ถ้าจะไปนิพพานก็ไม่ใช่เข้าสมาธิเหาะไป แต่ไปกับความก้าวหน้าในการปฏิบัติที่จะทำให้โลภะ โทสะ โมหะ ลดน้อยหมดสิ้น

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๓๓ - ๒๓๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๕/๖๒ - ๖๔.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๓๕ - ๒๓๙.

เพราะฉะนั้น จึงต้องตรวจสอบตนเองว่า เมื่อปฏิบัติไป ๆ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ในใจของเราลดน้อยลงหรือไม่ ถ้ากิเลสเหล่านี้และความ ชุ่มมัวเศร้าหมองความทุกข์ไม่ลดหายไป ไม่ว่าจะเห็นอะไร ที่ดีเลิศวิเศษแค่ไหน ก็ไม่ใช่การปฏิบัติของพระพุทธเจ้า แต่เป็นการห่างออกไปจากนิพพาน เป็นการ ไถลออกไปนอทาง^{๑๓}

โดยสรุป การเห็นนิพพาน มีจุดตรวจสอบที่สำคัญ คือ

๑. รับรู้รูปเสียงหรืออารมณ์ใด ๆ ก็มีจิตบริสุทธิ์ เห็นภาวะที่ไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ ในใจของตน ไม่ใช่เห็นบุคคล สถานที่ รูปภาพ หรือองค์อะไรที่วิเศษ
๒. เป็นการเห็นด้วยปัญญา ไม่ใช่เห็นด้วยจิตสมานิ
๓. ถึงภาวะหลุดพ้น โปร่งโล่งเป็นอิสระ ไม่ใช่จมอยู่แค่ ความปลาบปล้ำมึดมิดใจ^{๑๔}

พระพุทธเจ้าไม่เคยสอนพุทธบริษัทให้ไปตามหา ตามดู นิพพานที่ ไหน นอกจากนิพพานที่เป็นความสงบระงับกิเลส ไถ่ถอนทุกข์โศกภายใน สว่าง สดใส โปร่งโล่งด้วยปัญญา และทำจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์สะอาดเป็นอิสระ อย่างว่าถึงจะไปดูนิพพานเลย แม้แต่สวรรค์ที่ว่า มีความสุขพร้อมพร้อม ก็ไม่ทรง สอนให้วุ่นวายกับการที่จะไปดูไปเห็น ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเราปฏิบัติ ดำเนิน ชีวิต พัฒนาคณานุกถต้อง สิ่งเหล่านี้ก็เป็นผลดีที่เกิดขึ้นเองตามเหตุปัจจัย^{๑๕}

ในที่นี่ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า เอกสารของวัดพระธรรมกายได้กระทำการที่ขัดแย้งกับทัศนคติของตนที่ตนได้ยืนยันมาแต่ต้นว่า พระไตรปิฎกเถรวาทไม่น่าเชื่อถือ ใช้เป็น

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๔๐.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐ - ๒๔๑.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

มาตรฐานตัดสินเรื่องสำคัญอย่างเรื่องพระนิพพาน เป็นต้นไม่ได้ แต่ครั้งมาถึงเรื่องอายตน-
 นิพพาน ผู้เขียนเอกสารของสำนักวัดพระธรรมกาย กลับไปนำเอาข้อความจากพระไตร-
 ปิฎกบาลีของเถรวาทที่ตนเคยปฏิเสธไปแล้วว่า ไม่น่าเชื่อถือนั่นเอง มาเป็นแหล่งอ้างอิงที่
 สำคัญ การอ้างอิงพระไตรปิฎกในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนเอกสารของสำนักวัด
 พระธรรมกายไม่บริสุทธิ์ใจต่อผลงานทางวิชาการของตนที่กำลังนำเสนอต่อสาธารณชน
 เพราะผู้เขียนเลือกอ้างพระไตรปิฎกก็เฉพาะบท หรือตอน ที่เอื้อต่อการนำมาตีความให้เข้ากัน
 ได้กับหลักการตามความเชื่อของสำนักตนเท่านั้น ถ้าเห็นว่า เนื้อหาของพระไตรปิฎกตอน
 ไหน ขัดแย้งกับแนวความเชื่อของสำนักตน ผู้เขียนเอกสารของสำนักวัดพระธรรมกายก็จะ
 มองข้ามเนื้อหาของพระไตรปิฎกตอนนั้นไปเสีย หรือไม่ก็กล่าวหาว่า พระไตรปิฎกไม่น่าเชื่อ
 ถือ ลักษณะเช่นนี้ คือ การกระทำที่ไม่เชื่อตรงต่อพระไตรปิฎก เป็นความไม่เชื่อตรงต่อผล
 ประโยชน์ทางปัญญาของประชาชน และเป็นความขัดแย้งกันเองอย่างเห็นได้ชัดของเอกสาร
 ที่เขียนโดยผู้เขียนคนเดียวกัน

๔.๑.๖ เรื่องการทำบุญที่มุ่งเน้นการบริจาคทรัพย์เป็นสำคัญ

คำว่า “บุญ” เป็นคำศัพท์ที่สำคัญมากคำหนึ่งในพระพุทธศาสนามีความหมายใน
 พุทธธรรมมาแต่เดิมว่า

๑. เครื่องชำระ สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์
๒. คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชา คือ ครอบงำอง นับถือ^{๑๖}

แต่ในบางกรณีเมื่อมองในแง่ของผลลัพธ์ “บุญ” ย่อมหมายถึง “ความสุข” ดังพระ
 พุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย คำว่า บุญนี้ เป็นชื่อของความสุข ที่น่าใคร่ น่า
 ปรรารถนา น่ารัก น่าพอใจ^{๑๗}” และหากมองโดยสัมพันธ์กับกระบวนการปฏิบัติธรรม การทำ
 บุญก็นับเป็นกุศโลบายในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณงามความดีเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานรองรับ
 ความดีด้านอื่นที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังพระอรรถกถาจารย์จำแนกบุญไว้ว่าบุญมีความหมายเป็น

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๙๓.

^{๑๗} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๐๐/๒๔๐.

๑๐ นัย^{๔๔} ซึ่งแต่ละนัย/วิธีล้วนเป็นบุญวิธีที่สูงขึ้นไปตามลำดับชั้นแห่งพัฒนาการของการกระทำ หรือของระดับจิตใจของผู้ที่ทำบุญ

ความหมายและความสำคัญของบุญในพุทธธรรมที่รับรู้กันอยู่ในหมู่ชาวพุทธโดยทั่วไปเป็นเช่นที่กล่าวมานี้ แต่ต่อมาเมื่อวัดพระธรรมกายถือกำเนิดขึ้น^{๔๕} และค่อย ๆ สร้างสรรค์พัฒนาสำนักมาโดยลำดับด้วยกระบวนการและวิธีการต่าง ๆ จนกลายเป็นสำนักที่มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้านแล้วนั้น วัดพระธรรมกายก็ได้นำเอาคำว่า “บุญ” นี้มาปรับใช้เพื่อสนองวัตถุประสงค์บางประการของสำนักจนเป็นเหตุให้ความหมายของคำว่า “บุญ” และฐานะของบุญในระบบพุทธธรรมเปลี่ยนแปลงไปพร้อมทั้งยังส่งผลกระทบต่อสังคมไทยและต่อสถาบันสงฆ์อย่างลึกซึ้งถึงขั้นรากฐานและเป็นที่มาของการตรวจสอบวัดพระธรรมกายครั้งใหญ่ที่สุดด้วย

วัดพระธรรมกายนำคำว่า “บุญ” ในพุทธธรรมมาใช้ในความหมายใหม่อย่างไร และใช้เพื่อสนองวัตถุประสงค์อะไร คำอธิบายต่อปัญหานี้มีปรากฏอยู่ในรายงานการวิจัยเรื่อง “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” ของอภิญา เฟื่องฟูสกุล สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้^{๔๖}

๑. สำนักพระธรรมกายได้นำคำว่า “บุญ” มาใช้ในความหมายใหม่ นั่นคือ ให้บุญมีสภาพเป็นดุจ “สินค้า” (Product) ที่สามารถนำมา “ซื้อ-ขาย” ผ่านกลไกการตลาดได้ หลักฐานที่แสดงว่า สำนักฯ ได้นำเอาคำว่า “บุญ” มาใช้ในความหมายที่เป็น “สินค้า” นี้ก็คือ คำให้สัมภาษณ์ของหลวงพ่อดัตตชีโว รองเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายที่ระบุว่า “พุทธ

^{๔๔} ที.ปา.อ. (บาลี) ๓/๑๙๔ - ๑๙๕.

^{๔๕} วัดพระธรรมกายเริ่มก่อตั้งเมื่อวันมาฆบูชา ปีพุทธศักราช ๒๕๑๓ และมีพัฒนาการมาตามลำดับจนได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นวัดถูกต้องตามกฎหมายเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๒๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๒๒ คณะผู้บุกเบิกสร้างวัดในยุคแรกประกอบด้วยพระอธิการไชยบุญญธมฺมชโย (ปัจจุบันคือพระราชภาวนาวิสุทธิ อธิบดีเจ้าอาวาส) พระเมตฺตฺย ทตฺตชีโว (ปัจจุบันคือพระภาวนาวิริยคุณ รักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาส) และอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง (เสียชีวิตแล้ว), ดูรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของวัดเพิ่มเติมได้ใน วัดพระธรรมกาย, ๒๙ ปีแห่งการสร้างคนดี, (กรุงเทพฯ : บริษัท ยงวรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐ - ๒๒.

^{๔๖} อภิญา เฟื่องฟูสกุล, “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย”, พุทธศาสนศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๕ ฉบับที่ (มกราคม - เมษายน ๒๕๔๑) : ๔๙ - ๕๓.

ศาสนามีหลักธรรมที่เป็นอมตะมากมาย ถ้าเทียบเป็นสินค้า ก็ต้องว่า สินค้าเรายอดเยี่ยมด้วยคุณภาพ แต่ปัจจุบันนี้มาร์เก็ตติ้งไม่ดี”

๒. เพื่อแปรปรัชญาการตลาดนี้ไปสู่รูปธรรมที่สัมผัสได้ในโลกแห่งความเป็นจริง ปีพุทธศักราช ๒๕๒๙ มูลนิธิธรรมกายจึงจัดส่งพิมพ์เขียวแผนการตลาดเพื่อประชาสัมพันธ์ “สินค้า” ดังกล่าวเข้าร่วมประกวดใน “โครงการสุดยอดแผนการตลาด” ซึ่งจัดโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสมาคมจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทย ผลก็คือ พิมพ์เขียวแผนการตลาดของมูลนิธิธรรมกายได้รับคัดเลือกเป็น ๑ ใน ๑๙ สุดยอดแผนการตลาดแห่งปี และนี่ก็คือก้าวแรกของกระบวนการที่นำไปสู่การแปรความหมายของคำว่า “บุญ” ให้กลายเป็นสภาพมาเป็น “สินค้า” อย่างเป็นทางการโดยมูลนิธิธรรมกาย สิ่งที่ยืนยันชัดเจนเป็นอย่างยิ่งอีกอย่างหนึ่งว่า สำนักพระธรรมกาย (ในนามของมูลนิธิธรรมกาย) ตั้งใจที่จะทำบุญให้กลายเป็นสินค้าก็คือ ปรัชญาการตลาดที่ระบุไว้ในหน้าแรกของแผนการตลาดของมูลนิธิฯ ว่า “พระพุทธศาสนา เป็นสินค้าคุณภาพเลิศที่ขายไม่ดี เพราะขาดแผนการตลาดที่ดี”

๓. เมื่อเป็นที่มั่นใจได้แล้วว่า แผนการตลาดของตนสามารถ “ขายได้” ในโลกแห่งการทำธุรกิจที่ต้องใช้การจัดการ (Management) บวกรการตลาด (Marketing) นำหน้า สำนักพระธรรมกายจึงเริ่มนำ “สินค้า” คือ “บุญ” เข้าสู่กระบวนการตลาดทันที โดยมีขั้นตอนการแปรรูปบุญให้เป็นสินค้า ดังนี้

๓.๑ การทำให้ผู้บริโภค “เข้าถึง” สินค้าได้อย่างรวดเร็วและสะดวกที่สุด มาตรการนี้เริ่มต้นโดยการที่วัดพระธรรมกายได้จัดให้มีรถบัสจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐ คัน ไปจอดรอรับผู้สนใจที่จะมาทำบุญกับทางวัดตามจุดสำคัญต่าง ๆ ในเมือง เช่น กรุงเทพฯ เป็นต้น ในตอนเช้าของวันอาทิตย์ บริการรถรับส่งผู้สนใจอยากไปทำบุญกับวัดนี้ “ไม่เก็บค่าโดยสาร” แต่อย่างไรก็ตาม แต่นั่นมิได้หมายความว่า ผู้โดยสารจะไม่เสียเงินก็หาไม่ แท้จริงแล้วทางวัดไม่เก็บค่าโดยสารก็จริงอยู่ แต่กระนั้นก็เก็บค่า “ทำบุญ” ในรูปของการ “ร่วมบริจาค” กับพนักงานประจำรถซึ่งจะถือถุงผ้าขาวมาคอยอำนวยความสะดวกอยู่ในรถ และคอยเป็นเพื่อนสนทนาธรรมตลอดการเดินทาง เมื่อไปถึงวัดแล้ว ผู้ไปทำบุญที่วัดทุกคน จะได้รับการต้อนรับอย่างดีเยี่ยมจากเจ้าหน้าที่ของวัดซึ่งผ่านการฝึกอบรมในเรื่องการปฏิสันถาร (หรือการบริการลูกค้า) มาเป็นอย่างดี และเมื่อไปถึงวัดแล้วทางวัดยังอำนวยความสะดวกให้ผู้ไปทำบุญอีกชั้นหนึ่งด้วยการจัดเตรียมจุดปัจจัยที่จำเป็นในการใช้ในระหว่างอยู่ร่วมกิจกรรมทำบุญกับที่วัด เช่น ดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสังฆทาน แถบบันทึก

เสียง วิดีทัศน์ หนังสือธรรมะ ไปสการ์ด เสื้อผ้าชุดขาว กลดและสิ่งจำเป็นสำหรับอยู่ธุดงค์ เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะมีบอร์ดนิทรรศการต่าง ๆ ตั้งแสดงไว้เพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทราบความเคลื่อนไหวของวัดในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ และ “เดินที่ใหญ่ที่สุดเดินหนึ่งคือเดินที่ จะมีโต๊ะยาวเรียงรายให้ผู้มาเยือนเลือกทำบุญได้ตามใจชอบ ดังนั้น ผู้ไปวัดจึงสามารถปลดเปลื้องภาระจุกจิกในการเตรียมและขนอาหารข้าวของเครื่องไทยทานต่าง ๆ เอาเพียงแต่สตางค์ติดตัวไปก็เพียงพอแล้ว”

๓.๒ วัดพระธรรมกายนำหัวใจของแผนการตลาดที่ให้ความสำคัญแก่เรื่อง ๓ P (Place คือ สถานที่ Product คือ สินค้า และ Promotion คือ การส่งเสริมการขาย) มาประยุกต์ใช้อย่างเต็มที่ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนที่ต้องการ “ระดมทุน” มาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดซึ่งนับวันจะขยายใหญ่โตขึ้นทั้งด้านปริมาณและงบประมาณ

ในด้าน “สถานที่” วัดพระธรรมกายได้จัดวางแผนผังของวัดเอาไว้อย่างสวยงาม สามารถรองรับคนได้จำนวนมาก มีทั้งโรงพยาบาลสนามขนาดย่อมสำหรับไว้ให้บริการผู้ป่วยที่มาร่วมกิจกรรมของวัด และห้องสุขาโครงอลูมิเนียมที่สามารถเคลื่อนย้ายได้กว่า ๑,๐๐๐ ห้อง ไว้คอยบริการผู้มาทำบุญชนิดที่มีความสะดวกและทำธุระส่วนตัวได้ในทุกจุด

ในด้าน “สินค้า” วัดพยายามใช้กลยุทธ์การตลาดมาพัฒนาสินค้าคือบุญให้มี “ความหลากหลาย” หรือความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือเพื่อให้ผู้บริโภครู้สึกว่าตนมีโอกาสเลือกได้มากกว่าหนึ่ง (เหมือนห้างสรรพสินค้าที่มีสินค้ามากมายไว้ให้เลือก) วิธีการนี้นับว่าชวนให้ผู้มีศรัทธาสามารถเลือกทำบุญได้ตามใจชอบเหมือนเลือกซื้อสินค้าที่ตนต้องการ ความหลากหลายที่วัดพระธรรมกายนำมาใช้ก็คือ การตั้ง “กองบุญ” หลากหลายประเภทเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเลือกทำบุญได้ตามใจชอบ เช่น

- กองบุญภัตตาหาร
- กองบุญธุดงค์
- กองบุญน้ำปานะ
- กองบุญยานพาหนะ
- กองบุญพิมพ์พระไตรปิฎก
- กองบุญปล่อยนกปล่อยปลา
- กองบุญปัญญาบารมี (เพื่อพัฒนาสื่อสารมวลชนของวัด)

- กองบุญ “สหवार” (สำหรับผู้เกิดวันเดียวกันมาทำบุญร่วมกัน)
- กองบุญ “แก้วมณีทวีบุญ” (สะสมทรัพย์ไว้ในกระปุกออมสินที่เป็นพลาสติกใสทรงกลม เมื่อเต็มแล้วมีสิทธิ์ได้เข้าถวายกระปุกออมสินนี้ต่อเจ้าอาวาสซึ่งถือว่าเป็นมหากุศลอย่างยิ่ง)
- โครงการเศรษฐกิจถาวร (เชิญชวนให้รับเป็นเจ้าของภาพค่าอาหารของ วัดซึ่งตกเดือนละประมาณ ๒ หมื่นบาท ผู้เป็นเจ้าของสามารถบริจาคได้เดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ตลอดชีวิต ในการชักชวน (กระตุ้น) ให้ร่วมบริจาคกับโครงการนี้ วัดพระธรรมกายได้ใช้คำขวัญว่า “ความร่ำรวยในชาติภพปัจจุบัน เป็นเพียงผลพวงของการกระทำในอดีตชาติ ใครปลูกแก้วคนนั้นก็จะได้อั่ว” การชักชวนด้วยคำขวัญการตลาดเช่นนี้มีความหมายแฝงว่า ถ้าอยากรวยในชาติต่อไปก็ต้องสร้างบุญไว้ในชาตินี้ และบุญนั้นคือการบริจาคเข้าโครงการเศรษฐกิจถาวรนั่นเอง)
- รูปแบบการทำบุญอีกชนิดหนึ่งซึ่งถือว่าเป็น “บุญใหญ่” ประจำปี ก็คือ การทำบุญทอดกฐิน การทำบุญวันมาฆบูชา วิสาขบูชา ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นักวัดจะโหมโฆษณาประชาสัมพันธ์และจะจัดส่งกลุ่มกัลยาณมิตรออกระดมทุนเป็นการใหญ่ล่วงหน้าถึง ๒ - ๓ เดือน (แล้วเมื่อถึงวันจริงก็จะจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่เพื่อสร้างศรัทธาให้ประหนึ่งว่าผู้ทำบุญได้ร่วมทำบุญใหญ่จริง ๆ)
- นอกจากวัดจะระดมทุนผ่านรูปแบบต่าง ๆ แล้ว ตลอดทั้งปีวัดยังมีโครงการพิเศษต่าง ๆ อีกมากมายที่เปิดโอกาสให้เหล่ากัลยาณมิตรได้ร่วมทำบุญกันอย่างต่อเนื่อง เช่น การระดมทุนสร้างรูปหล่อและวิหารหลวงพ่อดอด (พระมงคลเทพมุนี อดีตเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้เป็นต้นกำเนิดวิชชา

ธรรมกาย) การระดมทุนสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละโครงการล้วนต้องใช้งบประมาณมหาศาล และแน่นอนว่าทุกโครงการล้วนถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ คือ การสร้าง “บุญ” และสั่งสม “บารมี” ให้ได้มากที่สุด

๓.๓ การพัฒนา “สินค้า” ให้นำจับต้อง เป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ เข้าถึงได้ง่ายและสัมพันธ์กับชีวิตจริง นับเป็นกลยุทธ์การตลาดที่วัดพระธรรมกายนำมาใช้ อย่างได้ผลยิ่ง กล่าวคือ ตามความหมายเดิมในพระพุทธศาสนาเถรวาท “บุญ” มีความหมายในเชิงนามธรรม คือ เป็นเครื่องชำระจิตให้บริสุทธิ์บ้าง เป็น “ความ” สุข (ซึ่งยังเป็น นามธรรมอยู่นั่นเอง) บ้าง การที่บุญในความหมายเดิมมีความหมายเชิงนามธรรมนั้นไม่สอดคล้องกับกลยุทธ์ทางการตลาดเพราะทำให้สินค้าไม่เป็นที่รู้จักและเข้าถึงได้ยาก วัดพระธรรมกายจึงทำสินค้าที่เป็นนามธรรมนี้ให้เป็นรูปธรรมที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและเห็นผลทันตา วิธีการหนึ่งที่วัดเลือกใช้ก็คือ การอธิบายผล (อานิสงส์) ของการทำบุญด้วยตัวเลขซึ่งเข้าใจได้ง่ายกว่าอานิสงส์บุญแบบนามธรรมที่สอนกันมาแต่เดิม เช่นที่รองเจ้าอาวาสวัดได้ อรรถาธิบายไว้เป็นแนวทางว่า “หากเศรษฐีผู้หนึ่งต้องการทำบุญ แต่คร้านจะตื่นเช้า จึงให้คนใช้ใส่บาตรแทน กรณีเช่นนี้คนใช้ที่ลุกขึ้นหุงหาอาหารใส่บาตร ลงมือใส่บาตรเอง และเมื่อเห็นพระผ่านหน้าบ้านก็รู้สึกชื่นใจจะได้ผลเต็ม ๑๐๐ % ขณะที่เศรษฐีเจ้าของเงินได้ผลบุญเพียง ๓๐% เป็นต้น”

การอธิบายอานิสงส์ของบุญให้เป็นรูปธรรมรูปแบบอื่น ๆ ก็เช่น การที่วัดเปิดคอลัมน์ “อานุภาพบุญ” ในจดหมายข่าวกัลยาณมิตร เป็นต้น ซึ่งจะลงบทสัมภาษณ์ของผู้ที่ประสบเหตุการณ์อัศจรรย์ต่าง ๆ และรอดมาได้อย่างเหลือเชื่อเพราะอานุภาพของบุญ เช่น หายจากโรคร้าย หลุดจากหนี้ก้อนโต หรือรอดจากอุบัติเหตุ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ววัดก็ยังมีโฆษณาประชาสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันผ่าน “อานุภาพของธรรมกาย” อีกด้วย

(ในระยะหลังมีการโฆษณาอนุภาพของ “พระมหาสิริราชธาตุ” เพิ่มขึ้นมาอีก)^{๔๖} การโฆษณาให้ผู้ทำบุญเห็นอานิสงส์ของการทำบุญชนิดที่เป็น “รูปธรรม” และชนิดที่เป็น “ปัจจุบัน” นับเป็นการกระตุ้นให้เกิดความอยากทำบุญที่ได้ผลน่าพอใจมาก (สอดคล้องกับหลักการตลาดที่ใช้การโฆษณาที่เน้นความถี่มาก ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการสินค้า)

๓.๔ การส่งเสริมการขาย (Promotion) เมื่อบุญเป็น “สินค้า” การจะขายสินค้าให้ได้ก็ต้องมีกระบวนการส่งเสริมการขายที่ดีขึ้นมารองรับ ในการส่งเสริมการขายวัดพระธรรมกายได้จัดกลุ่มกัลยาณมิตรขึ้นมาเป็นแกนนำในการบอกบุญหรือระดมทุน กลุ่มกัลยาณมิตรเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในกิจการบอกบุญ โดยมี “พระใน” ๑ รูปเป็นผู้กำกับดูแล กลุ่มพิเศษที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่บอกบุญหรือส่งเสริมการขายสินค้าคือบุญนี้จะมีชื่อต่าง ๆ กัน แต่จะมีจุดเน้นของกลุ่มอยู่ที่คำว่า “แก้ว” ซึ่งเป็น “ตราสัญลักษณ์” (Logo) ของสินค้าคือบุญ กลุ่มที่ว่ามีชื่อที่ไพเราะและให้ความรู้สึกเป็นสิริมงคล เช่น

- ๑) แก้วธรรมกาย
- ๒) แก้วกายธรรม
- ๓) แก้วเต็มคลัง
- ๔) แก้วประสานใจ
- ๕) แก้วขุนพล
- ๖) แก้วจักรพรรดิ

^{๔๖} ในระยะหลังเมื่อวัดพระธรรมกายมีการระดมทุนครั้งใหญ่ เพื่อสร้างมหาธรรมกายเจดีย์นั้น วัดได้สร้างวัดอุโมงค์ คือ “พระมหาสิริราชธาตุ” ขนาดต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อมอบเป็นของกำนัลแก่ผู้ร่วมบริจาคในการสร้างมหาธรรมกายเจดีย์ ทั้งมหาธรรมกายเจดีย์และวัดอุโมงค์พระมหาสิริราชธาตุ ทางวัดใช้วิธีการโฆษณาว่ามีอนุภาพมาก เช่น หนังสือบางเล่มของวัดได้ตีพิมพ์เรื่องราวของผู้ที่ได้ประสบอนุภาพอันเนื่องมาจากมหาธรรมกายเจดีย์และมหาสิริราชธาตุสู่สาธารณชนด้วย วิธีการเช่นนี้ คือ การทำให้ “อานิสงส์” ของบุญสัมฤทธิ์ผลเป็น “รูปธรรม” และมีความเป็น “ปัจจุบันชาติ” มากขึ้น ซึ่งหากมองในแง่การตลาดแล้ววิธีนี้ก็ คือ กระบวนการสร้างความน่าเชื่อถือเพื่อชี้ให้ผู้บริโภคเห็นว่าสินค้าของตนมีคุณภาพสมคำโฆษณานั้นเอง ดูตัวอย่างอนุภาพของพระมหาธรรมกายเจดีย์และพระมหาสิริราชธาตุได้ใน, วัดพระธรรมกาย, เจาะลึกวัดพระธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๙.

- ๗) แก้วสัมพันธ์
- ๘) แก้วดอยธรรม
- ๙) แก้วกัลยาณมิตร
- ๑๐) แก้วภูธร

นอกจากการตั้งชื่อกลุ่มหรือทีมเพื่อบอกบุญหรือระดมทุนแล้ว ยังมี การตั้งตำแหน่งที่เรียกว่า “ประธานกอง” อีกด้วย ตำแหน่งประธานกองเหมือนกับเป็น ตำแหน่ง “หัวหน้าทีม” ในการบอกบุญหรือระดมทุน ผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นประธานกองจะ ต้องหา “ลูกกอง” หรือ “ลูกทีม” มาร่วมด้วย และลูกทีมแต่ละคนก็จะกระจายกันไปหาสมาชิก มาร่วมบริจาคให้ได้มากที่สุดขยายตัวออกไปเป็นจุดลูกโซ่ไม่มีที่สิ้นสุด และลูกทีมแต่ละคนจะ ต้องแข่งขันกันเองในการ “ทำกอง” (หรือแข่งกันทำยอดขาย) เทคนิคการขยายลูกกองหรือ การหาสมาชิกเพื่อมาช่วยในการระดมทุนให้ให้มากที่สุดนี้ในทางการตลาดเรียกว่าเป็นระบบ การตลาดแบบ “ขายตรง” หรือ Direct Sale

๓.๕ การส่งเสริมการขายเป็นกิจกรรมที่มุ่งไปยังคนนอก หรือ กลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก แต่การมุ่งไปยังคนนอกอย่างเดียว โดยไม่มีการกระตุ้นให้คนใน เกิด “กำลังใจ” ที่จะทำงานย่อมทำให้การส่งเสริมการขายไม่ทะลุเป้า ดังนั้น จึงมีกระบวนการ สนับสนุนการส่งเสริมการขายเพิ่มขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง นั่นคือ การประชุมสัมมนา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่าง “ผู้นำบุญ” ทั้งหลาย การประชุมหัวหน้ากลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อยที่จัดทำบ่อยครั้ง มีการฉายสไลด์มัลติวิชั่น (ภาพเลื่อน) วิดิทัศน์ เทียนวิทยากรผู้ชำนาญ เรื่องการขายมาให้ความรู้แก่ผู้นำบุญทั้งหลาย กิจกรรมเหล่านี้สร้างความคึกคักให้กับสมาชิก ผู้นำบุญทั้งหลายเป็นอย่างมาก เเท่านี้ยังไม่พอ ยังมีการกระตุ้นให้สมาชิกผู้นำบุญทั้งหลาย แข่งขันกันเองภายในกลุ่มด้วยการกระตุ้นให้ตั้งเป้าแข่งกันว่าใครจะสามารถ “ทำยอด” (หมายถึง ทำยอดขายสินค้าคือบุญ-ผู้วิจัย) ได้มากกว่ากันอีกต่างหาก เมื่อเกิดการแข่งขัน กันภายในเช่นนี้ กิจกรรมการบอกบุญจึงดำเนินไปอย่างคึกคักและมีชีวิตชีวาเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อสมาชิกคนไหน “ทำยอด” ได้สูงตามเป้าที่ตั้งไว้ ทางวัดก็มี “รางวัล” ไว้เป็นเครื่องล่อใจในความสำเร็จนั้น ๆ ด้วย ทางวัดตั้งรางวัลไว้สำหรับผู้ทำยอดทะลุเป้า ดังนี้

- ๑) บอกบุญครบ ๑,๐๐๐ บาท ได้ลูกแก้วใบเล็ก ๆ ใว้ใช้ ในการภาวนา ๑ ลูก

- ๒) บอกรับบุญครบ ๑๐,๐๐๐ บาท ได้ลี้กเกตุรูปคุณยาย
จันทร์ ชนนกยุง ไ่วบุชา ๑ อัน
- ๓) บอกรับบุญครบ ๒๐,๐๐๐ บาท ได้พระพุทธรูป
ธรรมกายหน้าตัก ๓ นิ้ว
- ๔) บอกรับบุญครบ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ได้พระพุทธรูป
ธรรมกายหน้าตัก ๙ นิ้ว

๓.๖ มาตรการในการให้กำลังใจอีกอย่างหนึ่งที่วัดนำมาใช้เป็น

เทคนิคในการส่งเสริมการขายก็คือ การจัดให้มีพิธีมอบโล่เกียรติคุณแก่ผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้
เป็น “ยอดอาสาภักตยาณมิตร” ผู้ที่จะได้รับโล่เกียรติคุณอันทรงเกียรตินี้ต้องเป็นผู้ที่ “ทำเป่าได้
สูงสุด” เท่านั้น พิธีมอบโล่เกียรติคุณจัดทำกันอย่างเป็นทางการให้เป็นพิธีใหญ่ ในพิธีจะมีการ
เชิญผู้ได้รับโล่เกียรติคุณผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาเล่าถึงเทคนิคการบอกรับบุญ (เทคนิคการขาย) ของตน
ให้แก่มวลสมาชิกฟัง การบอกรับบุญของผู้นำบุญทั้งหลายนั้นใช้วิธีการทุกรูปแบบ ดังรายหนึ่งเล่าถึง
ลูกทีมที่เป็นนักศึกษาผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการบอกรับบุญมาก่อนเลยว่านักศึกษาผู้นั้น “ใช้วิธี
อธิษฐานจิตให้เข้มแข็ง จนสามารถบอกรับบุญได้ตะปอมดตั้งแต่คนแปลกหน้าในรถเมล์ไปจน
ถึงลูกค้าในร้านก๋วยเตี๋ยว ผู้ที่ไม่มีโทรศัพท์ก็อาศัยโทรศัพท์บ้านเพื่อนที่ละหลาย ๆ ชั่วโมง
บอกรับบุญกันอย่างไม่คิดชีวิต สุดท้ายคือการเทกระเป๋าทนเองจนถึงบาทสุดท้ายเข้าสมทบ”^{๒๖}

^{๒๖} ยุทธศาสตร์การขายบุญหรือแผนการตลาดที่วัดพระธรรมกายนำมาใช้ทั้งหมด นอกจากเป็น
ยุทธศาสตร์การขายแบบ Direct Sale แล้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการตลาดแบบหลายชั้น หรือ MLM (Multi
Level Marketing) กลุ่มผู้ผลิตสินค้ายี่ห้อ “แอมเวย์” คือ ตัวอย่างที่ชัดเจนมากของผู้ที่นำระบบการตลาดแบบนี้
มาใช้ได้ผลดีที่สุดบริษัทหนึ่งในประเทศไทย และคำกล่าวที่ว่าวัดพระธรรมกายใช้กลยุทธ์การขายตรง หรือ
Direct Sale มาใช้นั้นชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อนาย “สมหมาย ครสาคู” ซึ่งเป็นผู้นำคนหนึ่งซึ่งเคยอยู่ในบริษัทแอม
เวย์เองเคยบอกเล่าแก่มวลสมาชิกเอาไว้ “ตนได้อาณัติจากวัดมาบอกรับบุญให้กับสมาชิกโดยใช้องค์กรแอมเวย์
เป็นเครื่องมือหาเงินบริจาค โดยในการประชุมองค์กรสมาชิกผู้ร่วมธุรกิจแต่ละครั้งจะมีการแจกของชักชวนทำ
บุญ อาทิ ผู้ที่ได้รับส่วนลดจากบริษัท (PV) 21% ต้องบริจาค ๑๐,๐๐๐ บาท...ขณะเดียวกันทางวัดก็ได้นำระบบ
MLM หรือการขายตรงแบบหลายชั้นแบบเดียวกับที่โดเร็คต์เซลล์ใช้อยู่ มาใช้เป็นเครือข่ายรับบริจาค มีพระ
คะแนนเป็นรางวัล รวมทั้งมีให้เป็นเงินแก่ผู้ที่ชักชวนคนไปทำบุญด้วย” ดู สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, วัดพระธรรมกายจากหลายมุมมอง, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗

๓.๗ ทำไมกลุ่มผู้นำบุญทั้งหลายจึงมีกำลังใจในการบอกบุญหรือ ระดมทุนอย่างชนิดที่สามารถอุทิศชีวิตจิตใจทั้งหมดให้แก่กิจกรรมเช่นนี้ได้ ต่อไปฉันนี้ รายงานการวิจัยของอภิญญา เฟื่องฟูสกุล เฉลยว่า

องค์ประกอบสำคัญของพลังใจดังกล่าว ก็คือ ความเชื่อว่าการ บอกบุญนั้นในตัวเองคือการสั่งสมบารมี ในครั้งแรกที่ผู้วิจัยไปวัดเมื่อกลางปี พ.ศ.๒๕๓๓ ตรงเหนือซุ้มประตูทางเข้าวัดด้านทิศตะวันออกมีข้อความเขียนด้วยโคมเป็น อักษรขนาดใหญ่ประดับอย่างงดงามว่า “เราเกิดมาเพื่อสร้างบารมี” ความเชื่อนี้ได้รับการ ปลุกฝังในหมู่เจ้าหน้าที่และเหล่าสมาชิกกลุ่มกัลยาณมิตรอย่างเข้มข้น การไปบอกบุญ คือ รูปแบบหนึ่งของการเสียสละเพื่อสังคม เพราะผู้ไปบอกบุญคือผู้ที่นำโอกาสที่ดีกว่าไปเสนอ ให้ เป็นผู้ไปให้ความรู้ทางด้านธรรมะ ไปชี้ให้สังคมเข้าใจความหมายของการสั่งสมบุญเพื่อ ภพชาติที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังนั้นผู้บอกบุญจึงมิได้เกิดความรู้สึกกระดากว่าเขากำลัง “เรียไร” หรือขอเงินจากผู้อื่น ตรงข้าม เขาจะมีความรู้สึกเมตตาในฐานะ “ผู้ให้” คือ ให้โอกาสแก่ผู้อื่น ที่จะสั่งสมบุญ โดยนัยนี้ผู้ไปบอกบุญจึงมีฐานะทางศีลธรรมสูงกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ภารกิจบอก บุญเป็นภารกิจเพื่อเป้าหมายโลกุตตระ วิธีอธิบายเช่นนี้ทำให้การบอกบุญมีลักษณะคล้าย เป็นพันธะหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยกระดับจิตวิญญาณทั้งของผู้ไปบอกบุญและผู้ทำบุญ

เหตุผลอีกประการหนึ่งซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงวิธีคิด หรือปรัชญาของ เหล่ากัลยาณมิตรผู้นำบุญซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการบอกบุญหรือระดมทุนก็คือ การที่เหล่า กัลยาณมิตรผู้นำบุญทั้งหลายถูกชี้แนะให้มีความเชื่อมั่นอย่างแน่นแฟ้นตามหลักจักรวาล วิทยา ที่ทางวัดพระธรรมกายสร้างขึ้นใหม่โดยมีฐานอยู่บนแนวคิดคู่ตรงข้ามที่ตัดกันเป็น ฝ่าย “มาร” และฝ่าย “พระ” อย่างชัดเจน อภิญญา เฟื่องฟูสกุล สรุปลักษณะจิตวิทยาของชาว ธรรมกายไว้ดังต่อไปนี้

ทุกอย่างในโลกนี้ ตั้งแต่ปฐมกาลของกำเนิดแห่งสรรพสิ่งไปจนถึง กำเนิดโลกและมนุษย์ กำเนิดความดีและความชั่ว เหตุการณ์ต่างๆ ในอดีต ปัจจุบันและอนาคตล้วนอธิบายได้จากปฏิสัมพันธ์ของ “ฝ่ายขาว” และ “ฝ่ายดำ” ชาวธรรมกายเป็นกำลังหลักของ “ฝ่ายขาว” ซึ่งมีภารกิจอันศักดิ์สิทธิ์ในการ

ปราบฝายมาร การ “ปราบ” มีได้หลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญที่สุดคือ การสร้างบุญบารมีและการชักชวนผู้คนให้รอดพ้นจากการถูกฝายมารย้อมใจไปเป็นพวกอาวุธสำคัญคืออำนาจบุญและสมาธิที่แข็งแกร่ง ส่วนหนึ่งจากโอวาทหลวงพ่อธัมมชโย อธิบายว่า

“งานสายใน (ภายใน) เป็นงานทำวิชา (คือการทำสมาธิ-ผู้วิจัย) เป็นงานหนัก ต้องนั่งกับที่ ทำละเอียดรุกไปข้างหน้า ส่วนสายที่สอง เป็นงานภายนอก (เผยแผ่) เคลื่อนที่ไปเผยแผ่ธรรม จะมีสายแรกช่วยปกป้องคุ้มกันให้ปลอดภัย ... งานจริงคืองานประสานกันระหว่างงานภายในกับงานภายนอก คืองานเผยแผ่ที่เป็นระบบ ที่ทำให้คนรู้ว่าเราเกิดมาทำไม ... งานสองส่วนนี้จะประสานกันได้ดี ถ้าทุกคนได้เข้าถึงธรรมกาย ... ขอให้พยายาม อีกไม่นานหรอก จวนแล้วที่มารเขาจะกันไม่อยู่ในทางละเอียด ส่วนทางหยาบ เขากันไม่อยู่แล้ว ไม่เช่นนั้น เราคงไม่ได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้...”

สานุศิษย์ของหลวงพ่อธัมมชโยเชื่อมั่นว่า หลวงพ่อของพวกเขาคือ “รถไฟขบวนสุดท้าย” ที่จะขนพาสรรพสัตว์ข้ามวัฏฏสงสาร ดังนั้นทางรอดทางเดียวก็คือการสั่งสมบุญอย่างสุดชีวิตเพื่อให้ปฏิบัติเข้าถึงพระธรรมกายให้ได้ ความสำคัญของการไปบอกบุญผู้อื่นจึงเข้าใจได้จากวิสัยทัศน์ดังกล่าวนี้เอง”

จากกระบวนการทำให้บุญเป็น “สินค้า” ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทั้งหมดทำให้เราได้ทราบว่า คำว่า “บุญ” ได้เปลี่ยนความหมายและความสำคัญไปจากหลักการในพระพุทธศาสนาอย่างชนิดตรงกันข้ามหรืออย่างชนิดแทบจะสิ้นเชิงเลยก็ว่าได้ เพราะแต่เดิมนั้น ชาวพุทธย่อมทราบกันดีว่า คำว่า “บุญ” หมายถึง

- (๑) เครื่องชำระ (กิเลส) สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์
- (๒) คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่ายุชา

“” อภิญญา เพลงฟูสกุล, หน้า ๕๓.

(๓) หรือหากมองในแง่ผล บุญก็คือ ความสุขใจ^{๔๔}

แต่สำนักพระธรรมกายนำบุญมาใช้ในความหมายว่าเป็น "สินค้า" ซึ่งสามารถซื้อขายได้ ในแง่ความสำคัญ แต่เดิมบุญเป็นกุศโลบายในการพัฒนาคนให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปในทางคุณงามความดี บุญไม่ใช่จุดหมาย (End) แต่เป็นมรรควิธี (Means) อย่างหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติธรรมเท่านั้น

แต่สำนักพระธรรมกายนำคำว่าบุญมาใช้ในฐานะที่เป็น "เครื่องมือของการระดมทุน" ในแง่วิธีการแต่เดิมบุญมีวิธีการหลากหลายถึงกว่า ๑๐ วิธีที่ทำให้เกิดบุญ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) แต่สำนักธรรมกายกลับนำ "ทาน" มาเน้นเพียงอย่างเดียวและทานนั้นแล้วก็เน้นการให้ "เงิน" เพียงอย่างเดียวเป็นหลัก^{๔๕} ในแง่อันติสงส์ของการทำบุญ แต่เดิมอันติสงส์ของการทำบุญมีทั้งอันติสงส์เชิงนามธรรมที่เกิดขึ้นทางจิตใจ และอันติสงส์เชิงรูปธรรมที่มองเห็นได้คือการพัฒนาตน พัฒนาความสัมพันธ์ พัฒนาการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติสุข เป็นต้น และอันติสงส์นั้นให้ผลโดยสัมพันธ์กับมิติของเวลาคือมีทั้งผลในปัจจุบันและผลในสัมปรายภพ แต่สำนักพระธรรมกายกลับเน้นผลเชิงรูปธรรม เช่น ความร่ำรวย ความหายป่วย ความหายจากเคราะห์ซ้ำกรรมชดที่มีความเป็น "ปัจจุบัน" ชนิดเห็นผลทันตาเสียเป็นส่วนมาก^{๔๖}

^{๔๔} อ่างแล้ว.

^{๔๕} ดังจะเห็นได้จากคำสารภาพของพระรูปหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสำนักวัดพระธรรมกายว่า "สำนักของวัดอยู่กับ "เงิน" และการแสวงหา "เงิน" แข่งกันบอกบุญ แข่งกันระดมทุนให้ทะลุเป้า ส่วนการภาวนาเป็นการพักจิต "ชาร์จแบตเตอรี่" เพื่อให้กลับมาบอกบุญได้ใหม่อีกสำหรับฤดูกาลบอกบุญวดหน้า นี่คือวัฏสงสารของชาววัดพระธรรมกาย". สยามคิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ธรรมกายจากหลวมมอง, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๕.

^{๔๖} ผลบุญที่เป็นรูปธรรมชนิดทันตาเห็นและสัมพันธ์กับการทำบุญด้วยการให้ทานตามแนวที่สำนักวัดพระธรรมกายชี้นำ เช่น ทำให้รวยทันตาเห็น ทำให้ขายสินค้าได้ ทำให้หลุดหนี้สินอย่างอัศจรรย์ กู้เงินได้ทั้งที่หลักฐานไม่พร้อม และรอดตายจากอุบัติเหตุอย่างปาฏิหาริย์ เป็นต้น ดูรายละเอียดใน : กองบรรณาธิการมติชน "ปาฏิหาริย์แห่งฤทธิ์เดชเพื่อธรรมกายเจดีย์" ใน ผ่าอาณาจักร ๗๐,๐๐๐ ล้านธรรมกายธรรมไทย, รวบรวมโดยกองบรรณาธิการมติชน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐ - ๓๔.

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พฤติการณ์ของสำนักวัดพระธรรมกาย ในประเด็นที่นำเอา “บุญ” มาปรับเปลี่ยนความหมายให้ดูจ “สินค้า” และกระทำการด้านอื่น ๆ อีกภายใต้ข้ออ้างที่เรียกว่าเป็นการทำบุญตามแนวทางของพระพุทธศาสนา^{๙๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ยกมาเป็นต้นเรื่องในการวินิจฉัยกรณีธรรมกายในตอนต้นของหนังสือกรณีธรรมกาย ว่า

“...นอกจากนั้น ยังนำคำว่า “บุญ” มาใช้ในลักษณะที่ชักจูงประชาชนให้วนเวียนจมอยู่กับการบริจาคตัญย์ เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ชนิดที่ส่งเสริมความยึดติดถือมั่นในตัวตน และในตัวบุคคลอันอาจกลายเป็นแนวโน้มที่บั่นรอนสังคมไทยในระยะยาวพร้อมทั้งทำพระธรรมวินัยให้ลางเลือนไปด้วย^{๙๘}”

คำวินิจฉัยในเรื่อง “บุญ” ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในหนังสือกรณีธรรมกายให้อรรถาธิบายเรื่องบุญโดยเริ่มต้นชี้ให้เห็นว่า บุญในพระพุทธศาสนามีความหมายมีที่มาอย่างไร มีขอบข่าย ความสำคัญ จุดเด่น จุดที่พึงระวัง และมีความแตกต่างจากศาสนาอื่นเช่นไร และในตอนสุดท้ายได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า หากทำบุญไม่ถูกต้อง ผลสะท้อนกลับมาต่อสังคมไทยจะเป็นอย่างไร ในประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยขอสรุปเฉพาะสาระสำคัญมาให้พิจารณาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ความหมายของบุญ

ตามคำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) บุญหมายถึง

๑. เครื่องชำระ สิ่งที่ทำให้สะอาด หรือคุณสมบัติที่ทำให้บริสุทธิ์
๒. คุณสมบัติที่ทำให้เกิดภาวะที่น่าบูชา คือ ครอบงำองงัน^{๙๙}

^{๙๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๒.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๓.

ที่มาของการทำบุญ

คำว่า “บุญ” ก็ดี คำว่า “การทำบุญ” ก็ดีซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธนั้นมีที่มาจากพระพุทธพจน์ที่ถือได้ว่าเป็นหลักของการทำบุญ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ (หลักแห่งบุญกิริยา คือ การทำบุญ) มี ๓ อย่าง ดังนี้ กล่าวคือ

๑. ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญคือทาน)
๒. ศิลมัยบุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญคือศีล)
๓. ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ (หลักการทำบุญคือภาวนา)

แต่ละข้อขยายความว่า

๑. ทาน ได้แก่ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน
๒. ศีล ได้แก่ ความประพฤติสุจริต มีกาย วาจา ที่เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนกัน
๓. ภาวนา ได้แก่ การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา^{๙๙}

ขอบข่ายของการทำบุญ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “หลักการทำบุญ ๓ อย่างนี้ มีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางมาก เกินความหมายของคำว่า “จริยธรรม” อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน พูดสั้น ๆ ว่า ครอบคลุมกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด”^{๑๐๐} ที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุครอบคลุมกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งหมดก็เพราะการทำบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญจิตภาวนานั้น เมื่อขยายความออกไปแล้วก็สอดคล้องกับไตรสิกขา คือศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา สิกขาทั้ง ๓ นี้ ครอบคลุมถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ ด้วย หรือจะกล่าวว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับ

^{๙๙} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๓๘/๒๗๐., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๒๘๘.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๘๘.

อริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ไม่ผิด เพราะฉะนั้น คำว่า บุญหรือการทำบุญในพระพุทธศาสนา จึงมีความหมายและมีขอบข่ายกว้างขวางมาก ครอบคลุมไปถึงระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กล่าวคือมีเนื้อหาเป็นอันเดียวกันกับอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นเอง

คุณค่าที่แท้ของการทำบุญ

การทำบุญในพระพุทธศาสนา จะต้องตระหนักถึงสาระสำคัญของการทำบุญตามแนวพระพุทธพจน์ที่ว่า

บุญญเมว โส ลิกุเขยฺย	อายุตคฺคํ สุขุทฺธยํ
ทานญจ สมจริญญจ	เมตตจิตตญจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา	ตโย สุขสมฺมุตฺตเย
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลก	ปณฺทิตฺโต อฺปฺปชฺชติ.

แปลว่า : คนผู้ใฝ่ประโยชน์ ควรศึกษาบุญนี้แหละ ซึ่งมีผลกว้างขวางยิ่งใหญ่อำนวยสุขให้ คือ ควรเจริญทาน ควรพัฒนาความประพฤติที่ชอบธรรม และควรเจริญเมตตาจิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการนี้ อันเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความสุขแล้ว บัณฑิตย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน^{๑๑๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ตั้งข้อสังเกตโดยชี้ให้เห็นว่า พระพุทธพจน์นี้มีข้อที่ควรพิจารณาให้เห็นถึงคุณค่าที่แท้ของบุญ ดังนี้

- ๑) ตรัสว่า “ควรศึกษาบุญ” คือ ควรฝึก ควรหัด ควรหมั่นทำ แสดงว่า บุญ เป็นคุณสมบัติที่ควรศึกษา คือ ควรพัฒนาก้าวหน้าสูงขึ้นไป ไม่ใช่หยุดอยู่แค่เดิมและชั้นเดิม (ใน ๓ ชั้นนั้น)

^{๑๑๑} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๓๘/๒๗๐., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมเนียมกาย, หน้า ๒๘๙.

- ๒) การทำบุญทั้ง ๓ ชั้นนั้น ว่าโดยภาพรวม จะเห็นว่า ทรงเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยดี ด้วยการเกื้อกูลกันในสังคมเป็นพื้นฐานก่อนโดยเผื่อแผ่แบ่งปันกัน (ทาน) ไม่เบียดเบียนกัน (ศีล) และในชั้นภาวนา ทรงเน้นให้เจริญเมตตา คือ ความรัก ความหวังดีอยากให้คนอื่นเป็นสุข ใฝ่ทำประโยชน์แก่กัน
- ๓) ผลจากการศึกษา คือ พัฒนาศรีธรรมทั้ง ๓ นี้ ก็จะเข้าถึงโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน^{๑๒}

จากที่กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า คุณค่าที่แท้ของการทำบุญนั้นขึ้นอยู่กับว่า การทำบุญจะต้องเป็นกระบวนการในการพัฒนาคนให้สูงขึ้นไปตามลำดับขั้นอย่างที่ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า “ควรศึกษาบุญ” และการทำบุญนั้นจะต้องศึกษา คือ พัฒนาให้สูงขึ้นไปตามลำดับเพื่อเข้าให้ถึงจุดหมายสูงสุดของการทำบุญ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของมวลมนุษยชาติ

ทำไมบุญจึงเน้นทานและเริ่มด้วยทาน

ตามหลักบุญกิริยาวัตถุที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงจัดการทำบุญด้วยการให้ทานไว้เป็นข้อที่หนึ่ง จึงมีคำถามว่า ทำไมการทำบุญจึงเน้นการให้ทานและต้องเริ่มด้วยทาน ต่อปัญหานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบายว่า

การที่พระพุทธเจ้าทรงยกทานขึ้นมาเป็นข้อแรกในหลักแห่งการทำบุญนั้น ก็เพราะทรงเห็นว่า การให้จะเป็นการช่วยลด “ความขัดแย้ง” ในการแย่งชิงปัจจัย ๔ ของมนุษย์ในสังคมให้น้อยลงพร้อมทั้งเป็นการสร้าง “ดุลยภาพ” ให้เกิดขึ้นระหว่างวิถีชีวิตแห่งการ “ได้” กับการ “ให้” ไปในตัว คือตามปกติคนส่วนใหญ่มักนึกถึงประโยชน์ส่วนตนมุ่งแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาเพื่อตน และในระหว่างการแข่งขันนั้นก็เป็นที่ให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันเบียดเบียนกัน ทำให้สังคมไม่มีสันติสุข แต่เมื่อคนในสังคมหันมา “ให้” แก่กันและ

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

กันมากขึ้น การแก่งแย่งแข่งขันเบียดเบียนกันก็ลดน้อยลง ความเอื้ออาทรต่อกันและกันระหว่างมนุษย์ในสังคมก็มีมากขึ้น สังคมก็สงบร่มเย็นและเป็นสุข เมื่อสังคมสงบร่มเย็นและเป็นสุขเพราะต่างก็เกื้อกูลต่อกันและกันในเชิงวัตถุแล้ว สมาชิกของสังคมก็มีความพร้อมที่จะก้าวหน้าขึ้นไปในการทำบุญที่สูงขึ้นอย่างศีล และภาวนาเป็นต้น^{๑๐๑}

เหตุใดจึงนิยมถวายทานแก่พระสงฆ์

ปัญหาต่อมาที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยกขึ้นมาพิจารณาในฐานะที่เป็นเรื่องสืบเนื่องจากทานก็คือ คำถามที่ว่า ทำไมในการถวายทานนั้นจึงนิยมถวายแก่พระสงฆ์เป็นหลัก คำถามนี้มีอรรถาธิบายโดยย่อ ดังนี้

๑. พระสงฆ์เป็นผู้ที่เสียสละ เว้นการแสวงหาความสุขทางวัตถุ อาศัยวัตถุน้อยที่สุด เพื่อจะได้อุทิศตนอุทิศเวลาทั้งหมดในการศึกษาธรรม เมื่อศึกษาธรรมและมีธรรมแล้วก็จึงนำธรรมนั้นมาดำรงสังคมไว้ให้เป็นสังคมที่สงบร่มเย็น เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้ที่ศึคนทำหน้าที่อันสำคัญเช่นนั้น ประชาชนที่เห็นความสำคัญก็จึงร่วมกันสนับสนุนด้วยการถวายปัจจัย ๔ พระสงฆ์ที่ไม่มีกังวลด้วยเรื่องปัจจัย ๔ เพราะมีประชาชนคอยอุปถัมภ์อยู่แล้วก็จะหมดกังวลในเชิงวัตถุ จึงมีความพร้อมที่จะศึกษาและพัฒนาตนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. จากหลักการในข้อ ๑ ที่กล่าวมา พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระบบความสัมพันธ์เอาไว้ว่า ทั้งพระสงฆ์และทั้งชาวบ้านจะต้องมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อกันทั้งสองฝ่าย โดยที่พระสงฆ์เกื้อกูล/อนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยการให้ธรรมะเป็นทาน หรือ "ธรรมทาน" ส่วนชาวบ้านก็ให้วัตถุเป็นทาน หรือ "อามิสทาน" เป็นการตอบแทนแก่พระสงฆ์ เมื่อทั้งสองฝ่ายต่างก็ให้ความเกื้อกูลกันอย่างนี้ก็จะมีความก้าวหน้าขึ้นไปในวิถีชีวิตอันประเสริฐ (พรหมจรรย์) ยิ่ง ๆ ขึ้น

๓. พระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม นับเป็นเนื้อหาแห่งการบ่มเพาะบุญ การถวายทานแก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล จึงมีอานิสงส์มากกว่าการให้แก่คนทุจริต ไร้ศีล ซึ่งจะมีผล

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน. ๒๕๐ - ๒๕๑.

ตรงกันข้ามเพราะการให้แก่คนทุจริต ไร้ศีล แทนที่จะเป็นผลดีก็อาจจะเป็นการส่งเสริมให้เขาสามารถทำการทุจริตได้มากขึ้นไปยิ่งกว่าเดิม

๔. พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการไว้ว่า ทานอย่างสูง คือทานที่ถวายแก่สงฆ์หรือแก่ “ส่วนรวม” จัดเป็น “สังฆทาน” ที่มีอานิสงส์มาก เพราะการให้สังฆทานหรือทานแก่สงฆ์โดยส่วนรวม ย่อมหมายถึงการให้ทานแก่สมมุติสงฆ์ด้วยและแก่อริยสงฆ์ด้วย พร้อมกันนั้นก็ยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เป็นคนเห็นแก่คุณค่า และเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมไปด้วยในตัว เมื่อคนเริ่มให้ทานด้วยการอุทิศถวายสงฆ์ซึ่งเป็นหมู่ใหญ่ไม่เจาะจง ก็จะทำให้มีจิตใจกว้างขวางเบิกบาน ผ่องใส บริสุทธิ์ สะอาดได้เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ถวายสังฆทานจึงมีอานิสงส์ไพศาลกว่าทานทั่วไป^{๑๐๔}

เกณฑ์วัดและตัดสินการทำบุญด้วยการถวายทาน

การทำบุญเป็นกิจกรรมที่จะต้องฝึกศึกษาดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะฉะนั้น เมื่อจะทำบุญจึงต้องทำด้วยปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “วิเจยฺย ทานํ สุกตปุสฺสตุถิ. แปลว่า : การพิจารณาเลือกเฟ้นแล้วจึงให้ (วิเจยฺยทาน) เป็นกรรมที่ พระสุคตเจ้าทรงสรรเสริญ^{๑๐๕}

ดังนั้น ในการทำบุญนั่นเองจึงเรียกร้องต้องการปัญญามาเป็นเครื่องพัฒนาหรือกำกับการทำบุญด้วยทุกครั้งไป คือทั้งผู้ให้และทั้งผู้รับต้องพัฒนาตนให้มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การให้และเหมาะสมแก่การรับ เมื่อทำบุญด้วยตระหนักรู้แบบนี้ ทุกครั้งที่ทำบุญก็จะเป็นเหตุให้มีปัญญา มีความก้าวหน้าทางคุณธรรมยิ่งขึ้นไป มิใช่จะทำบุญแล้วจะได้บุญทันทีอย่างที่เข้าใจกัน (หรืออย่างที่ประชาสัมพันธ์กัน) ต่อไปนี้ คือ เกณฑ์วินิจฉัยว่า เมื่อทำบุญด้วยการให้ทานแล้วจะถือว่าเป็นการกระทำที่ได้บุญก็คือจะต้องมีเงื่อนไข ๓ ประการมาเป็นองค์ประกอบด้วย กล่าวคือ

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน. ๒๙๖ - ๓๐๐.

^{๑๐๕} ขุ.วิ (บาลี) ๒๖/๑๐๖/๑๙๖., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วรรณกรรมกาย, หน้า ๓๐๐.

๑. ทายก ต้องมีศีล มีคุณธรรม มีเจตนาที่ดี และมีปัญญา
๒. ปฏิคาหก ต้องเป็นผู้มีศีล มีเจตนาบริสุทธิ์ มีคุณงามความดี มีหน้าที่
การทำงานที่สร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม ไม่รับด้วยเจตนา
ทุจริตหวังลาภ
๓. ไทยธรรม เป็นของที่ได้มาโดยสุจริตและบริสุทธิ์ เหมาะสมแก่สมณ
ภาวะของพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รับ พร้อมทั้งให้อย่างเปี่ยมด้วย
ความเคารพ และจะต้องให้ทานด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ถึง ๓
กาล
 - ๓.๑ บุพพเจตนา มีเจตนาดีบริสุทธิ์มาตั้งแต่ต้น
 - ๓.๒ มุญจนเจตนา ขณะให้ก็มีจิตผ่องใสเบิกบาน
 - ๓.๓ อปราปรเจตนา ครั้นให้แล้วก็มีจิตแช่มชื่นเบิกบาน
อิมเอิบยินดี

เมื่อทายกมีไทยธรรมที่แสวงหามาโดยชอบและให้ทานประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓
ประการครบถ้วนแล้ว

“แม่ของจะน้อย ไม่มีราคาค่างวด เพราะผู้ให้มีกำลังหรือทุนทรัพย์
น้อย แต่ถ้ามีเจตนาดีงามแรงกล้า ก็มีผลมาก หรือแม่แต่มหาศาล แม้จะให้
ทานแก่โจรร้าย ซึ่งเป็นปฏิคาหกที่ไม่ดี แต่ผู้ให้รักษาจิตใจให้บริสุทธิ์ ให้ด้วย
ความตั้งใจปรารถนาที่แท้จริง และรู้จักให้ด้วยปัญญา ทำให้โจรร้ายเกิดความ
ซาบซึ้ง ก็เป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่”^{๑๐๖}

บุญขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน

ตามความเข้าใจของคนไทยทั่วไป การทำบุญมักเป็นเรื่องที่ค่อนข้างคับแคบ คือ
คิดว่า ใครอยากทำบุญก็ทำกันไปเป็นการส่วนตัว แต่ในพระพุทธศาสนา การทำบุญกลับไม่
ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แท้ที่จริงแล้วการทำบุญมีความหมายครอบคลุมถึงการที่

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๐๒.

ประชาชนทั้งหมดในชุมชน/สังคมร่วมกันพัฒนาชุมชน/สังคมนั้นให้ก้าวหน้าขึ้นไป ในทางที่ดีงาม สงบร่มเย็นด้วย โดยนัยนี้ การทำบุญกับการพัฒนาสังคมจึงแยกจากกันไม่ออก และเมื่อทำบุญด้วยการร่วมกันสร้างสรรค์พัฒนาสังคม ผลก็คือ ปัจเจกบุคคลก็ได้บุญและสังคม/ชุมชนก็เข้มแข็ง ไม่แตกสลาย

ความหมายของการทำบุญในมิติที่สัมพันธ์กับความก้าวหน้าและเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าวมานี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) นำมาขยายความภายใต้หัวข้อ “บุญขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน” แหล่งอ้างอิงที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือ ประวัติการทำบุญของพระอินทร์ซึ่งในชาติหนึ่งเคยเกิดมาเป็นมฆมานพและได้ร่วมมือกันกับเพื่อนบ้านและสหายนวนชวายทำบุญจนชุมชนที่ตนอยู่นั้นมีความเจริญ และสงบสุข การทำบุญในมิติที่ไม่แยกเป็นเอกเทศออกจากการพัฒนาตนและชุมชนไปพร้อม ๆ กันนี้ มีข้อควรสังเกตที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอไว้ให้พิจารณา ดังนี้

๑. การทำบุญหรืองานบุญที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันทำนี้มีผลเป็นสองสถานคือตนเองก็พัฒนาและชุมชนก็ได้รับประโยชน์

๒. การทำบุญแท้จริงแล้วก็คือการปฏิบัติตามหลักกรรมที่ว่า ทำเหตุดีย่อมได้รับผลดี เมื่อความจริงเป็นเช่นนั้น ในทางปฏิบัติ ผู้ที่ต้องการผลบุญที่ดีก็จึงต้องสร้างเหตุที่ดี เมื่อสร้างเหตุที่ไม่ดีผลดีย่อมหาบังเกิดไม่

๓. การทำบุญในพระพุทธศาสนา มีลักษณะจำเพาะที่ควรเข้าใจ คือ เป็นการกระทำความดีงามที่สอดคล้องตามหลักแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งผิดกันไกลกับการทำความดีในศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีอยู่ก่อนหน้านั้น นั่นคือ ศาสนาพราหมณ์ถือว่า มีเทพเจ้าสูงสุดเป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้จัดสรรความเป็นไปในชีวิตมนุษย์ทั้งหมด มนุษย์อยากเป็นอย่างไรจึงต้องใช้วิธีเอาอกเอาใจเทพเจ้าด้วยการ “บูชาบุญ” แต่ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สิ่งสูงสุดซึ่งมีผลต่อความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์ทั้งหมดไม่ใช่เทพเจ้าแต่คือ “ธรรม” อันได้แก่หลักแห่งความเป็นเหตุปัจจัยของสรรพสิ่ง เมื่อมนุษย์อยากให้ชีวิตเป็นอย่างไรก็ต้องสร้างเหตุปัจจัยที่เป็นสภาพเอื้อให้เกิดสิ่งนั้น การสร้างสรรค์เหตุปัจจัยเรียกอีกความหมายหนึ่งว่าการทำ “กรรม” ถ้าทำกรรมดีเรียกว่า “บุญ” ทำกรรมชั่วเรียกว่า “บาป” การถือเทพเจ้าสูงสุดเป็นเหตุของการบูชาบุญและลัทธิหวังผลดลบันดาล แต่การถือธรรมสูงสุดเป็นเหตุของการพัฒนาตนเอง เพราะฉะนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้สัมพันธ์กับ

เหตุปัจจัยด้วยการทำกรรมดีแทนการอ่อนน้อมและบูชาญ ในการทำกรรมดีนั้น มีสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบก็คือ

- ๓.๑ ต้องเพียรพยายามเพราะต้องทำเหตุปัจจัยเอง (ตรงข้ามกับการหวังเทพบันดาลให้)=หลักวิริยะ/ความเพียร
- ๓.๒ ต้องศึกษาเหตุปัจจัย เพราะยิ่งรู้เหตุปัจจัยครบถ้วน ก็ยิ่งทำกรรมได้ผลสมบูรณ์ จึงต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะพัฒนาปัญญา (ตรงกันข้ามกับการหาทางเอาใจให้ถูกใจเทพเจ้า)=หลักสิกขา/ฝึกฝนพัฒนาตน
- ๓.๓ ต้องไม่ประมาท คือ มีจิตสำนึกตระหนักถึงความสำคัญของกาลเวลาซึ่งผ่านไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัยทั้งหลายที่เราจะต้องเร่งรีบทำให้ทัน ให้ตรง ให้ถูก (ตรงข้ามกับการรอคอยเทวดา ปล่อยเวลาให้ผ่านไปกับความหวัง)=หลักอัปมาทะ/ไม่ประมาท
- ๓.๔ ต้องฟังตนให้ได้และหลุดพ้นเป็นอิสระ โดยทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ด้วยการเร่งชวนชวายฝึกฝนพัฒนาตนให้มีปัญญารู้เหตุปัจจัยและเพียรพยายามทำให้ตรงและให้ครบสมบูรณ์ตามเหตุปัจจัย [คือปฏิบัติตามข้อ ๑-๒-๓] (ตรงข้ามกับการพึ่งพาขึ้นต่อเทพเจ้าสุดแต่พระองค์จะพอใจและบันดาลให้)=หลักฟังตนได้เป็นอิสระ^{๑๐๗}

พระพุทธศาสนาทางเลือกนคติการทำบุญก็เขว แคบ เคลื่อน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายให้เห็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ว่า ในยุคหลังสมัยพระเจ้าอโศกผ่านไปได้ ๔๗ ปี พราหมณ์ชื่อปุชยมิตรได้สถาปนาราชวงศ์ศุงคะ

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๐๖ - ๓๑๐.

ขึ้นมาแทนราชวงศ์โมริยะของพระเจ้าอโศก พร้อมทั้งได้ดำเนินการกวาดล้างพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ และนับแต่นี้เป็นต้นไป พระพุทธศาสนาก็ได้มีความเสื่อมสลับกับความเจริญมาตามลำดับจนกระทั่งถึงยุคของพระเจ้าหรรษวรรณะ (พ.ศ.๑๑๐๐) พระองค์ทรงถูกพวกพราหมณ์ในราชสำนักปลงพระชนม์ และจากนั้นเป็นต้นมาพวกพราหมณ์ก็ได้เริ่มทำการกวาดล้างพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่งโดยใช้วิธีการทั้งแบบรุนแรงและแบบนุ่มนวล คือการกลมกลืนกับพระพุทธศาสนา เช่น

๑. ศาสนาฮินดูนิกายไวษณะ ใช้วิธีสร้างทฤษฎีขึ้นมาโดยจัดให้พระพุทธเจ้าเป็นนารายณ์อวตารปางที่ ๙

๒. ศาสนาฮินดูนิกายไศวะ นำคำสอนและรูปแบบของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ถึงขนาดมีพระสงฆ์เลียนแบบพระพุทธศาสนาทุกอย่าง แต่จำกัดว่าคนวรรณะพราหมณ์เท่านั้นที่มีสิทธิ์เข้ามาบวชเป็นภิกษุได้

๓. ในระหว่างที่ศาสนาฮินดูพยายามกลืนพระพุทธศาสนาทุกวิถีทางนั้นเอง ในวงการพระพุทธศาสนาพระสงฆ์ทั้งหลายก็พยายามพัฒนารูปแบบและคำสอนต่าง ๆ ให้ผิดเพี้ยนเขวออกไปจากหลักการเดิมของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิด

๓.๑ การตั้งคติพระโพธิสัตว์อย่างใหม่ขึ้นมาให้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่จะช่วยบันดาลผลให้แก่มนุษย์คล้ายอย่างเทพเจ้าของฮินดู แทนที่จะเป็นพระโพธิสัตว์อย่างเดิมที่เป็นสามัญมนุษย์ หรือแม้แต่เป็นสัตว์เล็กสัตว์น้อยอย่างนก กระต่าย ช้าง กวาง เนื้อทราย ที่เสียสละบำเพ็ญความดีเป็นแบบอย่าง

๓.๒ คติแห่งการอ่อนน้อมนอกราชพิธีมร่ออำนาจลึกลับยิ่งใหญ่บันดาลให้เข้ามาแทนที่คติแห่งความสามัคคีที่คนพร้อมเพรียงร่วมกันทำด้วยเรี่ยวแรงของมนุษย์ผู้มีน้ำใจเมตตาไมตรีเห็นอกเห็นใจกัน

๓.๓ ความนิยมใหญ่โตโอ้อ่าน่าระทึกใจ เข้ามาแทนที่ความสงบเรียบง่ายที่มีความงดงามอย่างเป็นธรรมชาติ

๓.๔ งานพิธีที่กระหึ่มมโหฬารใช้เงินทองมหาศาล ดึงความสนใจของชาวบ้านออกจากกิจกรรมของชุมชนในชีวิตที่เป็นจริง

- ๓.๕ ความต้องการทุนทรัพย์มหาศาลและภาระในการรับผิดชอบดูแลสิ่งก่อสร้างใหญ่โต พร้อมทั้งการพึ่งพาแหล่งทรัพย์และอำนาจอย่างยื้อเยื้อที่ตกทอดไปถึงพระสงฆ์รุ่นหลังเข้ามาบดบังวิถีชีวิตแห่งความมกน้อยสันโดษพึ่งพาวัตถุน้อย ที่คอยดูแลเอาใจใส่อวยวทรรมทานแก่ญาติโยมชาวบ้านพร้อมทั้งอุทิศตนต่อการบำเพ็ญไตรสิกขา
- ๓.๖ ความวุ่นวายกับวัตถุและเห็นแก่สะดวกสบายพร้อมแล้วติดที่ เข้ามาแทนความเป็นอิสระเสรีที่จะจาริกไปอย่างคล่องตัวคล่องใจในหมู่ประชาชน เข้าถึงชาวบ้านในถิ่นต่าง ๆ และ
- ๓.๗ ในที่สุดไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาก็เข้ามาเคลื่อนกล่น ระบบการควบคุมดูแลทางสังคมด้วยศรัทธาและความเป็นอาจารย์สอนธรรมระหว่างชาวบ้านกับพระสงฆ์ก็เลื่อนกลางลง ความประพฤติย่อหย่อนผิดเพี้ยนก็แพร่ระบาดกว้างขวาง^{๑๐๔}

ความวิปลาสคลาดเคลื่อนที่เป็นผลจากการพยายามปรับตัวแข่งขันกับศาสนาฮินดูของพระสงฆ์ในสมัยนั้นส่งผลให้หลักการของพระพุทธศาสนาพลอยคลาดเคลื่อนตามไป ที่เห็นเด่นชัดก็คือ คติการถือธรรมสูงสุดกลางเลื่อนลง คติแห่งการ “ถือเทพสูงสุด” เข้ามาแทนที่ พร้อมทั้งลัทธิ “หวังผลดลบันดาล” ก็ได้เข้ามาแทนหลักการแห่งกรรมและการพึ่งตนเองที่มีอยู่แต่เดิมในพระพุทธศาสนา ซึ่งผลจากการนี้ทำให้

แม้แต่ “บุญ” ก็มีความหมายผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนไป กลายเป็นอำนาจวิเศษอย่างหนึ่งที่จะบันดาลผลวิเศษที่ปรารถนา ผู้จะทำบุญแทนที่จะมองถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้ชีวิตดีงามและช่วยกันทำให้ชุมชนร่วมเย็นเป็นสุข ก็มองข้ามไปเสีย มุ่งแสวงหาอำนาจวิเศษที่จะบันดาลโชคลาภแก่ตน เป็นจุดของแลกเปลี่ยน คลาดออกจากวิถีแห่งปัญญา เข้าสู่วิถีแห่งความลุ่มหลงและ

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๑๗.

เปิดโอกาสแก่การที่จะหลอกลวง ความหมายที่แท้แต่เดิมของนาบุญหายไปไม่มีเหลือ...

ต้องยอมรับว่า เวลานี้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “บุญ” ของคนไทยได้คลาดเคลื่อนคับแคบและคลุมเครืออย่างมาก ถึงเวลาแล้วที่จะต้องหันมา “ศึกษาบุญ” ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ เริ่มตั้งแต่ชำระสะสางความรู้ ความเข้าใจนั้นให้ถูกต้อง และตั้งต้นเอาจริงเอาจังกับการทำบุญขั้นพื้นฐานชนิดที่ “ทำชุมชนให้อยู่ดี ทำชีวิตให้งอกงาม”^{๑๐๘}

ทำบุญเป็นระบบให้บุญพัฒนาครบอย่างเต็มกระบวนการ

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า คติการทำบุญของคนไทยทั้ง “แคบ” (คือเข้าใจว่าการทำบุญต้องทำทานเป็นหลัก) และ “เคลื่อน” (คือเคลื่อนจากพุทธเข้าสู่พราหมณ์-ฮินดู) การทำบุญที่ถูกตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ใช่หมายความว่าแค่การทำ “ทาน” เท่านั้น แต่ยังมีอีกความหมายกว้างกว่านั้น คือ หมายถึง “ทาน ศีล และภาวนา” และจากวิธีทำบุญที่เป็นหลักใหญ่ๆ ยังมีวิธีการทำบุญที่ขยายออกไปอีก ๗ วิธี รวมทั้งหมดจึงเป็นวิธีทำบุญ ๑๐ วิธี (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) แต่แม้จะกระจายวิธีทำบุญออกไปมากถึง ๑๐ วิธีแล้วก็ตาม การทำบุญที่เพิ่มเข้ามานั้นก็คงรวมอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ ข้อที่ถือเป็นหลักนั่นเอง บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ นี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) แสดงไว้พร้อมทั้งอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

๑. ทาน การให้เผื่อแผ่ แบ่งปัน เกื้อหนุนคนทุกข์ยาก สนับสนุนคนทำดี บำรุงพระสงฆ์ผู้ดำรงธรรม
๒. ศีล การรักษาความประพฤติทางกาย วาจา และการงานอาชีพให้สุจริต ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อเวรภัย
๓. ภาวนา การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ (จิตภาวนา และพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา)

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๑๘ - ๓๑๙.

๔. **อปจายน์** ความประพฤติดุสสภาพ อ่อนโยน นบไหว้ ไม่แข็งกระด้าง หรือก้าวร้าวรุกราน
๕. **ไวยาวัจจ์** การชวนชวาย ช่วยเหลือ รับใช้ บริการ บำเพ็ญประโยชน์
๖. **ปัตติทาน** การให้ส่วนร่วมในบุญ เปิดโอกาสให้เขาร่วมบุญ
๗. **ปัตตานุโมทนา** การพลอยยินดีในส่วนบุญที่ผู้อื่นแจ้งให้
๘. **ธัมมัสสวณะ** การเล่าเรียนสดับฟังคำแนะนำสั่งสอนชี้แจง อธิบายเกี่ยวกับหลักความจริง ความถูกต้องดีงาม และวิชาการที่เป็นประโยชน์ เพื่อนำไปใช้หรือปฏิบัติเองก็ดี เพื่อเสริมความรู้ความสามารถที่จะไปแนะนำสั่งสอนผู้อื่นก็ดี
๙. **ธรรมเทศนา** การแสดงชี้แจงอธิบายแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ เกี่ยวกับหลักความจริง ความถูกต้อง ดีงามและวิชาการที่เป็นประโยชน์ (จัดเข้าในทานก็ได้ในฐานะธรรมทาน)
๑๐. **ทิฏฐุชุกกรรม** การทำความเห็นให้ตรง หมั่นสำรวจตรวจสอบแก้ไข จัดปรับ พัฒนาความคิดเห็นความเข้าใจในทุกสิ่งที่ทำให้ถูกต้องตรงตามความหมายและความมุ่งหมาย เป็นต้น ให้เป็นสัมมาทัศนะอยู่เสมอ^{๑๑๑}

ความสัมพันธ์ของบุญกิริยาทั้ง ๑๐ นั้นเมื่อจัดเข้าในบุญกิริยา ๓ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการทำบุญในพระพุทธศาสนาทั้งหมดได้ ดังนี้

๑. **ทาน** (ปัตติทาน,ปัตตานุโมทนา)
๒. **ศีล** (อปจายน์,ไวยาวัจจ์)

^{๑๑๑} ที.ปา.อ.๓/๑๙๔ - ๑๙๕., สังคห. ๓๒/๒๙๓ - ๒๙๔., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **กรณีธรรมกาย**, หน้า ๓๒๖.

๓. ภาวนา (ธัมมัสสวนะ,ธรรมเทศนา,ทิฏฐุชุกกรรม)^{๑๑๑}

การทำบุญในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการสอนเรื่อง บุญกิริยาของพระพุทธเจ้าจะต้องเป็นการทำบุญในลักษณะที่สัมพันธ์กันทั้ง ๓ ด้านไปพร้อม ๆ กัน และแต่ละด้านจะต้องคอยเสริมสนับสนุนกัน เช่น เตรียมความพร้อมทางกายภาพด้วยการให้ทานอันจะช่วยทำให้เกิดบรรยากาศของมิตรไมตรีและความเอื้ออาทร จากนั้นจึงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างคนดีที่มีศีล และเมื่อมีสภาพแวดล้อมที่ต่างฝ่ายต่างก็เอื้ออาทรกันด้วยทานและมีสวัสดิภาพทางสังคมด้วยศีลแล้ว ความพร้อมทั้งสองด้านนี้ย่อมจะเป็นฐานทำให้การพัฒนาจิตและปัญญาก้าวหน้าได้อย่างเต็มที่ ระบบของการทำบุญในพระพุทธศาสนาจะต้องดำเนินตามหลักนี้เท่านั้นจึงจะนับว่าเป็นการทำบุญที่แท้^{๑๑๒}

ความแตกต่างระหว่างยัญกรรมของพราหมณ์กับบุญกรรมของพระพุทธศาสนา

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า คติการทำบุญตามแนวทางที่สำนักวัดพระธรรมกายกระทำอยู่และพยายามชักชวนให้พุทธศาสนิกชนคนไทยเห็นด้วยกับสิ่งที่ตนทำนั้น นับว่าเป็นการนำเอาวิธีการทำบุญแบบพุทธเข้าไปผสมผสานกับการทำบุญแบบพราหมณ์ ซึ่งไม่ว่าจะในระยะสั้นหรือระยะยาวการทำเช่นนั้นก็มีแต่ผลเสียทั้งต่อตัวหลักการ (ธรรมวินัย) ต่อสถาบันสงฆ์ และต่อสังคมไทย

เพราะตระหนักถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นจากการเผยแพร่เรื่องวิธีการทำบุญที่ผิด ๆ ของสำนักพระธรรมกายดังกล่าวมาแล้วข้างต้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างการทำบุญของพระพุทธศาสนากับของศาสนาพราหมณ์ (พราหมณ์เรียกการทำบุญว่า "ยัญกรรม") ดังต่อไปนี้

^{๑๑๑} หน้า ๓๒๖ - ๓๒๗.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๒๘.

๑. ในแง่จุดหมาย

- พรหมณ์สนับสนุนให้ปรารถนากาม ทรัพย์ อำนาจ ความยิ่งใหญ่ ที่เป็นผลตอบแทนส่วนตัวอย่างเต็มที่แม้ต้องเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น
- พุทธศาสนายอมให้ปรารถนากามเป็นต้นนั้น แต่ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะให้คำนึงถึงประโยชน์สุขแห่งชีวิตของตนและของชุมชนไปพร้อมกัน (หลักไม่เบียดเบียนตน-ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, หลักอัตตตถะ/ประโยชน์ตน-ปรัตถะ/ประโยชน์ผู้อื่น คู่กันไป)

๒. ในแง่หลักการ

- พรหมณ์ถือว่า ทุกสิ่งอยู่ภายใต้อำนาจของเทพเจ้าที่จัดสรรบันดาล ไม่ว่าจะชีวิต หรือสังคมก็ต้องขึ้นต่อเทวประสงค์ ความโปรดปรานของเทพเจ้าเป็นตัวกำหนด มนุษย์จึงต้องเช่นสรวงบูชาัญ เพื่อเอาอกเอาใจเทพเจ้าให้บันดาลผลที่ปรารถนา
- พระพุทธศาสนาสอนว่า สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามธรรมดา คือ กฎธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ชีวิตของบุคคลจะทราวม หรือประเสริฐ (ม.อุ.๑๔/๕๘๑/๓๗๖) โลกคือสังคมมนุษย์จะเป็นไปอย่างไร (ม.ม.๑๓/๗๐๗/๖๔๘) ก็อยู่ที่มนุษย์สร้างสรรค์ปรุงแต่ง ด้วยกรรม คือ เจตจำนงที่แสดงออกเป็นการกระทำต่าง ๆ เจตจำนงของมนุษย์พร้อมด้วยกฎธรรมชาติเป็นตัวกำหนด มนุษย์จึงต้องทำความดีเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมที่ดี

๓. ในแง่วิธีการ

- พรหมณ์สอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วยการ บูชา ัญญ หรือัญกรรม คือ เช่นสรวงอ่อนน้อมต่อเทพเจ้าซึ่งแยกประเภทเป็นัญพิธีต่าง ๆ มากมาย

- พระพุทธศาสนาสอนว่า ผลที่ปรารถนาจะสำเร็จด้วยการทำบุญ หรือบุญกรรม คือ การกระทำความดีที่แยกประเภทเป็นทาน ศีล ภาวนา

๔. ในแง่ลักษณะที่ปรากฏ

- ยัญกรรมของพราหมณ์นั้น เป็นพิธีกรรมเพื่อติดต่อสื่อสารกับเทพเจ้าโดยต้องอาศัยพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี มุ่งที่ความพอใจโปรดปรานของเทพเจ้า ฉะนั้น โดยทั่วไป จึงต้องพยายามทำให้ใหญ่โตโอ้อ่า มีการตระเตรียมมาก ใช้เงินทองมหาศาล (มหารัมภะ)
- การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการกระทำตามเหตุปัจจัยในกฎธรรมชาติ คือ หลักกรรม มุ่งทำชีวิตให้มีคุณสมบัติต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น เรื่องของการฝึกศึกษา พัฒนาตนด้วยการทำความดีให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิต และชุมชนเป็นเรื่องของกิจกรรมในชีวิตจริง ความสำคัญอยู่ที่เจตนาและคุณสมบัติของการกระทำนั่นเอง เช่น ความยิ่งใหญ่ของจิตใจที่เสียสละ จึงไม่ต้องเตรียมการมากมายให้ใหญ่โตโอฬาร (นिरारम्भे)^{๑๑๑}

ข้อเสนอเรื่องการทำบุญต่อสังคมไทย

ผู้วิจัยเห็นว่า การทำบุญตามวิธีการหรือตามกระบวนการที่สำนักวัดพระธรรมกายชักชวนให้พุทธศาสนิกชนไทยเห็นด้วยหรือคล้อยตามนั้น ปรากฏอย่างชัดเจนแล้วว่า เป็นวิธีการทำบุญที่สวนทางกับแนวคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่กลับมีรูปแบบ วิธีการคล้ายกันอย่างยิ่งกับการทำบุญตามแนวทางที่เคยรุ่งเรืองขึ้นมาในประเทศอินเดียภายใต้การชี้นำของนักบวชในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ผลจากการทำบุญโดยเน้นความสำคัญของวัตถุ

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๔๙ - ๓๕๑.

ทรัพย์ อำนาจ ความยิ่งใหญ่ของพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะไม่ทำให้ชีวิตพัฒนาขึ้นไปตามหลักแห่งเหตุปัจจัยอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว ก็ยังทำให้ชุมชนแตกสลาย สังคมอ่อนแอ สถาบันสงฆ์ถูกลดความสำคัญลงไป และในที่สุดก็อาจถูกกลืนหายเข้าไปรวมเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูโดยไม่รู้ตัว ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนั้น ระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านก็จะเปลี่ยนไปเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์มากขึ้น

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงได้เสนอทางออกต่อเรื่องการทำบุญและการฟื้นฟูสังคมไทยไว้ว่า พระสงฆ์และชาวบ้านจะต้องช่วยกันหันกลับมาฟื้นฟูระบบความสัมพันธ์แบบเดิม คือ พระสงฆ์อนุเคราะห์ชาวบ้านด้วยธรรม ส่วนชาวบ้านก็ตอบแทนพระสงฆ์ด้วยอามิส คือ ปัจจัย ๔ และพระสงฆ์ก็ต้องอุทิศเวลาให้กับการฝึกหัดพัฒนาตนตามแนวไตรสิกขาให้มากขึ้น พร้อมทั้งจะต้องชักชวนให้ชาวบ้านรู้จักการทำบุญตามแนวไตรสิกขาที่แท้ให้ได้ ถ้าหากพระสงฆ์ไม่สามารถทำบทบาทด้านการเป็นผู้นำในทางที่เอื้อต่อความเจริญงอกงามในทางธรรมเช่นนี้แล้ว ก็เป็นการยากที่วัดจะคืนกลับมาสู่ความเป็นศูนย์กลางของชุมชนเหมือนในอดีตได้อีก และถึงแม้วัดจะสามารถจัดสร้างสิ่งต่าง ๆ ให้ใหญ่โตโอฬารเพียงใดก็ตาม ถ้าสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นไม่เอื้อให้เกิดความงอกงามในทางธรรม ไม่สนับสนุนให้ระบบความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้านดำเนินไปตามหลักแห่งการสงเคราะห์กันอย่างเหมาะสมแล้ว สิ่งก่อสร้างอันใหญ่โตเหล่านั้นก็ไม่อาจช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และไม่อาจเป็นปัจจัยให้สังคมไทยเป็นสังคมที่สงบร่มเย็นขึ้นมาได้^{๑๑๔}

๔.๑.๗ เรื่องการอ่างนักวิชาการและอาจารย์ของตนมาเป็นมาตรฐานตัดสินคำสอนในพระพุทธศาสนา

ก. การอ่างนักวิชาการ

เอกสารของวัดพระธรรมกายเรื่อง "นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา" ที่เขียนโดยพระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ ที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการเขียน

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๓๕๒ - ๓๕๔.

วิพากษ์วิจารณ์รวมทั้งวินิจฉัยประเด็นที่เป็นปัญหาต่าง ๆ อันนับเนื่องใน “กรณีธรรมกาย” นั้น ได้รับการนำเสนอในฐานะที่เป็นบทความทางวิชาการเมื่อพิมพ์เผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ และได้รับการนำเสนอในฐานะที่เป็นผลงานทางวิชาการเต็มรูปแบบ เมื่อนำเสนอผ่านหนังสือที่จัดพิมพ์เป็นเล่มฉบับสมบูรณ์ เหตุผลที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะผู้เขียนใช้ภาษาเชิงวิชาการในการเขียน ใช้การอ้างอิงตามมาตรฐานทางวิชาการ (ตามหลักบรรณารักษศาสตร์) และในตอนท้ายของหนังสือยังแสดงประวัติของท่านผู้เขียนประกอบเอาไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบทางวิชาการต่อข้อเขียนของตนอย่างเต็มที่^{๑๑๕}

นอกจากเอกสารของวัดพระธรรมกายฉบับดังกล่าวนามมาข้างต้นนั้น จะมีท่วงทำนองในการเขียนและลีลาในการนำเสนอสู่สาธารณชนในฐานะที่เป็นผลงานเชิงวิชาการแล้ว ในเนื้อหาของหนังสือนั้นเอง ก็มีการอ้างถึงทัศนะและผลงานของนักวิชาการต่างประเทศอีกจำนวนหลายคนด้วยกัน เหตุผลในการอ้างนักวิชาการต่างประเทศเหล่านั้นก็เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันประกอบคำอธิบายของตนให้ดูน่าเชื่อถือยิ่งขึ้นไปอีกนั่นเอง

ว่าที่จริง การอ้างทัศนะและผลงานของนักวิชาการต่างประเทศนั้นถือเป็นเรื่องธรรมดาของการรังสรรค์ผลงานทางวิชาการ แต่กล่าวเฉพาะกรณีธรรมกายแล้ว การอ้างนักวิชาการต่างประเทศกลับไม่ใช่เรื่องธรรมดา อย่างที่เคยเกิดขึ้นกับการอ้างอิงของนักวิชาการคนอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะข้อเท็จจริงที่เอกสารของวัดพระธรรมกายนำมาอ้างอิงและพยายามชี้้นำให้สาธารณชนเชื่อถือตามไปด้วยนั้น ผิดกันกับความเป็นจริงอย่างชนิดแทบจะกล่าวได้ว่าตรงกันข้ามเลยทีเดียว

ความผิดพลาดคลาดเคลื่อนที่เกิดจากเอกสารของวัดพระธรรมกายนี้ ไม่ใช่ความผิดพลาดที่ควรจะมีมองผ่านเลยไป เพราะว่า จุดมุ่งหมายของการอ้างนักวิชาการต่างประเทศเหล่านั้น ไม่ใช่การอ้างอิงเพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้ในผลงานทางวิชาการของตนให้หนักแน่นน่าเชื่อถือตามธรรมดาอย่างที่เป็นธรรมเนียมทำกันในแวดวงวิชาการทั่วไป หากแต่เป็นการอ้างอิงโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ประโยชน์จากทัศนะของนักวิชาการเหล่านั้นให้มาเป็นหลักฐานสนับสนุนสมมุติฐานบางอย่างของตน เช่น เรื่อง นิพพานเป็นอัตตา ซึ่งการทำเช่นนั้น

^{๑๑๕} ดูรายละเอียดใน พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕ - ๖๗.

มีค่าเท่ากับเป็นการนำเอาทัศนะของนักวิชาการมาตัดสินหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา อันนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง และหากปล่อยทิ้งไว้ย่อมจะก่อให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เห็นว่า การอ้างอิงทัศนะของนักวิชาการต่างประเทศเหล่านั้น กระทำบนพื้นฐานของเจตนาที่ไม่สุจริต ท่านจึงนำเอาเรื่องนี้มาเป็นหัวข้อสำคัญอีกหัวข้อหนึ่ง ที่จะต้องวินิจฉัยชี้แจงให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบข้อเท็จจริงโดยท่านกล่าวไว้ในหนังสือกรณีธรรมกาย ว่า เอกสารของวัดพระธรรมกาย กล่าวอ้างว่า

ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนาในดินแดนตะวันตก ที่มีชื่อเสียง ก้องโลกจำนวนมาก ก็มีความเห็นว่ามีอัสดาที่แท้จริงอยู่ในคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เช่น Mrs. Rhys Davids นายกสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ.๒๔๖๕ - ๒๔๘๕...Miss I.B.Horner นายกสมาคมบาลีปกรณ์แห่งประเทศอังกฤษปี พ.ศ.๒๕๐๒ - ๒๕๒๔... Chismas Humphrey...และอีกหลาย ๆ ท่าน^{๑๖}

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า “ข้อความข้างบนนี้ ให้ข้อมูลความจริงไม่เพียงพอ และทำให้เกิดภาพความเข้าใจนักปราชญ์ตะวันตกไม่ถูกต้อง”^{๑๗} เพราะข้อเท็จจริงนั้นนักปราชญ์เหล่านี้ไม่อยู่ในฐานะที่เอกสารของวัดพระธรรมกายควรจะกล่าวอ้างว่า เป็นนักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงก้องโลก และไม่อยู่ในฐานะที่เอกสารของวัดพระธรรมกายจะอ้างขึ้นมาเพื่อใช้ทัศนะของแต่ละท่านมาร่วมยืนยันหลักการของพระพุทธศาสนาว่าเป็นอัสดา (หรือแม้แต่จะอ้างว่าเป็นอนัตตาก็ไม่เหมาะสมอยู่ นั่นเอง เพราะสิ่งที่ควรอ้างในกรณีอย่างนี้คือ พระพุทธเจ้า หรือพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่างหาก) เหตุที่นักปราชญ์เหล่านี้ไม่อยู่

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๗๘., พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, นิพพานเป็นอัสดาหรืออนัตตา, หน้า ๑๗ - ๑๙.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๗๘.

ในฐานะที่จะฟังอ้างขึ้นมาเพื่อร่วมวินิจฉัยหลักการของพระพุทธศาสนานั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วินิจฉัยให้เห็นข้อเท็จจริงซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า นักปราชญ์จากตะวันตกที่หันมาสนใจพระพุทธศาสนานั้นอาจแบ่งได้เป็น ๓ ระยะด้วยกัน คือ

๑. ระยะที่ ๑ ปราชญ์ตะวันตกยังติดความคิดเก่า ๆ ในวัฒนธรรมเดิมทางศาสนาของตน กล่าวคือ แม้นักปราชญ์ตะวันตกเหล่านั้นจะมีความรู้ภาษาบาลีและได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ทางพระพุทธศาสนามาพอสมควร แต่อย่างไรก็ตามนักปราชญ์เหล่านั้นก็ยังจับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาได้ไม่ชัด ที่เป็นเช่นนั้นเพราะตนเติบโตขึ้นมาในวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนา คือ เป็นคริสต์ศาสนิกชนมาก่อนบ้าง ได้รับอิทธิพลทางความคิดความเชื่อจากทางศาสนาฮินดูบ้าง พระพุทธศาสนา มหายานบ้าง แล้วนำเอาหลักการของศาสนาเดิมของตนและหลักการของศาสนาฮินดู และพระพุทธศานามหายาน ที่ตนเคยเชื่อถืออยู่ก่อนมาสับสนกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาท ตัวเองสับสนยังไม่พอ ปราชญ์เหล่านั้นยังสร้างความสับสนให้คนอื่นพลอยสับสนตามอีก ด้วยการสร้างผลงานทางวิชาการที่ยืนยันเรื่องอัตตาว่าเป็นคำสอนสำคัญที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น

Miss. I.B. Horner (ไอบี ออนเนอร์) อดีตนายกสมาคมบาลีปกรณ์ที่เอกสารของวัดพระธรรมกายอ้างถึงนั้น เคยร่วมกันกับ Coomarswamy (กุมารสวามี) ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ตั้งข้อสังเกตว่า “เพียงแค่นี้ก็ฉายความเป็นฮินดูออกมาแล้ว”^{๑๑๖} ทำหนังสือออกมาเล่มหนึ่งชื่อ The Living Thought of Gotama the Buddha ในตอนที่ว่าด้วย Self (อัตตา/ตน) ซึ่งเป็นพระพุทธพจน์แรกที่ปราชญ์ทั้งสองท่านนี้ยกมาแปล ก็เกิดความผิดพลาดที่สวนทางกันกับหลักพระพุทธศาสนาอย่างสำคัญ นั่นคือ ทั้งสองท่านแปลคำว่า “อัตตา” ที่ปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “อัตตา หิ อัตตโน นาโถ” (ตนแลเป็นที่พึ่งของตน) ว่ามีนัยเดียวกันกับคำว่า “ปรมาตมัน” และ “ชีวาตมัน” คือ อัตตาใหญ่และอัตตาเล็ก การแปลอย่างนี้มาจากความเข้าใจพื้นฐานที่ว่าอัตตาแท้อยู่นอกเหนือจากขันธ ๕ ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งซึ่งตามความจริงนั้นไม่มี

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๑.

ขอให้พิจารณาพระพุทธพจน์คู่กับคำแปลของปราชญ์ทั้งสองท่านนั้น ดังนี้

อตตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ : The Self is Lord of the self.

แปลว่า : อัตตาใหญ่ เป็นนาถะ (ที่พึง) ของอัตตาเล็ก^{๑๙๙}

การแปลอย่างนี้ คือ การโยงเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนาเข้าไปปนกับหลักคำสอนของศาสนาฮินดูอย่างเต็มที่ ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง ใจความของพระพุทธพจน์ไม่ได้มุ่งถึงเรื่องอัตตาเลยแม้แต่น้อย เพราะ "อตตฺตา" ในที่นี้เป็นเพียงคำว่า "ตน" ซึ่งเป็นคำศัพท์สามัญที่รู้จักกันอยู่ในหมู่ชาวพุทธเป็นอย่างดีนั่นเอง

ปราชญ์ทั้งสองท่านนี้ มีความเข้าใจเรื่องอัตตาเป็นจริงเป็นจังว่าเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาถึงกับนำไปเขียนเป็นหัวข้อย่อในหนังสือของตนได้ ๓ หัวข้อ คือ

- (a) The Two Selves
- (b) The Great Self
- (c) The Little Self^{๒๐๐}

แต่ละหัวข้อปราชญ์ทั้งสองท่านได้นำพระพุทธพจน์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่ตนเห็นว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องอัตตา/ตัวตน/Self มาแปลรวมกันไว้นับได้กว่า ๒๐ หน้า พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปความในตอนนี่ว่า

“นี่คือตัวอย่างความเข้าใจของคนที่เรียกว่าเป็นปราชญ์ตะวันตกรุ่นก่อนข้างเก่า ฝรั่งเศสในประเทศตะวันตกนั้น ย้อนหลังไปไม่กี่ปีนี้ น้อยคนนักจะเข้าใจพุทธศาสนาได้ถูกต้อง ซึ่งก็ต้องเห็นใจเขา เพราะอิทธิพลความคิดที่ติดมาจากพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมมีกำลังชักนำให้มองผิดเพี้ยนเอนเอียงไป เอกสารของวัดพระธรรมกายจึงไม่สมควรจะไปยกย่องนับถือเขามากนักถึงกับยกให้เป็น

^{๑๙๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๒.

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๓.

“ปราชญ์ใหญ่ทางพระพุทธศาสนา...ที่มีชื่อเสียงก้องโลก” ควรจะดูเพียงว่า คนใดเข้าใจดีขึ้นมา ก็อนุโมทนาเขาไป^{๒๑}

นอกจากนักปราชญ์ตะวันตกที่เอกสารของวัดพระธรรมกายยกมาอ้างอิง จะมีความเข้าใจในหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ผิดกันไกลกับหลักคำสอนที่แท้ของพระพุทธเจ้าแล้ว ปราชญ์ตะวันตกอีกไม่น้อยนอกเหนือไปจากนั้นอีกก็มีความเข้าใจผิดเช่นกัน โดยพวกเขาเข้าใจว่า นิพพานเป็นการดับอัตตา ทั้ง ๆ ที่พระพุทธศาสนาสอนว่าอัตตาไม่เคยมีอยู่จริง (มีก็แต่เพียงความยึดมั่นว่ามีอัตตาหรือเป็นอัตตา) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยกตัวอย่างความเข้าใจผิดของปราชญ์ตะวันตกในกรณีนี้ที่ ๒ นี้จาก Encyclopaedia Britannica ว่า

The approaches to the divine or sacred are various rather than uniform...,it move toward the ultimate goal: the annihilation of the self,...,Nirvāṇā (the state of bliss) in Buddhism...

วิธีเข้าถึงทิพยภาวะหรือภาวะศักดิ์สิทธิ์นั้นแตกต่างกันหลากหลายมากกว่าจะเป็นรูปแบบเดียว...เป็นการก้าวสู่จุดหมายสูงสุด คือ การดับสลายอัตตา,...ได้แก่นิรวาณ (นิพพาน – ภาวะบรมสุข) ในพุทธศาสนา...^{๒๒}

ผู้วิจัยเห็นว่า จากตัวอย่างความผิดพลาดของนักปราชญ์จากตะวันตกที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ยกข้อเท็จจริงมาให้พิจารณานี้ ทำให้คำกล่าวอ้างที่ปรากฏในเอกสารของวัดพระธรรมกายที่ยกย่องปราชญ์เหล่านั้นว่าเป็นปราชญ์ใหญ่ที่มีชื่อเสียงก้องโลก หมดความหมาย หมดความสำคัญลงไปโดยสิ้นเชิง

๒. ระยะที่ ๒ ต่อมาหลังจากยุคของ I.B.Horner แล้ว พระภิกษุในประเทศเถรวาทนั้น ๆ อย่างลังกา เป็นต้น และปราชญ์ชาวตะวันตกทั้งหลายก็เริ่มเข้าใจหลักคำสอน

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๐ - ๘๓.

^{๒๒} Encyclopaedia Britannica (Chicago,1988), s.v. "Religious Experience," vol.26, p.633. : พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๘๓ - ๘๔.

สำคัญในพระพุทธศาสนาถูกต้อง และเริ่มมีการแปลพระพุทธพจน์กันใหม่อย่างแพร่หลาย เช่น พระพุทธพจน์ว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” ก็แปลได้ตรงกับคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าว่า “Oneself is one’s own protector (refuge) ;...”^{๑๒๓}

ปราชญ์ชาวตะวันตกทั้งหลายก็เริ่มมีความเข้าใจพระพุทธศาสนาเถรวาทถูกต้องตรงตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนมากขึ้น เช่น พระญาณติโลกะ Nyanatiloka (ชาวเยอรมัน) เขียนไว้ในผลงานชื่อ Buddhist Dictionary ตอนที่ว่าด้วยคำว่า Nibbāna ท่านอธิบายว่า

“...the Buddha is known as the Anattā-vādi ... the truth of Anatta (q.v.), the egolessness and insubstantiality of all form of existence. Without such an understanding, one will necessarily misconceive Nibbāna—according to one’s either materialistic or metaphysical learning—either as annihilation of an ego, or as an eternal state of existence into which an Ego or Self enters or with which it merges.

พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามว่าเป็น “อนัตตวาที” ...หลักความจริงแห่งอนัตตา คือ ภาวะไร้ตัวตน และความไม่มีตัวแท้แห่งสภาวะธรรมทั้งปวง หากไม่มีความรู้เข้าใจเช่นนั้น คนก็ต้องเข้าใจนิพพานผิดพลาดไปตามความโน้มเอียงของตนที่เป็นข้างวัตถุนิยม หรือไม่ก็ข้างอภิปรัชญา (นิพพาน) เป็นการขาดสูญของอัตตา หรือไม่ก็เป็นภาวะเที่ยงแท้ถาวรที่อัตตาหรือตัวตนเข้าถึงหรือกลืนรวมเข้าไป^{๑๒๔}

^{๑๒๓} เช่น Walpola Rahula, What the Buddha Taught, (New York : Grove Press, 1974), p. 130., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๘๕.

^{๑๒๔} Nyanatiloka, Buddhist Dictionary, (Columbo : Frewin & Co., Ltd. 1972), p.106., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๘๖.

ในเล่มเดียวกัน ท่านอธิบายคำว่า “Anattā” ว่า

While in the case of the first two Characteristics it is stated that “all formations” (sabbe sankhārā) are impermanent and subject to suffering, the corresponding text for the third Characteristics states that ‘all things are not-self” (sabbe dhammā Anattā; M.35,Dhp.279). this is for emphasizing that the false view Of an abiding self or substance is neither applicable to any “formation”, or conditioned phenomenon, nor to Nibbana, the Unconditioned Element (asankhatā Dhātu)

ในกรณีของลักษณะ ๒ อย่างแรก ตรัสว่า “สังขารทั้งหลายทั้งปวง” (สพฺเพ สงฺขารา) ไม่เที่ยง และเป็นทุกข์ ส่วนพระบาลีที่เข้าชุดกันสำหรับลักษณะที่ ๓ ตรัสว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”(สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ; มัชฌิมนิกาย สุตฺรที่ ๓๕ และธรรมบทคาถาที่ ๒๗๙) พุทธพจน์นี้ช่วยย้ำว่า ความเห็นผิดว่ามีอัตตาหรือตัวตนที่อยู่ยงนั้น จะใช้กับสังขารหรือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งใด ๆ ก็ตามหรือจะใช้กับนิพพานที่เป็นอสังขตธาตุก็ตาม ไม่ได้ทั้งนั้น^{๑๒๕}

นี่คือ ตัวอย่างของปราชญ์ชาวตะวันตกที่เข้าใจพระพุทธศาสนาเถรวาทตรงตามความเป็นจริง แต่เอกสารของวัดพระธรรมกายไม่นำมากล่าวถึง คงนำมากล่าวถึงเฉพาะทัศนะของปราชญ์ชาวตะวันตกที่มีความเห็นว่า “นิพพานเป็นอัตตา” ซึ่งเข้ากับแนวคำสอนของลัทธิตนเท่านั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปลงสาระสำคัญตอนนี่ว่า “การที่วัดพระธรรมกายมาสอนว่า นิพพานเป็นอัตตา ด้วยวิธีทำหลักคำสอนที่มีอยู่เดิมให้คนเข้าใจสับสนไขว้เขวอย่างนี้ เป็นเรื่องของความวิปริตผิดพลาดที่ร้ายแรง ซึ่งชาวพุทธจะต้องรู้เท่าทันแล้วรีบแก้ไข”^{๑๒๖}

^{๑๒๕} Ibid., p.13., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๘๗.

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน.

๓. ระยะที่ ๓ ในระยะที่ ๓ นี้ เป็นยุคที่นักปราชญ์ชาวตะวันตกได้มีความรู้ความเข้าใจพระพุทธศาสนาเถรวาทตรงตามความเป็นจริง คือ เห็นว่า อุตตานันไม่มีอยู่ในระดับปรมาตม มีอยู่ก็แต่ในระดับสมมุติเท่านั้น นักปราชญ์คนที่ว่านี้คือ Richard Gombrich (ริชาร์ด กอมบริช) นายกสมาคมบาลีปกรณ์คนปัจจุบัน Richard Gombrich ได้เสนอผลงานที่ถือว่าเป็นการคัดค้าน Mrs. Rhys Davids อย่างเต็มที่และอย่างชนิดที่เปิดเผยตรงไปตรงมา มาถึงยุคปัจจุบันจึงกล่าวได้อย่างหนึ่งว่า นักปราชญ์ชาวตะวันตกเริ่มรู้จักพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างถ่องแท้แล้ว Richard Gombrich นับเป็นตัวอย่างของนักปราชญ์เหล่านั้นที่ไม่เพียงแต่รู้เข้าใจ หากยังได้เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถือว่าเป็นสัมมาทัศนะของตนออกสู่สาธารณชนอีกด้วย ตัวอย่างทัศนะของ Richard Gombrich ที่คัดค้านปราชญ์ชาวตะวันตกรุ่นเก่า เช่น ในหนังสือชื่อ Theravada Buddhism เขาเขียนไว้ว่า

Many scholars of Buddhism, both Western and Hindu, have tried to prove that the Buddha himself did not preach the doctrine of no-soul as it has been understood in the Theravadin tradition... This amounts to a claim that this great religious teacher has been completely misunderstood by his followers...

นักปราชญ์พุทธศาสนาจำนวนมาก ทั้งชาวตะวันตกและที่เป็นชาวฮินดู ได้พยายามพิสูจน์ว่า พระพุทธเจ้าเองไม่ได้ทรงสอนหลักอนัตตาอย่างที่เข้าใจกันในสายความคิดของเถรวาท การกระทำอย่างนี้เท่ากับเป็นการตู่ว่าเหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าเอง ได้เข้าใจองค์พระศาสดาของตนผิดพลาดไปอย่างสิ้นเชิง...^{๑๒๗}

^{๑๒๗} Richard F. Gombrich, *Theravada Buddhism*, (London : Routledge & Kegan Paul Ltd., 1994), p.21., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๘๙.

ในหนังสือเล่มเดียวกัน หน้า ๖๓ Richard Gombrich ได้แสดงถึงความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของท่านเกี่ยวกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสวนทางกับนักปราชญ์ชาวตะวันตกรุ่นก่อนหน้านี้อย่างสิ้นเชิงอีกว่า

Endless misunderstanding has been caused by Western writer, who has assumed that Nibbana is the blowing out of the personal soul...there is no soul or self as a separate entity, for such term as soul, self, individual etc., are mere conventional term... there can be no question of getting rid of a soul because one has never had one...

ได้มีความเข้าใจผิดกันอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งเกิดขึ้นจากนักเขียนชาวตะวันตกผู้ได้ยึดถือว่า นิพพานคือการดับอัตตาของบุคคล...ไม่มีอัตตาหรือตัวตน ที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ต่างหาก เพราะคำทั้งหลายทั้งปวง เช่น อัตตา ตัวตน บุคคล เป็นต้น เป็นเพียงคำสมมติบัญญัติเท่านั้น...ไม่ต้องพูดถึงการที่จะกำจัดอัตตา เพราะว่า ใคร ๆ ก็ไม่ได้เคยมีอัตตากันมาเลย^{๒๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า Richard Gombrich นับเป็นผลรวมของความพยายามที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาของปราชญ์ชาวตะวันตกทั้งหลาย ที่แม้จะต้องใช้เวลาอย่างยาวนานในการศึกษา แต่ในที่สุดก็สามารถจับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาได้ถูกต้องตรงตามหลักคำสอนที่แท้ของพระพุทธเจ้า นั่นคือ มาค้นพบความจริงว่า ในพระพุทธศาสนานั้นไม่มีการยอมรับอัตตา หากแต่ปฏิเสธอัตตา อัตตาไม่มีอยู่โดยปรมาตย์ หากจะมีการใช้คำว่า อัตตาอยู่บ้างในพระพุทธศาสนาเถรวาท นั่นก็เป็นเพียงการใช้คำว่าอัตตาในระดับสมมติเพื่อสะดวกต่อการสื่อสารเท่านั้นเอง^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ความรู้จักพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ที่ปรากฏในทัศนะของ Richard Gombrich เป็นต้นนั้น เท่ากับเป็นการยุติบทสรุปจากเอกสารของวัดพระธรรมกายที่กล่าวว่า

^{๒๔} Ibid., p.63. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๙๐.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐ - ๙๑.

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีผลงานมากมายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก เหล่านี้ มีความเห็นที่ตรงกันในเรื่องอัตตานิ ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

- ก. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เคยปฏิเสธอย่างชัดเจนว่า อัตตาที่แท้จริงไม่มี และไม่เคยตรัสปฏิเสธว่าไม่มีอัตตาใด ๆ ทั้งสิ้นในสัจจะทุกระดับ
- ข. เขาเหล่านั้นเชื่อตรงกันว่า ในคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมบ่งบอกนัยว่า มีอัตตาที่แท้จริง ซึ่งอยู่ในภาวะที่สูงกว่าขันธ ๕ หรือสังขตธรรม

ตอนนี้เมื่อมาถึง Richard Gombrich ก็เลยต้องพูดใหม่ว่า

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของตะวันตกได้มีความเห็นผิดกันมากและยาวนาน จนกระทั่งในที่สุดนี้ ก็ได้มีความเห็นถูกต้องว่า

- ก. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิเสธอย่างชัดเจน ว่าอัตตาที่แท้จริงไม่มี พระองค์ปฏิเสธอัตตาในระดับปรมาตมิโดยสิ้นเชิง
- ข. ปราชญ์ตะวันตกมาถึงจุดที่ยอมรับแล้วว่า ในคำสอนของพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิม ไม่ถือว่ามีอัตตาที่จะต้องพูดถึงใด ๆ อีก นอกจากอัตตาคือตัวตนโดยสมมติเท่านั้น^{๓๐}

ในท้ายที่สุดแห่งการวินิจฉัยเรื่องการอ้างนักวิชาการจากต่างประเทศนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ตั้งข้อสังเกตเรื่อง นิพพานเป็นอัตตา - อนัตตา ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

เรื่องนิพพานเป็นอนัตตานั้น เป็นเรื่องที่มีความชัดเจนเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาททั้งหลาย ในประเทศเหล่านี้ไม่เคยมีความขัดแย้งกันเลยในหลักการสำคัญเรื่องนี้ ซึ่งความชัดเจนอย่างนี้เป็นเรื่องตรงกันข้ามกับนัก

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน. ๙๑.

ปราชญ์จากตะวันตกทั้งหลาย ที่คาดว่าจะมาศึกษาพระพุทธศาสนาจนสามารถจับหลักพระ
 พุทธศาสนาได้ต้องใช้เวลาอย่างยาวนาน การที่เอกสารของวัดพระธรรมกาย ไปอ่างนัก
 ปราชญ์จากตะวันตกมายืนยันในเรื่องที่มีความชัดเจนกันอยู่แล้ว จึงเป็นเรื่องที่ไม่มี ความ
 หมายอะไรและไม่สมควรทำ และถึงแม้ว่านักปราชญ์ชาวตะวันตกทั้งหลายจะมีความเข้าใจ
 พระพุทธศาสนาถูกต้องขึ้นมาแล้วก็ตาม นักปราชญ์เหล่านั้นก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะมาเป็นผู้
 วินิจฉัยหลักการของพระพุทธศาสนาได้ เพราะเรื่องหลักการของพระพุทธศาสนานั้นไม่
 ต้องการความคิดเห็น แต่ต้องใช้หลักฐานที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมาเป็นมาตรฐาน เรื่องที่ถูก
 ต้องและควรทำแท้ในข้อนี้ก็คือ ชาวพุทธไทยควรรักษาพระไตรปิฎกซึ่งเป็นแหล่งแห่งคำสอน
 ที่แท้ของพระพุทธศาสนาเอาไว้เพื่อจะได้ช่วยให้คนทั่วไป เช่น นักปราชญ์ตะวันตกเหล่านั้น
 ได้หันมาใช้ศึกษาเพื่อเข้าถึงพระพุทธศาสนาที่แท้จริงต่อไป^{๑๑๑}

ข. การอ่างอาจารย์ของตน

เอกสารของวัดพระธรรมกายพยายามทำทุกวิถีทาง ที่จะให้คนทั่วไปเห็นด้วย
 หรือคล้อยตามว่า หลักการสำคัญที่สำนักของตนกำลังเผยแพร่อยู่นั้นเป็นสิ่งที่มียุ่จริงใน
 พระพุทธศาสนาเถรวาทและล้วนแล้วแต่มีหลักฐานอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น หลักการที่ว่านี้
 ก็เช่น เรื่อง วิชชาธรรมกาย เรื่องนิพพานเป็นอัสตา เรื่องอายตตนิพพาน เรื่องการสร้างมหา
 ธรรมกายเจดีย์ เรื่องปาฏิหาริย์ รวมทั้งเรื่องการทำบุญที่เน้นแต่การบริจาคเป็นต้น^{๑๑๒} เมื่อ
 ได้อ่างหลักฐานจากพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือที่สุดประกอบคำกล่าวอ่าง
 ของตนแล้ว เอกสารของวัดพระธรรมกายก็ใช้วิธีอ่างอิงชนิดพิเศษอีกวิธีหนึ่งซึ่งได้แก่ "การ
 อ่างอาจารย์ของตน" หรือการอ่างพระมหาเถระที่มีแนวคิดสอดคล้องกับหลักการสำคัญของ
 ลัทธิตน โดยพยายามยกเอาคำสอนของอาจารย์ของตน หรือของพระมหาเถระทั้งหลายที่ตน

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๙๒.

^{๑๑๒} ความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่า หลักการที่ตนนำเสนอต่อสาธารณชนทุกเรื่องล้วนแล้วแต่
 เป็นหลักการสำคัญที่มีอยู่แล้วในพุทธศาสนาเถรวาทและมีหลักฐานในชั้นพระไตรปิฎกรองรับอย่างชัดเจน
 ดูรายละเอียดใน วัดพระธรรมกาย, เจาะลึกวัดพระธรรมกาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
 ประดิพัทธ์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๑ - ๑๒๗.

เคารพนับถือเหล่านั้น^{๑๓๓} ขึ้นมาเป็นมาตรฐานยืนยันหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างหลักการเรื่อง “นิพพานเป็นอัตตา” เป็นอาทิ การกระทำเช่นนี้ นับว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ควรทำทั้งยังล่อแหลมต่อการสร้างความแตกแยกขึ้นในหมู่ชาวพุทธ เพราะจะก่อให้เกิดการอ้างอาจารย์ของตนๆ มาหักล้างทัศนะของกันและกันกว้างขวางออกไปจนไม่สิ้นสุด พฤติกรรมเช่นนี้แน่นอนว่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเถรวาททั้งในระยะสั้นและในระยะยาวอย่างไม่ต้องสงสัย

คำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ในประเด็นเรื่องการอ้างอาจารย์ของตนขึ้นมาเป็นมาตรฐานตัดสินหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยขอสรุปคำวินิจฉัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มาให้พิจารณา ดังต่อไปนี้

การอ้างเอาอาจารย์ของตนหรืออ้างพระมหาเถระทั้งหลาย มาเป็นมาตรฐานในการตัดสินพระธรรมวินัยนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะหากคนหนึ่งหรือสำนักหนึ่งอ้างอาจารย์ของตนได้ คนอื่น/สำนักอื่นก็อาจอ้างอาจารย์ของตนได้อีกเช่นกัน โดยนัยนี้ก็จะมีการอ้างอิงอาจารย์ของตนกว้างขวางออกไปไม่จบสิ้น ด้วยเหตุนี้ วิธีที่ถูกต้องเมื่อจะต้องตัดสินว่าอะไรเป็นธรรมอะไรเป็นวินัย ไม่ใช่การอ้างอาจารย์ของตนขึ้นมาตัดสิน แต่ควรอ้างหลักมหาปเทศ^{๑๓๔} ที่พระพุทธเจ้าตรัสประทานแนวทางเอาไว้ให้แล้วและที่บูรพาจารย์ท่านวางวิธีการตรวจสอบเอาไว้และได้ใช้เป็นหลักในการรักษาพระธรรมวินัยสืบมาโดยลำดับมาเป็นมาตรฐานในการตัดสิน ในกรณีอย่างนี้ (คือการอ้างอาจารย์ของตนมาตัดสินหลักการสำคัญ

^{๑๓๓} อาจารย์ของตนในที่นี้หมายถึง พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ผู้เป็นต้นกำเนิดวิชชาธรรมกาย พระมหาเถระทั้งหลาย หมายถึง สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสีริ) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๗ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, ดู วัดพระธรรมกาย, เจาะลึกวัดพระธรรมกาย, หน้า ๑๕๑ - ๑๕๗., พระสมชาย ฐานวฑฺฒโธ, นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา, หน้า ๓๑ - ๖๔.

^{๑๓๔} มหาปเทศ แปลว่า หลักใหญ่สำหรับใช้อ้างอิง ดูรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๑๓/๑๔๔., อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๘๐/๒๒๗., วิ.ม. (บาลี) ๕/๙๒/๑๓๑., ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๗๒., วิ.อ. (บาลี) ๑/๒๗๑.

ของพระพุทธศาสนาที่เอกสารของวัดพระธรรมกาย กำลังกระทำอยู่) ควรอ้างมหาปเทศชุด
ที่ ๓ ซึ่งประกอบด้วย

๑. สุตตะ คือ พระไตรปิฎก
 ๒. สุตตานุโลม คือ มหาปเทศ (ยอมรับอรรถกถาด้วย)
 ๓. อัจฉริยวาท คือ อรรถกถา (พ่วงฎีกา อนุฎีกา)
 ๔. อัตตโนมตี คือ มติ ทศนะ ความเห็นของท่านผู้รู้ เป็นต้น
- ข้อ ๑ ตัดสิ้นข้อ ๒ - ๓ - ๔
- ข้อ ๒ ตัดสิ้นข้อ ๓ - ๔
- ข้อ ๓ ตัดสิ้นข้อ ๔^{๑๓๕}

มติหรือทศนะของครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่เอกสารของวัดพระธรรมกายนำมา
กล่าวอ้างเมื่อวัดจากหลักมหาปเทศข้างต้นนี้แล้วจัดเข้าใน "อัตตโนมตี" เท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็น
หลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับข้อ ๑ - ๓ ข้างต้น^{๑๓๖} เพราะฉะนั้น พระ
ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงกล่าวย้าว่า

ในการวินิจฉัยเรื่องนิพพานเป็นอัตตา หรือเป็นอนัตตา เมื่อมี
สุตตะจนถึงอัจฉริยวาทอยู่แล้ว ก็นำมาตัดสินทีเดียว ไม่ว่าจะมิตศนะของพระ
เถระ มหาเถระ เป็นต้น ก็ร้อยก็พันอย่าง ก็จบทีเดียว และไม่มีประโยชน์ที่จะ
ยกมาอ้างต่อไป มติ ทศนะ ความเห็น คำอธิบายของพระเถระ พระมหาเถระ
ครูอาจารย์นั้น มีไว้สำหรับเป็นเครื่องช่วย หรือเป็นเครื่องร่วมในการศึกษาพระ
ธรรมวินัยแก่เรา แต่จะนำมาใช้เป็นเกณฑ์วินิจฉัยพระธรรมวินัยไม่ได้ แต่ต้อง
เอาธรรมวินัยมาวินิจฉัยครูบาอาจารย์^{๑๓๖}

^{๑๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๕๗.

^{๑๓๖} วิ.อ. (บาลี) ๑/๓๒๗.

^{๑๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๑๕๗. และดูเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้มาตรฐานต่าง ๆ มาอ้างเพื่อตัดสินพระธรรมวินัยอีกว่า ชาวพุทธควรจะทำอย่างไรเพื่อเอาพระพุทธรูปเจ้า (ปัจจุบันคือพระธรรมวินัย) มาเป็นมาตรฐานสูงสุดในการตัดสินว่าอันไหนใช่ หรือไม่ใช่หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือพระธรรมวินัย ไม่ใช่อ้างครูบาอาจารย์ของตน เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของพระพุทธรูปเจ้า ชาวพุทธทุกคนก็ล้วนเคารพนับถือพระพุทธรูปเจ้า จึงต้องยกพระพุทธรูปเจ้าขึ้นเป็นหลัก ไม่ใช่ยกครูบาอาจารย์ของตนขึ้นเป็นหลัก ทั้งนี้ ในสมัยพุทธกาลท่านก็มีแนวปฏิบัติเป็นอุทาหรณ์ไว้ให้เจริญรอยตามอยู่แล้ว เช่น เมื่อใครพบนักบวชที่น่าเลื่อมใสศรัทธาและอยากรู้ธรรมเขาจะถามกันว่า “ท่านบวชอุทิศใคร ใครคือศาสดาของท่าน ศาสดาของท่านมีหลักการหรือสอนว่าอย่างไร”^{๑๓๓} เพราะฉะนั้น เมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยถึงแม้ว่าเรื่องนั้นตนจะยังไม่ประจักษ์แจ้งด้วยตน แต่ก็ควรมีวิธีการแสดงหลักการ หรือความคิดความเห็นที่เหมาะสม นั่นคือ ควรตอบอย่างเป็นกลาง ๆ ว่า

๑. มีหลักการที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสสอนไว้ดังนี้ ๆ หรือพระไตรปิฎกและคัมภีร์นั้น ๆ แสดงไว้ดังนี้ ๆ และ
๒. ตามที่ข้าพเจ้ารู้ เข้าใจ ข้าพเจ้ามีทัศนะหรือความคิดเห็นว่าดังนี้^{๑๓๔}

พุทธศาสนิกชนควรยึดหลักการดังกล่าวนี้เป็นแนวทางในการแสดงความคิดเห็นหรือในการตอบข้อซักถามของผู้ที่สงสัยในหลักการของพระพุทธศาสนา ควรจะแยกระหว่างคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าออกจากทัศนะของตน (หรือของครูบาอาจารย์ของตน) และ/หรือประสบ

^{๑๓๓} เช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๔/๗๓., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๕๘.

^{๑๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรณีธรรมกาย*, หน้า ๑๕๙. ท่าทีในการตอบคำถามหรือในการวินิจฉัยหลักการสำคัญที่ตนยังไม่อาจประจักษ์ชัดด้วยตน เช่น เรื่อง นิพพาน เป็นต้น ดังที่กล่าวมานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการมีท่าทีแบบ “สัจจานุรักษ์” (อนุรักษ์สัจจะ), ดูรายละเอียดใน ม.ม.๑๓/๖๕๕ - ๖/๖๐๑ - ๒., พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๙. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๕๔ - ๖๕๕.

การณ์ของตนออกให้ชัดเจนไม่นำเอาทัศนคติหรือประสบการณ์ส่วนตัวของตนไปแทรกปนกับคำสอนของพระพุทธเจ้าเพราะการทำเช่นนั้นเป็นการแสดงความไม่เคารพต่อพระพุทธเจ้า ขณะเดียวกันก็เป็นการจ้วงจาบหรือกล่าวดูพระพุทธเจ้าซึ่งมีโทษมหันต์และเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาถึงขั้นรากฐานเพราะเท่ากับเป็นการทำลายฐานข้อมูลเดิมและเพิ่มเติมฐานข้อมูลใหม่ที่เป็นเท็จ ทำที่ที่ถูกต้องนั้นชาวพุทธควรปฏิบัติตามคำเตือนของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ว่า

ชาวพุทธจะต้องย้ำกับตัวเองว่า พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ศาสนาของพระเถระ มหาเถระ หรือบุคคลผู้ใด เราจะฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า เราจะแสดงหลักการที่พระพุทธเจ้าสอน และเราจะเอาหลักที่ทรงสอนนั้นเป็นมาตรฐาน หรือเป็นเกณฑ์วินิจฉัย ถ้าหากำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นมาตรฐานไม่ได้ ก็ต้องยอมรับความจริงว่า พระพุทธศาสนาได้หมดไปแล้ว ถ้าพุทธบริษัทยังปฏิบัติตามหลักการที่ว่ามานี้ก็จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้พร้อมทั้งพุทธบริษัททั้งหมดก็จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๓๓๖}

๔.๒ ปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทยในทัศนะของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

ปัญหากรณีธรรมกายที่เกิดขึ้นจากสำนักวัดพระธรรมกายเป็นต้นเหตุส่งผลกระทบต่อพระธรรมวินัยโดยตรงอย่างไรในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สำหรับปัญหากรณีธรรมกายส่วนที่กระทบต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

^{๓๓๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๖๐.

๔.๒.๑ ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ไทย

คำว่า “สถาบันสงฆ์” ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึง พระสงฆ์ไทยที่บวชในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาททั้งหมดทั้งฝ่ายธรรมยุติกนิกายและฝ่ายมหานิกาย ผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์จึงหมายถึงเอาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ไทยตามความหมายที่กล่าวมานี้ ในเอกสารเรื่อง “กรณีธรรมกาย” นั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มุ่งวินิจฉัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “พระธรรมวินัย” เป็นหลัก ไม่ได้มุ่งวิเคราะห์วินิจฉัยประเด็นอื่น เช่น ประเด็นที่ว่ากรณีธรรมกายจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไรต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทย เป็นต้นไว้โดยตรง แต่การที่ท่านไม่ได้มุ่งวินิจฉัยเรื่องเหล่านี้มิได้หมายความว่า ท่านละเลยเรื่องเหล่านี้ก็หาไม่ ความจริงประเด็นเรื่องผลกระทบของกรณีธรรมกายต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทยนั้นก็มีอยู่แล้วในเอกสารชื่อกรณีธรรมกายนั่นเอง แต่มีอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่ท่านพาดพิงถึงเพื่อใช้อธิบายประเด็นสำคัญทางพระธรรมวินัยที่ท่านมุ่งพิจารณาเป็นหลัก

เพราะฉะนั้น ต่อปัญหาที่ว่า กรณีธรรมกายส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์และสังคมไทยอย่างไรในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จึงเป็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องอาศัยการ “ตีความ” จากทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเพื่อพระธรรมวินัยชื่อ “กรณีธรรมกาย” เป็นพื้นฐานเป็นสำคัญ

เอกสารเพื่อพระธรรมวินัยชื่อ “กรณีธรรมกาย” ในหัวข้อ “ถ้าตีรวนพระไตรปิฎกได้ก็ถอนรากพระสงฆ์ไทยสำเร็จ” พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ถ้าชาวพุทธไทย (หรือสำนักวัดพระธรรมกาย – ผู้วิจัย) ไม่มีความชัดเจนในเรื่องเดียวกับพระไตรปิฎกเถรวาทของตนก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นมาแก่อสถาบันสงฆ์โดยตรง ดังท่านระบุว่า

เรื่องนี้จะต้องทำความเข้าใจให้ชัด เวลาพูดจะต้องจำแนกว่าเถรวาทหรือพระไตรปิฎกเถรวาทว่าอย่างไร พระไตรปิฎกมหายานว่าอย่างไร ถ้าไม่ทำอย่างนี้จะสับสนปนเปเกิดปัญหามากมายยุ่งกันไม่จบ และพระพุทธศาสนาที่แท้ก็จะหมดไปด้วย

ยกตัวอย่าง ดังที่กล่าวแล้วว่าในประเทศญี่ปุ่นมีพระพุทธศาสนา
มหายานหลายนิกาย และแยกนิกายย่อยเป็นร้อย ๆ นิกาย เอาเฉพาะนิกาย
ใหญ่ ๕ นิกายก็สอนและปฏิบัติแตกต่างกันมากมาย

เวลานี้สิ่งหนึ่งที่พระมหายานของญี่ปุ่นทุกนิกายรักษาไว้ไม่ได้ก็คือ
“เพศพรหมจรรย์” นิกายเซนที่ว่ารักษาไว้ด้วยดีมานาน เดียวนี้ตัวอาจารย์เจ้า
สำนักก็มีครอบครัวกันไป

พระญี่ปุ่นบางนิกาย อย่างนิกายชิน นอกจากมีครอบครัวแล้วยังทำ
ธุรกิจ เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นเจ้าของกิจการค้าพาณิชย์ต่าง ๆ

โซกะงักโก สมาคมชาวพุทธที่ตั้งขึ้นเป็นขบวนการในนิกายนิจิเรน
ได้ตั้งพรรคการเมืองโกเมโตขึ้นเมื่อปี ๒๕๐๗ นับว่าเป็นการก้าวเข้าสู่วงการ
เมืองแม้จะไม่เต็มตัวและเต็มเหมือนในอดีต

พระญี่ปุ่นบางนิกายนั้นในประวัติศาสตร์ถึงกับตั้งกองทัพของตนเอง
มีอำนาจทางการเมืองและทางการเมืองทหารมาก แข่งอำนาจกับทางฝ่ายบ้านเมือง
นั้น หรือแข่งอำนาจกับพวกขุนนาง จนในที่สุดทางฝ่ายบ้านเมืองทนไม่ไหว ต้อง
ยกทัพเข้ามาปราบปรามทำสงครามกัน ดังเช่น ขุนศึกกิโยโมริ ยกทัพไปปราบ
และทำลายวัดโตไดและวัดโกฟูกุ แห่งเมืองนารา ใน พ.ศ. ๑๗๒๓ หรือในยุค
ต่อมา ขุนศึกซามูไรโนบุนางะทำลายวัดเอนิริอากุสำเร็จ ใน พ.ศ. ๒๑๑๔ และ
ต่อสู้กับพระนักรบแห่งวัดฮองอันอยู่กว่า ๑๐ ปี จึงเอาชนะได้ใน พ.ศ. ๒๑๒๓

ส่วนทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า รักษา
วินัยแบบแผนคำสอนหลักการเดิมไว้อย่างแม่นยำที่สุด เพราะฉะนั้น สภาพสั
สนและเหตุการณ์แปลก ๆ อย่างนั้นจะไม่เกิดขึ้น เพราะพระวินัยที่พระรักษานั้น
ป้องกันไว้อย่างรัดกุมที่สุด ไม่มีทางที่จะคลาดเคลื่อนไปได้ นอกเสียจากว่า เรา
จะไม่รักษาพระไตรปิฎกบาลีนี้ไว้

ถ้าไม่รู้จักแยกแยะอย่างที่ว่าข้างต้น ต่อไปก็อาจจะมีการกล่าวอ้าง
เช่น อาจจะมีภิกษุบางรูปพูดขึ้นมาว่า เอ๊ะ ! ที่ประเทศญี่ปุ่น พระไตรปิฎกฉบับ
นิกายนั้นไม่เห็นมีพุทธบัญญัติข้อนั้น หรือว่าบางนิกายไม่เห็นต้องให้ความ
สำคัญมากมายแก่พระไตรปิฎกเพราะเขานับถืออาจารย์เป็นใหญ่ เขาก็เป็น
พระพุทธศาสนาอยู่ได้ เขาไม่ได้ถือวินัยอย่างเรา วินัยข้อนั้น ๆ ไม่มีในพระไตร

ปฏิภนของญี่ปุ่น เขาถืออย่างนั้น ๆ แล้วทำไมเราจะต้องมาถืออย่างนี้ด้วย หากเป็นอย่างว่ำนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า

- พระไทยต่อไปจะรักษาความเป็นพระภิกษุแบบเถรวาทไว้ไม่ได้
- จะมีครอบครัว หรือ
- จะทำธุรกิจอุตสาหกรรม
- เป็นเจ้าของโรงงาน
- เป็นเจ้าของกิจการค้าขาย
- ทำการค้าพาณิชย์ ตลอดกระทั่ง
- มีอำนาจในทางการเมือง อย่างที่เคยเป็นหรือเป็นอยู่ในประเทศญี่ปุ่นและในประเทศอื่น ๆ^{๔๐}

ในด้านหลักการทางธรรม ถ้าเอาพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ มาอ้างกัน สืบสนต่อไปก็อาจจะมีภิกษุบางรูปพูดว่า เอ๊ะ ! ในประเทศญี่ปุ่นนั้นบางนิกาย

^{๔๐} ข้อสังเกตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ต่อสำนักวัดพระธรรมกายนี้ แม้ท่านจะอ้างตัวอย่างจากพระสงฆ์มหานิกายในประเทศญี่ปุ่นก็จริงอยู่ แต่เมื่อเรานำเอาภาพของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในญี่ปุ่นมาวางเรียงเคียงกับภาพของสำนักวัดพระธรรมกาย เราก็จะพบว่า โดยเนื้อหาแล้วแทบไม่มีความแตกต่างกันเลย เพราะสำนักวัดพระธรรมกายโดยเฉพาะเจ้าอาวาสนั้น มีหลักฐานชัดเจนว่า ได้กระทำการในลักษณะที่เป็นการค้าพาณิชย์มากมาย เช่น มีชื่อเป็นผู้ถือครองที่ดินจำนวนมาก มีอำนาจสั่งจ่ายเงินจำนวนมหาศาล และเกี่ยวข้องกับธุรกิจหลายบริษัท แต่ละบริษัทมีวงเงินหมุนเวียนนับได้หลายสิบล้านหรือหลายร้อยล้านบาท ดังนั้น ข้อสังเกตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่มองผ่านพระมหานิกายในญี่ปุ่นนั้น กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ข้อสังเกตเหล่านั้นล้วนยืนยันอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริงในประเทศไทยของเราเอง โดยที่สำนักพระธรรมกาย คือ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่สุด ที่แสดงออกถึงความเป็น "มหานิกาย" ในประเทศไทย ข้อแตกต่างจากมหานิกายในญี่ปุ่นของสำนักวัดพระธรรมกายหากจะพินิจก็คือ เพียงแต่ทางสำนักฯ ยังไม่ยอมประกาศตัวว่าเป็น "มหานิกาย" โดยรูปแบบเท่านั้นเอง แต่ในส่วนของเนื้อหานั้นสำนักวัดพระธรรมกายมีพฤติกรรมที่แสดงตนอย่างชัดเจนว่าเป็นมหานิกายมานานแล้ว, ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร, รายงานกรณีวัดพระธรรมกาย, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๗๐ - ๙๙. , สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ธรรมกายจากหลายมุมมอง, หน้า ๑๓ - ๕๒.

เขามีพระสูตรอื่น ๆ ที่เราไม่มี อย่างเช่น สุขาวตัญญุหสูตรที่เป็นหลักสำคัญของ นิกายโจโด และนิกายชิน ซึ่งเป็นนิกายที่นักบวชมีบุตรและภรรยา และทำกิจการธุรกิจอุตสาหกรรมที่กล่าวมาแล้ว สุขาวตัญญุหสูตรนั้นสอนว่า มีสวรรค์ทิศ ตะวันตก เรียกว่า “แดนสุขาวดี” ที่มีพระพุทธเจ้าชื่อว่า “อมิตาภะ” ประทับอยู่ ใครอยากจะได้เกิดในสวรรค์สุขาวดีก็ให้เอ่ยนามพระองค์ให้มากที่สุดโดยเฉพาะ เวลาตาย ก็จะได้ไปอยู่กับพระอมิตาภะ และรอเข้านิพพาน

ถ้าใครเกิดบอกว่า พระสูตรนี้ไม่มีในพระไตรปิฎกบาลีของเรา น่าจะเอาเข้ามาด้วยอย่างนี้เป็นต้น จะว่าอย่างไร...”^{๑๑}

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า ข้อสังเกตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ต่อปัญหาที่สำนักวัดพระธรรมกายอาจก่อให้เกิดขึ้นกับสถาบันสงฆ์ไทย ย่อมไม่ใช่ข้อสังเกตที่เลื่อนลอยอย่างแน่นอน เพราะเมื่อคณะกรรมการการศึกษาและศิลปะและวัฒนธรรมของรัฐสภา ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาสอบสวนหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่สำนักวัดพระธรรมกายสร้างขึ้น ก็ได้ค้นพบข้อเท็จจริงซึ่งมีความเป็นไปได้สูงมากเช่นเดียวกับที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวเอาไว้ทุกประการ

รายงานของคณะกรรมการการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมของรัฐสภาซึ่งมีเนื้อหาสนับสนุนข้อสังเกตของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีรายละเอียดว่า ดังนี้

๕.๒ ผลกระทบด้านสถาบันสงฆ์

วัดพระธรรมกายใช้กลยุทธ์ที่ชาญฉลาดในการเข้าแทรกแซงและยึดครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งอาจเรียกได้ว่า “กลยุทธ์ปูเสฉวน” เพราะปูเสฉวนอาศัยอยู่ในเปลือกหอย แต่ตัวมันเป็นปูไม่ใช่หอย แต่อาศัยคราบเปลือกหอยกำบังธาตุแท้เพื่อลวงโลกแล้วเข้ามาใกล้หอยโดยหอยไม่สำนึกถึงอันตรายจนปูเสฉวนออกมาจากเปลือกหอยมากินเนื้อหอย หอยก็ยังไม่รู้สึกตัวจนตัวตายแล้วปูเสฉวน

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๒๘ - ๓๑.

ซึ่งเป็นสิ่งแปลกปลอมก็เข้ามายึดเปลือกหอยที่ดีกว่า สวยกว่าเดิม เพื่อลวงโลก
ได้กว้างขวางและแนบเนียนยิ่งขึ้น

วัดพระธรรมกายได้ใช้กลยุทธ์ปุเสฉนวนดังกล่าว เพราะวัดพระ
ธรรมกายเป็นลัทธิแปลกปลอม ไม่ใช่พระพุทธศาสนาเถรวาทแท้ของคณะสงฆ์
ไทย แต่ผู้บริหารวัดพระธรรมกายโดยเฉพาะพระธัมมชโย พระทัตตชีโว และ
พระในผู้บริหารวัดประมาณ ๑๐ รูป ได้วางแผนยุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่าง
ชาญฉลาด เป็นนักฉวยโอกาสชั้นสุดยอด รู้จักใช้บุคคลชั้นนำทั้งทางศาสนจักร
และอาณาจักร สถานการณ์ ช่วงจังหวะเวลาในการแฝงตัว กำบังตัว คืบคลาน
เข้ามาแทรกแซงและยึดครองคณะสงฆ์ไทยไปตามลำดับ โดยอาศัยฐานการเงิน
และคนที่หลอกล่อ ฉ้อฉล มาจากทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ของชาวไทย คือ
ศรัทธาอันสูงสุดต่อพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ในสายเลือดของชาวพุทธไทยแทบทุก
คน

เมื่อมีเงินและคนที่เป็นเป้าหมายได้ระดับหนึ่งแล้วก็ใช้การเอาใจ ยก
ยอ ให้เกียรติพระเถระผู้ใหญ่ในคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น พร้อมทั้งถวายปัจจัย
จำนวนมากทั้งเงิน รถยนต์ยี่ห้อหรูราคาแพง ฯลฯ ให้แก่พระเถระชั้นนำที่วัดพระ
ธรรมกายจะติดต่อเข้าหาเพื่อใช้ประโยชน์ มากน้อยผันแปรไปตามความสำคัญ
ของระดับชั้นพระเถระนั้น ๆ และตามงานที่วัดพระธรรมกายจะยกและยอพระ
เถระนั้น ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของตน บางครั้งถวายเงิน
จำนวนสูงถึงหกหลักเจ็ดหลักต่อการนิมนต์เพียงครั้งเดียว และพระเถระที่วัดพระ
ธรรมกายยกและยอไปใช้นั้นไม่เคยมีบทบาทที่เข้าถึงสาระของงานได้เลย เป็นได้
เพียงเจี๊วดยืนยันศักดิ์กันภัยเท่านั้น เช่น นิมนต์พระมหาเถระเป็นอุปัชฌาย์บวชให้
พระธรรมทายาทครั้งละ ๕๐๐ - ๖๐๐ รูป แต่บวชแล้วพระอุปัชฌาย์ไม่มีโอกาส
อบรมสั่งสอนพระนวกะเหล่านั้นเลย วัดพระธรรมกายจะนำไปอบรมด้วยตนเอง
หมดสิ้นทุกขั้นตอน หรือนิมนต์พระมหาเถระไปเป็นประธานแจกรางวัลหรือ
ประธานในพิธีวันสำคัญทางศาสนา เพื่อที่ทางวัดพระธรรมกายจะได้ถ่ายรูปแบบพระ
มหาเถระองค์นั้น ๆ ไปอวดอ้างว่า วัดเป็นที่โปรดปรานของพระมหาเถระหลาย
องค์

ในเวลาเดียวกันนั้น วัดพระธรรมกายก็พยายามชักจูงพระเณรที่มีความรู้เปรียญธรรมสูง ๆ ให้มาอยู่วัดด้วยการใช้เงินจำนวนมากกระทำทุกวิธีการ และใช้การปลุกฝังลัทธิวิชาธรรมกายในหมู่เยาวชนเพื่อนำไปสู่การบวชเป็นพระเณรของวัด จนทำให้วัดพระธรรมกายในขณะนี้ มีพระเณรมากที่สุดในประเทศไทย และสามารถสอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ชนะทุกวัดของประเทศไทยมาหลายครั้งแล้ว ซึ่งวัดพระธรรมกายจะอาศัยฐานเหล่านี้เพื่อ “คิดการใหญ่” ตามแผนที่วัดประกาศเองอย่างชัดเจนในโครงการ “Dhammakaya World” โดยมุ่งหวังให้วัดพระธรรมกายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก ชาวพุทธทุกคนทั่วโลกต้องมาจาริกบุญที่วัดพระธรรมกายอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต มีมหาวิทยาลัยพระพุทธานานาชาติ มีพระไตรปิฎกนานาชาติฉบับธรรมกาย ฯลฯ ซึ่งความยิ่งใหญ่ทั้งหมดเหล่านี้ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้ตามที่คณะสงฆ์ไทยได้พยายามรักษาตลอดกว่า ๒๕๐๐ ปี นับตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย แต่ความยิ่งใหญ่เหล่านั้นทั้งหมด เพื่อความยิ่งใหญ่เพื่อความเป็นเจ้าโลกทางพระพุทธศาสนาของ “ลัทธิธรรมกาย” ซึ่งเป็นลัทธิรูปโดยสิ้นเชิงทั้งทางปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธดังกล่าวมาแล้ว โดยมีพระไชยบูลย์ ธัมมชโย องค์ต้นธาตุต้นธรรมอวตารนั้นเป็นองค์พระบรมพุทธเจ้าของลัทธิธรรมกายแห่งโลก

สถาบันพระพุทธศาสนาของไทย คณะสงฆ์ไทย พระมหาเถระทุกระดับชั้นของไทยไม่เคยอยู่ในสายตาหรือความสนใจที่แท้จริงของพระธัมมชโย และเหล่าบริวารเลย พระธัมมชโยเพียงแต่ใช้ทุนทางสังคมของสถาบันพระพุทธศาสนาอันยิ่งใหญ่ของสังคมไทย ที่บรรพบุรุษชาวไทยได้อุทิศกายถวายชีวิตรักษามาตลอดนับพันปีคู่กับชนชาวไทยและชาติไทยเพื่อสนองความต้องการของตนเท่านั้น

หากพระมหาเถระ พระเถรานุเถระ พระภิกษุสามเณรและอุบาสก อุบาสิกา ชาวพุทธทั้งปวงผู้มีใจบริสุทธิ์และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อ “กลยุทธ์ปุเสฉวน” ไม่เคยคิดนึกว่าจะมีแผนการอันสุดแยบคายและสุดซื่อฉลเช่นของวัดพระธรรมกายที่ได้ฟักตัวมากว่ายี่สิบปี และบัดนี้กินลึกเข้ามามากแล้วโดยเฉพาะในคณะสงฆ์ไทย พระพุทธานุเถรวาทที่แท้คงจะต้องย่อเย็บลงต่อหน้าต่อ

ตาของชาวพุทธ (ใน) ยุคสมัยของเรานี้ ในเวลาอันไม่ช้านี้อย่างแน่นอน (ทั้งนี้) ตามกำหนดเวลาที่วัดพระธรรมกายได้กำหนดไว้แล้วว่า แผนงานทุกอย่างของวัดพระธรรมกาย จะถึงจุดสุดยอดสมความปรารถนาของลัทธิธรรมกายในปีที่จะปิดพระมหาธรรมกายเจดีย์ในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๓)^{๑๔๒}

๔.๒.๒ ผลกระทบต่อสังคมไทย

คำว่า "สังคมไทย" ในที่นี้ใช้ในความหมายกว้างขวางครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับประชาชนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย^{๑๔๓} ปัญหากรณีธรรมกายในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เฉพาะส่วนที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเท่าที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเพื่อพระธรรมวินัยชื่อ "กรณีธรรมกาย" มีดังต่อไปนี้

กรณีธรรมกายนี้ นอกจากเป็นเรื่องของการละเมิดจริยธรรมทางวิชาการและประทุษร้ายทางปัญญาต่อเพื่อนมนุษย์แล้ว ยังเป็นปัญหาทางศาสนาที่มีผลร้ายแรงอย่างครอบคลุมเพราะ

๑. ส่งผลออกมาสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง คือ กลายเป็นวิถีชีวิตของคน
 ๒. เป็นเรื่องของมวลชน หรือหมู่คนจำนวนมาก หรือกระทบต่อสังคมนั้น ๆ ทั้งหมด
- ยกตัวอย่างเช่น
๑. การบิดเบือนหลักการให้แปรจากการรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์ กลายเป็นความลุ่มหลงหมกมุ่นในอิทธิปาฏิหาริย์นั้น อาจนำไปสู่

^{๑๔๒} คณะกรรมการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมสภาผู้แทนราษฎร, รายงานกรณีวัดพระธรรมกาย, หน้า ๑๐๔ - ๑๐๗., กลยุทธ์การแทรกซึมเข้าสู่คณะสงฆ์ไทยในลักษณะปุเลฆวนตามรายงานของคณะกรรมการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของสภาผู้แทนราษฎรนี้ผู้สนใจพึงศึกษาเพิ่มเติมได้จาก สวทก. ธรรมกายธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙ - ๒๒.

^{๑๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กรณีธรรมกาย, หน้า ๖๔.

- สภาพจิตแบบหวังพึ่ง
- ค่านิยมรอผลดลบันดาล
- ความอ่อนแอไม่รู้จักพัฒนาตน

๒. การบิดเบือนหลักการให้แปรจากองค์รวมของการพัฒนาทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ที่เน้นความสำคัญของปัญญาในฐานะตัวที่นำขยายขอบเขต จัดปรับ และปลดปล่อยเป็นอิสระ มามุ่งเน้นการสัมผัสประสบการณ์ทางจิตด้านความสุขที่มด้าอาจนำไปสู่

- สภาพจิตที่ลุ่มหลงหมกมุ่นยึดติดตัวตนรุนแรง
- ศรัทธาแบบคลั่งไคล้ หรือ
- งมงาย
- ความเชื่อยชาและตกอยู่ในความประมาท

ดังนี้เป็นต้น^{๑๓๔}

จากการศึกษาเอกสารเพื่อพระธรรมวินัย ชื่อ “กรณีธรรมกาย” ตลอดทั้งเล่มแล้ว ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า “กรณีธรรมกาย” จะส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ครอบคลุมถึงประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

(๑) ผลกระทบต่อสถาบันศาสนา

คือ หลักพระธรรมวินัยเกิดความคลาดเคลื่อน หรือผิดเพี้ยนออกไปจากหลักการเดิมแท้ของพระพุทธศาสนา และสถาบันสงฆ์ โดยเฉพาะก็คือ พระสงฆ์จะมีวิถีชีวิตเหมือนกับพระมหายานในประเทศญี่ปุ่นที่สามารถประกอบธุรกิจ ทำการค้าพานิชย์ด้วยตนเอง หรือมีครอบครัวได้ เป็นต้น

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖๓ - ๖๔.

(๒) ผลกระทบต่อระบบความเชื่อ

คือ ชาวพุทธไทยจะหันไปเชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พระเครื่อง หรือวัตถุมงคล แทนการเชื่อหลักกรรมและการพึ่งตนเอง และหันไปเชื่อครูบาอาจารย์ของตนมากกว่าพระพุทธเจ้า

(๓) ผลกระทบต่อระบบการพัฒนา

คือ ชาวพุทธไทยจะไม่สนใจกระบวนการพัฒนาตนตามแนวไตรสิกขา แต่หันไปเน้นการพัฒนาชีวิตด้วยการหวังผลดลบันดาล การพึ่งอำนาจของสิ่งที่ลึกลับ หรือปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่ทางสำนักวัดพระธรรมกายชี้ชวนหรือชักนำให้คล้อยตาม เช่น การเชื่อในอำนาจของบุญชนิด "ทันตาเห็น" หรือการวัดคุณค่าของบุญด้วยการประสบความสำเร็จเชิงรูปธรรม คือ มีเงิน มีบ้าน มีรถ มีวัตถุบริโภคพร้อมพร้อม เป็นต้น

(๔) ผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของคฤหัสถ์กับบรรพชิต

คือ เป็นไปได้ว่า คฤหัสถ์กับบรรพชิตจะมีความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์กันมากขึ้น เพราะกระบวนการทำบุญตามแนวสำนักวัดพระธรรมกายเน้น "เงิน" เป็นเหตุให้คฤหัสถ์ต้องหาเงินมาทำบุญกับพระสงฆ์ ๆ เองก็มุ่งแต่จะชักชวนให้คฤหัสถ์ระดมทุนให้ได้มากที่สุด ในที่สุดความสัมพันธ์แบบพระสงฆ์ให้ธรรม คฤหัสถ์ให้อามิสก็จะหายไป จะกลายเป็นความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์เข้ามาแทนที่

(๕) ผลกระทบต่อวัดและชุมชน

การที่สำนักวัดพระธรรมกายระดมคนไปทำบุญกับสำนักของตนจำนวนมาก เป็นการดูดเอาพระสงฆ์และชาวบ้านออกไปจากชุมชนของตน แล้วไปรวมกันทำบุญอยู่ที่เดียว ผลก็คือ พระสงฆ์ก็ทิ้งวัด คฤหัสถ์ก็ทิ้งชุมชน วัดเดิมในท้องถิ่นของตนก็ถูกละเลย พระสงฆ์และคฤหัสถ์จึงมองความสำคัญของวัดเดิมในชุมชนของตน โดยนัยเช่นนี้ ชุมชนก็อ่อนแอ วัดก็สูญเสียความเป็นศูนย์กลางทางปัญญาและศูนย์กลางของชุมชนไป

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า บรรดาผลกระทบทั้ง ๕ ประการข้างต้นนี้ เมื่อกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว ผลกระทบทางปัญญาของประชาชนสำคัญที่สุด เพราะเมื่อประชาชนเชื่ออย่างไร ก็จะเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนไปตามหลักความเชื่อนั้น การเปลี่ยนระบบความเชื่อของประชาชน ก็คือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) หรือทฤษฎีของสังคม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโลกทัศน์ หรือวิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรมของสังคมไทยทั้งหมด ถ้าการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์นั้นเป็นสิ่งที่ดี ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ควรชื่นชม แต่ว่าสิ่งที่สำนักวัดพระธรรมกายกำลังชี้ชวนให้ประชาชนเชื่อถือ คล้อยตามไปด้วยนั้น ไม่ใช่หลักความเชื่อ ไม่ใช่หลักธรรมคำสอนที่แท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่กระบวนทัศน์ใหม่ที่ควรชื่นชม แท้จริงแล้วผู้วิจัยเห็นว่าเป็น “สัทธรรมปฏิรูป” คือ การประยุกต์ธรรมเพื่อหวังผลประโยชน์เป็นเงิน เป็นความมั่งคั่ง และเพื่อสร้างความมั่นคงของสำนักตนต่างหาก

สิ่งที่สำนักวัดพระธรรมกายกำลังเผยแพร่อยู่นั้น เป็นคำสอนนอกธรรมแนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างไร ผู้วิจัยขอยืนยันด้วยคำกล่าวของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ว่า

“...คำสอนและการปฏิบัติของสำนักพระธรรมกายผิดแผกแตกต่างออกไปเป็นอันมากจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเถรวาท... ข้อที่สำคัญมากก็คือ ความผิดเพี้ยนนั้นเกี่ยวข้องกับหลักการใหญ่ที่เป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังเรื่องที่พิจารณามา คือ เรื่องนิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา เรื่องธรรมกาย และเรื่องอายตนนิพพาน ซึ่งในที่สุดก็โยงเป็นเรื่องเดียวกัน คือ เป็นเรื่องของนิพพาน คำสอนและข้อปฏิบัติที่สำคัญ ๆ ของสำนักพระธรรมกายในเรื่องที่กล่าวมานั้น นอกจากไม่มีอยู่ในคำสอนเดิมของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังขัดแย้งกันอย่างมากกับหลักการเดิมที่ถือว่าเป็นมาตรฐานของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นด้วย

พูดอย่างหนึ่ง ก็เหมือนกับเป็นเพียงการมานำเอาถ้อยคำในพระพุทธศาสนาเถรวาทไปใช้ แล้วกำหนดความหมายและวิธีปฏิบัติขึ้นเองใหม่เป็นระบบของตนเองต่างหาก (แต่ยังอ้างว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างนั้น)^{๑๕๕}

^{๑๕๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๔๒ - ๒๔๓.

การประทุษร้ายผลประโยชน์ทางปัญญาของประชาชน เป็นสิ่งที่ก่อผลเสียหายได้ กว้างขวางและลึกซึ้ง ทั้งในด้านเทศะ คือ อาจแพร่หลายไปยังสังคมอื่น ประเทศอื่น หรือ ทั่วโลก และในด้านกาละ คือ อาจเป็นการสร้างความสับสน ความหลงผิดให้แก่ประชาชน อย่างยาวนาน ซึ่งจะมีผลสะท้อนกลับมาเป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนประการต่าง ๆ มากมาย

การประทุษร้ายทางปัญญานั้นมีโทษมหันต์เพียงไร ผู้วิจัยขอสรุปให้เห็นด้วย พระพุทธพจน์ ดังต่อไปนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่
 เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช่ประโยชน์แก่คนหมู่มาก
 เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นเอกคือ
 ใคร คือ บุคคลผู้เป็นมิจฉาทิฐิ มีความเห็นวิปริต บุคคลนั้นทำให้คนหมู่มาก
 ออกจากสัทธรรม ให้ตั้งอยู่ในอสังสัทธรรม บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก
 ย่อมเกิดขึ้นเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช่สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ไช่
 ประโยชน์แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้ง
 หลาย^{๖๕๖}

เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่มีโทษมากเหมือนมิจฉาทิฐินี้ โทษ
 ทั้งหมดนี้มีมิจฉาทิฐิเป็นอย่างยิ่ง^{๖๕๗}

^{๖๕๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๐๘/๔๐.

^{๖๕๗} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๑๐/๔๑.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าเพื่อตอบปัญหาการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” ที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบที่มีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

๕. ๑ สรุปผลการวิจัย

ก. ประวัติและพัฒนาการของงานรักษาพระธรรมวินัย

งานรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ มีรากฐานเกิดขึ้นมาพร้อมกับการเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์และพุทธสาวกตั้งแต่เมื่อแรกมีพระพุทธศาสนาขึ้นมาในโลกแล้ว และงานรักษาพระธรรมวินัยนี้ เป็นงานที่สืบเนื่องมาจากพุทธนโยบายหรือเกิดขึ้นโดยพระประสงค์ขององค์พระพุทธเจ้าโดยแท้ เพราะปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงวางทั้งแนวนโยบาย หลักการ หลักเกณฑ์ วิธีการ รวมทั้งตัวอย่างหรือแบบแผนของงานรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติตามอย่างพร้อมสรรพตั้งแต่เมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่แล้ว ยิ่งกว่านั้นในอนาคตกาลนานไกล พระองค์ก็ยังทรงวางตัวบุคคลเพื่อรองรับงานรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้ด้วย ดังเป็นที่ปรากฏว่าพระอรหันตสาวกที่มีบทบาทสำคัญในการทำปฐมสังคายนาแล้วแต่เป็นพระอริยสาวกที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อท่านเหล่านั้นอย่างเป็นทางการพิเศษไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

ต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พุทธสาวกทั้งหลายที่เป็นผู้นำในการรักษาพระธรรมวินัยในยุคหลังต่างก็อาศัยพุทธนโยบายและพุทธจริยาที่ทรงนำทางไว้ล่วงหน้านั่นเอง มาเป็นแรงจูงใจในการทำงานรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ สืบสายกันลงมาตามลำดับจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน

ข. วัตถุประสงค์ของงานรักษาพระธรรมวินัย

วัตถุประสงค์ของงานรักษาพระธรรมวินัย ก็คือ เพื่อความมั่นคงแห่งพระธรรมวินัยเอง และเพื่อให้พระธรรมวินัยนั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่พหุชน หรือแก่มวลมนุษยชาติอย่างกว้างขวางให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้ การจะวัดว่างานรักษาพระธรรมวินัยประสบความสำเร็จหรือไม่ จึงมิใช่การวัดกันที่ชาวพุทธสามารถรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้วยุคกันแค่นั้น แต่แท้ที่จริงแล้วเครื่องวัดความสำเร็จที่ควรถือว่าเป็นหัวใจของงานรักษาพระธรรมวินัย ก็คือ ชาวพุทธสามารถนำเอาพระธรรมวินัยที่ช่วยกันรักษาไว้อย่างดีนั้น มาเป็นเครื่องมือในการฝึกหัดพัฒนาตนตามแนวไตรสิกขาให้บรรลุถึงคุณค่าสูงสุดที่เป็นอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การมีชีวิตที่สงบร่มเย็นและเป็นสุข (นิพพาน)

ค. วิธีการรักษาพระธรรมวินัย

วิธีการรักษาพระธรรมวินัยไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การสังคายนาพระธรรมวินัยตามความหมายอย่างแคบเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงไปถึงวิธีการ ดังต่อไปนี้อีกด้วย

๑. การศึกษาพระธรรมวินัยให้แตกฉานบนพื้นฐานของความเคารพในพระธรรมยำเกรงพระวินัยเสมือนหนึ่งเป็นพระบรมศาสดาของตน
๒. การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อ ซื่อตรง จนเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย
๓. การเผยแผ่ให้ตรงตามอรรถและพยัญชนะ ไม่เผยแผ่นอกธรรมนอกกอนอกวินัย ไม่ทำพระธรรมวินัยให้วิปริต
๔. การร่วมกันเป็นธุระช่วยชี้แจงหากมีผู้จ้วงจาบทำร้ายพระธรรมวินัย/และหรือพระรัตนตรัย
๕. การร่วมกันสังคายนาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์
๖. การชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นให้สงบเรียบร้อยต้องตามพระธรรมวินัย
๗. การร่วมกันรักษาหลักฐานที่บรรจุพระธรรมวินัยเอาไว้ให้ดีที่สุด ไม่ตัดพระธรรมวินัยที่มีอยู่แต่เดิม ไม่เพิ่มเติมพระธรรมวินัยใหม่ที่คิดหรือแต่งเติมเสริมแต่งขึ้นมาเองโดยเด็ดขาด

จ. คุณสมบัติของผู้ที่จะรักษาพระธรรมวินัย

งานรักษาพระธรรมวินัยเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน แต่ชาวพุทธที่จะสามารถทำหน้าที่รักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. ในแง่อุดมคติ

ผู้จะรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้จะต้องมีอุดมคติ

- (๑) ถือพระธรรมวินัยเป็นดังศาสดาของตน ตนมีความเคารพยำเกรงต่อพระศาสดาอย่างไรก็ต้องให้ความเคารพยำเกรงต่อพระธรรมวินัยในระดับเดียวกัน
- (๒) ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นสิ่งสูงสุด เพื่อเห็นแก่ธรรมแล้ว ยอมสละได้ทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน
- (๓) ถือประโยชน์สุขของพหุชน คือ มนุษยชาติ หรือมนุษย์และเทวดาเป็นใหญ่ มุ่งรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้บริสุทธิ์ก็เพื่อให้พระธรรมวินัยนั้น อำนวยประโยชน์แก่พหุชนให้กว้างขวางที่สุด
- (๔) ถือว่าพระธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของชาวพุทธทุกคน ชาวพุทธทุกคนคือเจ้าของพระพุทธศาสนาร่วมกัน มีศักดิ์และมีสิทธิ์ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเสมอเหมือนกันทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือน

๒. ในแง่คุณสมบัติ

ผู้จะรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ได้เป็นอย่างดีนั้น จะต้องเป็นผู้ที่

ประกอบด้วยคุณสมบัติของชาวพุทธอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

- (๑) มีความรู้ทางพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน รวมทั้งมีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ พอสมควร ทั้งนี้เพื่อจะได้รู้เท่าทันลัทธิอื่นที่พยายามจ้วงจาบทำลายพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รู้เขา (ปรสมัย) และรู้เรา (สกสมัย) ให้เท่าทันเพื่อป้องกัน

และแก้ไขภยันตรายที่จะเกิดต่อพระธรรมวินัยได้อย่างทัน
ท่วงทีและมีประสิทธิภาพ

- (๒) มีการปฏิบัติธรรมตามที่ได้ตนได้ศึกษาเรียนรู้จนได้รับผลแห่ง
การปฏิบัติประจักษ์ชัดด้วยตนเอง
- (๓) มีจิตเมตตาสามารถเผยแผ่ธรรมแก่ผู้อื่นได้
- (๔) ยามมีภัยเกิดขึ้นแก่พระธรรมวินัยมีความสามารถในการปก
ป้องพระธรรมวินัยให้พ้นภัยได้ด้วยดีและด้วยวิธีการที่ชอบ
ธรรม

จ. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กับบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยกรณี ธรรมกาย

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ดำเนินบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยกรณี
ธรรมกายโดยอาศัยแรงจูงใจที่สำคัญ คือ การเจริญรอยตามพุทธโฆษาทหรือแนวนโยบายเกี่ยว
กับการรักษาพระธรรมวินัยเอาไว้ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ตามที่ทรงประทานแนวทางเอาไว้ให้ ใน
สมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และพร้อมกันนั้นท่านก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ดำเนินตาม
แบบอย่างหรือปฏิปทาของพระอรหันต์ทั้งหลายในปางก่อนมีพระมหากัสสปะ พระยส-
กาทักขกบุตร และพระโมคคัลลีสบุตรตีสสะ เป็นต้น ซึ่งท่านเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ได้วาง
แบบอย่างเกี่ยวกับการทำงานรักษาพระธรรมวินัยอันควรอนุวัตตามเอาไว้ให้มานานแล้ว
ดังมีเรื่องราวที่บันทึกไว้ในปกรณ์บาลีนั้น ๆ เป็นประจักษ์พยานที่สำคัญ

ในการดำเนินบทบาทเพื่อรักษาพระธรรมวินัยกรณีธรรมกายนั้น พระธรรม-
ปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ทำบทบาทที่สำคัญ ๒ ประการด้วยกัน กล่าวคือ บทบาทโดย
ตรง ได้แก่ การแต่งหนังสือชื่อ “กรณีธรรมกาย : บทเรียนเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา
และสร้างสรรค์สังคมไทย” แล้วพิมพ์หนังสือดังกล่าวนี้เผยแพร่ออกสู่สังคมไทยในวงกว้าง
จนกลายเป็นเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งที่ช่วยให้ชาวพุทธและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการชำระอธิกรณ์
กรณีธรรมกาย ได้มองเห็นทิศทางหรือสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา แล้วนำไปสู่การแก้
ปัญหากรณีธรรมกายอย่างเป็นระบบและตรงประเด็นในที่สุด

ส่วนบทบาทโดยปริยายหรือบทบาทโดยอ้อมนั้น ก็ได้แก่ การให้การศึกษาทาง
พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้ช่วย

สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนได้เป็นอย่างมาก การทำบทบาทโดยอ้อมนี้ดำเนินไปภายใต้วิธีคิดแบบรู้จักแปร “วิกฤตให้เป็นโอกาส” หรือวิธีคิดเชิงบวก (Positive thinking) อย่างที่ท่านกล่าวเอาไว้ว่า “ทำร้ายมา ให้ธรรมไป หรือ “ผันการถูกทำร้าย ให้เป็นโอกาสเผยแผ่ธรรม” และ/หรือ “เขายังสร้างเรื่องทุจริตมาทำร้าย เรายังได้โอกาสให้ธรรมแสดงความจริง”

จากการวิจัยการทำบทบาทเพื่อรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ในกรณีธรรมกาย ผู้วิจัยได้ค้นพบความจริงเพิ่มเติมอีกว่า เหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) สามารถยืนหยัดทำหน้าที่หรือแสดงบทบาทของภิกษุผู้มุ่งดำรงวงศ์ของพระสังฆธรรมได้อย่างโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับของมหาชนในวงกว้างนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การที่ท่านมีคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำอย่างน้อย ๔ ประการ ด้วยกัน กล่าวคือ

- (๑) มีความรอบรู้พระพุทธศาสนาและเป็นพหูสูต
- (๒) มีจริยาวัตรตรงตามสมควรแก่ธรรมานุธรรมปฏิบัติ
- (๓) มีความสามารถในการเผยแผ่และชี้แจง
- (๔) มีความสามารถในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้พ้นภัย

คุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้ คือ รากฐานอันแข็งแกร่งที่ทำให้พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) มีศักยภาพพร้อมเต็มที่สำหรับการทำหน้าที่ของพุทธสาวกชั้นนำในการธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย

บรรดาคุณสมบัติทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า คุณสมบัติข้อ ๒ นั้น มีข้อที่ควรสนใจเป็นพิเศษ เพราะหากมองในแง่ความรู้ หรือความเป็นพหูสูตแล้ว ในประเทศไทยของเรามีผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก นักปราชญ์ราชบัณฑิตที่เป็นพหูสูตก็มีไม่น้อยเช่นกัน แต่เรากลับหาผู้ที่กล้าอุทิศตนออกมาปกป้องพระธรรมวินัยให้พ้นจากภัยต่างๆ ที่ประดังกันเข้ามาคุกคามได้น้อยมาก เหตุที่เป็นเช่นนั้น ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะเขาเหล่านั้น มีไม่น้อยที่ถึงแม้จะมีความรู้ดี แต่ก็ยังบกพร่องในด้านความประพฤติ คือ มีความรู้ดีจริง แต่ไม่อาจกล่าวได้อย่างเต็มที่มีความประพฤติดีสมกับที่มีความรู้ แต่ในกรณีของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ผู้วิจัยพบว่า ท่านมีทั้งความรู้และความประพฤติดีงาม ท่านสอนอย่างไร ท่านก็ทำอย่างนั้น ท่านทำอย่างไร ท่านก็สอนได้อย่างนั้น นี่คือเอกภาพของความรู้และความดีงามที่เราจะพบได้เสมอจากปฏิบัติของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ความรู้ดีนั้น ส่งผลให้ท่านรู้เท่าทันพฤติกรรมที่ไม่เชื่อต่อพระธรรมวินัยของกลุ่ม
 ทุจริตชนทั้งหลายได้อย่างลึกซึ้ง ส่วนความประพฤตินั้น ส่งผลให้ท่านมีความกล้า
 กล้าอาญาญ เด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง และมั่นคง สามารถที่จะยืนหยัดเพื่อชี้แจงแสดงพระ
 ธรรมวินัยได้โดยไม่ประหวั่นพรั่นพริ้งต่อการตอบโต้กลับของเหล่าปาปบุคคลทั้งหลายที่กำลัง
 กระทำการย่ำยีพระธรรมวินัยอยู่ในขณะนั้น

คุณสมบัติของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ดังกล่าวมานี้ คือ คุณสมบัติของ
 ชาวพุทธชั้นนำที่คงจะก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่พุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่ได้เฝ้าติดตาม
 ตามความเคลื่อนไหวกรณีกรรมกายมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระธรรมปิฎก
 (ป.อ.ปยุตฺโต) จะมีคุณสมบัติของชาวพุทธชั้นนำซึ่งสามารถจะปกป้องพระธรรมวินัยให้พ้น
 จากภัยคุกคามได้ดีเพียงไรก็ตาม นั่นก็เป็นข้อดีที่ยังมีความเป็นปัจเจกสูงมาก หากมองใน
 ระยะยาวแล้วเราก็คงไม่อาจกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า ผลงานที่ท่านได้สร้างสรรค์ไว้อย่าง
 หนังสือ ชื่อ “กรณีกรรมกาย” เป็นต้นนั้น จะช่วยพิทักษ์รักษาพระธรรมวินัยได้ยั่งยืนเพียงไร
 ด้วยเหตุนี้ เมื่อนำเอาการทำบาปทัณฑ์เกี่ยวกับการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก
 (ป.อ.ปยุตฺโต) ไปเทียบกับบูรพาจารย์อย่างพระมหากัสสปะ พระยสกาภิกษุบุตร และ
 พระโมคคัลลบุตร เป็นต้น ทำให้เราได้พบว่า ยังมีจุดอ่อนซ่อนอยู่ในการทำบาปทัณฑ์ของพระ
 ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ด้วยเหมือนกัน นั่นก็คือ การที่ท่านอุทิศตนทำงานเพื่อรักษา
 พระธรรมวินัยโดยมีลักษณะเป็นปัจเจกสูง คือ ไม่เน้นการปกป้องพระธรรมวินัยในลักษณะ
 ของการทำงานเป็นเครือข่ายอย่างที่พระมหากัสสปะ เป็นต้น ท่านได้ทำไว้ ข้อบกพร่องตรงนี้
 ส่งผลให้การทำบาปทัณฑ์ของท่านยังไม่มีพลังมากพอที่จะหยุดยั้งพฤติกรรมย่ำยีพระธรรมวินัย
 ของพวกปาปบุคคลทั้งหลายได้ในทันที และยิ่งกว่านั้น เมื่อพวกปาปบุคคลเห็นว่า ท่าน
 อุทิศตนทำหน้าที่เพียงคนเดียว เขาเหล่านั้นก็เห็นเป็นโอกาสอันดีที่จะให้ร้ายป้ายสีต่อตัว
 ท่านเองอย่างเสียหายได้อย่างง่ายดาย (เพราะเป้าหมายมีเพียงหนึ่งเดียวจึงโจมตีได้ง่าย)
 และสำหรับผู้ไม่รู้เท่าทันกระบวนการทำร้ายและทำลายท่านแล้ว คำตอบโต้ของพวกเขาย่อม
 มีน้ำหนักน่าเชื่อถือเป็นอย่างยิ่ง

อนึ่ง ในการทำบาปทัณฑ์เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.
 ปยุตฺโต) นั้น หากนำไปเปรียบเทียบกับบูรพาจารย์ทั้งหลายในแง่ของการสร้างศาสน-
 ทายาทและอาจริยปรัมปรา เป็นต้นแล้ว เราก็คงพบอีกว่า แม้พระธรรมปิฎก (ป.อ.
 ปยุตฺโต) จะอุทิศตนทำงานรักษาพระธรรมวินัยในเชิงลึกอย่างเด็ดเดี่ยวโดยตัวคนเดียว แต่

นั่นก็ได้หมายความว่า ท่านไม่ได้สร้างศาสนทายาทหรืออาจารย์ปรัมปราเพื่อสืบต่องานอันทรงคุณค่าและความหมายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของพระธรรมวินัยนี้ก็หาไม่ เพราะแท้ที่จริงแล้ว ปฏิปทาของท่านย่อมจะก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายผู้อยู่ร่วมยุคสมัยเดียวกันได้เป็นอย่างดี และปฏิปทาอันงดงามเหล่านี้เอง คือ เหตุปัจจัยที่จะช่วยกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้มองเห็นคุณค่าของพระธรรมวินัย ได้ตระหนักรู้ถึงภัยที่กำลังคืบคลานเข้ามาทำลายสมบัติสาธารณะของพวกตน และในขณะเดียวกันนั้นก็ได้รับรู้ว่าจะต้องทำงานรักษาพระธรรมวินัยในอนาคตพวกตนควรจะทำอย่างไร

กล่าวโดยสรุป พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ทำบทบาทในการรักษาพระธรรมวินัย (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เป็นอย่างดีและบทบาทเหล่านี้ ก็มีคุณประโยชน์อย่างสูงยิ่งต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ต่อสถาบันสงฆ์ และต่อสังคมไทย บทบาทที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ทำไว้นี้ แม้ไม่อาจหยุดหรือยับยั้งการกระทำย่ำยีพระธรรมวินัยของกลุ่มอสังฆบุคคลได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในเวลาอันรวดเร็ว แต่อย่างน้อยที่สุด เราก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่า บทบาทและปฏิปทาของท่าน ได้มีส่วนอย่างสำคัญในการช่วยปลุกพุทธศาสนิกชนคนไทยทั้งหลายให้พากันตื่นตัวขึ้นมาเพื่อรับรู้ว่า พระพุทธศาสนาอันเป็นสมบัติสาธารณะร่วมกันของชาวพุทธทุกคนกำลังตกอยู่ในสถานการณ์อย่างไร แล้วจะได้ช่วยกันคิดหาทางป้องกันภัยเหล่านั้นเอาไว้เสียตั้งแต่ต้นด้วยความไม่ประมาทและอย่างทันที่

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษา “บทบาทในการรักษาพระธรรมวินัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีธรรมกาย” ที่ผ่านมามีผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้เป็นอเนกประการ และเช่นเดียวกันขณะที่ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ผู้วิจัยก็ได้มองเห็นว่ายังมีปมปัญหาอีกหลายอย่างที่ควรจะได้รับ การค้นคว้าวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ในแนวนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ปมปัญหาที่ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอให้ศึกษาวิจัยกันต่อไปจากงานวิจัยชิ้นนี้ มีดังต่อไปนี้

๑. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กับการปรับกระบวนการทัศน์สังคมไทย

๒. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคำสอนเรื่องนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับนิพพานของสำนักวัดพระธรรมกาย

๓. ศึกษาเปรียบเทียบแนวคำสอนของสำนักวัดพระธรรมกายกับแนวคำสอนเรื่องอาตมมันนิรันดรของศาสนาฮินดู

๔. ศึกษาเปรียบเทียบคำสอนเรื่องธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดสด จันทสโร) กับธรรมกายที่สำนักวัดพระธรรมกายพัฒนาขึ้นมาใหม่ในชั้นหลัง

๕. ศึกษากระบวนการสร้างสายสัมพันธ์ของสำนักวัดพระธรรมกายกับนักธุรกิจ สถาบันการเงิน นักการเมือง และพระมหาเถระในองค์กรปกครองคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **กรณีธรรมกาย** (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่).

กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย** ฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองบรรณาธิการ มติชน. **ผ้าอาณาจักร ๗๐,๐๐๐ ล้าน ธรรมกาย ธรรมโกย.** กรุงเทพฯ

: บริษัท พิมพ์เศศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำสูจิบัตรและหนังสืออนุสรณ์. **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก.**

กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

คณิงนิตย์ จันทบุตร. **สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒.

โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน, **ชีวประวัติผลงาน และรวบรวมพระธรรมเทศนา**

๖๓ **กัณฑ์ของหลวงพ่อดาวพอกน้ำ.** กรุงเทพฯ : วัดปากน้ำภาษีเจริญ,

๒๕๒๗.

ตรีธา เนียมขำ. ตรีธาเล่าเรื่องหลวงพ่อกวและวัดปากน้ำ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : วัดปากน้ำภาษีเจริญ, ๒๕๓๕.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. สดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๓.

ธรรมสภา. ชีวิต การงาน หลักธรรม ป.อ.ปยุตฺโต. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๙.
บรรจบ บรรณรุจิ. อสิติมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๗.

ประเวศ วะสี. ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . ๓ สำนักปฏิบัติธรรมที่สันตะเทือนพื้นฐานเดิมสังคมไทย (สวนโมกข์ ธรรมกายสันตือโสภ). กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐.

พนิดา อัจฉนทรเพ็ญ. วิถีแห่งปราชญ์ ปฏิปทาและจริยาวัตรของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ป.อ.ปยุตฺโต). กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระทีพย์ ปริญา, (รูป กลั้มพสุต). เรื่องธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี. กรุงเทพฯ : ดุสิตสัมพันธ์, ๒๕๑๗.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ป.อ.ปยุตฺโต). คนไทย หลงทางหรือไร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕.

_____ . แรงจูงใจในการเขียน กรณีสันตือโสภ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____ . กรณีสันตือโสภ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____ . เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิธักร์. กรุงเทพฯ : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๓๒.

_____ . สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหายนะเป็นพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖.

_____ . พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปัญญา, ๒๕๓๒.

_____ . กรณีสันติอโศก. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.

_____ . เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์. (รวมทั้งบทความพิเศษ และ บทพิสูจน์). พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๓.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต). กรณีธรรมกาย : เอกสารเพื่อพระธรรมวินัย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____ . กรณีธรรมกาย บทเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา และ สร้างสรรค์สังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . กรณีธรรมกาย. (ฉบับคัดตัวอย่าง). พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑.

_____ . ขอคำตอบบจาก ผบ.ทหารสูงสุด กรณี นายทหารทุจริต แห่ง ชมรม (เถื่อน) ชาวพุทธสามเหล้าทัพ. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔.

_____ . ขอคำตอบบจาก ผบ.ทหารสูงสุด กรณีนายทหารทุจริต. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ . คู่มือหนังสือพระมโน สะท้อนภาพไซของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.

_____ . ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.

_____ . พ.ร.บ.คณะสงฆ์ เรื่องเก่า ที่เถียงกันใหม่ ข้อคิดเก่าๆ ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๑๕๔๕.

_____ . พุทธธรรม. (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔.

_____ . ภัยแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ปทุมธานี : บริษัท สีสต์วัน จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.

กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต. กรุงเทพฯ :

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

_____ รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ

พุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ สวรรค์ธรรม ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). กรุงเทพฯ :

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์.

กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____ รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ

: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

_____ ตั้งกระทวงพระพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน. พิมพ์

ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

_____ กรณีเงื่อนงำ : พระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยโรคอะไร ? พิมพ์

ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๔.

_____ กรณีธรรมกาย. (ฉบับเพิ่มเติม-จัดลำดับใหม่). พิมพ์ครั้งที่ ๒๓.

กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีม

ทอง, ๒๕๔๑.

_____ จาริกบุญ-จาริกธรรม. บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

_____ ตั้งกระทวงพระพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๕.

_____ นิติศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : บริษัท สห

ธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . นิพพาน-อนัตตา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๓๙.

_____ . รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ ๕.
กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕.

_____ . รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____ . สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่
๒. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระไพศาล วิสาโล และคณะ. พุทธธรรมกับอุดมการณ์สำหรับศตวรรษที่ ๒๑.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

_____ . เรียนรู้ชีวิต พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). กรุงเทพฯ :
บริษัท สามัคคีสาส์น จำกัด, ๒๕๓๐.

_____ . พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ :
บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒.

พระมหาเสริมชัย พลพัฒนานาฤทธิ์. อานุภาพธรรมกาย. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์,
๒๕๒๗.

พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๙.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระราชวรมุนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : จรูญ
การพิมพ์, ๒๕๒๙.

_____ . สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : จรูญการพิมพ์,
๒๕๒๙.

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์, ๒๕๔๒.

พุทธมามิกา. เจาะลึกที่มาของวัดพระธรรมกาย. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ
: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ชีวิตและผลงานพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) และนันททัศน์ของนักวิชาการ.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มูลนิธิธรรมกาย. **เจาะลึกวัดพระธรรมกาย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์, ๒๕๔๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สุนทร พลามินทร์,ดร. และ ชุติมา ธนะปุระ. **นันททัศน์เกี่ยวกับพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต).** บริษัท สหธรรมิก : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

วัดพระธรรมกาย. **๒๙ ปี แห่งการสร้างคนดี วัดพระธรรมกาย.** กรุงเทพฯ : บริษัท ยงวราการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ยวาทะลาล เนห์รุ. **พบถิ่นอินเดียน.** กรุณา กุสลาศัย. แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๗.

ระวี ภาวิไล. **เปรียบเทียบธรรมกาย กับ พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. **ลัทธิธรรมกายกับบทบาทของสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก.** กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๐.

ส. ศิวรักษ์. **ความเป็นเลิศทางวิชาการ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๑.

_____ . **ธรรมกาย จุดเชื่อมพุทธศาสนาไทย.** กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สมเกียรติ มีธรรม. **ฉีกหน้ากากระบบกาย ใครคือขบวนการล้มพุทธตัวจริง ?** กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ, (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร). **ชีวประวัติของพระมงคลเทพมุนีและอานุภาพธรรมกาย.** อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ คุณแม่วัน คล้อยสุวรรณ, ๒๕๓๖.

สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แฉลัทธิเจ้าเล่ห์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

_____ . วัดพระธรรมกาย จากหลายมุมมอง. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แฉลัทธิเจ้าเล่ห์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒.

สาวก. ธรรมกาย ธรรมโกย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิภูมิปัญญา. พุทธวิบัติ ?. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. ป.อ. ปยุตโต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, บทเรียนชาวพุทธกรณีธรรมกาย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . สอนทางนิพพาน. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. ธรรมะและพระดีที่คนไทยควรรู้จัก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๓.

อาภา จันทรสกุล. ชีวิตประวัติพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ป.อ.ปยุตโต). กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์

จรรยา สมน้อย. "คำสอนเรื่อง 'วิปัสสนา' ในพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีคำสอนของสำนักธรรมกาย" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

พระมหาจรรยา ปญญาวโร. "การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

- พระมหาจิตติภัทร. อจลธมฺโม. "การศึกษาบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระมหาไสว โชติโก. "การศึกษาวิเคราะห์ธรรมกายในพระพุทธศาสนา" วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.
- สุจิตรา พูนพิพัฒน์. "บทบาทของวัดพระธรรมกายในสังคมไทยปัจจุบัน" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาประวัติศาสตร์สังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๓๙.
- อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล. "ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย" วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาดุสิตบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

- Ananda K. Coomarasawamy and I.B.Horner, THE LIVING THOUGHT of Gotama the Buddha. London : Cassell & Co.,Ltd.,1984.
- BASHAM. A.L. THE WONDER THAT WAS INDIA. LONDON : WILLIAM CLOWES and SON, LTD), 1954.
- WELLS, H.G. .THE OUTLINE OF HISTORY. LONDON : CASSELL AND COMPANY,LTD, 1932.
- Nyanatiloka. Buddhist Dictionary. Columbo : Frewin & Co., Ltd,1972.
- Richad F., Gombrich. Theravada Buddhism. London : Routledge & Kegan Paul ltd.,1994.
- Walpola Rahula. What the Buddha Taught. New York : Grove Press,1974.

ภาคผนวก ประวัติของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) นามเดิม ประยุทธ์ นามสกุล อารยางกูร เกิดเมื่อ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๑๙๙๔ สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับการอุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ สอบได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม อันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ ๒๕๐๕ และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ได้เมื่อ ๒๕๐๖

ได้รับปริญญาดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากสถาบันการศึกษา ๑๔ สถาบัน ดังนี้

๑. พุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕
๒. ศิลปศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๙
๓. ศึกษาศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาหลักสูตรและการสอน) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๙
๔. ศิลปศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาศึกษาศาสตร์การสอน) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๐
๕. อักษรศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑
๖. ศิลปศาสตรดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๑
๗. การศึกษาดุขฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๑๕๓๓

๘. ปรัชญาดุष्ฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาศึกษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยราม
คำแหง พ.ศ. ๒๕๓๖
๙. ศึกษาศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พ.ศ. ๒๕๓๗
๑๐. ตรีปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ จากนวนลันทามหาวิหาร ประเทศอินเดีย
พ.ศ. ๒๕๓๘
๑๑. อักษรศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (จริยศาสตร์ศึกษา) จาก
มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๘
๑๒. วิทยาศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.
๒๕๔๑
๑๓. ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช-
วิทยาลัยสาขาศาสนศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๔
๑๔. ครุศาสตร์ดุष्ฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาพระพุทธศาสนา) จากสถาบัน
ราชภัฏบ้านสมเด็จฯ พ.ศ. ๒๕๔๕

เคยดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗-
๒๕๑๗ และเป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙

ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗

ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
ในการฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับรางวัลวรรณกรรมชั้นที่ ๑ ประเภทร้อยแก้ว สำหรับงานนิพนธ์พุทธธรรม
จากมูลนิธิธนาคาร กรุงเทพฯ
- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานโล่รางวัล "มหิดลวราวุฒสรณ์"
- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับโล่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อการศึกษา ในวาระครบรอบ ๒๐ ปี คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ 'สังข์เงิน' สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)
- พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเชิดชูเกียรติเป็น "ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม"
- พ.ศ. ๒๕๔๑ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ถวายรางวัล TTF Award สาขาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา สำหรับผลงานทางวิชาการดีเด่น หนังสือ "การพัฒนาที่ยั่งยืน"
- พ.ศ. ๒๕๔๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๔๔ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมูลนิธิ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช - ศิริบัวศรี ถวายรางวัล "สาโรช บัวศรี ปราชญ์ผู้ทรงศีล"

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชคณะชั้นสามัญ ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี
- พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชวรมุนี
- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพเวที
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปิฎก อุดฺฒยานนายก ปาพจนดิลกนิวิฐุ ตริปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ปรากฏในหลายลักษณะทั้งในด้านการสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา ท่านได้รับอาราธนาไปสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนา ณ มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้ง อาทิ University Museum, University of Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ Swarthmore College, Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ และ Havard University ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ และเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้รับการระบุ

อาราธนาแสดงปาฐกถาในที่ประชุมนานาชาติ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาในการประชุม The International Conference on Higher Education and the Promotion of Peace เรื่อง Buddhism and Peace ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๒๙ บรรยายในการประชุม Buddhistic Knowledge Exchange Programme in Honour of His Majesty the King of Thailand เรื่อง Identity of Buddhism ซึ่งจัดโดยองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) เมื่อ ๙ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ปาฐกถาในการประชุม The Sixth Asian Workshop on Child and Adolescent Development เรื่อง Influence of Western & Asian Thought on Human Culture Development เมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ ได้รับนิมนต์ให้จัดทำสารบรรยายสำคัญ เรื่อง A Buddhist Solution for the Twenty-first Century ในการประชุมสภาศาสนาโลก (Parliament of the World's Religions) ณ นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๓๖

งานนิพนธ์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ในลักษณะตำรา เอกสารทางวิชาการและหนังสืออธิบายธรรมทั่ว ๆ ไป เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการ มีจำนวนมากกว่า ๒๓๐ เรื่อง เช่น พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมญูชีวิต การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอกทางออก การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย Thai Buddhism in the Buddhist World ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย Buddhist Economics พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ นิติศาสตร์แนวพุทธ เป็นต้น

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของวิทยาลัยมหิดล ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์สำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และถูกต้องแม่นยำ

ประวัติผู้วิจัย

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (บุญถึง) เกิดวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ณ บ้านเลขที่ ๑๑๕ หมู่ ๓ ต.ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย

บรรพชา ณ วัดครึ่งใต้ ต. ครึ่ง อ.เชียงของ จ. เชียงราย เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีพระครูโสภณจรัญกิจ เจ้าคณะอำเภอเชียงของ เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท ณ วัดครึ่งใต้ ต. ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยมีพระสุนทรปริยัติวิธาน เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย เป็นพระอุปัชฌาย์

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๐	สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาบริบูรณ์ จากโรงเรียนบ้านครึ่งใต้ ต. ครึ่ง อ.เชียงของ จ.เชียงราย
พ.ศ. ๒๕๓๒	สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนผู้ใหญ่วัดครึ่งใต้ ต. ครึ่ง อ.เชียงของ จ. เชียงราย
พ.ศ. ๒๕๓๓	สำเร็จการศึกษาชั้นนักธรรมเอก สำนักเรียนวัดพระสิงห์ จ. เชียงราย
พ.ศ. ๒๕๔๓	สำเร็จการศึกษาศึกษาศาสตรบัณฑิต (สังคม-มัธยมศึกษา) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๓	สำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) สำนักเรียนวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

หน้าที่การงาน

อดีต

- ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี
- ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสามัคคีวิทยาคม
- เลขานุการเจ้าสำนักเรียนวัดพระสิงห์ (พระอารามหลวง)

- ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
- ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดเบญจมบพิตร
- อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดครึ่งใต้ตรีนิคมวิทยา (แผนกสามัญ ม.๑ - ๖)

ปัจจุบัน

- สารานุกรมวารสารเบญจมบพิตรสัมพันธ์
- ผู้เขียนตำราวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ สนพ.แม็ค.
- ผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียนบุญเรืองวิทยาคม อ.เชียงของ จ.เชียงราย
- ที่ปรึกษาชมรมครูพุทธกัลยาณมิตร (สอนพระพุทธศาสนา) กรุงเทพฯ
- ผู้เขียนคอลัมน์ธรรมะประจำหนังสือพิมพ์/นิตยสาร
 - เนชั่นสุดสัปดาห์
 - เดลินิวส์สุดสัปดาห์
 - ชิวจิต
- มีผลงานหนังสือที่ได้รับการจัดพิมพ์ ๑๒ เล่ม

ปัจจุบันสังกัด

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐